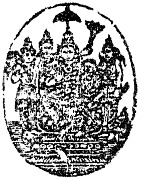
ద్వితీయ ముద్రణము

౫౦౦ ప్రతులు.

ఏలూరు శ్రీ పాండురంగ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడెను.

1945

కృతిసమర్పణము.

శ్లో॥ శ్రీభద్రాచలరామచన్ద్ర! చరణద్వంద్వే త్వదీయే మయా

లక్ష్మాంబాసూనుః కృష్ణనామక భవద్దాసేన సంగుంభితం॥

భక్త్యా చాఽఙ్కితయాపతోఽర్పిత మిదం త్వాశ్చర్య

రామాయణం।

జీయాదారవిచన్ద్రతారక మలం మచ్ఛ్రేయసే భూయసే॥

బాలకాండము.

(ప్రథమ భాగము)

విషయసూచిక.

శ్రీరస్తు—శుభమస్తు

ఉపోద్ఘాతః

భోభో విద్వద్బృందారకాః స్వీక్రియతామియం విజ్ఞప్తిః
రామాయణం రామాయణమితి శిరోభిరుహ్యతే కిలాఽఽబాల
గోపాలం, రఘువంశప్రశంసాపతాకికా లోకపావనీ కాచి
త్కథాసుధా-స్పష్టమేవ విదుషాం - తత్ప్రపంచోఽపి వ్యాస
వాల్మీకివిశ్వామిత్రాదికవిసత్తమై ర్మహాత్మభి స్స్వస్వభక్తి
పారవశ్యాద్బహుధా వర్ణితోఽస్తి. తత్రాపి వ్యస్తిభిద పరస్పరం
రామాయణానామితి కారణాకం కృత్వా మూలస్యాప్య
ప్రమాణతాం సంపాదయంతి స్మాధునికాః - తదపనోదమిచ్ఛద్భి
శ్శ్రీరామాయణతీర్థేత్యాదిబిరుదాంకితైః లక్కావఝ్ఝుల వెంకట
కృష్ణశాస్త్రిభిః పరిశీల్యచత్వారింశద్రామాయణాని పరి
గృహ్యా సారం పరిభావ్య పరభావం దిలీపచరిత శాంతా
జననస్వయంవరాదిచిత్రకథాకలనేన స్వకృతే రాశ్చర్య
రామాయణమితి నామ నిర్వాహ్య వేదోపబృంహణార్థమి
దమితిహాసమితి వాల్మీకిప్రతిజ్ఞావివేచనాయ తత్రతత్ర
పదగతధర్మప్రవృత్తిం సూత్రాదిభిః ప్రమాణయన్ వ్యాఖ్యాయ,
గీర్వాణభాషానభిజ్ఞానా ముపకారాయ ప్రతిశ్లోక మాంధ్ర
వచనరచనయాఽనుగృహ్య పరిష్కృతం పరితోఽధునా పర
ముపకురుత ఇదం పుస్తకం పండితపామరాణాం, అపిచ భవిష్య
పురాణానుసారేణ ద్వాషష్టేః రామపూర్వాణాం రాజ్ఞాం
పరిపాలనకాలవిశేష శ్చ నిర్ధారి - తత్తత్కథాఽన్యోన్య

శ్రీరస్తు — శుభమస్తు.

ఉపోద్ఘాతము.

ఓపండితశ్రేష్ఠులారా! ఈ విన్నపమును స్వీకరింపుఁడు. రఘువంశ
ప్రశంసకంబతాకమగు, లోకపావనమునగు రామకథామృతమును,
రామాయణము రామాయణమని యాబాలగోపాలము తమ శిరములఁ దే
వహించుచుండెననియు, నాకథాప్రసంగమున, వ్యాసవాల్మీకి విశ్వామి
త్రాది కవిసత్తములను మహాత్ములు తమతమ భక్తిపారవశ్యముచే ననేక
విధములుగ వర్ణించిరి యనియును బండితులకుఁ దెలిసినవిషయమే యైయు
న్నది. ఆరామాయణములకును బరస్పర భేదమున్నదియని యాధునికులు
మూలములకుఁగూడ నప్రామాణ్యమును గల్పించుచుండిరి. వారి సన్నిధికిఁ
బోఁగొట్టదలఁచి రామాయణతీర్థత్యాగి బిరుదాంకితులగు అక్కావఝుల
వేంకటకృష్ణశాస్త్రిగారు నలుబదిరామాయణములను బరిశీలించి వాని
లోని సారమును గ్రహించి పరభావమును బరిశీలించి దెలిపిరికను.
శాంతాజననము, శాంతాస్వయంవరము, మొదలగుచిత్రకథాసంకలనముచేఁ
దనగ్రంథమున కాశ్చర్యరామాయణమను నామమును నిర్వహించి, రామా
యణము వేదోపబృంహణమనెడి వాల్మీకి ప్రతిజ్ఞను వివరించుటకు వచ్చు
టచ్చట పదములయందలి ధర్మ(స్మృ)తికి సూత్రాదులను బ్రమా
ణమునుగాఁజూపుచు వ్యాఖ్యానములఁ జేయుచు, సంస్కృతభాషను గుర్తె
ఱుంగనివారల యుపకారమునకై ప్రతిశ్లోకమున కాంధ్రతాత్పర్యమును
వ్రాయుచు వారిచేఁ బరిష్కృతమైన యీపుస్తకము పండితపామరులకు
మిక్కిలి యుపయోగకరమై యున్నది. మఱియును రామచంద్రమూర్తికిఁ
బూర్వులగు నలువదియిద్దఱు రాజుల పరిపాలనకాల నిర్ణయమును భవిష్య
పురాణానుసారముచే నిర్ధారణము చేసిరి. అయోధ్యాధిపులకుఁ బరస్పర సంబంధము
పూర్వజన్మవృత్తాంతముల వర్ణనము, మనస్సును మిక్కిలి యాశ్చర్యార్ణవములో
మునుగునట్లు చేయుచున్నందున నీగ్రంథమున కాశ్చర్య రామాయణమని
నామకరణమును జేయుట యుక్తమని తలచెదను.

సంబంధః పూర్వేషామస్మదీయవర్ణనంచాఽతీవ మన ఆశ్చర్యనిమ
గ్నం తనోతీతి యుక్తముపాస్యాశ్చర్యరామాయణత్వ మితిమన్యే -
తత్ర తద్ఘట్టేషు తత్ర తత్ర స్వకీయప్రణీతైశ్శ్లోకై స్సంధాయ ప్రయోజనై
స్స్వకీయైశ్చాఽన్యైస్సంగ్రథితోఽయం గ్రంథః. సంప్రత్యేవ
మహానసపూర్వార్యై శ్చిరకాలాభిలషితం రామాయణ కథాసందేహ
కంటకశోధనకుతుకం తత్త్వార్యా ఇతి ప్రార్థయామహే - తత్రిధ
పంత శాస్త్రిణ శ్శ్రీకృష్ణామండలాంతర్గత పామర్రుగ్రామ
వాస్తవ్యా శ్చిరకాలాధ్యుషిత విజయవాటికా హైందవాంగ్ల
కలాశాలాప్రధాన సంస్కృతోపాధ్యాయపదవీకా స్తర్క
వేదాన్తజ్యోతి రాదిశాస్త్రతత్త్వ పారదృశ్వాన స్సప్తత్వా
త్రింశత్సమవయో విభ్రాజితా స్తత్ర తత్ర పరిషత్సు రామా
యణాను వచనేన సంపాదితానేక బిరుదా రారాజంతే సర్వ
విధయా సమృద్ధ్యా- ఇతఃపరంవిశేషాద్ గ్రంథరాజపవాఽవగ
హాయితేతి విరమ్యేతాదృశ మహాకృతి సంతానరచనాయ
శ్రీమతోఽభ్యర్థయన్ తేషాం దీర్ఘాయురారోగ్యాది ప్రదా
నాయ భగవంతం ముమాకాంతం రమాకాంతంచ ధ్యాయన్
బహుప్రయాసా సాదితస్యైతస్య గ్రంథస్య ముద్రణాది ద్రవ్య
సాధ్యప్రయోజనేషు సర్వేఽపి సహాయా భవంత్వితి ప్రార్థయ
న్నితో విరత ఏవాహం-అనసూయాగ్రహగ్రస్తస్యాపయే భ్య
స్సర్వేభ్యోఽపిరోచత ఏవాఽయం శ్లోకః-రోచత ఏవాఽయం శ్లోకః

౨౫—౮—౩౫, బెజవాడ. అల్ మకాం.	ఇత్థం, పండితవిధేయః తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రీ. శతావధానీ, చందవోలు.

ఆయాఘట్టములయందు నాయా మహర్షి ప్రణీతములగు శ్లోకములను పరస్పర శ్లోకసంధానమునకై మధ్యమధ్యయందు స్వయంకృతశ్లోకములను మఱియు నితరములగు శ్లోకములనుఁగూర్చి యీగ్రంథము కూర్పఁబడినది. ఈగ్రంథము నానుపూర్విగాఁ బఠించినచోఁ జిరకాలమునుండి యభిలషింపఁబడు రామాయణకథాసందేహాంకురశోధనము నార్యులు చేయుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాడను.

పూజ్యులగు శాస్త్రులవారు కృష్ణామండలములోని పామఱ్ఱు గ్రామ నివాసులును, చిరకాలమునుండి బెజవాడ పురమునందలి హిందూ హైస్కూలులో ప్రధాన సంస్కృతోపాధ్యాయ పదవి నలంకరించిన వారును తర్క వేదాంత జ్యోతిశ్శాస్త్రాది శాస్త్రతత్త్వములనుఁ బూర్తిగఁ జూచిన వారలును, నలుబదియేను సంవత్సరముల వయస్సుచే నొప్పువారునుఁ దమచే రచింపబడిన యాశ్చర్య రామాయణమును నచ్చులచ్చట వినిపించి బిరుదములను సంపాదించినవారునై సర్వసమృద్ధిచే నొప్పుచుండిరి. ఇంతకంటె విశేషముల నీగ్రంథరాజమే తెలియఁజేయఁగలదని వచించి యిటువంటి యుద్గ్రంథముల రచించుటకు శ్రీశాస్త్రులవారినిఁ బ్రార్థించుచు వారికి దీర్ఘాయురారోగ్యాదుల నిచ్చుటకు భగవంతుడైన యుమాకాంతుని రమాకాంతుని ధ్యానించుచు, బహుప్రయాసముచే సంపాదింపఁబడిన యీగ్రంథముయొక్క ముద్రణము మొదలగు ద్రవ్యసాధ్యములగు కార్యములయందు నందఱు సహాయులగుదురు గాత యని ప్రార్థించుచు నింతటితో నేను విరమించుచుంటిని.

అసూయాగ్రహగ్రస్తహృదయులు కానివారలందఱకు నీగ్రంథము రుచించును. ఈగ్రంథము రుచించును.

25—8—35, బెజవాడ ఆల్ మకాం.	ఇట్లు పండితవిధేయుడు, తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రి, శతావధాని, చందవోలు.

ఆంధ్రదేశీయ విద్వత్పరిషదభిప్రాయః—

శ్రీమద్భిః రామాయణకేసరీత్యాది బిరుదాంకితైర్విజయవాటికాహిందూన్నతాంగ్లకళాశాలాసంస్కృతప్రధానోపాధ్యాయైర్గ్లకాకవఝల వేంకటకృష్ణశాస్త్రిభి సంగ్రథిత శ్రీమదాశ్చర్య రామాయణవిషయే విజయవాటికానగరాగతైరఖిలాంధ్రరాష్ట్ర సనాతనధర్మద్వితీయవార్షికసభాంతర్భూత విద్వత్పరిషదధ్యక్షైః కార్యదర్శిభిరితరైః పండితవర్యైశ్చ ప్రకటితోఽయ మాశయః

శ్రీమద్భిశ్శాస్త్రివర్యైర్మహతా ప్రయత్నేన చత్వారింశద్రామాయణేభ్యః పురాణేభ్యశ్చాఽపూర్వాన్ కథావిశేషాన్ సంగృహ్య పండితానాం పామరాణాం చ సుబోధకయా శైల్యా, ఆశ్చర్యరామాయణనామ గ్రంథవిశేషస్సంగ్రథితః గ్రంథోఽయం సర్వేషామాస్తికానా మాదరణీయ ఇతి మన్యామహే" తత్రత్యాన్ కథావిశేషానపూర్వాన్ దృష్ట్వా ప్రముదితావయం— సర్వథేద మాశ్చర్య రామాయణం సార్థకసమాఖ్య మితిమన్యామహే - శాస్త్రిణాం ముద్రణోద్యమ శ్చాఽచిరకాల ఏవ సఫలో భవత్వితి ఆశాస్మహే-

హరినాగభూషణః, విద్వత్పరిషదధ్యక్షః

"తర్క—వేదాంత విశారద"

ముదిగొండ వేంకటరామశాస్త్రీ,

అఖిలాంధ్రదేశీయపండితపరిషత్ కార్యదర్శీ.

"వేదాంత వ్యాకరణశిరోమణి"

లంక నరసింహశాస్త్రి.

వారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి,

పీఠికాపుర వర్ణాశ్రమధర్మోద్ధారక సభాధ్యక్షః

చెరువు బాపన్నశాస్త్రి,

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణః ఉభయభాషాప్రవీణశ్చ.

లంక లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి

సంస్కృతగ్రంథ పౌరాణికః

తల్పపల్లి వెంకటశాస్త్రి, వేదాంతశాస్త్రోద్యోతా.

శిష్టా లక్ష్మీకాంతశాస్త్రి,

ఉభయభాషాప్రవీణః, అష్టావధానీ.

అవ్వారి రామమూర్తిశాస్త్రి,

శంకరమఠస్థ సంస్కృత పాఠశాలా ప్రధానపండితః. ది 20—6—19[illegible]

ఓం.

శ్రీ ధర్మో జయతు తమామ్.

సమ్మానపత్రికా.

అద్వైతమతస్థాపక నందిరాజుపూర్ణచంద్రశాస్త్రి, కార్యదర్శి.
వర్ణాశ్రమధర్మోద్ధారకసభా, రేపల్లె. ది 23-2-34.

శ్రీమద్రేపల్లెపురీస్థవర్ణాశ్రమధర్మోద్ధారక సభాకార్య
దర్శిభిః ఇతరైః పండితవర్యైః లౌకికైశ్చ సాదరం దత్తేయం
సమ్మానపత్రికా – శ్రీమచ్ఛ్రీముఖవత్సరేమాఘశుక్లసప్తమీ
దివసే స్వయం కృత శ్రీమదాశ్చర్యరామాయణగ్రంథ
ప్రచారార్థం సమాయాతాః ఆంధ్రదేశ్యాః కృష్ణామండలాన్త
ర్గతవిజయపురీవాస్తవ్యాః, రామాయణతీర్థ బ్రహ్మశ్రీలకా-
వఝల వేంకటకృష్ణశాస్త్రివర్యాః అస్మదీయాభ్యర్థనావశేన
రామకథావిషయే మాసమేకం స్వీయం కృతమ్ చత్వారింశద్రా
మాయణసారభూత మాశ్చర్యరామాయణం, రామాయణస్థ
తత్త్వార్థ పూర్వజన్మవృత్తాంతైః, తత్రత్యపూర్వపక్ష
సిద్ధాన్తోపన్యాసైస్సహ సమ్యక్ ప్రావచయిత్వా శ్రోతౄన్, ఆనంద
నిర్భరాంశ్చక్రుః-అస్యాశ్చసభాయాః బహవః వైదిక సనాతన
ధర్మశ్రద్ధాళవః లౌకికాః పండితపరికాండాశ్చసమాయాతాః-
బ్రహ్మశ్రీశాస్త్రివర్యాణాం ప్రవచనశైలీ నకేవలం పండితవ
రాన్ అపితు, లౌకికానపిసర్వానానందనిర్భరాంశ్చకార-శాస్త్రి
ణాంవిషయవివేచనపాటవం, ఉపపాదనమహిమా, రామకథా
సంగ్రహణే అతీవ కౌశలం, సర్వమేతదతీవరమణీయం, హృద
యంగమం, శ్లాఘాస్పదంచ, రామకథాప్రవచనే ఏతావత్

జ్ఞానం, శ్రుత్యవిశేషవచనానాం ముఖస్థీకరణంచ, అత్యన్తం సభ్యానాం విస్మయాపాదకమజని- తేషాం దత్తపూర్వం రామాయణతీర్థ బిరుద మనుమోద్య రామాయణకేసరీతి-బిరుదాన్తరేణ బ్రహ్మశ్రీ శాస్త్రివర్యాః భూషయితు మభిలష్యతత్పదంసాదరందశామణితశమ్—

1. అద్వైతమతస్థాపక నందిరాజు పూర్ణచంద్రశాస్త్రీ- కార్యదర్శి
2. చిట్టి సూర్యనారాయణమూర్తి, కార్యదర్శి.
3. గొల్లపూడి హనుమంతరాయశర్మ, ఉపాధ్యక్షః
4. చిట్టి వీరరాఘవయ్య } సంఘసభ్యాః—
5. చిట్టి వెంకటకృష్ణయ్య }

పామఱ్రు సనాతన వర్ణాశ్రమ ధర్మసంఘము

పండితసన్మానము

విజయవాటికా హైందవాంగ్ల కళాశాలా సంస్కృత ప్రధాన పండితులగు బ్రహ్మశ్రీ లక్కావఝుల వేంకటకృష్ణ శాస్త్రిగారికి

5-9-32 తేదీనుంచి నేటి శ్రీరామ పట్టాభిషేక సమయ పర్యంతము శ్రీ వేణుగోపాలస్వామి యాలయమున సకలరామాయణ సారమైన యాశ్చర్య రామాయణమును సర్వజన మనోరంజకముగ ననేక నూతన విశేషాంశములతో పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములతో తమరు మాకు వినిపించిన పౌరాణికోపన్యాసములకు మాకుగల భక్తిసూచకముగ తమకు "రామాయణతీర్థ" అను బిరుదమును భక్తిపూర్వకముగ సమర్పించుచున్నాము.

స్వీకరింప ప్రార్థితులము.

ఇట్లు సనాతనసంఘ పక్షమున

1 ఘుడియారం వేంకటాచలం (సభాపతిః)
2 తమ్మా వేంకటాద్రిరెడ్డి (పూర్వపురపాలకాధ్యక్షః)
3 వేమూరి సీతారామశాస్త్రి

పామఱ్రు 27—10—32

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః.

ప్రశంసాపద్యములు.

మ॥ పదియేఁడుల్ పలుశాస్త్రముల్ చదివి, సంపాదింపఁగారాని వి
ద్యాదచిత్రాతివిచిత్ర రామకథనవ్యా! రెండుమాసమ్ములన్
మృదుగంభీరవచో విశేషముల నెమ్మిన్ వ్రాల్చి గ్రామస్థులన్
ముద మొందించితి వెల్లు తీర్థు గొ? బుధామ్నాయ కృష్ణవిద్వన్మణీ!

మ॥ అనుగుంబుత్రిక యిర్వదేండ్లపయి ప్రాయంబందు క్రూరంపు
దైవనియోగమ్మున జేసి కాలగతికిం బాసైన నాదుఃఖమున్
మనసుం ద్రుంచక కృష్ణపండితుఁడు సద్వ్యాఖ్యానము, రామాయణం
బును విన్పించె గలంపఁజాలునె సుఖమ్మున్ దుఃఖమున్ విజ్ఞులన్॥

చం॥ అనుదినమేగుదెంచి కినవాత్మ కుతూహలముండఁగాని జీ
వనమునఁ ధీసమాట నటు పాల్పడ దయ్యెను; గాక క్లేశమున్
వెనుకొని యుండు విఘ్నమని పెద్దలు వాకొను మంత్రముగా దనె
న్మనమది యెంత కేతనిసె మాయభివాదమిదే గ్రహింపుమా॥

మ॥ ప్రజకెల్లన్ శుభమబ్బుగాక, నెల మువ్వానల్ పడుంగాకని
త్యజయంబబ్బుత సత్యధర్మములకున్ దారిద్ర్యముల్ క్షోభముల్
రుజలున్ బాయును గాక, లోకము సుఖంబుం గాక యయోధ్యావా
ద్విజ, ముద్యచ్చుభమైక సత్యగుణమహాత్మా రామచంద్రప్రభూ॥

ఇట్లు
విద్యార్థి ధేనుః
వేమూరి సీతారామశాస్త్రి 27–10–52.
పామఱ్ఱు బోర్డుహైస్కూలు ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయః

శ్రీరస్తు.
శుభమస్తు.

విజ్ఞప్తిః.

భో భో విపశ్చిదస్త్రభవద్భిస్సువిదితమేవైతత్, యత్పురాధునేఽపి భారతే వర్షే, సనాతనధర్మవిచ్ఛేదాయ విరుద్ధాచరణైర్బహుభిర్బహుధా కృతేఽపి క్రియమాణేఽపి కరిష్యమాణేఽపి యత్నే, వాల్మీక్యాదిమహర్షి కృపాసముల్లసద్ధర్మావబోధక రామాయణాదీతిహాసప్రచారప్రచలన పర్యాప్తం వర్షేఽస్మిన్కథమపి కదాఽపి నహిధర్మలోపస్సంజాతేతి" చిరాద్భారతవర్షరతో ధర్మః ధర్మరక్షకో భారతవర్ష ఇతిచ" కింబహునా" ధర్మోరక్షతి రక్షితఇతి మహావాక్యం తు నహి కదాఽపి మిథ్యాబభూవ, నభవతి, నభవితా చేతి, దృఢంవక్ష్యే - తతఇదతోఽపిభారతీయా మహాజనాస్సత్యేఙ్గ సాంస్కృతికఽపరవిద్యాః గిరికందర విపినాంతరాళైకాంతస్థలేష్వనన్యచిత్తతయా పరవిద్యా సాధనేనాఽనుపమధర్మసాధకా ఏవాఽభవన్, యతః" అథపరా యయా తదక్షర మధిగమ్యతే" యేనాఽహం నాఽమృతా స్యాం కిమహం తేన కుర్యామితిశ్రుతీ, క్రమాదక్షరప్రాపకవిద్యాయా ఏవ పరాత్వం, మనక్షరప్రాప్తి హేతూనామనర్థతాం చ బ్రూతః'

ఏవంచ బహువిధేషు సత్స్వప్యక్షరప్రాప్తి సాధనేషు కలిమలవిజృంభితే కలికాలే చిరాయురనపేక్ష్య తపోయోగ

శ్రీరస్తు.
శుభమస్తు.
శ్రీరామస్మరణంమను.

విజ్ఞప్తి.

ఓవిబుధులారా! భారతవర్షము పరాధీనమై యుండినను, సనాతన ధర్మవిచ్ఛేదనమునకై విరుద్ధధర్మాచరణముగల యనేకు లనేకవిధములఁగాఁ బ్రయత్నములనఁ జేసినను జేయుచున్నను జేయనున్నను వాల్మీక్యాది మహర్షుల కృపారసముచే విలసిల్లుచున్న ధర్మబోధకములగు రామాయణము మొదలగు నితిహాసముల ప్రచారమున్నంతపర్యంతము, భారతవర్షమున ధర్మలోప మెప్పుడు నెటువంటివారిచేతనుఁగా నేరదనియుఁ జిరకాలమునుండి భారతవర్షమును ధర్మమే, ధర్మమును భారతవర్షము రక్షించుచున్నదనియుఁ బూజ్యులగు తమకుఁ దెలిసినవిషయమే. ధర్మము మనలచే రక్షింపబడినచో ధర్మము మనలను రక్షించుచుండుననుమహావాక్యము పూర్వ మెప్పుడు నసత్యము కాలేదనియు, నిప్పుడు నగుటలేదనియు ముందునుగాదనియు నేను దృఢముగఁ జెప్పఁగలను.

ఏవిద్యవలన బ్రహ్మప్రాప్తికలుగునో యదియే పరవిద్యయనెడి శ్రుతివాక్యముచే, బ్రహ్మప్రాపకములగు విద్యలకుఁ బరత్వమును, ఏధనముచే నేను ముక్తినిఁ జెందనో యాధనముచే నేమిప్రయోజనము. అనుశ్రుతివాక్యముచే బ్రహ్మప్రాప్తికి సాధనముకాని పదార్థములకు నిరర్థకత్వము చెప్పబడినదిగనుకనె మొదటనుండియు భరతఖండమునందలి మహాజనులు ప్రత్యక్షఫలకములగు నపరవిద్యలనువిడిచి పర్వతగుహాలు, వనమధ్యప్రదేశాలు మొదలగు నేకాంతస్థలములయందు దనన్యమనస్కులై పరవిద్యను సాధించుటచే ధర్మసాధకులైరి. బహువిధములగు పురుషార్థసాధనము లుండినను పాపభూయిష్ఠమగు నీకలికాలమున చిరాయుష్కులచే ననుష్ఠింపఁదగిన తపోధ్యానయోగకర్మానుష్ఠానము అల్పాయుష్కులకాచరింప నశక్యమని తలఁచి కృపారసముకలవాడును, లోకహితార్థియు నగు శంకర

కీర్తనపరిత్రాద్యనుష్ఠాన మపి నాయమహా మాచరితు మశక్య
మితి కృపాళునా లోకహితైకమేవ శంకరభగవత్పాదపూ
జ్యేనాఽపి "రామస్మరణా దన్యోపాయం నహి పశ్యామో
భవతరణే" ఇత్యభిహితం — తదాచరణరూపేణ ప్రవర్తయితు
కామానా మివ, ధర్మవిప్లవనభయేఽప్యస్తి న్నపార్థకం
రామో రామో రామఇతి రామభజనరూప మభ్యాస్యా
పంచమానాం జనానాం కలకలం శ్రవణపుటాణామేవ
నివేదయతి రామకథా మహిమాన మభిరుచించ జనానా
మితి, సర్వవ్యాపకస్య శ్రీరామచరితాత్మకస్యైకైకాక్షర
స్యాపి శ్రవణం కృతాంఽపి సకలదురితక్షయంకరస్య రామాయ
ణస్యాఽఽబాలగోపాలపరిచితస్య మహిమానువర్ణనే సహస్ర
వదనేన వినా నకోఽపి క్షమ ఇత్యుక్తిరతిశయోక్తిర్న భవ
తీతిమన్యే.

కించ, వాచా రామాయణ మితి స్వనామ్నైవ స్వమా
హాత్మ్యం ప్రకటయతీత్యత్రాపి వక్ష్యే దష్టాంతిశయః॥ (కుత్రచిత్
నేనుమన్యతే) రామ మయతి ప్రాపయతీతి రామాయణం,
యేన" రామః అయ్యతే ప్రాప్యతే ఽనేనేతి రామాయణం,
"అయ వా" రామ మయతి జ్ఞాపయతీతి రామాయణం "ఉత"
రామం రామకథా మయతి జ్ఞాపయతీతి వా రామాయణ
మితి, యద్వారా మన్మాయనం స్థానమితి రామాయణమితి,
త్వేత్యత్ర తస్య స్వనామవ్యపదేశేనైవ రామపదంప్రాప్తి
సాధనమప్యాత్మా ప్రతిపాదనాత్మైక రామాయణస్య
సర్వోత్కృష్టతా సకలశ్రేయస్సాధనతా నిశ్శేషసాధన
తా చ - తాదృశరామాయణం" మహర్షిణాం ప్రవృత్తమో

భగవత్పాదపూజ్యానిచే, సంసారసముద్రమును దాటుటకు రామనామ స్మరణముకంటె వేఱు సాధనము లేదని చెప్పబడినవాక్యమును సదాచారరూపముగఁ బ్రవర్తింపఁజేయుఁగోరికచే ననఁబంచములవరకుగల జనులచే నీ ధర్మవిప్లవ సమయమందును రాత్రింబవళ్ళు యందుఁజేయబడుచున్న రామ, రామ, రామ, అను రామభజనరూపకమగు కలకలధ్వనియే రామకథామహిమను [illegible] గల రామకథాభిరుచినిఁ దెలియఁజేయుచున్నది. కాన సర్వవ్యాపకమును, నొక్కొకయక్షరమాత్రమును, శ్రవణముఁజేసినవారలకును పాతక నివృత్తిక్షయమునుఁ జేయునదియును, నాబాలగోపాలవిదితము నగు రామ చరితరూపకమగు రామాయణముయొక్క మహిమను వర్ణించుటకు సహస్ర ముఖములుగల శేషాదిశేషులకంటె నితరుదైవ్యము సమర్థము కాదని చెప్పుట యతిశయోక్తి కానేరదని తలచెదను.

రామాయణమను నామమే తన మాహాత్మ్యమును బ్రకటించుచున్నది. ఇది చెప్పుటయు నతిశయము కాదు. (ఏలనన) రామాయణమనగా రాముని బొందించునది గాన రామాయణమనియర్థము లేక, రామాయణమనగా రాముని దెలియఁజేయునది గాన రామాయణమని యర్థము. లేక, రామ, అను శబ్దమునకు రామకథయని యర్థము కల్పించికముగాఁజెప్పఁబడి రామకథను దెలియఁజేయు నదిగాన రామాయణమని యర్థము. లేక రాముని కుస్థానమగుటచే రామాయణమని యర్థము. కాన రామాయణము స్వనామనిర్వచనము చేతనే రామచంద్రప్రాప్తిరూప పరమపురుషార్థమునుఁ దెలియఁజేయుచుండుటవలన రామాయణము సర్వశ్రేష్ఠమనియు [illegible] మోక్షసాధనమనియు స్పష్టమగుచు[illegible].

మహాత్ములప్రవృత్తులు లోకహిత[illegible]మే యని లోకమునఁ దెలియఁజేయు

లోకహితాయైవ భవంతీతి లోకే బోధయితుకామేనేవ శ్రీరామచరితమూలాచ్ఛిష్టాచారం లోకేఽనువర్తయితుమనసేవ పరమకృపాళునా శ్రీవాల్మీకినామహర్షిణా ధర్మతాత్పర్యేణ కావ్యరూపేణ ప్రతిపాదితమితి విదితమేవ - నను రామాయణే ధర్మతాత్పర్యప్రతిపాదన మనుపపన్నం సర్వత్ర రామాయణే రామచరితస్యైవ వర్ణితతయా ధర్మతాత్పర్యే ప్రమాణాభావా దితి చేన్న.

"రామో విగ్రహవా న్ధర్మః" ఇతి, రామస్య ధర్మస్వరూపత్వప్రతిపాదకధర్మద్వేషిమారీచవచనేన,, యస్మిన్నచలతే ధర్మో యోధర్మం నాతివర్తతే. ఇతి యుద్ధకాండే శుకవాక్యేన, (చాతుర్వర్ణ్యం చ లోకేఽస్మిన్ స్వే స్వే ధర్మే నియోక్ష్యతీతి నారదవాక్యేన.,) అయోధ్యాకాండే,, విద్ధి మాం ఋషిభిస్తుల్యం కేవలం ధర్మ మాస్థితం,, ఇతి, రామవాక్యేన, ధర్మాత్మా సత్యసంధ శ్చ రామో దాశరథి ర్యది పౌరుషేచాఽప్రతిద్వంద్వః శరైనం జహి రావణిం॥ ఇతి ధర్మస్వరూపత్వప్రతిపాదకశపథరూప లక్ష్మణవాక్యేన

యుద్ధకాండే,, లోకానాం త్వం పరో ధర్మః, ఇతి బ్రహ్మవచనేన., ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే, ఇతిసర్వేషాం విష్ణ్వవతారాణాం ధర్మప్రతిష్ఠాపకత్వ ప్రతిపాదకగీతాస్థభగవద్వచనేన చ,, ధర్మజ్ఞత్వ ధర్మానుష్ఠాతృత్వాదిధర్మస్వరూపత్వ విశిష్టస్యైవ రామస్య చరితం వర్ణితమిత్యవగమ్యతే-తస్మాత్ ధర్మే తాత్పర్య ముపపన్నం-అతఏవ భట్టాచార్యైరుక్తం, రామవ ద్వర్తితవ్యం సధర్మః రావణవ ద్వర్తితవ్యం సోఽధర్మ ఇతి-కించ" వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్సా

వలయుననియో శ్రీరామచరితమూలమున సదాచారము లోకమునందు వర్తింపజేయువలయుననియో కోరికకలవాడై కృపతో వాల్మీకమహర్షి, రామాయణమును ధర్మతాత్పర్యముతో కావ్యరూపముగ రచించెనను విషయము మందఱకు దెలిసినవిషయమే. (ఇందుచే) రామాయణమునందు ధర్మతాత్పర్యము యుక్తము కాదనియు, రామాయణమునందంతటను రామచరితము వర్ణింపబడినది యగుటచే ధర్మతాత్పర్యమునందుఁ బ్రమాణము లేదనియుఁ గొందఱాశంకించెదరు. అందునకు సమాధానము చెప్పఁబడుచున్నది, అరణ్యకాండమున, ఆకారముధరించినధర్మము రాముడు, అని రాముడు ధర్మస్వరూపుడని చెప్పిన ధర్మద్వేషియగు మారీచునివచనమువలనను; యుద్ధకాండమున, ఎవని యందు ధర్మము చలింపదో యెవడు ధర్మము నతిక్రమింపడో యారామునితో విరోధము తగదని రావణునితోఁ జెప్పిన శుకుని వాక్యమువలనను; అయోధ్యాకాండమున, నేను ఋషితుల్యుడననియుఁ గేవలము ధర్మము నాశ్రయించినవాడననియుఁ జెప్పిన రామవచనమువలనను; యుద్ధకాండమున, రాముడు ధర్మాత్ముడును సత్యసంధుడు నైనపక్షమున, ఓ బాణమా! మేఘనాదుని సంహరింపుము, అని రాముడు ధర్మస్వరూపుడని తెలియజేసిన శపథరూపమగు లక్ష్మణుని వచనమువలనను, యుద్ధకాండమున, నీవు పరమధర్మమూర్తివి, అని చెప్పిన బ్రహ్మవచనము వలనను, ధర్మసంస్థాపనమునకై ప్రతియుగమున నేనవతరించెదను, అను ధర్మసంస్థాపకత్వమునుఁ దెలియఁజేయు భగవద్గీతా వచనము వలనను; ధర్మజ్ఞుడును, ధర్మస్వరూపుడును, ధర్మానుష్ఠాతయు నగు రామునిచరితమే వాల్మీకిచే వర్ణింపబడినదని తోచబడుచున్నది-ఆహేతువు వలన రామాయణమున ధర్మమునందు తాత్పర్యము యుక్తమే, కావుననే రామునివలెఁ బ్రవర్తించుట ధర్మమనియు, రావణునివలెఁ బ్రవర్తించుట యధర్మమనియు, ధర్మాధర్మస్వరూపమును బోధించు భట్టాచార్యుడు చెప్పియుండెను. వేదము రామాయణరూపముగా నయ్యెననియెడి మహర్షివచనము వలనను, రామాయణము వేదరూపమనికూడఁ దెలియుచున్నది. "వేదము

క్షాద్రామాయణాత్మనా,, ఇత్యనేన రామాయణస్య వేదరూ-
పత్వ ముపగమ్యతే-వేదోధర్మమూల మితి, గౌతమవచన
పర్యాలోచనయా వేదస్య ధర్మమూలత్వా ద్వేదస్యాఽపి
ధర్మమూలత్వ మవ్యాహతం” తాదృశధర్మశ్చ దేశకాలాధి
కార్యావస్థాభేదేన వర్ణాశ్రమాదిభేదేన చ బహుధా స్మృతిషు
నిబద్ధః॥ వేద స్స్మృతి స్సదాచారః స్వస్యచ ప్రియ మాత్మనః।
ఏత చ్చతుర్విధం ప్రాహు స్సాక్షా ద్ధర్మస్య లక్షణ” మితి
మనువచనేన సదాచారస్యాఽపి ధర్మతా ప్రతిపాదితా-
తథాచ శ్రుతిః “అలూక్షాధర్మకామా స్స్యుః యథా తే
తత్ర వర్తేరన్ తథా తత్రవర్తేథాః” ఇతి॥ యమార్యాః
క్రియమాణం ప్రశంసంతి సధర్మః యం గర్హంతే సోఽధర్మ
ఇతి-సతు సదాచారః శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణాదిష్వేకైకో
విశకలితయా తేన తేనాఽచరితః తేన తేన తత్తత్ఫలం
ప్రాప్త మితి ప్రతిపాదితః-ఏకస్య పురుషస్య కృత్స్నం చరిత్ర
మాఖ్యాయికారూపేణ క్రమేణ క్వాఽపి న ప్రతిపాదితం-తత్తు
కస్యచి త్పురుషధౌరేయస్య సమగ్రధర్మానుష్ఠానకర్తు శ్చరిత్ర
మేకేన నిబంధేన కర్తవ్యం తేన సర్వోఽపి సదాచారః ప్రద
ర్శనీయ ఇత్యభిసంధాయ లోకోపకారాయ రఘువరచరితం
కావ్యరూపేణ కృతం వాల్మీకినా మహర్షిణా-తత్ర శ్రీరామ
చరితవర్ణనేన సదాచారలక్షణో ధర్మ స్తాత్పర్యేణ ప్రతిపా
దితః- నను కావ్యే అసదర్థనిరూపణం అసద్వస్తుని సద్వ
స్తుత్వేన ప్రతిపాదన, మర్థవాద బాహుళ్యం,కావ్యాలాపాంశ్చ
వర్జయే దితినిషేధ శ్చేత్యేవమాదిదోషజాతే స్థితే, ధర్మాధర్మ
వివేచనం కథం కావ్యరూపేణ క్రియత ఇతి చేత్, నిషేధస్యాఽ-

ధర్మమూలము." అను గౌతమ వచనము నాలోచించిన రామాయణము వేదరూపముగాన వేదము ధర్మమూలమైనట్లు, రామాయణము ధర్మమూలకమనుట సమంజసము. అట్టి ధర్మము దేశకాలాధికారిభేదముల చేతను, వర్ణాశ్రమాది భేదములచేతను బహువిధములుగ స్మృతులయందుఁ జెప్పబడినది.

వేదమును, స్మృతియు, సదాచారము, ఆత్మసంతుష్టి, అను నాలుగును ధర్మస్వరూపములని మనువు చెప్పియుండుటచే సదాచారము ధర్మరూపమనియే తెలియుచున్నది. ఆవిధముగనే శ్రుతియును చెప్పెను. ధర్మము నభిలషించెడి శిష్టులెవ్విధమునఁ బ్రవర్తించెదరో యావిధముగ నీవు ప్రవర్తింపుము, అని గురువు శిష్యునకు శాసించినట్లు తైత్తిరీయోపనిషత్తునందుఁ జెప్పఁబడినది. మఱియు, ఆర్యులచేఁ గొనియాడఁబడునట్లు చేయఁబడినది ధర్మమనియు నార్యులచే నిందింపఁబడునట్లు చేయబడినది యధర్మమనియు శిష్టులు చెప్పియుండిరి. అసదాచారరూపమగు ధర్మము నొక్కొకఁడు ప్రత్యేకముగ నాచరించినట్లును తత్ఫలము నాయా మనుజులొక్కొకఁడు పొందినట్లును, ఇతిహాసపురాణాదులయందుఁ జెప్పబడినది. కాని యొక పురుషుని యొక్క సమగ్రమైనచరిత్ర మాఖ్యాయికారూపముగ నెచ్చటనుఁ జెప్పబడియుండలేదనియు సర్వధర్మములను సంపూర్ణముగ నాచరించిన యొకానొకపురుషోత్తముని సంపూర్ణచరిత్రము నొకప్రబంధముగఁ జేసి సమస్తసదాచారములను లోకమునకుఁ దెలియజేయవలయుననియు నాలోచించి లోకోపకారమునకై శ్రీరామచరితమును వాల్మీకిమహర్షి కావ్యరూపముగఁ జేసి శ్రీరామచరిత్రవర్ణనమూలకముగ సదాచారరూపధర్మమును దెలియఁజేసెను.

ఇందుపైఁ గొందఱీక్రిందివిధముగ నాశంకించెదరు. (ఏమన) వాల్మీకి, రామాయణమును కావ్యరూపముగాఁ జేసెనుగదా! కావ్యమునందసద్వస్తువుల నిరూపించుటయు, అసద్వస్తువును సద్వస్తువునుగా నిరూపించుటయు అర్థవాదబాహుళ్యము (అనగా స్తుతివాక్యము లధికముగనుండుట) కావ్యాలాపములను విడువవలయునని నిషేధము, ఈ మొదలగు దోషములు కావ్యమునందుండును కదా, అట్టి దోషభూయిష్ఠము కావ్యమైనపుడు ధర్మాధర్మవివేచనము కావ్యరూపముచే నెటులఁజేయఁబడునని యు శంక రాగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది. కావ్యాలాపములను వర్జింపవలయుననెడి

సత్కృతత్వాఽసన్నాయకప్రతిపాదకాఽధర్మప్రతిపాదకప్రాకృత
కావ్యవిషయత్వాత్, మహాకవిభిః కావ్యాని సన్నాయక
ప్రతిపాదకాని పురుషార్థసాధకాని కృతానిసద్భిః పరిగృహీ
తాని చ॥ అతఏవ కాళిదాసకృతానాం కావ్యానామపిస్మృతి
త్వేన మహతా మంగీకారః, ఏవంస్థితే మహర్షిణా పరమ
పురుషస్యచరిత్రవర్ణనాద్ధర్మప్రాధాన్యేన వేదోపబృంహకత్వేన
పరమపురుషార్థసాధకత్వేన చ కృతం స్మృతితుల్య మిత్య
వివాదం-తాదృశధర్మప్రతిపాదకేషు శబ్దమధురేష్వర్థగంభీ
రేషు వాల్మీక్యాదిమహర్షికృతేషు రామకథానకేషు బహుషు
సత్సు కిమర్థ మపూర్వోఽయ ముద్యమ ఇతి చే దత్రో
చ్యతే-శ్లో॥ యది క్షుణ్ణం పూర్వైరితి । జహాతి రామస్యచరితం
గుణైరేతావద్భిర్జగతి పునరన్యోజయతి కః॥ ఇతి భట్టమురారి
వచనేన తాదృశలోకోత్తరగుణవిశిష్టనాయకస్యే తరస్యా
భావాత్తద్రామచరితమేవస్వోత్తరణార్థం సర్వైర్వర్ణ్యత ఇతి
సార్వకవిజనీనోద్యమో మామకీనోద్యమశ్చ-అపిచ, తత్ర రా
మాయణానాంమధ్యే కానిచిద్భక్తిప్రధానాని, కతిచిదధ్యాత్మ
ప్రధానాని, కానిచి ద్ధర్మప్రధానాని కానిచి ద్విచిత్రకథా
విశేషవిలసితానీతి బహుధా వర్తంతే, తాని సర్వాణ్యపి,
చతుశ్శతాయుషాఽపి ద్రష్టుమశక్యానీతి, కించ, నవంనవ
ప్రియోలోక ఇతి న్యాయేన నవనవప్రీతిమతా మధు
నాతనానాం, హరికథాదావివ విచిత్రకథాదావభిరుచిమతాం
మాధ్యమికానాం, కేవలధర్మతత్పరాణాం మహాజనానాం చ
భక్త్యపేక్షకానాం రామభక్తానాం, చారిత్రకామానాం,
నాగరికాణా మధ్యాత్మకామానాం జ్ఞానినాం సర్వేషాంచ

నిషేధము. అయోగ్యులచేఁ జేయఁబడినట్టియు, అపఖ్యాయకులను నధర్మమును
జెప్పునట్టియు ప్రాకృతకావ్యముల విషయము కాని, యానిషేధము, మహా
కవులచే రచింపబడి యోగ్యులగు నాయకులుగల్గి ధర్మముఁ దెల్పునట్టి
పురుషార్థసాధకములగు సత్కావ్యముల విషయము కానేరదు. కావుననే
మహాకవులచేఁ గావ్యములు రచింపబడుచున్నవి. అసత్కావ్యములు సత్పు
రుషులచేఁ బరిగ్రహింపఁబడుచున్నవి కావుననే కాళిదాసుడు జేసిన
కావ్యములను స్మృతితుల్యములనుగాఁ బెద్దలంగీకరించిరి.

(ఇట్లుండ) వాల్మీకిమహర్షిచే రచింపఁబడిన శ్రీరామచరిత్రరూపక
మగు రామాయణము ధర్మప్రధానమనియు, వేదోపబృంహకమనియుఁ బర
మపురుషార్థసాధకమనియు స్మృతితుల్యమనియుఁ జెప్పుట నిర్వివాదవిష
యముగా నిందుపైనొక యాశంక కలుగుచుండెను. (ఏమనగా) అట్టిధర్మ
ప్రతిపాదకము శబ్దమాధుర్యము, అర్థగాంభీర్యముకలిగి రసముచే నొప్పు
వాల్మీకిరామాయణము మొదలగు రామాయణములనేకములుండగా నీయ
పూర్వోద్యమ మెందుకని (యాశంకరాగా) మహాకవియే యందునకు
సమాధానమునుఁ జెప్పియుండెను. (ఏమన) పూర్వులచే రామచరితము
జీర్ణముగా వర్ణింపబడినదని యీ రామచరితమును విడిచినచో నట్టిసద్గుణ
పరిపూర్ణుడగు నాయకుడితడు డెవ్వడుండెనని చెప్పెను. కావున నట్టిసద్గుణపరి
పూర్ణుడగు నాయకుడితరుడు లేనందుననే మహాకవులందఱును, తాముతరిం
చుటకు నా రాముని చరితమునే వర్ణించుట కుద్యమించిరి. నాయకమ్యమా
నందునకేయని యెఱుంగనగును. (ఇదియుఁగాక) కొన్ని రామాయణములు
భక్తిప్రధానములుగాను మఱికొన్ని రామాయణము లధ్యాత్మప్రధా
నములుగాను, మఱికొన్ని రామాయణములు ధర్మప్రధానములుగాఁగలవి
గాను, మఱికొన్ని రామాయణములు విచిత్రకథావిశేషములచే నొప్పునవి
గాను బహువిధములుగ నుండుటవలన వానినన్నిటిఁ జూచుటకు వందల
సంవత్సరముల యాయుర్దాయము కలవాడును నసమర్థుడనియు, మఱియు
లోకము క్రొత్తక్రొత్త వస్తువులయందుఁ బ్రీతికలిగియుండునను లోకోక్తిచే
క్రొత్తక్రొత్తగ్రంథములయందుఁ బ్రీతిగల యాధునికులకును
హారికథలయందువలె విచిత్రకథలయందభిరుచి కలవారికిని" కేవలధర్మము
నందే యాసక్తికల మహాజనులకును, భక్తినపేక్షించు రామభక్తులకును, చరి
త్రలయందభిరుచికల నాగరికులకును, ఆత్మతత్త్వము నపేక్షించుజ్ఞానులకును

యథాయథ మిశమాపక్షరత ఇత్యాశయేనచ ధర్మ
భక్త్యాది బోధకత్వ త్తద్రామాయణస్థిత తత్కథావిశేష సార
మేకత్ర సంగ్రథ్య మయాఽయం గ్రంథో నిరమాయి.
అత్ర రామచంద్ర వంశావళిః, రామపూర్వాణాం రాజ్ఞాం
పరిపాలన కాల నిర్ణయః, కౌసల్యా కైకేయ్యాది వివాహవర్ణనం,
ఋష్యశృంగజననక్రమః, విశేషతః తత్రతత్ర ధర్మవిశేష
నివేదనం, శాంతాజననస్వయంవరాదివర్ణనం, పాయస
విభాగవిచారః, శ్రీరామజన్మఘట్టః, రామనామనిర్వచనం
రామలీలావిశేషవర్ణన మిత్యేవమాదివిశేషాస్తు నివక్తృ
మైత్యత్రత్రపదర్శితా ఇత్యస్తి మహాన్విశేషః ప్రాక్తనరచ
నాభ్యః ప్రకృతరచనాయాః, తమేత మామూలచూడం
పఠతాం శృణ్వతాంచ సకలరామాయణకథా విశేషధర్మా
వగమ స్సుగమ శ్చ ధ్రువంభవితేత్యే తావతా ప్రయాసః
సంస్కృతాంధ్రహిందీభాషా స్వనేకధాఽనేకైర్మహార్హ
భిర్మహాకవిభి రధునాతనైశ్చవర్ణితే ష్వపి తత్కథాసు చిత్తైర్విషః
సార మాదాయ తత్రతత్ర ప్రాచీనాధునికమహాకవిశ్లోకా
న్యద్భుతమధురా నర్థగంభీరా న్రసవిలసితాన్సంగ్రథ్య గ్రంథోఽ
యంనిబద్ధః న కేవలం పరకీయానామేవ పద్యానాం పరిపాలనే
మయా భూయసీ శ్రద్ధా వ్యధాయి - పరంతు తత్రతత్రా
స్వకీయాన్యపూర్వార్థకాని పద్యగద్య వివరణాని వర్తంత ఇతి
విజ్ఞాప్యతే - అత్ర రామాయణగత మాశ్చర్యం కిం స్ఫురతీతి
నా ప్యపరోఽపి సంజాయేతైతద్గ్రంథనామ శ్రుతిమతా
మత్రోచ్యతే- "ఆశ్చర్యవ త్పశ్యతి కశ్చిదేన మితి" ఆశ్చర్యో
వక్తా కుశలోఽస్యలబ్ధా" ఇతి శ్రుతివాక్యానుసారేణ ధర్మ

నందఱకును నీగ్రంథముపకరించుననుఁ నభిప్రాయపడియు రామాయణ-మందలి వాల్మీకిధర్మతాత్పర్యమును బోధింపవలెననియు నేనీగ్రంథమును నిర్మించితిని.

ఇచ్చట రామచంద్ర వంశావళియు- రామచంద్రపూర్వులగు రాజుల పరిపాలనకాలనిర్ణయమును, కౌసల్యాకైకేయ్యాది వివాహవర్ణనము ఋష్యశృంగజననాదివర్ణనము, అచ్చటచ్చట విశేషధర్మములను దెల్పుటయు, శాంతాజననశాంతాల స్వయంవరముల వర్ణనము పాయసవిభాగ విచారము, శ్రీరామజన్మఘట్టము, రామనామనిర్వచనము, రామలీలా వర్ణనము, ఈ మొదలగు విశేషములన్నియు నీయొకచోటఁ బ్రదర్శింపఁ బడినందునఁ బూర్వగ్రంథములకంటె నీగ్రంథమునందు విశేషముండెను. ఆయీగ్రంథమును నామూలాగ్రముగఁ జదివినవారలకును వినినవారలకును బహురామాయణములలోని కథావైచిత్ర్యములును విశేషధర్మములును సుగమములు కాఁగలవని యీప్రయాసము.

సంస్కృతాంధ్ర హిందీభాషలయందనేకులగు మహర్షులు మహాకవులు నాధునికులునగు కవులచేననేకవిధములుగ వర్ణింపఁబడిన యాయాకథా వైచిత్ర్యములయందలి సారమును గ్రహించి యచ్చటచ్చట శబ్దమధుర ములు నర్థగంభీరములగు ప్రాచీనాధునిక మహాకవిశ్లోకములను గూర్చియు సంస్కృతభాష తెలియనివారల యుపకృతికై యాంధ్రతాత్పర్యయుతముగ నీగ్రంథము రచింపబడెను. కేవలము పరకీయశ్లోకములను సంకూర్చియే యీ గ్రంథము నిర్మింపఁబడలేదు. ఇక నేమన స్వకీయములగు పద్యగద్య వివరణ వ్యాఖ్యానములు మొదలగునవి సగముకంటె నెక్కుడుగా నున్నవని యెఱుఁగనగు. ఇచ్చట రామాయణమునందలి యాశ్చర్యమెట్టిదని గ్రంథనామమును వినినవారలకు సంశయముండవచ్చును. ఆవిషయము చెప్పఁబడుచున్నది. ఈధర్మవిప్లవసమయమున భగవత్కథను జెప్పువాఁడును వినువాఁడును చెప్పడము వినడము సర్వము, ఆశ్చర్యము కాన నచ్చటచ్చట ధర్మవిశేషముల నీరామాయణము తెలియఁజేయుటయే రామాయణగతమైన యాశ్చర్యమని యాంతరంగికాశయము. మఱియు, ఆశ్చర్యమగు కథలతోఁగూడియుండుట వలనను

విప్లవసమయే తత్ర తత్ర తత్తద్ధర్మవిశేష నివేదకనివేదన
మారప్యాశ్చర్యత్వే తత్తద్ధర్మవిశేషనివేదకత్వమేవ
గ్రంథగతమాశ్చర్యమిత్యాంతరంగికాశయః" యద్వా,
ఆశ్చర్యకథోపేతత్వమేవ గ్రంథగతమాశ్చర్యమితి. గ్రంథేఽ
స్మిన్ గ్రథితానాం కథావిశేషాణా మాలోకనేన
తత్రభవతాం భవతాం మానసం నిర్వ్యాజరమణీయం
భవేదితి మన్యే, అస్య చ సదుపయోగ మనేకదా చిరపరి
చితాః విపశ్చిత ఏవ విదంతీతి నాస్తి మే కించిదప్యత్ర కథ
నీయావసరః. తత్రభవతాం సమర్ప్యమాణోఽయ
మాశ్చర్యరామాయణాఖ్యగ్రంథస్యాత్మరూపబాల కాండ
ప్రథమభాగ ఏవ గ్రంథనిర్మాణపరిశ్రమం రచనావిధానం చ
విజ్ఞాత్రతయా ప్రదర్శయిష్యతీతి మామకీనోఽయం విశ్వాసః.

మమ గ్రంథముద్రాపణే పూర్వపరిచయశూన్యత్వా
న్ముద్రాలయస్యాఽప్యసంస్కృతగ్రంథముద్రకత్వాత్. అనా
రోగ్యాదివశేనేతరత్రస్థితే ర్మమాఽసన్నిహితత్వాద్గ్రంథాల
యస్య దోషజ్ఞానరహితత్వాచ్చ దీర్ఘబిందువిసర్గవర్ణవ్యత్యా
సాదిశబ్దస్ఖాలిత్యా న్యర్థస్ఖాలిత్యాని వా, ఋకారస్య రేఫః
రేఫస్య ఋకారః. అనుదర బిందుస్థలేషూదరబిందుః ఉదరబిం
దుస్థలేష్వనుదరబిందుస్థితిరిత్యేవ మాదీని వా ముద్రణప్రమాదా
న్మత్ప్రమాదాద్వా యది దృశ్యేరన్, తానిగుణగ్రాహక
పాఠకమహాజనాః గుణదోషపత్రికావలోకనేన శుద్ధానికృత్వా
సంపఠ్య మామకీనాపరాధం క్షమధ్వమితి సుబహు ప్రార్థ్యతే
మయా, యతోఽహం నవిద్వాన్న చ గ్రంథకరణక్షమః.
పరంతు శ్రీరామచంద్రచరణకమలభక్తి పారవశ్యాత్త

ఆశ్చర్యరామాయణమని నామము సార్థకము.

ఈ గ్రంథమునందుఁ గూర్పబడిన కథావిశేషములనుఁ జూచుటచేతఁ బూజనీయులగు మీదు మానసములు నిర్వ్యాజరమణీయములగునని తలచెదను. ఈ గ్రంథముయొక్క సదుపయోగమునుఁ జిరపరిచితులగు పండితులే తెలిసికొనెదరు. కాన నేనీవిషయమునఁ జెప్పఁదగిన యవసరము లేదు. మీకు సమర్పింపఁబడే యీ యాశ్చర్యరామాయణసూక్ష్మరూపమగు బాలకాండ ప్రథమభాగమే గ్రంథనిర్మాణ పరిశ్రమమును రచనావిధానమును దిఙ్మాత్రముగాఁ బ్రదర్శింపఁగలదని నావిశ్వాసము. నేనింతకుఁబూర్వము గ్రంథములు ముద్రింపించుటలో బరిచయము లేనివాఁడగుటవల్లనను, ముద్రణాలయము సంస్కృతగ్రంథ ముద్రణపరిచయము లేనిదగుటవలనను, నేననారోగ్యవశముచే సమీపమున నుండకపోవుటవలనను, ముద్రణాలయములో పండితులు లేని కారణము వలనను, దీర్ఘబిందువర్ణవ్యత్యాసాది స్ఖాలిత్యములు కాని మఱియు నరస్ఖాలిత్యములు కొని పొట్టలో నున్నలు లేని స్థలములయందు సున్నలుపడుటయు సున్నలుండదగిన స్థలములయందు బడకపోవుటయు, ఋకారమునకు రేఫయు రేఫకు ఋకారము మొదలగు స్ఖాలిత్యములు కాని ముద్రణప్రమాదముచేఁగాని నాప్రమాదముచేఁగాని కన్పడిన వానికిఁ దప్పొప్పుల పట్టినిఁ జూచి శుద్ధములనుగాఁ జేసికొని చదివి నాయపరాధములను క్షమింపవలయునని ప్రార్థింపఁబడుచున్నది. (ఎలనన) నేను గొప్పపండితుఁడను కాని గొప్ప గ్రంథములను రచింప శక్తుడను కాని కాను (ఇక నేమన) శ్రీరామచంద్ర చరణకమలములయందలి భక్తిపారవశ్యము వలన నీగ్రంథమునుఁ గూర్పనధ్యవసించితిని.

చిత్రచరిత్రాత్మకగ్రంథగ్రథనే సముద్యుక్తోఽహం
శ్రీత్రభవతాం సమస్త్యమానాం ఉదయమానైశ్వర్యాణామాయ
నాగ్రంథసూక్ష్మరూపభూతబాలకాండ ప్రథమభాగవన్ గ్రంథ
నిర్మాణపరిశ్రమం రచనావిధానం చ దిఙ్మాత్రతయా ప్రవర్త
యిష్యతీతి మామకీనోఽయం విశ్వాసః గ్రంథోపక్రి
యేయం కమ్యమానా నాశయా సంలేఖ్య ప్రేషయంత్వితి
వోఽషజ్ఞాన్ప్రశ్రయ మహానుభ్యర్థయే-

కృతజ్ఞతానివేదనం

మజ్జన్మభూమీణాం ఎంచిగుమూరా నూతా గ్రామ
నివాసినాం పశ్చాత్త్రాంతీయ గ్రామణీనాం తతస్త్రిస్థానాం
సంసృతౌ విరక్తానాం తాతపాదానాం సుసేవిత యోగిజన
భవాబ్ధిపోతపాదానాం మాన్యవంశముక్తాఫలానాం
మిశ్రాణాం సుబ్రహ్మణ్యసిద్ధాంతినాం చరణయుగళస్య,

మాన్యగురూణాం మధిరపాణినీయానాం సంస్కృతరాజ
కీయసంస్థాన స్థితశ్రీ రాజోన్నతాంగ్లకలాశాలా ప్రధానపండిత
పదానాం ఖోలవ్యాఘ్ర (గూనపులి) వంశముక్తాఫలానాం
సువృత్తానాం సువృత్తానాం చ పూర్ణయ్యశాస్త్రిణాం చరణ
యుగళస్య,

న్యాయగురూణాం సకలవిద్యావాచస్పతీనాం స్వచరణ
కమలసంసేవనలబ్ధవైదుష్యబహుళతాం తేనాలి మాది
భట్టవంశముక్తాఫలానాం కీర్తిశేషాణాం రామమూర్తిశాస్త్రి
వర్యాణాం చరణయుగళస్య,

తదనంతరన్యాయగురూణాం మనస్థిత్యైకశాస్త్రాణామపి
స్వప్రతిభావిశేషాన్యాపితసకల శాస్త్రాణాం శ్రీపేరికాప్పురిసం

గ్రంథముపైఁ దమకుఁ దోచబడే యభిప్రాయములను వ్రాసి పంప వలయునని పండితులను వినయపూర్వకముగఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

కృతజ్ఞతానివేదనము.

నా జననగురువులును వాక్కునందు గురువులును (అనగా వాక్కులో బృహస్పతితో సమానులును.) మొదట గ్రామాధికారిపదవి నలంకరించినవారును, బిమ్మట సిద్ధాంతులలో నగ్రేసరులై పంచాంగములనుఁజేయు సమర్థత గలవారై తదనంతరము సంసారవిముక్తులై పుణ్యతీర్థములు సేవించువారలై సంసారతారకములగు మహాయోగి పాదములను సేవించువారలై పూజనీయులైన మూర్తిరాజుగారగు అక్కావఝుల సుబ్రహ్మణ్య సిద్ధాంతిగారి చరణకమలములకును,

కావ్యగురువులును, వ్యాకరణశాస్త్రాధ్యేతలును, నూజవీటి సంస్థానమునందలి శ్రీ రాజా హైనస్సులలో ప్రధాన పండితులును సర్వశ్రోత్రీకులవారును, నాకు బావగారు నగు కూరపురి పూర్ణయ్యశాస్త్రి గారి చరణకమలములకును,

మొదట, న్యాయశాస్త్రగురువులును సకల విద్యావాచస్పతులును, తమ చరణకమలముల నాశ్రయించిన యనేక విద్యార్థులకుఁ బాండిత్యమునుఁ గలుగజేసినవారును, ఆదిభట్టవంశ ముక్తాఫలభూతులును, కీర్తిశేషులును నగు రామమూర్తిశాస్త్రులవారి చరణకమలములకును,

తదనంతరము న్యాయగురువులును, నొక శాస్త్రమునైనను జదువని వారైనను స్వప్రతిభావిశేషముచేతను సమన్వయించి సకలశాస్త్రములను సంపూర్ణముగా విద్యార్థులకుఁ బాఠములను జెప్పినవారును, శ్రీ పిఠాపుర సంస్థానమునందు న్యాయశాస్త్ర పరీక్షకులు నగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిగారి పాదపద్మములకును,

స్థానన్యాయశాస్త్రపరీక్షాధికారిణాం శ్రీపాదవశంముక్తాఫలా
నాం లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిణాం చరణయుగళస్యచ,

వేదాంతగురూణా మధీతన్యాయనిగమాంతానామద్వై
తోపన్యాసవిశేషసంతోషితసకలదేశీయానాం దిగంతవిశ్రాంత
యశసాం వల్లాదిరామకృష్ణచయనినాం చ కృతజ్ఞతా పూర్వ
కాభివందనాని సమర్ప్యంతే యతః, యదనుగ్రహప్రసాదాత్కించి
ద్విజ్ఞానవా నహ మభూవం. అపిచ. సత్యపికార్యజాతే మదీయా
మభ్యర్థనా మాదరీకృత్య పరిశోధ్య చ గ్రంథ మేతమామూల
చూడం విస్మయనీయభూమికాపలేఖనప్రసన్నేభ్య శ్శతఘ
టీకవితా విరాజమానేభ్యః కిరీటానేకప్రబంధేభ్య స్తాడేపల్లి
రాఘవనారాయణశాస్త్రిభ్య శ్చ కృతజ్ఞతా పూర్వకా మామకీ
నాని నమాంసీతి విజ్ఞాప్యతే-కించ యద్యస్మహర్షిమహాకవిప్రణీ
తకోశజాతం మదీయ రచనాసహకార్యభూత్, తత్తన్మహర్షి
మహాకవిజనతాయై సహస్రవందనార్పణేన వినా నహ్యన్య
స్తత్ఋణనివర్తనోపాయ ఇతి చ విజ్ఞాప్యతే-పుత్రికాన్మతిః

అపిచ, ద్వావింశతివర్షీయాయాః పితృభక్తిగిరిరాజమా
నాయాః మజ్జ్యేష్ఠపుత్ర్యాః సుబ్బమాంబాయాః ప్రేమభూమి
కాయాః వినశ్వరమైహికం సుఖ మితి బోధయితుకామాయా
ఇవ గౌరీలోకం గతాయా స్స్వస్వర్గాదాకరోత్వాత్మశాం
తిం జానకీజాని రితి శ్రీరామచంద్రచరణయుగళప్రార్థనాం వినా
నహితదీయోపకృతి పితృభక్త్యోరన్యదృణనివర్తనసాధనం దృ
దృశ్యత ఇతి విజ్ఞాప్యతే-యతః-యద్వియోగక్లేశమసమానో
హార్ష్నశమనేకరామాయణ దర్శనైతద్గ్రంథకరణ భాగ్యవాన
భూవంతస్మాత్పుత్రికాన్మతిః కృతేతి విజ్ఞాపతే.

ఇత్థం గ్రంథరచయితా. లక్కాకర్ఘుల వెంకటకృష్ణశాస్త్రీ-

వేదాంతగురువులును న్యాయవేదాంతములయందుఁ బూర్ణపాండిత్యముగల వారును, అద్వైతోపన్యాసములచే సకలదేశీయులను సంతసింపఁజేసిన వారును, సకలదిక్కులయందు వ్యాప్తమైన కీర్తిగలవారునగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామకృష్ణచైనులుగారి పాదపద్మములకును కృతజ్ఞతా పూర్వకమగు నాయభివందనములని విన్నవింపఁబడుచున్నది. మఱియు, తమ కార్యములన్నను నాప్రార్థన నంగీకరించి యీగ్రంథమును సమగ్రముగఁ బరిశీలించి యాశ్చర్యమగు నుపోద్ఘాతమునువ్రాసి యనుగ్రహమునుఁ జూపినట్టియు గడియకు నూరుశ్లోకములనుఁ జెప్పునట్టి యాశుకవిత్వముచే నొప్పునట్టియుననేక గ్రంథములను రచించినట్టివారునగు బ్రహ్మశ్రీ తాడేపల్లిరాఘవనారాయణశాస్త్రిగారికిని నానమస్కారములని విన్నవింపబఁడుచున్నది. మఱియు నేయే మహర్షులచే నేయే కవులచేఁ బ్రణీతములగు పురాణరామాయణాది గ్రంథములు నాగ్రంథరచనకు సహకారములయ్యెనో యాయామహర్షి మహాకవిజనసమూహమునకు సహస్రవందనముల నర్పించుటకంటె వారల ఋణమునుఁ దీర్చునుపాయము మఱియొకటిలేదని విన్నపము.

పుత్రికాస్మృతి.

మఱియు, నిరువది రెండుసంవత్సరముల వయస్సుగలిగినట్టియుఁ బితృభక్తి గలిగినట్టియు, నా ప్రేమభూమికయగు నాజ్యేష్ఠపుత్రికయైన సుబ్బమాంబ యిహలోకసౌఖ్యము వినశ్వరమేయని లోకమునకు దెలియఁ జేయునదివలె నైహికమునువిడిచి గౌరీలోకమునుఁ బొందియుండెను శ్రీరామచంద్రమూర్తి నామెయాత్మకు శాంతినిఁ గలుగజేయుగాకయని శ్రీరామచంద్ర చరణయుగళమునుఁ బ్రార్థించుటకంటె నామె యుపకృతి పితృభక్తులకు వేఱువిధముగ ఋణమునుఁదీర్చుసాధనము కన్పడదని విన్నపము. (ఏలనన) ఏసుబ్బమాంబవియోగమువలనఁ గలిగిన క్లేశమును సహింపలేక రాత్రింబవళ్ళయందుఁ దత్క్లేశపరిహారముకొఱకు నానారామాయణములనుఁ జూచుభాగ్యము నీగ్రంథమును రచించుభాగ్యము నాకుఁగలిగినదో యందువలనఁ బుత్రికాస్మృతి యవసరమని విన్నపము.

ఇట్లు గ్రంథరచయిత,

లక్కావఝ్ఝుల వెంకటకృష్ణశాస్త్రి.

ఆశ్చర్యరామాయణే

బాలకాండః.

శ్రీ రా మ

శు భ మ స్తు

అ వి ఘ్న మ స్తు

శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

ఆశ్చర్య రామాయణే

మాహాత్మ్య ప్రారంభః.

శ్లో॥ శ్రుతిశాఖి పల్లవాభ్యాం। స్మృతిమాత్ర ప్రాపితార్థిసౌఖ్యాభ్యాం। గతిజితమత్తగజాభ్యాం నతిరస్తు మహాగణేశచరణాభ్యాం॥ ౧

శ్లో॥ భక్తిర్ముక్తివిధాయినీ భగవతశ్శ్రీరామచంద్రస్య హే లోకాః
కామదుఘాంఘ్రిపద్మయుగళం సేవధ్వమత్యుత్సుకాః।
నానాజ్ఞానవిశేష మంత్రవితతిం త్యక్త్వాసుదూరే భృశం।
రామం శ్యామతనుం స్మరారిహృదయే భాంతం భజధ్వం బుధాః

శ్లో॥ పురా కైలాసశిఖరే। విష్ణుమారాధ్య శంకరః।
ఉపవిష్టస్తతో భోక్తుం। ద్వాదశ్యామాహ పార్వతీం॥ 3

1. తత్వసంగ్రహ రామాయణం.

శ్రీ రస్తు
శుభ మస్తు
శ్రీ గణేశాయనమః
శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

ఆశ్చర్య రామాయణమునందు

ప్రథమమున మాహాత్మ్యము చెప్పఁబడుచున్నది.

౧ తా॥ శ్రీమదఖండ విజ్ఞానరూప మగు వేద మనెడి వృక్షమునకు (ఋగ్వేదాది) శాఖలకుఁ జిగుళ్లవంటివియు, స్మరణమాత్రముచేతనే యర్థిజనులకు సర్వాభీష్టముల నొసగునట్టివియు, మదపుటేనుగుల నడకలతో సమాన మగు గమనము గలవియు నగు గణేశుని పాదములకు నా నమస్కారము.

౨ తా॥ ఓ జనులారా! కలియుగమున సంసార మను సముద్రమును దాటుటకు భగవద్భక్తి యను నావకంటె వేఱు సాధనము లేనందున సంసారతారకమును, సర్వాభీష్టప్రదము నగు శ్రీరామచంద్ర పాదారవిందయుగళమును సేవింపుడు. ఓ విబుధులారా! మోహకరములగు నితర మంత్రతంత్రములను దూరముగా వదలి శంకరుని హృదయకమలమున నెల్లప్పుడు భావించెడి యా శ్యామల విగ్రహుని భజింపుడు.

౩ తా॥ పూర్వకాలమునఁ గైలాసమునందు శంకరుడు ద్వాదశీదినమునందు విష్ణు వారాధించి భుజింపఁబోవుచుఁ బార్వతీదేవితో నిట్లనెను.

పార్వత్యేహి మయా సార్ధం। భోక్తుం భువన వందితే।
తమాహ పార్వతీ దేవీ। జప్త్వా నామసహస్రకం॥ ౫

తతో భోక్ష్యామ్యహం దేవ। భుజ్యతాం భవతా ప్రభో।
తత స్తాం పార్వతీం ప్రాహ ప్రహసన్పరమేశ్వరః॥ ౬

ధన్యాసి కృతకృత్యాసి। విష్ణుభక్తాసి పార్వతి।
దుర్లభా వైష్ణవీ భక్తి। ర్భాగధేయంవినేశ్వరి॥ ౭

రహస్యమంత్రం తే వచ్మి। శత కోటిప్రవిస్తరే।
రామాయణే ప్రియే గుప్తం। శ్రేష్ఠం నామసహస్రతః॥ ౮

శ్రీరామరామరామేతి రమే రామే మనోరమే।
సహస్రనామ తత్తుల్యం। రామనామ వరాననే॥ ౯

రామేత్యుక్త్వామహాదేవి। భుంక్ష్వసార్ధంమయాఽధునా
పార్వతీ శ్లో॥ వామదేవేన గురుణా విష్ణోర్నామసహస్రకం
మమోపదిష్టం భగవన్। కరోమి నియతం విభో
రామేతివర్ణద్వితయే తాదృశం మహిమాస్తి కిం॥ ౯-౧౦

౪-౫. లోకవందితురాలవగు నో పార్వతీ! నాతోఁగూడ భుజించుటకు రమ్మనెను. అపుడు పార్వతీదేవి తనకు విష్ణు సహస్రనామ పారాయణము కాలేదనియుఁ, బిమ్మట భుజించెదననియు, మీరు భుజింపుఁడనియుఁ జెప్పగా మందహాసముఁ జేయుచుఁ బరమేశ్వరుడు పార్వతితో నిట్లనెను. (వాసుదేవునివలన దేవి విష్ణు సహస్రనామముల నుపదేశ మునుఁ బొందినట్లును, ప్రతిదినమునందున భోజనమునకుఁ బూర్వము సహస్రనామ పారాయణము చేయుచుండెడిది యనియు, పాద్మపురాణము నందు చెప్పబడియున్నది.)

౬. ఓ పార్వతీ! విష్ణుభక్తిగలదానవగుటచే నీవు ధన్యాత్మురాలవు. పూర్వసుకృతములేనిదే విష్ణుభక్తి కలుగుట కడుదుర్లభము.

౭. శతకోటి విస్తరమగు రామాయణమున విష్ణుసహస్రనామములకంటె శ్రేష్ఠమగు గోప్యమైన రహస్యమంత్ర మొకటి కలదు. దానినిఁ జెప్పెదను వినుము.

౮. ఓ పార్వతీ! శ్రీరామ రామ యని యుచ్చరింపుము. ఆరామ యను నామము విష్ణు సహస్రనామములతో సమానమైనది. (అనగా విష్ణు సహస్రనామ పారాయణమువలన గలుగు ఫలము రామ యను వర్ణద్వయోచ్చారణముచేతనే కలుగుచున్నదని భావము.)

౯-౧౦. ఓపార్వతీ! రామయను నామము నుచ్చరించి నాతోఁగూడ నిపుడే భుజింపుమని శివుడు పలుకగా దేవా! నాకు వామదేవుడను మహర్షి యొకానొకప్పుడు విష్ణుసహస్రనామ పారాయణము మహాఫలప్రదముగాన నామసహస్రపారాయణముచేసి భుజించుచుండుమని చెప్పెను. రామ యనెడి వర్ణద్వయమునందే యట్టి మహిమ కలదా? యని పరమేశ్వరుని ప్రశ్నించెను.

శివః॥ అన్యోపదేశతో రామ నామ్ని ముక్తిప్రదాయిని ।
సతిసాక్షాద్రామనామకీర్తనం ముక్తిదాయకం ।
కథంనభవతీశాని తస్మాన్నాన్నైవకీర్తయేత్ ।
ఇతిహాస మిమంవచ్మి శృణు దేవి సమాహితా॥ ౧౧ ౧౨

[1]వనే చరామో వసుచాహరామో । నదీస్తరామో నభయం స్మరామః। ఇతీరయంతోఽపి వనే కిరాతాః। ముక్తింగతా రామ పదానుషంగాత్॥ ౧౩

[2] అత్రైవోదాహరామ్యన్య మితిహాసంపరంశృణు
అవంతివిషయే కశ్చిద్బ్రాహ్మణోఽభూత్పురా శివే॥ ౧౪

విహాయ వైదికాన్ధర్మాన్ శృతి స్మృత్యురరీకృతాన్
పాషండైః కృతసంసర్గో పరదారరతోఽభవత్॥ ౧౫

నష్టేషు ద్రవ్యజాతేషు స్వాచారనిరతోఽభవత్
సాపి తీవ్రక్షుధా దగ్ధా పంచత్వం చ గతా శుభా॥ ౧౬

---

[1] బ్రహ్మాండ పురాణం. [2] తత్త్వసంగ్రహ రామాయణం.

౧౧-౧౨. ఓ పార్వతీ! అన్యాపదేశముననే రామ యను నామము మోక్ష ప్రదమగుచుండఁగ, సాక్షాద్రామనామ సంకీర్తనము మోక్షప్రద మెట్లుకానేరదు? కాన రామ యను నామమునుఁ గీర్తించినచా లనెను. మఱియు నీకొక యితిహాసమును జెప్పెదను వినుమనెను.

౧౩. (అర్థము) (వనే) అడవియందలి (కిరాతాః) దోయలు (వనేచరామః) అడవిని సంచరించెదము. (వసుచాహరామః) ధనమును తీసుకొనివచ్చెదము (నదీస్తరామః) నదులనుదాటుదుము (నభయంస్మరామః) భయమును తలవకుందము.[1]

(ఇతి) ఈ ప్రకారముగ (ఈరయంతోఽపి) చెప్పుకొనుచున్న వారైనప్పటికి (రామపదానుషంగాత్) రామయనుపదము కలియుట వలన (ముక్తింగతాః) మోక్షమునుబొందిరి. (పూర్వమున కొంత మంది చోరులుకూడినవారై (వనేచరామ ఇతి) (వసుచాహరామ ఇతి) నదీస్తరామ ఇతి (నభయంస్మరామ ఇతి) అను మాటలను గ్రమముగా వనమునసంచరించెదము. ధనమునపహరించెదము. నదులను దాటెదము, భయమును దలువము- అను నభిప్రాయములతోఁ జెప్పుకొనినను రామయను పదమా మాటలలో నుపయోగించుటచే మోక్షమును బొందిరని యభిప్రాయము.)

౧౪. ఓ పార్వతీ! ఈ విషయమున నీకు మఱియొక యితిహాసమునుఁ జెప్పెదను వినుము. అవంతిదేశమునందుఁ బూర్వకాలమునందొక బ్రాహ్మణుడుండెను. అతనిని విద్యాధరుడను నామముతోఁ బిలిచెదరు.

౧౫. ఆబ్రాహ్మణుడు, వేదశాస్త్రములయందుఁజెప్పఁబడిన వైదికధర్మములను విడిచి వేదబాహ్యులతో సంబంధము గలవాడై పర స్త్రీలోలుడై భార్యను విడిచియుండెను.

౧౬. ద్రవ్యమంతయుఁబోయినపిదప దుర్వృత్తిని వదలి స్వకళత్రమునం దపేక్షగలవాడయ్యెను, కాని యామె యన్నపానాదులు లేనికతమున నప్పటికే మృతినొందెను.

హా తాత రామేతి విజ్ఞాయ చింతయానో దివానిశం
విషయేష్వనరక్తోఽసౌ। హా రామేతి రురోదహ॥ ౧౬

హా రామ మమ రామేతి। క్వ రామేతి మనోరమే
ఇమం శబ్దం సుబహుశః। కుర్వన్సంచరతి క్షితౌ ౧౭

ఏవం కాలే బహు గతే గతకల్మషపంజరః
నామస్మరణమాహాత్మ్య జీవన్ముక్తశ్చచారసః॥ ౧౮

ఏవంభూతం ద్విజవరం కింకరాః కాలచోదితాః
సంగృహ్య సర్వతః ప్రాణాన్కష్టముద్యోగమాస్థితాః॥ ౨౦

పాశం ప్రాణేషు సంయోజ్య। ప్రాణాంస్తేజసి యోజితాః
తేజస్యాకృష్యమాణేతు। తత్రైవ విలయం గతః॥ ౨౧

విద్యాధర మదృష్ట్వా తే। క్వ గతో బ్రాహ్మణాధమః
ఇతి శంకిత చిత్తాస్తే। మార్గంతేస్మ పరస్పరం॥ ౨౨

మార్గిత్వా బహుకాలం తు దూతాః ఖిన్నముఖా భృశం
రాజ్ఞే నివేదయామాసుః బ్రాహ్మణానయనక్రియాం॥ ౨౩

దూతాః॥ శృణు ప్రేతపతే యుష్మద్గణకస్య విచేష్టితం
వాక్యమాకర్ణ్యహి వయం। గతాస్మ బ్రాహ్మణాంతికం॥ ౨౪

౧౭. భార్య మృతినొందెనని తెలిసి యహోరాత్రములయందు, నామెనే తలచుచు విషయలోలుడై ఓ రామాయని (అనగా, ఓ ప్రియురాలా యని) యేడ్వసాగెను.

౧౮తా. ఆబ్రాహ్మణుడు హా ప్రియురాలా, నా ప్రియురాలా, నా ప్రియురా లెక్కడ, నామనోరమ యేమయ్యెనని, యర్థమును బోధించు (హారామా) మమరామా, క్వరామా, యను శబ్దములను తఱచుగా నుచ్ఛరించుచు, భూమియందు, సంచరించుచుండెను.

౧౯తా. ఈ ప్రకారము బహుకాలము గతింపగా నాబ్రాహ్మణుడు, పాప రహితుడై రామాయను నామోచ్చారణమువలన జీవన్ముక్తు డయ్యెను. (అనగా పైనచెప్పబడిన (హారామా) (మమరామా) క్వరామా) అను పదముల నుచ్ఛరించుటలో రామ యను నక్షర ములు మిళితములై, యున్నందున నతడు, వేఱువిధమగు నర్థ ముతో నుచ్ఛరించినను రామనామస్మరణమాహాత్మ్య ఫలముగలిగి జీవన్ముక్తుడయ్యెనని భావము.

౨౦తా. ఇట్టి బ్రాహ్మణునకుఁ గాలమాసన్నముకాగా యమకింకరులువచ్చి యతని ప్రాణములమీదఁ బాశములను ప్రసరింపజేసిరి.

౨౧తా. పైవిధముగ యమకింకరులు, యమపాశములను ప్రాణముల యందుఁ బ్రసరింపఁజేసి యా ప్రాణములను తేజస్సునందు సంయో జనము చేయుచుండ నాజీవుడు బ్రహ్మతేజస్సునందు లయమై యదృశ్యుడయ్యెను.

౨౨తా. కింకరులకు నాజీవుడు కన్పడనందున నీ బ్రాహ్మణాధముడేమయ్యె నని సంశయచిత్తులై వెదకిరి.

౨౩తా. బహుకాల మివ్విధమున వెదకినను కన్పడనందున ఖేదమునొందిన వారలై యమపురమునకువచ్చి యీబ్రాహ్మణవిషయమునంతయుఁ దమ ప్రభువునకు నిట్లుజెప్పిరి.

౨౪తా. యమధర్మరాజా! మీచిత్రగుప్తుని చేష్టితమునువినుము మమ్ములను విద్యాధరుడను బ్రాహ్మణునిఁ బాశబద్ధునిజేసి తీసికొనిరమ్మని పంపగా మేము వెళ్ళితిమి.

బహుశో యత్నమాస్థాయ బ్రాహ్మణగ్రహణే కృతే
తం తత్ర కంచనాదృష్ట్వా నిరాశా జీవితే వయం॥ ౨౫

ఇత్యుక్తో దూతముఖ్యైస్తు । చిత్రగుప్తముపాహ్వయ
యమః॥ఆలోక్యాచక్ష్వ గణక । కృతంకర్మద్విజేనవై॥ ౨౬

గణకః॥ అయం విద్యాధరో విప్రః పాపినామగ్రణీర్భృశం
వృషలీగమనాద్విప్రః కుంభీపాకేషు పచ్యతాం॥ ౨౭

యతీనాం నిందక శ్చాయం మహాత్మాం దూషక స్తథా
ఏవమాదీని పాపాని కృతవాన్ బుద్ధిపూర్వకం॥ ౨౮

తస్మాద్విదేహ నిర్వాణ పదవీంనార్హతి ద్విజః॥ ౨౮౼

చిత్రగుప్తేనైవముక్తః కాలో దండధరో రుషా
దండంముద్రాంచ సంగృహ్య వేధసోంతికమాగమత్॥ ౨౯

యమః॥ భగవన్దేవదేవేశ మహాపాతకినాం వరః
విద్యాధరఃకథం విప్రఃసాయుజ్యం మోక్షమన్వగాత్॥౩౦

బ్రహ్మ॥ ధర్మరాజ । ప్రవక్ష్యామి విప్రస్య చరితంమహాత్
యస్య స్మరణమాత్రేణ । జీవన్ముక్తో భవేన్నరః॥ ౩౧

౨౪తా. మేము పాశములతో బ్రాహ్మణుని బంధించుటకు బహుప్రయత్న మునుఁజేసితిమి. కాని యతడు తేజస్సునందే లయమై యదృశ్యుడగుట వలన నిరాశఁజెంది వచ్చితిమి.

౨౫తా. ఇట్లు కింకరులు చెప్పఁగా యముఁడు చిత్రగుప్తునిఁబిలిపించి, యో చిత్రగుప్తా విద్యాధరుడను నాబ్రాహ్మణునిచేఁ జేయఁబడిన శుభాశుభ కర్మనుఁ జెప్పుమని యడిగెను.

౨౬తా. చిత్రగుప్తుడు లెక్కలనుఁజూచి యమునితో నిటులఁజెప్పెను. ఓ రాజా! ఈవిద్యాధరుఁడను బ్రాహ్మణుడు పాపాత్ములలో నగ్రేసరుడు, స్వభార్యను విడిచి శూద్రస్త్రీలతో నెప్పుడునుండువాడు కాన కుంభీపాకమునఁ బచనము చేయబడవలెను. (అనగా కాగుచున్న నూనెతొట్టెలో పడవేసి పచనము చేయబడవలెను.)

౨౭తా. మఱియు నా బ్రాహ్మణుడు యతులను నిందించువాడు మహాత్ములను దూషించువాడు, ఇట్టిపాపముల ననేకముగా బుద్ధిపూర్వకముగా జేసెను.

౨౮వ తా. ఆ కారణములవలన విదేహనిర్వాణపదవికి (అనగా బ్రహ్మయందు లయమగునట్టి విదేహకైవల్యమునకు) నా బ్రాహ్మణుడనర్హుడని చిత్రగుప్తుడు చెప్పెను.

౨౯వ. చిత్రగుప్తు డివ్విధముగఁ జెప్పగా యముడు కోపమొంది బ్రహ్మదేవుడు తనకుఁ బూర్వమిచ్చిన దండమును, ముద్రను (శీలుసు) తీసికొని బ్రహ్మదేవు నొద్దకు వెళ్లెను.

౩౦వ. యముడు బ్రహ్మదేవునితో నిట్లు జెప్పదొడగెను. దేవదేవా! మహాపాతకులలో శ్రేష్ఠుడగు విద్యాధరుడను బ్రాహ్మణుడు మోక్షము నెట్లు పొందెను? ఇట్టి మహాపాతకులకు మోక్షమిచ్చుచుండినచో నాయధికారమేల? మీరిచ్చిన దండమును శీలునుఁగూడఁదెచ్చితిని. తీసికొను డనెను.

౩౧వ. బ్రహ్మ యిట్లు చెప్ప నారంభించెను. "ఓ ధర్మరాజా! ఆ బ్రాహ్మణుని చరిత్రము మహత్తరమైనది. చెప్పెదను వినుము. ఆబ్రాహ్మణుని స్మరించిన మనుజుడు జీవన్ముక్తుడగును.

అయం బ్రాహ్మణదాయాదో రామనామ సదాస్మరత్
సహస్రనామసదృశో రామనామాత్మకో మనుః॥ ౩౨

కోటియజ్ఞసమో రామభద్రచంద్రేత్యయం మనుః
రామేతి రామభద్రేతి రామచంద్రేతి వా మనుం
యావజ్జీవం జప న్మర్త్యో జీవన్ముక్తో న సంశయః॥ ౩౩-౩౪

తస్మాత్కౌశికగోత్రోఽయం జపన్వై పరమం మనుం
రామచంద్రస్య సతతం ముక్తి మాప సుమంగళాం॥ ౩౫

యమః॥ అనేన సర్వపాపంచ కృతం బుద్ధిపురస్సరం।
బుద్ధిపూర్వకృతే పాపే ప్రాయశ్చిత్తం నవిద్యతే॥ ౩౬

బ్రహ్మ॥ శ్రీరామనామాసదృశ మవశేచాపి సంగృణన్।
ముక్తింప్రాప్నోతి మనుజః కింపున ర్బుద్ధిపూర్వకం॥ ౩౭

రాశబ్దోచ్చారణే జాతే వక్త్రాత్పాపస్య నిర్గమః।
మకార శ్రవణే జాతే భస్మీభావం గమిష్యతి॥ ౩౮

బ్రహ్మహత్యాసహస్రాణి స్వర్ణస్తేయశతానిచ।
సురాపానశతంచాపి నశ్యంతే రామకీర్తనాత్॥ ౩౯

రఘునాథస్య నామాని యే గృణంతి నరా భువి।
విముక్త సర్వపాపాస్తే మోదంతే విష్ణు మందిరే॥ ౪౦

౩౨౫. ఈ బ్రాహ్మణుడు మొదట దుర్వృత్తికలవాడైనను విమ్మట రామ నామము నెల్లప్పుడును స్మరించెను. ఆ రామనామమను మంత్రము విష్ణుసహస్రనామములతో సమానమైనది, పావనమైనది.

౩౩-౩౪. మఱియు, "రామభద్ర" రామచంద్ర" యను మంత్రము కోటి యజ్ఞములతో సమానమైనది. "రామ" యని గాని, "రామభద్ర" యని గాని, "రామచంద్ర" యనిగాని యీమంత్రములను యావ జ్జీవము జపించిన మనుజుడు జీవన్ముక్తుడగుటకు సంశయములేదు.

౩౫. ఆ హేతువువలనఁ గౌశికగోత్రుడైన యా బ్రాహ్మణుడు పరమ మంత్రమగు రామనామమును జపించిన కతమున దుర్లభమగు మోక్షమునుఁ బొందెను. అని బ్రహ్మదేవుడు యమునితోఁ జెప్పెను.

౩౬. అప్పుడు యముడు బ్రహ్మతో నిట్లనెను. ఈబ్రాహ్మణుడు బుద్ధిపూర్వ కముగ సర్వపాపములను జేసెనుగదా? బుద్ధిపూర్వకముగఁ బాప ములనుఁ జేసినపుడు ప్రాయశ్చిత్తములేదని శ్రుతులయందు కలదు" గదా యనెను.

౩౭. అపుడు బహ్మ యమునితో విట్లనెను. "శ్రీ రామనామ మసదృశ మైనది. దానిని బుద్ధిపూర్వకముగా నుచ్చరింపకపోయినను సన్న్యా పదేశముచే రామనామోచ్చారణము జేసినను మనుజుడు ముక్తినిఁ బొందును. బుద్ధిపూర్వకముగ రామనామముఁ జేసిన మనుజుడు ముక్తినిఁబొందునని చెప్పునదియేమి యని యనెను.

౩౮. మఱియు "రా" యను శబ్దము నుచ్చరించుటతోడనే లోనిపాప ములు బయటవెడలును. "మ" కారము నుచ్చరించుటతోఁ బాప ములు భస్మమగును.

౩౯. మఱియు(రామ)అను నామము నుచ్చరించుటవలన సహస్ర బ్రహ్మ హత్యా పాపములును నూరుసువర్ణస్తేయ పాతకములును, సురా పానశతకమువలన సంభవించిన కల్మషములును నశించును.

౪౦. తా॥ శ్రీరఘునాథుని నామములను యేమనుజులు కీర్తించెదరో వారు సర్వపాపవిముక్తులై విష్ణుమందిరమునందు బ్రహ్మానంద ముతో నుండెదరు.

శ్రుత్వా యమో విశ్వసృజశ్చ వాక్యం । స్మృత్వా తతోప శ్చతు
రాననస్య । భృత్యైస్తత స్సంయమనీ । మగాత్పురీం పున
స్తథా విశ్వసృజం ప్రణమ్య॥ ౪౧

ఏవం శ్రుత్వా రామనామ ప్రభావం పరమేశ్వరాత్ ।
తుష్టా రామేతి నామోక్త్వా భక్త్వాఽథ పరిపూహా సా॥ ౪౨

[1]ధన్యాస్మ్యనుగృహీతాస్మి కృతార్థాస్మి దయానిధే ।
యద్రామనామమాహాత్మ్యం శ్రుతం త్వన్ముఖనిస్సృతం॥ ౪౩

దేవేశ మహిమా స్త్యేవం రామనామ్న్యైవ కేవలం ।
శ్రీరామచరితే కీదృక్ఫలం రామాయణే వద ॥ ౪౪

శివః॥ రామాయణ ఫలం దేవి రామో వేత్తి నచాపరః ।
తథాపి యథాబుద్ధి వక్ష్యే శృణు సమాహితా॥ ౪౫

రామాయణకథా దేవి శతకోటిప్రవిస్తరా ।
శ్రుత్వాయత్రాక్షరం మర్త్య స్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥ ౪౬

బ్రహ్మలోకేచ సతతం శతకోటి ప్రవిస్తరం ।
బ్రహ్మణా శ్రూయతే నిత్యం మార్కండేయాద్ద్విజోత్తమాత్ ॥ ౪౭

1. తత్త్వసంగ్రహణ రామాయణే.

౪౧. తా॥ యముడు బ్రహ్మవాక్యములను వినినవాడై కోపరహితుడై బ్రహ్మదేవునకు నమస్కరించి తదానతిఁబొంది తనపట్టణమునకు వెళ్లెను.

౪౨. తా॥ ఇవ్విధముగఁ రామనామప్రభావమునుఁ బరమేశ్వరునివలనఁ బార్వతి విని యాశ్చర్యసంతోషముల నొంది రామయను నామో చ్చారణముఁ జేసి భుజించి తిరిగి పరమేశ్వరునితో నిట్లనెను.

౪౩. తా॥ ఓదయానిధీ! నీముఖారవిందమునఁ బయలువెడలిన రామనామ మహాత్మ్యమనెడి మకరందమును గ్రోలుటచే నేనుధన్యాత్మురాలను కృతార్థురాలనైతిని.

౪౪. తా॥ మహాదేవా? కరుణా సముద్రా? రామయను నామమునందే యిట్టిమహిమయుండెనే యారామచరితమగు రామాయణమునందెట్టి మహిమ యుండెనో యనుగ్రహించి నాకుఁజెప్పుమని పార్వతి పర మేశ్వరునిఁ బ్రశ్నించెను.

౪౫. తా॥ పరమేశ్వరుడు పార్వతితో నిటులఁజెప్పనారంభించెను ఓదేవి! రామాయణ మహిమమును, రాముడొక్కడే పూర్తిగ నెఱుగును. గాని యితరుడెవ్వడును బూర్తిగ నెఱుగడు.
అట్లయ్యును నాబుద్ధికిఁదగినటులఁ జెప్పగలను సావధానచిత్తము గలిగి వినుమనియెను.

౪౬. తా॥ మఱియు నోదేవి, రామచరితము శతకోటి విస్తృతమై యుండెను. ఆ రామాయణమునందొక యక్షరమును వినినను సమస్తపాపములు నశించును.

౪౭. తా॥ ఓదేవి! శతకోటి విస్తరమగు నీ రామచరితము నెల్లప్పుడు బ్రహ్మలోకమున బ్రహ్మదేవుడు, మార్కండేయ మహర్షివలన వినుచుండును.

బ్రహ్మలోకే విష్ణులోకే కైలాసే విష్ణుమందిరే ।
అష్టదిక్పాల లోకేషు నాగాదీనాం చ సద్మసు॥ ౪౮

జనస్థ్యాదేష్వేషు లోకేషువ్యాప్య విశ్వం వ్యవస్థితా ।
సకృద్రామాయణం శ్రుత్వాజన్మ పావన ముత్తమం ॥ ౪౯

రామాయణకథామేవ యే శృణ్వంతి నరా భువి ।
విధూతపాపాస్తే యాంతి విష్ణులోకం సనాతనం ॥ ౫౦

శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవవా ।
సయాతి బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా ॥ ౫౧

అత్రైవోదాహరంతీమ మితిహాసం పురాతనం ।
విప్రః కశ్చిన్మహాబుద్ధిః రామార్చన పరోఽభవత్ ॥ ౫౨

గచ్ఛన్గ్రామాంతరం మధ్యేమార్గం వటతరోః రథః ।
స్నాత్వా సరసి తత్తీరే రామాయణ మథావఠత్ ॥ ౫౩

తులాద్రవ్య గ్రహోద్భూతా[1] బ్రాహ్మణా బ్రహ్మరాక్షసాః ।
సంస్థితా స్తత్ర బహవో వట వృక్షే సువిస్తరే ॥ ౫౪

---

1 తత్త్వసంగ్రహరామాయణము

౪౮-౪౯. తా॥ బ్రహ్మలోకమునను, వైకుంఠమునందును, కైలాసము నందును అష్టదిక్పాలక లోకమునందును నాగలోకమునందును జనలోకము, భూలోకము మొదలగు లోకముల యందును, వ్యాపించి యుండెను. ఒకపర్యాయమైనను రామాయణమును వినినవాని జన్మము పావనమని చెప్పనొప్పును.

౫౦. తా॥మఱియు రామాయణకథను నేమనుజులు శ్రవణముఁజేయుచురో వారలు సర్వపాపవిముక్తులై శాశ్వతమగు వైకుంఠమునుఁబొంద గలరు.

౫౧. భక్తిపూర్వకముగ రామాయణమునందలి శ్లోకమునైనను, నొక పాదమునైనను నొకపదమునైనను వినినవాడును, బ్రహ్మలోక మునుఁ బొంది బ్రహ్మచేఁ బూజింపఁబడుచునుండు నన రామా యణమునుఁ బూర్తిగ వినువారిఫలముఁజెప్పునది యేమియనెను.

౫౨. తా॥ ఓదేవి! నేను చెప్పునదంతయు స్తోత్రపరమని తలపకుము. ఇవ్విషయమునఁ బురాణములందు చెప్పిన పురాతనమైన యితిహాస మునుఁజెప్పెదవినుము. పూర్వకాలమునందొక బ్రాహ్మణుడు రామా ర్చనపరుడైయుండెను.

౫౩. తా॥ ఆబ్రాహ్మణుడు గ్రామాంతరము వెళ్ళుచు మార్గమధ్యమున నొక సరోవరము కన్పడగా నాసరస్సులో స్నానమునుఁజేసి తత్తీరమునందలి వటవృక్షముక్రింద కూర్చొని రామాయణ పారా యణముఁ జేయుచుండెను.

౫౪. తులాభారము తూగిన ద్రవ్యమును గ్రహించినందునఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మరాక్షసులై యావటవృక్షముపై నుండిరి.

రామాయణకథాపాఠే మంగళాన్యకరో ద్విజః
రామాయణ ప్రభావేణ సర్వే నాశితపాతకాః ౬౫

దివ్యరూపధరా భూత్వా దేవానీతవిమానగాః
రామాయణపరంతం తం నమస్కృత్వా బ్రువంశ్చతే ॥ ౫౬

వైభవం భవతోఽధీనం పరలోక విజృంభితం
శ్రీరామ రామాయణకథా త్వం విశిష్టోఽసి వాచకః ॥ ౫౭

ముక్తింగతా వయం సర్వే భవతోఽస్యచ దర్శనాత్
రామాయణకథాం శ్రుత్వా వధం పాపస్య నిర్గమాత్
ఆరుహ్య స్వర్గసౌఖ్యాని భజామఃకృతినోయథా ॥ ౫౮

ఇత్యుక్త్వా బ్రహ్మరక్షాంసి పరిక్రమ్యప్రణమ్యతం।
దేవత్వం సమనుప్రాప్యయయుర్దేవగతింతదా ॥ ౫౯
రామాయణఫలందేవీ శ్రుత్వైవం ప్రాహ శంకరం ॥ ౬౦

పార్వతీ॥ భగవన్ దేవదేవేశ శ్రీరామాయణ వైభవం
శ్రుత్వాత్వన్ముఖతోఽభూవం కృతార్థాహంనసంశయః ॥౬౧

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే
రామాయణ మాహాత్మ్యం సంపూర్ణం

తత్త్వసంగ్రహరామాయణే రామోత్సవ రత్నాకరేవ

౫౫-౫౬. ఆవటవృక్షము క్రిందున రామాయణ పారాయణముఁ జేయు చున్న బ్రాహ్మణుడు రామాయణమునందలి మంగళ శ్లోకములనుఁ బఠించుచుండగా వటవృక్షముపై నున్న బ్రహ్మరాక్షసులు మంగళ శ్లోకములనువినినమాత్రముననే సర్వపాపవిముక్తులై దివ్యరూపము లను ధరించి తమకొఱకుఁ దీసికొనిరాబడిన విమానముల నెక్కిన వారలై రామాయణమునుఁజదువుచున్న బ్రాహ్మణునకు నమస్క రించి యిటులఁబల్కిరి.

౫౭. తా॥ ఓద్విజోత్తముఁడా! పరలోక వైభవము నీయధీనమైయున్నది. సర్వపాప హరమగు రామాయణకథను నీవు పఠింపగా మేము వింటిమి. నీవు గొప్ప కథకుడవు, అని యాబ్రాహ్మణుని బ్రహ్మ రాక్షసులు పొగడిరి.

౫౮-౫౯. మఱియు నిట్లనిరి. ఓ మహాత్మా! నీ దర్శనమునను నీవు పఠించిన రామాయణ శ్రవణము వలనను మాపాపములన్నియు నశించి మేము ముక్తినిఁబొంది విమానములనెక్కి పుణ్యవంతులవలె స్వర్గసౌఖ్యములనొందఁ బోవుచుంటిమి.

౬౦-౬౦. ఇవ్విధముగ బ్రహ్మరాక్షసులు చెప్పి బ్రాహ్మణునకు నమస్క రించి దివ్యరూపములతో దేవలోకమునకుఁబోయిరి. ఇవ్విధముగ శంకరుడు రామాయణ ఫలమునుఁ జెప్పగాఁ బార్వతి విని సంత సమునుఁబొంది శంకరునితో నిటులఁబల్కెను.

౬౧. ఓ దేవదేవా! నీ వలన రామాయణ మాహాత్మ్యమునువిని కృతా ర్థురాలనైతినని పరమేశ్వరునితోఁ బల్కెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున
రామాయణ మహాత్మ్యము సంపూర్ణము.

శ్రీమదాశ్చర్య రామాయణే

బాలకాండే ప్రథమ స్సర్గః

వందామహే మహేశానచండకోదండ ఖండనం ।
జానకీ హృదయానంద చందనం రఘునందనం ॥ ౧

*ఏకదా మునయ స్సర్వే నానారణ్యనివాసినః ।
సత్రయాగం ప్రకుర్వాణా స్సంస్థితా నైమిశేవనే ॥ ౨

*ఏతస్మిన్సమయేతత్రసమాగాద్రోమహర్షణః ।
తం పూజయిత్వా పప్రచ్ఛు ర్వ్యాసశిష్యం తపోధనాః ॥ 3

---

* ౨ వ్యా॥ ఏకదేతి - నైమిశమితి-ఏకదా మహర్షయః వేధసోఽంతికం గత్వా తప స్తప్తుమేకం పావనం స్థలం ప్రదర్శయేతి ప్రార్థయామాసుః తదా బ్రహ్మా కుశై ర్నేమిం (చక్రం) కృత్వా హస్తేన తాం గృహీత్వామునీ నవాదీత్ భోమహర్షయః మయేయముత్క్షిప్యేత యత్రేయంపతేత్· తత్స్థలం పవిత్రమిత్యుక్త్వా, నేమిందూరతస్తూత్క్షేపయామాస, యత్ర నేమిః పతితా తత్స్థలం నైమిశమభూత్, తత్స్థలస్యారణ్యమయత్వా న్నైమిశారణ్యమిత్యాఖ్యా సమజనీతి.

నానారణ్యాని ధర్మారణ్య వింధ్యారణ్యాదిని పుణ్యారణ్యానీత్యర్థః.

* 3 వ్యా॥ రోమహర్షణఇతి. యస్య సుభాషితైః శ్రోతౄణాం శరీరేషు రోమహర్షణం (రోమాంచః) జాయతే సరోమహర్షణఇతి వాయుపురాణే 1 అధ్యాయే ప్రతిపాదితం.

ఆశ్చర్య రామాయణమునందు

బాలకాండ ప్రారంభము.

౧ తా॥ మహేశ్వరుని ధనువును ఖండించినవాడును, జానకీహృదయానంద కరుడునగు శ్రీరామచంద్రుని నమస్కరించెదను.

౨* తా॥ ఒకానొకప్పుడు నానారణ్యములయందుడెడి మహర్షులందఱును నైమిశారణ్యమునందుఁగలసి దీర్ఘ సత్రయాగమునుఁజేయుచుండిరి.

౩* తా॥ ఈసమయమునందు నచ్చటకు రోమహర్షణుడను వ్యాసశిష్యుడు వచ్చెను. అచ్చటి మహర్షులు వ్యాసశిష్యుడగు నా రోమహర్షణుని బూజించి ప్రశ్నించిరి.

---

*వ్యా॥ నైమిశారణ్యమనగాఁ బురాణముల యందివ్విధమునఁ జెప్పబడినది. (ఏమన) ఒకప్పుడు మహర్షులు బ్రహ్మదేవునొద్దకువెళ్ళి మేము తపస్సు చేసికొనుటకుఁ బవిత్రమయిన స్థలమునుఁ జూపుమని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు మహర్షులతో నిట్లనెను. ఓ మహర్షులారా కుశలతో నేనొక చక్రమునుఁగల్పించి దూరముగా విసరివేయుదును ఈకుశచక్ర మెచ్చటఖడునో యదిపవిత్ర స్థలముగా భావింపుడని చెప్పి యానేమిని (చక్రమును) ఎగరవేసెను. ఆనేమి (అచక్రము) పడినప్రదేశము నైమిశమయ్యెను. అది యరణ్యప్రదేశ మగుటవలన నైమిశారణ్యమని పిలువబడుచున్నది.

నానారణ్యములనగ ధర్మారణ్యము, వింధ్యారణ్యము, మొదలగు పుణ్యారణ్యములు.

(రోమహర్షణుడు) ఏమహనీయుని కథాశ్రవణముచేత భక్తులగు శ్రోతలకు, రోమహర్షణము (ఆనందముచే శరీరమున గగుర్పాటు) కలుగునో యామహాత్మునకు రోమహర్షణుడను పేరు కలిగెనని వాయుపురాణమునందు 1 అధ్యాయమునఁ జెప్పబడినది.

పౌరాణిక మహాబుద్ధే రోమహర్షణ సువ్రత
త్వత్తశ్శ్రుతా మహాపుణ్యాః పురా పౌరాణికీకథాః ॥ ౪

న మనో నిర్మలం జాత మస్మాకం రోమహర్షణ ।
తస్మాద్రామకథాం బ్రూహి పాపహాం చిత్తశుద్ధిదాం ॥ ౫

రామాయణాని బహుశ స్సంతీతి శృణుమో వయం ।
తేషాం సారం సముద్ధృత్య కథాంత్వం వక్తుమర్హసి ॥ ౬

సూర్యవంశభవానాంహి రాజ్ఞాం చారిత్ర మద్భుతం ।
ప్రథమం సంగ్రహేణోక్త్వా త్వాసూర్యాజసుతావధి ।
పశ్చాత్త్వం రఘువీరస్య చరితం విస్తృతం వద ॥ ౭

సూతః॥ ధన్యాయూయం ద్విజశ్రేష్ఠాః యేషాంవోమతి రీదృశీ
రఘువీర పదద్వంద్వ మకరంద స్పృహావతీ ॥ ౮

సఫలం జీవితం మేఽద్య యద్రామ స్సంస్మరితః పునః ।
సురాసురకిరీటౌఘ మణి నీరాజితాంఘ్రికః ॥ ౯

రావణారికథావార్ధా మశకో మాదృశః కియాన్ ।
యత్ర బ్రహ్మాదయో దేవామోహితా నవిదంత్యపి ॥ ౧౦

తథాపి వో మయా త్వద్య వక్తవ్యం స్వీయశక్తితః ।
పక్షిణ స్స్వగతిప్రాయం ఖే గచ్ఛంతి సువిస్తరే ॥ ౧౧

౪. సర్వపురాణములనుఁ దెలిసిన మహాబుద్ధిమంతుడ వగు నో రోమ హర్షణుడా! పూర్వమునందు నీవలన మేము సర్వపురాణ గాథలను విని యుంటిమి.

౫. ఓరోమహర్షణుడా నీవలన బురాణములన్నియు వినినను మాకుజిత్త శుద్ధి కలుగనందునఁ జిత్తశుద్ధినిఁ జేయునదియును, సర్వపాప హరమునగు రామకథను జెప్పుము.

౬. తా॥రామాయణము లనేకములుగా నున్నవని వినుచున్నాము అరామా యణము లన్నిటిలోని సారమునెత్తి యొకకథనుగా జెప్పుము.

౭౪.తా॥మఱియును సూర్యవంశపురాజుల చరిత్ర మత్యద్భుతముగాన, బ్రథమమున సూర్యుడు మొదలుగ దశరథుని పర్యంతముగల కథా భాగమును సంగ్రహముగ జెప్పి యనంతరము సూర్యవంశ మణి భూతుడగు నా రామచంద్రుని కథావృత్తాంతమును విస్తారముగ వర్ణింపుమని మహర్షులు కోరిరి.

౮౪.తా॥రోమహర్షణు డిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. ఓమహార్షులారా! మీచు చిత్తము శ్రీరాముని పాదారవిందముల యందలి మకరందమును గ్రోల నుద్యమించిన కతంబున మీరు ధన్యాత్ములై తిరి.

౯౪. మఱియు నోమహర్షులారా! మీరు ధన్యాత్ముల రగుటయేకాదు సురాసురుల కిరీటములయందలి మణులచే నీరాజింపబడు పాద పద్మములుగల యారామచంద్రుని స్మరణము నాకు లభించినందున నేనును కృతార్థుడనైతి. నా జన్మము సఫలమయ్యెను.

౧౦౪.తా॥మహర్షులారా! బ్రహ్మాది దేవతులును మాయామోహితులై యే రామకథను బూర్ణముగ దెలియజాలకుండిరో యారామకథ యనెడి మహాసముద్రమున నాబోటియల్పు డొక దోమయని చెప్పనొప్పును (అనగా మహాసముద్రమువంటి యా రామకథను వర్ణించిచెప్పుటకు నేనెంతవాడనని భావము.

౧౧౪.తా॥అట్లయ్యును, బహువిశాలమగు నాకాశమునందుఁ బక్షులు తమ గమనానుసారము సంచరించిన విధమునఁ నాశక్తికొలది మీకుఁ జెప్పెదను.

రఘునాథస్య సత్కీర్తి ర్మద్బుద్ధిం నిర్మలీమసాం ॥
కరిష్యతేఽగ్నిసంపర్కా త్కనకం త్వమలంయథా ॥ ౧౨

పురా కైలాసశిఖరే పార్వతీం ప్రతి శంకరః ।
తత్పృష్టోయాంకథాంప్రాహ తామేవాద్యవదామివః ॥ ౧౩

ఏవముక్త్వా మునీ న్సర్వాన్ ధ్యానస్తిమితలోచనః ।
జ్ఞానేనాలోక్య వై చిత్రాంకథాంవక్తుముపాక్రమత్ ॥ ౧౪

కథా ప్రారంభః

[1] ఆదినారాయణాద్బ్రహ్మాఽభూన్మరీచిర్విధేస్సుతః ।
మరీచేః కశ్యపః పుత్రః లోకేసృష్టిప్రవర్ధకః ॥ ౧౫

[2] అదితి స్సుషువే పుత్రమాదిత్యం కశ్యపా ద్ద్విజాః ।
సూర్యస్య పత్నీ సంజ్ఞాఽభూ త్తనయా విశ్వకర్మణః ॥ ౧౬

అసూత తపసా సాతు మనుం జ్యేష్ఠం వివస్వతః ।
యమాపున రసూతా సా యమంచ యమునాంతతః ॥ ౧౭

శాతవర్ణంచ తద్రూపం దృష్ట్వా సంజ్ఞా వివస్వతః ।
అసహంతీ స్వకాం ఛాయాం సవర్ణాం నిర్మమే తదా ।
ప్రాంజలిఃప్రయతా భూత్వాఛాయాసంజ్ఞామభాషత॥౧౮-౧౯

1 ఆనందరామాయణే 2 వాయుపురాణే 84 అధ్యాయేచ

౧౨॥ మహర్షులారా! సువర్ణమునందలి మాలిన్యమగ్ని సంపర్కముచేఁ బోయిన విధమున నా బుద్ధియందలి మాలిన్యము రఘువీరుని సత్కీర్తిని వర్ణించుటచే నశింపగలదు.

౧౩॥తా॥ మహర్షులారా! మీరలు నన్నడిగిన విధముననే పూర్వముఁ గైలాసపర్వతమునం దొకప్పుడు పార్వతి పరమేశ్వరుని రామకథను జెప్పవలసినదిగాఁ బ్రశ్నించెను. అప్పుడు పార్వతికిఁ బరమేశ్వరుడు చెప్పిన కథనే నేనిప్పుడు మీకుఁ జెప్పెదను వినుడని రోమహర్షణుడు మహర్షులతో ననెను.

౧౪॥తా॥ ఈవిధముగ రోమహర్షణుడు మహర్షులతోఁ జెప్పి నేత్రములను మూసి ధ్యానముచేసి సమస్తమును జ్ఞానదృష్టిచేఁ జూచి మహర్షులకుఁ జిత్రమగు కథానకమునుఁ జెప్ప నారంభించెను.

(కథాప్రారంభము)

౧౫॥ ఓ మహర్షులారా! నారాయణమూర్తివలన బ్రహ్మయు బ్రహ్మవలన మరీచియు వానివలన కశ్యపుడును జనించిరి.

౧౬॥ కశ్యపునకదితియందు సూర్యుడుద్భవించి తపస్సుచేత గ్రహరాజై త్వష్టయను విశ్వకర్మపుత్రికయగు సంజ్ఞాదేవినిఁ బెండ్లియాడెను.

౧౭॥ ఆ సంజ్ఞాదేవియుఁ దపముఁజేసి యా తపోబలముచే సూర్యునివలన నొక పుత్రునిఁగనెను ఆపుత్రునకు వైవస్వతమనువను నామమిడిరి. పిమ్మట నొక కుమారుడును పుత్రికయు జన్మించిరి. ఆ పుత్రునకు యముడనియుఁ బుత్రికకు యమునయనియు నామములై యున్నవి. ఈవిధమున మనువు, యముడు, యమున, అను ముగ్గురు సంజ్ఞాదేవికి సూర్యునివలనఁ గలిగిరి.

౧౮-౧౯-తా॥ సంజ్ఞాదేవి దుస్సహమగు సూర్యుని తేజస్సును సహింపలేనిదై తనతో సమానాకారముగల ఛాయను (నీడను) తన తపోమహిమచే బ్రాణవంతురాలినిగా నిర్మించెను.
అచ్ఛాయాదేవి ప్రాంజలియై సంజ్ఞాదేవితో నిట్లనెను.

1 శ్లో॥ వదస్వేతి । మయాకార్యంసా సంజ్ఞాతా మథాబ్రవీత్
అహం యాస్యామి భద్రం తే । స్వమేవ భవనంపితుః ౨౦

శ్లో॥ త్వయేహ భవనే మహ్యం వస్తవ్యం నిర్విశంకయా
ఇమౌ చ బాలకౌ కన్యారక్షణీయా స్త్వయా మమ॥ ౨౧

శ్లో॥ భర్త్రేనైవ మాఖ్యేయ మిదం భగవతే త్వయా
ఏవముక్తాఽబ్రవీత్సంజ్ఞాంఛాయా ప్రాంజలిసంయుతా ౨౨

1శ్లో॥ ఆకేశగ్రహణా ద్దేవి ఆశయం నైవ కర్హిచిత్
ఆఖ్యాస్యామి మతం తే త్వంగచ్ఛ దేవి! స్వమాలయం ౨౩

శ్లో॥ సమాధాయ చ తాం సంజ్ఞా తథేత్యుక్త్వా తయాచ సా
త్వష్టుస్సమీప మగమ ద్వ్రీడితేవ తపస్వినీ॥ ౨౪

శ్లో॥ పితా తా మాగతాం దృష్ట్వా క్రుద్ధ స్సంజ్ఞామథాబ్రవీత్
భర్తుస్సమీపం గచ్ఛ త్వం మాజుగుప్సదివాకరం॥ ౨౫

శ్లో॥ అగమ ద్బడబా భూత్వాఽచ్ఛాద్య రూప మనిందితా
ఉత్తరా న్స కురూన్గత్వా । తృణాన్యథ చచార సా ౨౬

శ్లో॥ ద్వితీయాయాంతుసంజ్ఞాయాం సంజ్ఞేయమితి చింత్యతాం
ఆదిత్యో జనయామాస పుత్రా వాదత్యవర్చసా॥
శనైశ్చరం మనుం చాన్యంఛాయా దేవ్యాంతతఃపరం॥ ౨౭

---

1 వాయుపురాణే 84 అధ్యాయే

౨౦-౨౧ ఓ సంజ్ఞాదేవి ! నన్ను నీవిటులనిర్మించుటకు నావలనఁ గావలసిన కార్యమేద్దియో చెప్పుము. అని ఛాయాదేవిపల్కఁగా, సంజ్ఞాదేవి యాచ్ఛాయాదేవితో నివ్విధముగఁ జెప్పెను. నీకు శుభము గలుగుగాక నేను నా పుట్టినింటికి వెళ్ళెదను. నాకుఁ బ్రతినిధిగ నీవు నా గృహంబుననుండి నా ముగ్గురు పిల్లలను రక్షించుచుండుము.

౨౨ మఱియు నా వృత్తాంతమును నాభర్తయగు సూర్యునకుఁ జెప్పకుము. అని చెప్పగా ఛాయాదేవియుఁ జేతులు జోడించి సంజ్ఞాదేవితో నిటులఁ బల్కెను,

౨౩ ఓ దేవి, నాకు ప్రాణసంకటము కలుగునంతవఱకు నేను చెప్పను నీవు పితృగృహమునకు వెళ్ళుమనెను.

౨౪ అపుడు సంజ్ఞాదేవి, ఛాయను సమాధానపరచి లజ్జపడుచు, దీనురాలవలె పితృగృహమునకు వెళ్ళెను.

౨౫తా॥ సంజ్ఞాదేవి తండ్రియగు విశ్వకర్మ, తనగృహమునకు వచ్చిన కొమరి తనఁ జూచి కోపము నొంది, ఇటులఁ బుత్రికతోఁ బల్కెను, పుత్రి! నీవు, తిరిగి, భర్తృసమీపమునకుఁ బొమ్ము. భర్తయగు సూర్యుని నవమానించి ఇటులవచ్చుట, యుక్తముకాదనెను.

౨౬ పూజ్యురాలగు సంజ్ఞాదేవి, పైవిధమున తండ్రి చెప్పగఁ వచ్చుటనుండి బయలుదేరి నిజరూపమునుఁ గప్పిపుచ్చి, యాడగుఱ్ఱము రూపమును ధరించి, యుత్తర కురుదేశమునొంది యచ్చట తృణములను భక్షించుచుండెను.

౨౭-౨౮తా॥ సంజ్ఞాదేవికిఁ బ్రతినిధియగు ఛాయను సంజ్ఞాదేవియని తలచియామెతో సూర్యుడు సుఖించుచుఁ నామెవలన శనైశ్చరుని సావర్ణిమనువను నిద్దఱు పుత్రులనుఁ బడసెను.

శ్లో॥ ఛాయా తు పార్థివీ సా వై । స్వపుత్రే ద్వితయే యథా
చకారాభ్యధికం స్నేహం న తథా పూర్వజేషు వై॥
మనుస్తచ్చాక్షమత్సర్వంయమస్తన్నైవచాక్షమత్॥ ౨౮-౨౯

శ్లో॥ విమానితశ్చబహుశో స్నాపత్న్యా దతిదుఃఖితః ।
తాం వై రోషాచ్చ బాల్యాచ్చభావినోఽర్థస్య వై బలాత్ ।
పదా సంతర్జయామాస ఛాయాం వైవస్వతో యమః ॥౩౦॥

1 శ్లో॥ సా శశాప తతః క్రోధా త్సవర్ణా జననీ యమం ।
పదా తర్జయసే యస్మా త్పితృభార్యాం యశస్వినీం॥
తస్మాత్తవైవ చరణః పతిష్యతి నసంశయః। ౩౧-౩౨.

శ్లో॥ యమస్తు తేన శాపేన। భృశం పీడితమానసః ।
మనునా సహధర్మాత్మా।పితు స్సర్వం న్యవేదయత్॥ ౩౩

శ్లో॥ ఆదిత్య స్త్వాపి త్వాజ్ఞాం । సమర్థం తనయేషు వై ।
తుల్యేష్వప్యధిక స్నేహః కేషుచి త్క్రియతే త్వయా॥౩౪

శ్లో॥ సా తత్పరిహారంతీ వై । నాచచక్షే వివస్వతః॥ ౩౪
తాం శప్తుకామో భగవా న్ధ్యానాయ సుస్థితః ప్రభుః।
సా తస్మై సర్వం యథాతత్త్వ నాచచక్షే వివస్వతః॥౩౫

శ్లో॥ దదర్శ యోగమాస్థాయ । స్వాంభార్యాం వడబాం తథా।
అదృశ్యాం సర్వభూతానాం । తేజసా స్వేన సంవృతా॥ ౩౬

---

1. కా॥ పు॥ 84 అ. లింగపురాణే 85 అ-శివరామాయణేచ.

౨౮-౨౯ ఛాయాదేవి తన పుత్త్రులయందెట్టి ప్రేమతో నుండెనో, సంజ్ఞాదేవిపుత్త్రులయందట్టి ప్రేమతో నుండకపోయెను. ఛాయాదేవిదుష్కృత్యమును మనువు సహించెను కాని యముడు సహింపకపోయెను.

౩౦. యముడు ఛాయాదేవివలన ననేకపర్యాయము లవమానింపబడి బహుదుఃఖితుడై రోషముచేతను, బాల్యముచేతను, భావికార్యబలముచేతను, కాలితోఁ దన్నెదనని ఛాయను భయపెట్టెను.

౩౧-౩౨. పిమ్మట ఛాయాదేవి కోపముతో యముని శపించెను. ఓరి యముఁడా! యశస్వినిపన్నరాలను తల్లినియగు నన్ను పాదముతోఁ దన్నెదనని భయపెట్టినకతంబున నీపాదము పడిపోఁగాక యని శపించెను.

౩౩. తా॥ యముఁడా శాపముచేతను మిక్కిలి పీడింపఁబడిన మనస్సు గలవాఁడై తన సోదరుఁడగు వైవస్వత మనువుతోఁగూడఁ దండ్రిసమీపమునకు వెళ్ళి వృత్తాంతమునంతయుఁ దెలియఁజేసెను.

౩౪. తా॥ సూర్యుఁడు ఛాయాదేవితో నిట్లుఁ బల్కెను. ఓ ప్రియురాలా! నీకు కొమరులందఱు సమానులైనను, కొందఱియందే యధిక ప్రేమతో నుండుటకుఁ గారణం బేమనెను.

౩౫. తా॥ వైవిధముగ భర్తయగు సూర్యుడు ఛాయాదేవినిఁ బ్రశ్నించినను సమాధానము జెప్పకుండెను.

౩౬. తా॥ ఛాయాదేవి సమాధానము చెప్పని కారణమున సూర్యుఁడు కోపించి నశింపుమని శపింప నుద్యుక్తుఁడు కాఁగా నప్పుడు భయమొంది ఛాయాదేవి సూర్యునకు జరిగిన వృత్తాంతము నంతను యథార్థముగాఁ జెప్పెను

౩౭. తా॥ అప్పుడు సూర్యుడు యోగదృష్టిచేత (తన భార్యయగు సంజ్ఞాదేవి నాడగుఱ్ఱము రూపముతో సర్వభూతములకు నదృశ్యురాలై యుత్తరకురుదేశమునందున్న దానినిగాఁ దెలిసికొనెను.

శ్లో॥ అశ్వరూపేణ మార్తాండ స్తత్రగత్వాతయాన్వితః
జనయామాసనాసత్యం దస్త్రింతస్యాముఖాశ్వినా॥ ౩౭౪

సంజ్ఞాదేవిం సమాశ్వాస్య రవిస్తాం గృహమానయత్
విశ్వకర్మా సుతాం ద్రష్టుం సమాగాద్రవిమందిరం॥ ౩౮౪

రవిమాహ తత స్త్వష్టా సాంత్వపూర్వంగ్వజో త్తమాః ౩౯

1 తవాసహంతీ భగవన్ మహత్తేజ స్తమోనుదం।
బడబారూప మాస్థాయ గతా సంజ్ఞా దివాకర॥ ౪౦

అపనేష్యామి తే తేజో యంత్రే కృత్వాదివాకర।
తథేత్యుక్త స్స రవిణా భ్రమకాం కృత్వా దివాకరం॥ ౪౧

పృథక్చకార తత్తేజః విష్ణోశ్చక్ర మకల్పయత్।
త్రిశూలంచైవ శర్వస్య వజ్ర మింద్రస్య చాధికం॥ ౪౨

వచనం శ్రుత్వా రవే ర్వృత్తం ప్రపచ్ఛా రోమహర్షణం।
ఋషయ స్తుష్టమనసో మహాశ్చర్యకరం తదా॥ ౪౩

శ్లో. సూర్యపుత్ర కథాం శ్రోతుంపరం కౌతూహలంహి ః
యమస్యశాపముక్తించ వద న స్సూత సత్వరం॥ ౪౪

---

1 మార్కండే 11 అధ్యాయే

౩౭. తా॥ అనంతరము సూర్యుఁ డశ్వరూపమునొంది బడబారూపముతో (ఆడగుఱ్ఱపు రూపముతో) నున్న సంజ్ఞాదేవియొద్దకు వెళ్ళి యామెనుఁ గలిసి యామెయందు దేవవైద్యులగు నశ్వినీదేవతల నిద్దఱనుఁ బుట్టించెను. (వారికే నాసత్యుఁడనియు దస్రుఁడనియు నామములు.)

౩౮. తా॥ అనంతరము సూర్యుఁడు సంజ్ఞాదేవితోఁ దార్చియామెను స్వగృహమునకుఁ దీసికొనివచ్చెను విశ్వకర్మయును సంజ్ఞాదేవి సూర్యునింటికి వచ్చినదని తెలిసి తనపుత్రికయగు సంజ్ఞాదేవినిఁ జూచుటకు సూర్యునిగృహమునకు వచ్చెను.

౩౯. తా॥ ఓమహర్షులారా? పిమ్మట విశ్వకర్మ. సూర్యునిఁగూర్చి సామవాక్యములతో నిటులఁ బల్కెను.

౪౦. తా॥ భగవానుఁడగు నో సూర్యుఁడా? అంధకారమునుఁ బోఁగొట్టునదియు. మహత్తరమునగు నీదు తేజస్సును నాకొమరిత, సహింపలేక బడబారూపమునొంది (ఆడగుఱ్ఱపురూపమునొంది) కురుదేశమునకు వెళ్ళిపోయెను

౪౧-౪౨. తా॥ ఆ కారణమువలన నీతేజస్సును యంత్రమునందుంచి కొంతభాగమునుఁదగ్గించెదను. అని విశ్వకర్మ చెప్పఁగా నందునకు సూర్యుఁడంగీకరించెను అప్పుడు విశ్వకర్మ సూర్యుని, భ్రమియందుంచి యతని తేజస్సును సానబట్టెను అట్లుసానబట్టఁగావచ్చిన తేజస్సుతో విష్ణుమూర్తికిఁ జక్రమును, శంకరునకుఁ ద్రిశూలమును దేవేంద్రునకు వజ్రాయుధమును విశ్వకర్మ చేసియిచ్చెను.

౪౩. తా॥ ఇవ్విధముగా మహాశ్చర్యమగు సూర్యుని వృత్తాంతమును. రోమహర్షణుఁడు చెప్పఁగా మహర్షులువిని సంతసించి తిరిగి యారోమహర్షణునిఁ బ్రశంసించిరి.

౪౪. తా॥ ఓ రోమహర్షుఁడా? సూర్యపుత్త్రులకథనఁగూడ మాకు వినుకుతూహలముఁడుటవలన జెప్పుము-మఱియు. యమునకు ఛాయాదేవివలన శాపముకలిగెనని చెప్పితివుఁటివి శాపవిముక్తి యతనికి నెట్లయ్యెనో యావృత్తాంతమును గూడఁ జెప్పుమని మహర్షులు సూతుని ప్రశ్నించిరి. (సూతునకే రోమహర్షణుఁడని నామాంతరము)

సూతః॥ శ్లో॥ ఆరాధయ న్మహాదేవం లోకపాలత్వ ముత్తమం।

పితౄణా మాధిపత్యం చ శాపమోక్షం యమ స్తథా

లబ్ధవా న్దేవదేవస్య ప్రసాదా చ్ఛూలపాణినః॥ ౨౫

ఛాయాదేవీసుతో యోఽసౌ ద్వితీయః కథితో మనుః।

పూర్వజస్య సవర్ణోఽసౌ సావర్ణి స్తేన కథ్యతే॥ ౨౬

శనిర్గ్రహత్వం యమునా నదీరూపం తథాఽభజత్।

వైవస్వతమనో ర్వృత్తం వదేయం శృణుత ద్విజాః॥ ౨౭

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే ప్రథమస్సర్గస్సమాప్తః.

౭౫॥ సూతుడిటులఁజెప్ప నారంభించెను. ఓ మహర్షులారా! యముడు ఛాయాదేవి వలన శపింపఁబడి యా శాపముచే నొకపాదముకుళ్ళిపడి పోఁగా దుఃఖితుడై పరమేశ్వరుని గూర్చి చిరకాలము తపముచేసి యాపరమేశ్వరుని యనుగ్రహమును సంపాదించికొని శాపవిముక్తిఁ బొంది తిరిగి పడిపోయిన పాదమునుఁ బొందుటయే కాక యుత్తమమగు లోకపాలకత్వమునుగూడ నాపరమేశుని యనుగ్రహమువలనఁ బొందగల్గెను.

౭౬॥తా॥ ఛాయాదేవియందు సూర్యునకుద్భవించిన రెండవమనువు, సంజ్ఞాదేవి పుత్త్రుడగు వైవస్వత మనువుతో సమానవర్ణము గలవాడగుట చేతను సావర్ణిమనువని పిలువఁబడుచుండెను. (ముందువచ్చు మన్వంతరము సావర్ణిమన్వంతరమే)

౭౭॥తా॥ ఓ మహర్షులారా! ఛాయాపుత్త్రుడగు శనైశ్చరుడు. తపోబలముచే నవగ్రహములలో నొక గ్రహమగుటనుఁ బొందెను. సూర్యుని వలన సంజ్ఞాదేవియందు జనించిన యమున, నదీరూపమునొంది లోకోపకారిణి యయ్యె- సూర్యపుత్రులలో వైవస్వతమనువృత్తాంతమును జెప్పెదను - సావధానులై వినుడని సూతుడు శౌనకాది మహర్షులకుఁ జెప్పెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున

ప్రథమసర్గము సమాప్తమయ్యెను.

ద్వితీయ సర్గః.

* వైవస్వతమనుం భూమ్యాః పాలనేఽజో నియుక్తవాన్
తస్య శ్రద్ధా మనోః పత్నీ పతిభక్తిరతాఽనసత్॥ ౧

అయోధ్యా నిర్మితా తేన పాతి భూమిం స తత్స్థితః।
ఏకదా స మను ర్వసిష్ఠ ముద్యుక్తో గురు మబ్రవీత్॥ ౨

యజ్ఞం కర్తుమనా శ్చాహం త్వయాఽఙ్గ క్రియతే యది ౨½

అత్ర తీర్థం పరం నాస్తి నాస్తి శ్రేష్ఠా మహానదీ
ఆనయస్వ నదీం రమ్యాం మానసాత్పాపకాపహాం॥ ౩½

తద్గురో ర్వచనా ద్రాజా మనుర్వైవస్వతో మహాన్
రణత్కృత్య మహాచ్చాపం సందధే శర ముత్తమం॥ ౪½

శ్లో॥ స శరో మానసం భిత్త్వా తస్మా న్నిష్కాస్య తాం నదీం
అయోధ్యా మానయామాస పంథానం దర్శయన్నివ॥ ౫½

శ్లో॥ ఆనీతా సా శరేణైవ శరయూ శ్చేతి కథ్యతే।
సరోవరాత్సముద్భూతా సరయూ శ్చేతి కేచన॥ ౬½

---

* వాయుపురాణే 85 అధ్యాయే శివరామాయణే చ.

రెండవ సర్గము.

౧ తా॥ బ్రహ్మదేవుడు సూర్యపుత్రుడైన వైవస్వతమనువును, భూపరిపాల
నమునకు నియోగించెను. అతడు బ్రహ్మచే నియమింపఁబడి భూమండ
లమును ధర్మముగాఁ బరిపాలించుచుండెను. ఆ వైవస్వత మనువు
నకు శ్రద్ధయనెడి భార్యకలదు. ఆమె పతిభక్తికలదై యుండెను.

౨ తా॥ ఆ వైవస్వతమను వయోధ్యయను పత్తనము ను నిర్మింపఁజేసి యచ్చ
టనుండి రాజ్యపరిపాలనము చేయుచుండెను. వైవస్వతమను వొకా
నొకప్పుడు యజ్ఞమునుఁ జేయఁదలచి గురువగు వసిష్ఠుఁతో నిటుల
బల్కెను

౨ తా॥ ఓ గురువర్యా! నీవంగీకరించితివేని నేనొక యజ్ఞమునుఁ జేయఁ
దలచితి ననెను.

౩ తా॥ అప్పుడు వసిష్ఠుడిట్లనియెను. ఓ రాజా; నీవు యజ్ఞమునుఁ జేయఁ
బూనుట నాకు సంతసమే కాని యిచ్చట మహానది కాని తీర్థము కాని
లేదయ్యె (యజ్ఞము మహానదీ ప్రాంతమునఁ జేసినచో మహాఫల
ప్రదమని యాశయము) కాన మహాపాపహరమగు నొక రమ్యమగు
నదిని మానస సరోవరమునుండి తీసికొని రమ్మనెను.

౪ తా॥ వసిష్ఠుని వాక్యమును విని వైవస్వతమనువు ధనుష్టంకారముఁ జేసి
యా ధనువునందు బాణమును సంధించి విడిచెను.

౫ తా॥ ఆ బాణము మహావేగముగా, మానస సరోవరమును భేదించి
యా సరోవరమునుండి యొకనదిని బయలుదేరఁదీసి మార్గమునుఁ
జూపుచున్నదివలె నయోధ్యాపురికిఁ దీసికొనివచ్చెను.

౬ తా॥ ఆనది శరముచేఁ (బాణముచే) దీసికొనిరాబడినది కాన శరయూ
నది యని చెప్పఁబడుచున్నది. మఱికొందఱు మానస సరోవరము
నుండి యుత్పత్తిగలది కాన సరయూ నది యని చెప్పుదురు.

అథాకరోత్పుత్రకామః పరమేష్టిం ప్రజాపతిః ।

తత్ర శ్రద్ధా దుహిత్రర్థం హోతారం సమయాచత ॥

తేన హోత్రపచారేణ కన్యేళానామ సాఽభవత్ ॥ ౭-౮

మిత్రావరుణయో రాసీ త్ప్రసాదాత్పుంస స్త్విళా ॥ ౮౫

*శ్లో॥ సుద్యుమ్న ఇతి విఖ్యాత స్త్రిషు లోకేషు పూజితః ।

గత్వా శరవణం తత్రపునః స్త్రీరూప మాప సః ॥ ౯౫

వ్యా॥*సుద్యుమ్న ఇతి సుద్యుమ్నస్య పునః స్త్రీరూపత్వ ప్రాప్తేః కారణం మత్స్యపురాణే । అధ్యాయే ప్రతిపాదితం॥ తథాహి - రమతే యత్ర దేవేశః శంభు స్సోమార్ధశేఖరః ఉమయా సమయ స్తత్రపురా శరవణే కృతః॥ పుంనామసత్త్వం యత్కించి దాగమిష్యతి తే వనే । స్త్రీత్వమేష్యతి తత్సర్వం దశయోజన మండలే । అజ్ఞాత సమయో రాజా ఇలశ్శరవణే పురా, స్త్రీత్వ మాప విశన్నేవ బడబాత్వం హయ స్తథా॥ఇతి॥

---

1 వ యుపురాణే ౭౧ మహారామాయణేచ బ్రహ్మాండేచ.

౭౫ తా॥ అనంతరము వైవస్వతమనువు పుత్రకాముఁడై పుత్రకామేష్టినిఁ జేసెను. ఆయాగమున వైవస్వతమనుభార్యయగు శ్రద్ధాదేవి, హోతను తనకుఁ బుత్రిక గలుగునట్లు హోమమునుఁ జేయవలయునని ప్రార్థింపగా నాహోతయును, శ్రద్ధాదేవి కోరిక ననుసరించి మిత్రావరుణులకు హవిర్భాగముల నిచ్చునపుడు పుత్రిక గలుగఁజేయుఁడని ప్రార్థించగా, నాదేవతలు నవ్విధముననే యనుగ్రహించిరి ఇవ్విధమున హోతయపచారముచేసి బుత్రునకుఁ బదులు పుత్రిక జన్మించెను, (ఆమెకు, ఇళ యని పేరు)

౭౬ తా॥ వైవస్వతమనువు, తనకుఁ బుత్రుఁడు పుట్టుటకుఁ జేసిన పుత్రకామేష్టివలనఁ బుత్రిక యెట్లాయెనని విచారించి తెలిసికొని తిరిగి మిత్రావరుణులనుఁ బ్రార్థింపఁగా వారలనుగ్రహించి యిళయను నాకన్యనుఁ దిరిగి పురుషునిఁగాఁ జేసిరి.

*౭౭ తా॥ ఆపురుషుఁడు సుద్యుమ్నుఁడను నామముతోఁ ద్రిలోకములయందుఁ బ్రసిద్ధుఁడై యొకానొకప్పుడు వేఁటకరణ్యమున కేగి యశ్వముచే బహుదూరము తీసికొనిపోఁబడి శరవనమను నొక వనమునుఁ జేరెను. ఆవనమునుఁ బ్రవేశించుటతోడనే తనపురుషరూపముపోయి తిరిగి సుద్యుమ్నుఁడు స్త్రీరూపమునుఁ బొందెను.

---

* సుద్యుమ్నునకుఁ దిరిగి స్త్రీరూపము గలుగుటకుఁ గల కారణము మత్స్యపురాణమున పదునొకండవ యధ్యాయమునఁ జెప్పఁబడినది (ఏమన) చంద్రశేఖరుఁడగు శంకరుఁడు పార్వతీదేవితో నొకప్పుడు శరవనమునందు గ్రీడించుచుండఁగఁ గొందఱు మునీశ్వరులు పార్వతీపరమేశ్వరుల సందర్శనమున కచ్చుటకు రాఁగఁ బార్వతి లజ్జితురాలై యావనమునకు నిట్టి విధమున శాపమిచ్చెను. దశయోజన విస్తీర్ణముగల (పదియామడల చతురముగల) శరవనమునకు నేపురుషజంతువైనను బ్రవేశించినచో, స్త్రీ రూపమునుఁ బొందగలదని" సుద్యుమ్నుఁడు, పార్వతీ శాపవృత్తాంతము నెఱుఁగక యవ్వనమునఁ బ్రవేశించి స్త్రీరూపము నొందెననియు సుద్యుమ్నుఁడెక్కిన మొగగుఱ్ఱముకూడ వెంటనే యాఁడగుఱ్ఱమయినదనియుఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో॥ బుధస్యాశ్రమ మాసాద్య మైథునాయోపమంత్రితా ।
సోఽతపుత్రాద్బుధా చ్చాస్యా ఐరోజజ్ఞే పురూరవాః॥ ౧౦౪

శ్లో॥ తతః పుంస్త్వాభిలాషాచ్చ మునిభి శ్చ ప్రసాదితా।
పునః పుంస్త్వం గతా నారీ స్త్రీపౌర్వ్యాద్రాజ్యభాజ్నహి॥
వశిష్ఠ వచనా చ్చాసీ త్ప్రతిష్ఠానపురేతు సః ౧౧-౧౨

శ్లో॥ ధ్రువతశ్చ మనోః పశ్చా దిక్ష్వాకు రభినిస్సృతః ।
సతు రాజ్యాభిషిక్తస్స న్పాలయామాస మేదినీం॥ ౧౩

1 శ్లో॥ మంత్రిష్వాధాయ వై రాజ్యంచకార సుమహాత్తపః
సాక్షాత్కృత్య హరి స్తస్మై దదౌ శ్రీరంగమందిరం॥౧౪

శ్లో॥ సప్తద్వీపవతీం భూమిం సశైలవనకాననాం।
పాలయామాస ధర్మాత్మా పూర్వాన్వస్థితమార్గతః॥ ౧౫

1, వాయుపురాణే 85 అ.

౧౦౫ తా॥ సుద్యుమ్నుడు వైవిధముగ స్త్రీరూపము నొంది యచ్చటచ్చట సంచరించుచు బుధుని యాశ్రమమునకుఁ జేరి బుధునిచేఁ గామ క్రీడలకుఁ బ్రేరేపింపఁబడి యతనితో గలసి సుఖించుచుండగా గొంతకాలమునకు నామెకు బుధునివలన నొక కొమరుడు కల్గెను. అతడే పురూరవుడని పిల్వఁబడుచుండెను. (ఇతని వలననే చంద్రవంశమభివృద్ధినొందెను)

౧౧-౧౨ తా॥ ఇళయను పేరుతో నామెయాబుధుని గృహమునందుండి, పురూరవుడు కలిగిన పిమ్మట బురుషరూపము బొందదలచి, యచ్చటి మహర్షులను బ్రార్థింపగా, నామహర్షులనుగ్రహించిన కారణమునఁ దిరిగి యామె పురుషరూపమునుఁ బొందెను, కాని యతడు మొదట స్త్రీరూపముతోజనించిన, హేతువుచే రాజ్యార్హుడుకాడయ్యె, వసిష్ఠుడు చెప్పిన కారణమున ప్రతిష్ఠానగరమును మనువు నిర్మింపఁజేసి, సుద్యుమ్నున కివ్వగా, నచ్చటనే, యతడు నివాసముగా నుండెను.

౧౩॥ తా॥ అనంతర మొకానొకదినమున వైవస్వతమనువు, తుమ్ముచుండగా దైవసంకల్పముచే నొకశిశువుజన్మించెను. (అనగా తుమ్ముచున్నపుడు లోపలనుండి బయల్వెడలెను.) ఆహేతువువలననే యిక్ష్వాకువని వానికి నామకరణముచేసిరి) ఆ యిక్ష్వాకువు రాజ్యాభిషిక్తుఁడై భూమిని ధర్మముగాఁ బరిపాలించుచుండెను.

౧౪. ఇట్లుకొంతకాలము, రాజ్యమును పరిపాలించి, యిక్ష్వాకువు రాజ్యమునుమంత్రులకప్పగించి వనమునకేగి గొప్పతపస్సుచేసెను. శ్రీహరి ప్రత్యక్షమై, యతనికి శ్రీరంగ మందిరమును పూజానిమిత్తమొసంగెను.

౧౫. పిమ్మట తిరిగి వచ్చి మనుపుత్రుడైన యిక్ష్వాకువు, పర్వతారణ్యసహితమును సప్తద్వీపయుతమునగు భూమిని. పూర్వుల మార్గము ననుసరించి ధర్మముతోఁ బాలించుచుండెను.

తస్య పుత్రశతం హ్యాసీ దిక్ష్వాకోస్తు మహాత్మనః।
తేషాం విచిత్రచరితా వికుక్షిర్నిమిదండకౌ॥ ౧౬

శకునిప్రముఖా స్తస్య పుత్రాః పంచాశతస్తు తే
ఉత్తరాపథదేశస్య రక్షితారో మహీక్షితః॥ ౧౭

శ్లో॥ శేషా స్తస్య సుతా రాజ్ఞః। దక్షిణాపథరక్షిణః॥ ౧౮

తేషాం జ్యేష్ఠో వికుక్షిస్తు గుణైః శ్రేష్ఠోఽభవత్తథా॥ ౧౯

శ్లో॥ ఇక్ష్వాకు స్తు వికుక్షిం వై అష్టకాయాముథాఽశత్
మాంస మానయ శ్రాద్ధేహ్యం మృగాన్ హత్వా మహాబల॥ ౧౯

2 సగత్వా మృగయాం కృత్వా మృగాన్ హత్వా శ్రమాన్వితః
భుక్త్వా చ శశకం తత్ర వికుక్షి గృహమాగతః॥ ౨౦

శ్లో॥ ఆగతే తు వికుక్షౌ తు సమాంసే సనరాధిపః।
వసిష్ఠం చోదయామాస మాంసం వై ప్రోక్షితామితి ౨౧

శ్లో॥ సదృష్ట్వోపహతం మాంసం క్రుద్ధో రాజా న సుబ్రవీత్
తుల్యేణోపహతం మాంసం పుత్రేణ తవ పార్థివ॥ ౨౨

శశభక్షణాత్ ఽభోజ్యం తవ మాంసం మహాద్యుతే।
శశో దురాత్మనాఽనేన భక్షితో యేన వై నృప।
శశాద ఇతి లోకేస్మిన్నాఖ్యాతశ్చ భవేదయం॥ ౨౩

శ్లో॥ ఇక్ష్వాకు స్తు తతః క్రుద్ధో వికుక్షి మిద మబ్రవీత్॥ ౨౪

---

2. ఇక్ష్వాకోస్తు వికుక్షిహి శశాదశ్చ సఏవహీతి, ఆనందరామాయణేచ.

౧౬. ఆతనికి నూర్గురుపుత్రులుగల్గిరి. ఆనూర్గురు పుత్త్రులలో విచిత్ర చరిత్రముగల వారలు మువ్వురుండిరి. (వికుక్షి, నేమి, దండుడు, అను వారలు)

౧౭. ఆపుత్రులలో శకుని మొదలగు నేఁబదిమందిపుత్త్రులు ఉత్తరదేశమును బరిపాలించుచుండిరి. మిగిలిన వారిలో నలుబది యేడుగురు దక్షిణదేశమునుఁ బరిపాలించుచుండి-.

౧౮. ఇక్ష్వాకు పుత్త్రులలో జ్యేష్ఠుండగు వికుక్షి, గుణగణముచే శ్రేష్ఠుఁడైయుండెను.

౧౯. ఇక్ష్వాకు మహారాజొకప్పుడష్టకా శ్రాద్ధముచుజేయఁదలచి, వికుక్షిని మాంసమును దెచ్చుటకు నియమించెను.

౨౦. అతఁడు తండ్రిచే నియమింపఁబడి, వేటకుఁబోయి, శ్రాద్ధార్హములగు మృగములను గొన్నిటిని జంపి, శ్రమచే నొకచోట విశ్రమించి క్షుద్బాధచే నొకకుందేటి మాంసమును భుజించి, పిమ్మట గృహమునకు వచ్చెను.

౨౧. ఇట్లు వికుక్షి, మాంస సహితముగా గృహమునకు రాఁగా నిక్ష్వాకుఁడు తనగురువగు వసిష్ఠుతో, మాంసమును బ్రోక్షించవలసినదిగాఁ జెప్పెను.

౨౨. అవ్వసిష్ఠుఁడు వికుక్షిచే దీసికొని రాఁబడిన మాంసమును జూచి యాగ్రహించి రాజుతో నిట్లనెను, ఓరాజా! క్షుద్రబుద్ధిగల నీ పుత్త్రునిచే మాంస మపవిత్రముగాఁ జేయఁబడినది.

౨౩. ఓరాజా! దురాత్ముఁడగు నీపుత్త్రునిచే నొక చెవులపిల్లి మాంసము భక్షింపఁబడిన కారణమున, ఈమాంసము భుజింపఁదగనిదయ్యెను. ఇతఁడులోకమున శశాదుఁడను నామముతోఁజెప్పబడును.

౨౪. ఇక్ష్వాకువు పిదపఁ గోపముతోఁ దనపుత్రుఁడగు, వికుక్షినిగూర్చి యిటులపలికెను.

పితృకర్మణి నిర్దిష్టో మయా త్వం మృగయాం గతః।
శశం భక్షయసే ఽరణ్యే నిర్ఘృణః పూర్వమద్య నః॥ ౨౫

శ్లో॥ తస్మాత్పరిత్యజామి త్వాం గచ్ఛ త్వం స్వేన కర్మణా।
ఏవ మిక్ష్వాకునా త్యక్తో వసిష్ఠేన నివారితః॥ ౨౬

*1శ్లో॥ ప్రజాసంక్షోభకరణా దిక్ష్వాకో ర్దండ ముత్సృజత్।
పిత్రా నిష్కాసితో దండః వనం గత్వాఽటవీజనాన్
వశీకృత్యాయం తేషాం ప్రభుభూత స్సమావసత్॥ ౨౭

శ్లో॥ సంపాద్య రాజ్యం గహనే స్థిత స్సన్నేకదా తు సః।
శుక్రకన్యాం తపస్యంతీం దృష్ట్వా మోహవశంగతః॥ ౨౮

---

* ప్రజాసంక్షోభ ఇతి — దండో నామకశ్చి దిక్ష్వాకుసుత, స్తత్పుత్రశతాంతర్గత ఏవాసీత్, సస్వప్రజానాం పీడాకరత్వాత్, సతుపిత్రా నిష్కాసితః కస్మింశ్చిద్వనే త్వాటవికై ర్మిళిత్వా తేషా ముపరి ప్రభుర్భూత్వా క్రమేణ రాజ్యమపి సంపాద్య, స్థిత స్సన్కదాచన శుక్రకన్యాం బలాత్కృతవాన్, తత్పితృశుక్రశాపా త్సప్తాహాభ్యంతరే తద్రాజ్యే మృద్వృష్టిపతనా త్సర్వం తద్రాజ్యం వినష్ట మభవత్ క్రమేణ వన మప్యభూత్ తదేవ దండకారణ్యమితి, లోకే ప్రథితమితి, దండ ఏవ దండక ఇతివ్యుత్పత్తిః

---

1. విష్ణుపురాణే

౨౫. ఓరినీచుడా? పితృకర్మనిమిత్తమై నాచేనియోగింపఁబడి నీవరణ్యమునకేగి మృగమాంసమును వేటాడి యొక శశమాంసమును భక్షించి, ఆజ్ఞవిడిచి, యెట్టులసంచరించుచుంటివి?

౨౬. నీవిచట నుండఁదగవు. కాన నిన్నుఁ బరిత్యజించితిని. నీకు పుత్త్రత్యాగముచే, నీవప్పటికైనను బొమ్మని పుత్త్రుని, నిక్ష్వాకువు పరిత్యజింపఁగా, వసిష్ఠమహర్షి నివారించెను,

౨౭. ఓమహర్షులారా! ఇక్ష్వాకుపుత్త్రులలో విచిత్రచరితము, గలముఖ్యులలో వికుక్షిచరిత్రముఁ జెప్పితిని. దండుఁడను వానివృత్తాంతముఁ జెప్పెదను వినుఁడు. దండుఁడను నిక్ష్వాకుపుత్త్రుఁడు ప్రజలను హింసించుచుండుటవలన పుత్త్రుఁడగు దండుని తనదేశము నుండి యిక్ష్వాకువు వెడలఁగొట్టెను. ఇట్లు వెడలఁగొట్టబడిన దండుఁడు వనమునకేగి యచ్చటి యడవివానులతోఁ జెలిమిజేసి వారలను స్వాధీనముఁ జేసికొని తాను వారలకుఁ బభువుగానుండెను.

౨౮. అతఁడు కొంతరాజ్యమును సంపాదించి పరిపాలించుచునుండఁగా నొకనాఁడు వనమునఁ దపము జేయుచున్న శుక్రాచార్యుని కూఁతుఁ జూచి మోహాంధుఁడయ్యెను

---

*దండుఁడనువాఁడు, ఇక్ష్వాకుపుత్త్రుఁడై యుండెను. అతఁడు దుర్గుణపుత్త్రులలో నొకఁడైయుండెను ఆదండుఁడు ప్రజలను బాధించుచుండుట వలన నిక్ష్వాకువతనిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టెను. అతఁడు వనమునకేగి యాటవికులతోఁ గలిసి వారలకుఁ బ్రభువై క్రమముగ రాజ్యమును సంపాదించి యుండి యొకనాఁడు శుక్రాచార్యుని కుమార్తెను బలాత్కరించి యామెతండ్రియగు శుక్రుని శాపమువలన నేడు దినములు మట్టి వానకురియఁగా వానిరాజ్యమంతయు నష్టమయ్యెను. క్రమముగా నాప్రదేశమంతయు నరణ్యమయ్యెను. అదియే దండకారణ్యమని లోకమున ప్రసిద్ధమయ్యెను. దండునకే దండకుఁడని వ్యవహారము.

శ్లో॥ బలాత్కృత్యచ తాం దండః శప్త స్తద్గురుణాఽభవత్ ।
శుక్రశాపాత్తు తద్రాజ్యం వినష్ట మభవ ద్ధ్రువం
తదేవ దండకారణ్య మిత్యద్యాపి ప్రథాం గతం॥ ౨౯, ౩౦

*¹శ్లో॥ నిమి ర్నామ మనోః పౌత్రః వికుక్షే రనుజ స్తు యః।
సశాపేన వసిష్ఠస్య విదేహా స్స్వయమభవ్యత॥ ౩౧

---

* నిమిరితి—ఇక్ష్వాకుసుతానాం మధ్యే త్రయో, విచిత్రచరితా, ఇతి. ప్రథమత, స్తూక్తం. ఏకః, వికుక్షిః, ద్వితీయో, దండః, తృతీయః, నేమిరితి, ద్వయో, ర్వృత్తాంత ముక్త్వా, తార్తీయీకం, బ్రవీతి నేమి, స్సర్వదా, యజ్ఞాదీ, న్కర్తవ్యాసీత్, ఓకవారం, నేమి, స్స్వగురుం, వసిష్ఠ, ముపసృత్య యాగం, కారయేత్యు వాచ, సగురుస్తు, ఇతః పూర్వమేవ, యాగం కృతవానసి, పున, రిదానీమేవ, యాగం, కరోషి చేత్, యాజకస్య, మమాపి, శ్రమ, స్సంభవేత్, తస్మాత్కించిత్కాలముపేక్ష్య, పశ్చాత్కుర్వేత్యు వాచ, సనేమిస్తు, ధర్మస్య, త్వరితా, గతి రితిన్యాయేనా, ద్యైవ, కర్తుం, సముద్యక్తోఽహం, మాన్యథావ క్తవ్యమితి, ప్రార్థయామాస, సగురుస్తునాగంతు మద్యాహ మఃమితి యదావద త్, తదానేమి రన్యం గురు మానీయ యాగం కరవాణీత్యు వాచ, తదావసిష్ఠశ్శశాప త్వం విదేహోఽభవేతి.

---

1. వాయుపురాణే॥ ౮౯ అధ్యాయే

౨౯౫-౩౦. అదండుఁడు. శుక్రకన్యకను బలాత్కరింపఁగా నామె తండ్రి తోఁజెప్పగా నాశుక్రుఁడు దండుని నిట్లు శపించెను. ఓదండుఁడా. నీరాజ్యము ఏడుదినములు మట్టివానకురిసి నష్టముగుగాక నీవును నశించెదవుగాక" ఇట్లు శుక్రశాపమువలన దండుఁడు నిజరాజ్యముతోఁగూడనశించెను. నష్టమైన దండకరాజ్యప్రదేశ మరణ్యమగుటచే దండకారణ్యమని ప్రసిద్ధినొందెను. దండునకే దండకుఁడనియు నామాంతరము కలదు.

*౩౧ ఇక్ష్వాకు పుత్రులలో నిమియనురాజు వసిష్ఠునిశాపముచే విదేహుడయ్యెను (దేహములేనివాడయ్యెను).

---

* (నిమి, విషయము చెప్పఁబడుచున్నది)

(మనుపుత్త్రులలో ముగ్గురు విచిత్రచరిత్రులు కలరని ప్రథమముననె చెప్పబడినది (1 వికుక్షి, 2, దండుఁడు, 3, నిమి) ఇరువురవృత్తాంతములఁ జెప్పి, మూడవవాఁడగు నిమి వృత్తాంతము చెప్పఁబడుచున్నది.

నిమియను రాజు (రాజ్యముబాలించుచు) నెల్లప్పుడు యాగముల నుజేయుచుండెను. ఒకప్పుడు నిమి తనగురువగు వసిష్ఠుని సమీపించి గురువర్యా! నేను మరల యాగము జేయుటకు సంకల్పించితి నేయింపుమన నవ్వసిష్ఠుడు నిమిరాజోత్తమా? ఇంతకుఁపూర్వము యాగము నుజేసి మరల నిప్పుడే యాగముఁజేసితివని, యాజకుడనగు నాకును గష్టముగా నేయుఁడును. కానకొంత కాలము పేక్షించి యనంతరమునఁ జేయుమనియెను. అప్పుడు నిమియనురాజు నిట్లనెను ధర్మకార్యముఁ జేయవలెనని సంకల్పముపొడమి నపుడే దానిని నెరవేర్చవలెనని శాస్త్రోక్తిచే నేనిప్పుడే చేయుటకుద్యమించితిని. మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పకుడని ప్రార్థింపఁగా నవ్వసిష్ఠుఁడు నీవిపుడే చేసినచో నేను వచ్చుటకువీలుకాదనఁగా, నిమిచక్రవర్తి, మఱియొకపురోహితు చేర్చుకొనియజ్ఞముఁ చేసెదనని వసిష్ఠునితోఁ జెప్పెను-అప్పుడు వసిష్ఠుఁడు కోపగించి నీవువిదేహుఁడవగుమని శపించెను.

శ్లో॥ వైవస్వతమనోః పుత్త్రః ఇక్ష్వాకుర్బ్రహ్మణో వరాత్ ।
దివ్యం యానం సమాసాద్య నారాయణపరాయణః
3 షట్త్రింశచ్చసహస్రాణి త్వబ్దాన్ రాజ్యం తదాకరోత్ ॥ 32

1 శశాదోఽప్యథ ధర్మ్మేణ స్వప్రజాః పరిపాలయన్ ।
శతహీనాం స్తదబ్దాంశ్చ రాజ్యం కృత్వా దివం గతః॥ 334

* శశాదస్య తు దాయాదః కకుత్థ్సో నామ వీర్యవాన్ ।
1 ఇంద్రస్య వృషభూతస్య కకుత్స్థేన । సస్స్మృతః
2 కకుత్థ్సేన కృతం రాజ్యం శతహీనం తదబ్దకం॥ 38_39

---

* వికుక్షేరేవ శశాదఇతి నామాంతర మితి పూర్వం ప్రతిపాదితం తస్యపుత్త్రః పురంజయః తస్యైవకకుత్థ్సఇతి నామాంతరం కర్మణాసమభూదిత్యత్రప్రమాణం మానంద రామాయణాదికం తథాహి—వికుక్షేస్తు కకుత్థ్సశ్చ। సఏవాత్ర పురంజయ ఇతి" పరంతు కకుత్థ్స ఇతి నామపురంజయస్య కథమాగత మిత్యత్ర బ్రహ్మాండ వాయు లింగ పాద్మాదిషు

---

3. భవిష్యపురాణే ప్రతిసర్గపర్వణి । అధ్యాయం.

1 శశాదస్య రాజ్యపాలన కాలః (36800) ఇతి భవిష్యే
శశాదస్యేక్ష్వాకుపుత్త్రత్వే ఆనంద రామాయణంచప్రమాణం
కకుత్థ్స రాజ్యపాలన కాలః 36700) ఇతి భవిష్యే.

౩౨. వైవస్వతమను పుత్త్రుడగు నిక్ష్వాకువు వైవిధమున సూర్య్యని పుత్త్రులం గలవాఁడై యెల్లప్పుడు భగవద్భజన జేయుచు బ్రహ్మదేవుని వరప్రభావముచే నొకదివ్యవాహనముఁ బొందిదానితో సంచరించుచు మూప్పదియారువేల సంవత్సరములు రాజ్యపరిపాలనము జేసి తనపుత్త్రులలో జ్యేష్ఠుఁడగు శశాదునకే రాజ్యమునిచ్చి వైకుంఠమునొందెను.

(౩౩) తా|| అనంతరము, ఇక్ష్వాకు మహారాజు పుత్త్రుడు వికుక్షియను నామాంతరముచే నొప్పు శశాదుడను రాజుధర్మముతోఁదనప్రజలను బాలించుచుఁ దన తండ్రికంటె నూరు సంవత్సరములు తక్కువగా (అనఁగా ౩౫౯౦౦సం|| రాజ్యముఁజేసి పిమ్మట స్వర్గమునకేగెను.

(౩౪-౩౫) శశాదుని యనంతరము తత్పుత్రుఁడగు పురంజయుఁడు రాజ్యమునుఁ బాలించెను. అతడు రాజ్యమును బాలించుకాలమున దేవదానవులకు యుద్ధముజరిగి యాయుద్ధమున నింద్రాదులు పరాజయము నొంది విష్ణునొద్దకేగి తమ యపజయవృత్తాంతమునుఁ జెప్పికొనఁగా నమ్మాధవుఁడు" పురంజయుఁడను రాజునందు నాశక్తినిఁ బ్రవేశపెట్టెదను మీరు వానిని సహాయునిఁగాఁ గోరితీసికొనివచ్చితిరిగి యుద్ధము చేసినచో నారాక్షసులు నశించెదరని చెప్పఁగా, నింద్రుఁడు పురంజయుని సహాయునిగాఁ గోరెను అతఁడు మహేంద్రునితో నిట్లనెఁ జెప్పెను. నీవువృషభరూపమును ధరించినయెడల నీమూపురముమీదనెక్కి యుద్ధముచేసి రాక్షసంహారముఁ జేసెదనన నందునకమ్మహేంద్రుం డంగీకరించి వృషభరూపముండఁగా నతని మూపురమునఁ గూర్చుండి యుద్ధముఁజేసి విష్ణ్వంశము తనయందుఁ బ్రవేశించియుండుటచే దానవులనుసంహరించెను అతఁడు వైవిధము * వృషభరూపముగల యింద్రునిమూపురమునందుండి యుద్ధముఁజేసి

౩ అనేనాస్తు కకుత్స్థస్య దాయాదః పరికీర్తితః।
శతహీనం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౩౬

తత్ప్రతిపాదితం తథాహి॥ ఏకదా। దేవదానవానాం సమరే దేవాః పరాభూతా హరిం శరణమాగతా స్స్వం తస్మైన్యవేదయన్, తదా శ్రీహరి స్తానాహ భో దేవాః! భూలోకే,పురంజయోనామ, రాజాఽస్తి, మత్తేజ స్తస్మి న్నావేశయేయం, తం, సహాయంకృత్వా, పునస్సమరం దానవైఃకురుత, జయస్సంభవేద్వ స్త్వితి తచ్ఛ్రుత్వా మహేంద్ర స్స్వయ మేత్య, పురంజయం సహాయం, వవ్రే సపురంజయం స్త్వేవమవోచత్ మహేంద్ర యదిత్వం వృషరూపం ధృత్వా, వాహన భూత, స్స్యాశ్చే త్తదా, సమాగచ్ఛేయ మహమితి. మహేంద్రోపితథైవాభవత్, తదాపురంజయః, వృషభూతస్య, మహేంద్రస్య, కకుది, స్థిత, స్సమరే దానవా న్నిహత్యాగతః, తస్మాత్కకుత్స్థ, ఇతి గౌరవనామ సమభూత్ ఏవం పురంజయస్య, కకుత్స్థ, ఇతినామాంతరం॥ సతుకకుత్థ స్స్వపితుశ్శతహీనాః పూర్వోక్తాబ్దాన్ రాజ్యం, కృతవానితి.

---

౩ అనేనసః పాలనకాలః (౩౫౪౦౦) ఇతి భవిష్యే

౩౮. కకుత్స్థునియనంతరము వానిదాయాదుడు అనేనుఁడు" అను రాజు భూమినిఁబరిపాలించెను. అతఁడును తనతండ్రికంటె నూరుసంవత్సరములు తక్కువగా (అనఁగా (౩౫౮౦౦) సంవత్సరములు) భూమి యందు రాజ్యపాలనము చేసెను.

న కారణముచేతఁ గకుత్స్థుఁడనిబిరుదునామము కలిగెను. అప్పటినుండిక కుత్స్థుఁడని పురంజయునకు నామాంతరము గలిగెను ఆకకుత్స్థుఁడును దనతండ్రిపరిపాలనకాలముకంటె నూరుసంవత్సరములు తక్కువగాఁ అనఁగాముప్పదియైదు వేలయెనిమిదివందలసంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించి పిమ్మట స్వర్గస్థుఁడయ్యెను.

శ్లో॥ పృథు[1] రానేన స శ్చాపి శతహీనం తదబ్దకం ।
రాజ్యం చకార ధర్మేణ స్వప్రజా స్స్వనురంజయన్ ॥32

శ్లో॥ తస్మాజ్జాతో విశ్వకశ్చ[2] శతహీనం తదబ్దకం ।
రాజ్యంచకార ధర్మేణాప్యాసముద్రాంమహీమిమాం॥33

శ్లో॥ తదాత్మజ స్త్వార్ద్రికోపి శతహీనం తదబ్దకం ।
ఆసముద్రక్షితీశానో పాలయామాస ధర్మతః॥ 34

వ్యా॥ అయం పృథు రన్యః వైవస్వత మన్వంతరాం తర్గతః, యేన గోరూపధరా, భూమి ర్దుగ్ధా, యేన భువః పృథ్వీతి వ్యవహృతి ర్లోకేసమజని సచాయం పృథుః చాక్షుషమన్వంతరీయ ఇతి వాయుపురాణే 62 అధ్యాయే దృశ్యతే. తథాహి॥ శ్లో॥చాక్షుషస్య నిసర్గేతు సంభూతః కశ్యపాన్వయే తస్యాన్వవాయే సంభూతః పృథుర్వైన్యః ప్రతాపవానితి॥

2 పృథోఃపుత్రఃవిశ్వ ఇతి లింగపురాణే॥

విష్వగశ్వ ఇతి భవిష్యే—

పృషదశ్వ ఇతి వాయావభిన్నథావర్తతే ఏకస్యైవతాని నామాంతిరాణీత్యను సంధేయం ఆర్ద్రికః విశ్వకపుత్ర ఇతి లింగపురాణే భవిష్యే చ వర్తతే.

---

1 వాయుపురాణే 85 అధ్యాయేభవిష్యపురాణే ప్రతిసర్గే రాజ్యకాలనిర్ణయశ్చ

* 1 పృథోః రాజ్యపాలనకాలః, సం॥ 35600—

2 విశ్వకపాలన కాలః ...సం॥ 35500

3 ఆర్ద్రికపాలన కాలః ...సం॥ 35400

* ౩౬ తా॥ ఆ వేనసునిపుత్రుఁడగు పృథువు తండ్రికంటె నూఱు సంవత్స రములు తక్కువగా (అనఁగా ౩౫౬౦౦) సం॥ ప్రజలను సంతోష పెట్టుచు ధర్మముగ రాజ్యమును బాలించెను.

౩౭ తా॥ పృథుపుత్రుఁడగువిశ్వకుఁడును జలుస్సముద్రపర్యంతముగల భూమి నంతనుధర్మముగాఁబరిపాలించెను. అతనిరాజ్యపాలనకాలముతండ్రి కంటె నూఱుసంవత్సరములు తక్కువ(అనఁగా౩౫౫౦౦) సంవత్స రములని యెఱుంగనగును.)

౩౮ తా॥ విశ్వకుని పుత్రుఁడగు నార్ద్రకుఁడును దనతండ్రికంటె నూఱుసంవ త్సరములు తక్కువగా (౩౫౪౦౦ సం॥) సముద్ర పర్యంతకమైన రాజ్యమును ధర్మముగఁ బాలించెను.

---

* వైవస్వతమన్వంతరాంతర్గతుఁడగు నీపృథువువేఱని యెఱుఁగునది,ఏపృథువు వలన భూమికి పృథివి యనివ్యవహారము కల్గెనో, గోరూపమును ధరిం చిన భూమియందుసర్వౌషధులను నేపృథువు పిదికెనో,యాపృథువు చాక్షుషమన్వంతరాంతర్గతుఁడని వాయుపురాణమున ౯౩ అధ్యా యమునఁ జెప్పబడినది. (ఏమన) చాక్షుషమన్వంతరమునందు కశ్య పవంశీకుఁడగు వేనుఁడు, అను రాజుయొక్క దక్షిణహస్తమునుమథిం చగాఁబుట్టిన పృథువు చక్రవర్తియు మహాప్రతాపవంతుఁ డౌకఁడు. కలఁడని॥

శ్లో॥ యువనాశ్వ స్తత్సుతశ్చ శతహీనం[1] తదబ్దకం।
రాజ్యంకృత్వాదివం యాతఃధర్మతఃపాలయన్ప్రజాః॥ ౪౦

శాబస్తిఃపాలయామాస శతహీనం[2] తదబ్దకం
అసమద్రక్షితం ధర్మా చ్ఛాబస్తీ యేన నిర్మితా॥ ౪౧

ఉదయా దస్తపర్యంతం తైర్న్యపై ర్భూమిమండలం।
భుక్తం నీతిపరై ర్భూపైః శ్రావస్తేన చ భూతలే॥ ౪౨

శ్లో॥ శ్రావస్తస్యతు దాయాదః బృహదశ్వో మహాయశాః
* శతహీనం[2] కృతం రాజ్యం తేనరాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౪౩

1శ్లో॥ కువలాశ్వం స్వపుత్రంతు శూరముత్తమ ధార్మికం
బృహదశ్వోஉభ్యషించత్తం తస్మిన్రాష్ట్రేనరాధిపః
పుత్రసంక్రామితశ్రీకః వనం గతు మియేష సః॥ ౪౪

---

1 వాయౌ 88 అధ్యాయే ఆనందరామాయణేచ వంశక్రమోஉస్తి లింగపురాణే 65 అధ్యాయేచ॥

2 శాబస్తిరాజ్యకాలః	సం—351000
1 యువనాశ్వరాజ్యకాలః	సం—35300
3 బృహదశ్వరాజ్యకాల	సం—35000

సర్వేషాం రాజ్ఞాం రాజ్యపాలన కాలనిర్ణయస్తు భవిష్య పురాణేప్రతిసర్గేలిఖితఃతమనస్మృత్యైవ మయాత్రలిఖ్యతే.

౮౦ తా॥ ఆర్ద్రిసవిపుత్త్రుఁడగు యువనాశ్వుఁడు తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగ (అనగా ౩౬౨౦౦ సం॥) రాజ్యమునుఁ బాలించి స్వర్గస్థుడయ్యెను"

౮౧ యువనాశ్వ పుత్త్రుడగు శాబస్తియనురాజు తన పేరుతో శాబస్తియను పత్తనమును నిర్మింపఁజేసి సముద్రపర్యంతకమైన భూమిని ధర్మముతోఁ బాలించెను. అతని రాజ్యపాలన కాలము ౩౬౧౦౦ సంవత్సరములని యెఱుఁగనగు"

౮౨ తా॥ ఇక్ష్వాకువంశీయులగు రాజులందఱును నీతితో నుదయాద్రిమొదలుకొని యస్తాద్రి పర్యంతము భూమినిఁ బాలించినవిధముననే శాబస్తియును భూమండలమును ఉదయాద్రిమొదలుకొని యస్తాద్రి పర్యంతము పరిపాలించెను శాబస్తికిఁ శ్రావస్తుఁడని యను నామాంతరమని యెఱుఁగవగను.

౮౩ శాబస్తిపుత్త్రుఁడగుబృహదశ్వుఁడు మహాకీర్తినిసంపాదించి తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగ (అనగా ౩౬౦౦౦ సంవత్సరములు) రాజ్యముచు బాలించెను.

౮౪॥ బృహదశ్వమహారాజు తనపుత్త్రుఁడును శూరుఁడును ధార్మికుఁడునగు కువలయాశ్వునిఁ బట్టాభిషిక్తుఁగాఁజేసి పుత్త్రునకు రాజ్యలక్ష్మిని సంక్రమింపఁజేసి తపస్సుఁ జేసికొనుటకు వనమునకుఁగూర్చి పోవ నిశ్చయించెను.

శ్లో॥ బృహదశ్వం మహారాజం శూర ముత్తమ ధార్మికం ।
[1] ఉత్తంకస్తు ప్రయాంతంతం బ్రహ్మర్షిః ప్రత్యవారయత్॥ ౪౫

ఉత్తంకః॥శ్లో॥ భవతా రక్షణం కార్యం తత్తావత్కర్తుమర్హతి
నమద్యోగస్త్వయా కర్తుం నహిశక్నోమి పార్థివ॥ ౪౬

శ్లో॥మమాశ్రమ సమీపేషు సమేషు మరుధన్వసు!
సముద్రో వాలుకాపూర్ణః తత్ర తిష్ఠతి భూపతే॥ ౪౭

శ్లో॥ దేవతానా మవధ్యస్తు మహాకాయో మహాబలః।
అంతర్భూమిగత స్తత్ర వాలుకాంతర్హితో మహాన్॥౪౮

శ్లో॥ దంధు ర్లోకవినాశాయ తపఆస్థాయదారుణం।
సంవత్సరస్య పర్యంతే సనిశ్వాసం విముంచతి
యదాతదా మహీ తత్ర చలతిస్మ సకాననా॥ ౪౯-౫౦

శ్లో॥ తస్యనిశ్వాస వాతేన రజఉద్ధూయతే మహత్
ఆదిత్యపద మావృత్య సప్తాహం భూమికంపనం॥ ౫౧

శ్లో॥ సవిస్ఫులింగం సజ్వాలం సధూమమతిదారుణం ।
తేనరాజ న్నశక్నోమి తస్మిన్ స్థాతుం స్వఆశ్రమే॥ ౫౨

---

1 వాయు పురాణే 88 అధ్యాయే.

౪౫ తపోవనమునకుఁ బోవుచున్నట్టియు, ధార్మికుఁడును మహాశూరుఁడు నగు బృహదశ్వమహారాజు నొద్దకు” ఉత్తంకమహర్షి వచ్చి తపోవనమునకుఁ బోవనుద్యుక్తుఁడైన యాబృహదశ్వ మహారాజును వారించి యిట్లు బల్కెను.

౪౬ ఓబృహదశ్వుఁడా! నేను నిర్భయముగాఁ దపముచేసికొనుటకువీలు లేకుండ నున్నందున నీవు నా యాశ్రమమునకువచ్చి రక్షణముచేయవలయును. కానఁ దపోవనమునకుఁ బోవఁజనదు.

౪౭ ఓబృహదశ్వుఁడా? నాయాశ్రమ సమీపమునందు సముద్రసంబంధమగు నిసుక తిప్పయొకటి యున్నది.

౪౮ ఆభూమిలోపల నిసుకచేఁ గప్పఁబడి గొప్పశరీరముగలిగి మహాబలవంతుఁడై దేవతలకు నవధ్యుఁడైన దుంధువను పేరుగలవాఁడొకఁడు కలఁడు”

౪౯-౫౦ తా॥ ఆదుంధువనువాఁడు లోకనాశమగునట్లు దారుణమగు తపమునుఁజేయుచు సంవత్సరమునకొక పర్యాయము నిట్టూర్పు వాయువును వదలుచుండును. అట్లు వదలినపుడు భూమి పర్వతారణ్యములతోఁ గూడఁ గంపించును.

౫౧-౫౨ తా॥ ఆదుంధువు వదలిన నిశ్వాసవాయువుచే భూమినుండి గొప్ప ధూళి బయలుదేరి సూర్యమండలమును వ్యాపించి యేడు దినముల పర్యంతము భూకంపమును జేయుచునే యుండును. మఱియు నాధూళి యగ్నిజ్వాలలతోను, ధూమముతోను నిండి భయంకరమై యున్న కారణముచేతను నేను నాయాశ్రమమునందుఁ దపముజేసికొనఁ జాలకుంటిని.

1 శ్లో॥ తం వారయ మహాబాహో లోకానాం హితకామ్యయా
త్వం పాపస్య వధార్థాయ సమర్థః పృథివీపతే॥ ౫౩

శ్లో॥ ఏవ ముక్తస్తు రాజర్షి రుత్తంకేన మహాత్మనా
కువలాశ్వం సుతం ప్రాదా త్తస్మై స్తుంధునివారణే॥ ౫౪

శ్లో॥ రాజా సస్య స్తతస్తో ప్రిహ మయం తు తనయో మమ
భవిష్యతి ద్విజశ్రేష్ఠ దుంధుమారో నసంశయః॥ ౫౫

శ్లో॥ సతం త్వాదిశ్య తనయం దుంధుమారణ కర్మణి।
జగామ పర్వతాయైవ తపసే బృహదశ్వకః॥ ౫౬

శ్లో॥ కువలాశ్వస్తు ధర్మాత్మా పితు ర్వచన మాస్థితః
సహస్రై రేకవింశత్యా పుత్రాణాంసహ పార్థివః
ప్రాయా దుత్తంక సహితో దుంధో స్తస్య నివారణే॥ ౫౭

శ్లో॥ త మావిశ త్తతో విష్ణుర్భగవా న్స్వేన తేజసా।
ఉత్తంకస్యనియోగాత్తు లోకానాంహిత కామ్యయా॥ ౫౮

శ్లో॥ తస్యపుత్రైః భవద్భిస్తు వాలుకాంతర్హిత స్తదా
దుంధు రాసాదిత స్తత్ర దిశ మాశ్రిత్య పశ్చిమాం॥ ౫౯

శ్లో॥ సర్వే దుంధుముఖశ్వాసానిలదగ్ధా స్త్రయ స్సుతాః।
అవశిష్టా దృఢాశ్వస్తు చంద్రాశ్వ కపిలాశ్వకౌ॥ ౬౦

---

1 వాయుపురాణే 83 అధ్యాయే.

౫౩,౫౪,౫౫ మహాశూరుడవగు నో బృహదశ్వమహారాజా! వానిని వధించు టకు నీవు సమర్థుడవు కాన లోకహితముకొఱకు వానిని వధింపుమని యుత్తంక మహర్షి బృహదశ్వమహారాజుతోఁ జెప్పగా నాబృహదశ్వుడును దుంధువను రాక్షసుని సంహరించుటకుఁ దన పుత్రుడగు కువలాశ్వుని నియోగించి యామహర్షితో నిటులఁబల్కెను. ఓయుత్తంకమహర్షి! నేను శస్త్రసన్యాసమును జేసియుంటిని కానఁ దిరిగి శస్త్రమును ధరించుట న్యాయము కాదు కాన నా కుమారుడు నీ వెంటవచ్చి దుంధువును సంహరించును. సందియ మొందవలదనెను.

౫౬ బృహదశ్వమహారాజు దుంధుమారణమునకుఁ బైవిధముగఁ దనపుత్రుని నియోగించి యుత్తంకమహర్షి యానతిచేఁ దపోవనమునకేగెను.

౫౭ ధర్మాత్ముడగు కువలాశ్వుడును తన తండ్రి యానతిచే దుంధువును సంహరించుటకు నిరువదియొక్కవేల సంఖ్యగల తనపుత్రులతోడను, మహర్షితోడను గూడి దుంధువు తపము చేయుచున్న పశ్చిమసముద్రతీరమునకుఁ బోయెను.

౫౮ అపుడా మహర్షియును కువలాశ్వునియందు విష్ణుతేజమును బ్రవేశపెట్టుటకు విష్ణుమూర్తిని బ్రార్థింపఁగా నామాధవుడును మహర్షికోరిక ననుసరించి తన తేజమును లోకహితముకొఱకుఁ గువలాశ్వుని యందుఁ బ్రవేశపెట్టెను.

౫౯ తా॥ కువలాశ్వపుత్రులు పశ్చిమసముద్రతీరమునందలి వాలుకాప్రదేశమును (ఇసుకదిబ్బను) త్రవ్వగా దుంధువను రాక్షసుడు కనపడెను

౬౦ అప్పుడు దుంధువు దీర్ఘముగా వేడినిట్టూర్పును విడువగా వానిశ్వాసాగ్నిచేఁ గువలాశ్వపుత్రులందఱు దగ్ధమైరి. పైవిధముగఁ గువలాశ్వపుత్రులు (21000) లో (20997) దగ్ధముకాగా దృఢాశ్వుడు చంద్రాశ్వుడు, కపిలాశ్వుడు అను మువ్వురు మాత్రము మిగిలిరి.

తతస్సరాజాఽతి బలో దుంధుం సంహృత్యవాం స్తదా
ఉత్తంకశ్చవరం ప్రాదాత్ తస్మైరాజ్ఞే మహాత్మనే
అదాత్తస్యాక్షయం విత్తం శత్రుభిశ్చాపరిధృష్యతాం॥ ౬౨

1॥ శతహీనం కృతం రాజ్యం కువలాశ్వేన భూతలే
దుంధుమార సమాఖ్యాం చలేభే సకువలాశ్వకః॥ ౬౩

2॥ శతహీనం కృతం రాజ్యం తత్పుత్రేణ మహాత్మనా
దృఢాశ్వేన యథాన్యాయం। స్వప్రజాస్త్వభిరక్షతా॥ ౬౪

3॥ దృఢాశ్వస్య తు దాయాదః నికుంభస్త్వ భవన్నృపః
సహస్రహీనం రాజ్యం తు కృతం తేన మహాత్మనా॥ ౬౫

4॥ నికుంభస్య చ దాయాదః సంహతాశ్వోఽభవ న్నృపః
సహస్రహీనం రాజ్యం తు కృతం తేన చ భూతలే॥ ౬౬

5॥ సంహతాశ్వసుత శ్చాభూత్ రణాశ్వ ఇతి విశ్రుతః
సహస్రహీనం రాజ్యం తత్కృతం తేనాపి భూతలే॥ ౬౭

ద్వితీయస్సర్గ స్సమాప్తః.

---

1 వాయు పురాణే కాల నిర్ణయస్తు భవిష్యే:—

1. కువలాశ్వ రాజ్యపాలన కాలః 34900.
2. దృఢాశ్వపాలన కాలః సం. 34800,
3. నికుంభ రాజ్య కాలః సం 33800.
4. సంహతాశ్వపాలన కాలః సం. 32800,
5 రణాశ్వపాలన కాలః 31800.

౬౧ ౬౨ తా॥ పిమ్మట విష్ణుశక్తి కలిగిన కువలాశ్వుఁడు దుంధువను రాక్షసుని సంహరించెను. ఉత్తంకమహర్షియును సంతసించి కువలాశ్వ మహారాజునకు వరములనిచ్చెను. (ఆవరము లెవ్వియన ధనమక్షయముగ నుండుటయు శత్రువులకజేయుఁడగుటయు ననియెఱుఁగనగును.)

౬౩ తా॥ ఆకువలాశ్వుఁడు దుంధువును సంహరించిన కారణమున దుంధుమారుఁడని ప్రసిద్ధినొందె. తనతండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగ (అనగా 34900) సం॥ రాజ్యమును బరిపాలించెను.

౬౪ ఆ కువలాశ్వుని పుత్రుఁడగు దృఢాశ్వుఁడును యథాన్యాయముగఁ దన ప్రజలను రక్షించుచుఁ దన తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగ (34800 సం॥) రాజ్యమును బాలించెను.

౬౫ తా॥ దృఢాశ్వుని దాయాదుఁడగు నికుంభుఁడను రాజును పైవానికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (33300సం॥) రాజ్యమును పాలించెను.

౬౬ నికుంభుని దాయాదుఁడగు సంహతాశ్వుఁడను రాజు పైవానికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (32800 సం॥) భూమిని పాలించెను.

౬౭ తా॥ సంహతాశ్వుని పుత్రుఁడగు రణాశ్వుఁడును పైవానికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (31800సం॥) భూమియందు రాజ్యమును బాలించెను.

ద్వితీయ సర్గము సమాప్తము.

తృతీయసర్గ ప్రారంభః

1॥ అథతస్యసుతో లోకే । యువనాశ్వఇతిశ్రుతః.
సహస్రహాయనంరాజ్యంతు కృతవాన్ఖ్యాతలేన్నృపః॥ ౧
అత్యంతధార్మికా గౌరీ తస్య పత్నీ పతివ్రతా॥

అనపత్యత్వనిర్వేదా ద్దృష్ట్వాశ్రమగతో నృపః
తేనవై కారయామాస రిష్టిం పుత్త్రప్రదాం చ తే॥ ౨౹

తస్యా మిష్టౌ మధ్యరాత్రే మంత్రపూతజలాన్వితం
కలశం వేదిమధ్యేచ నివేశ్య సుష్పుప్సతే॥ ౩౹

పిపాసయా నృపో రాత్రౌ తజ్జలం కలశే స్థితం
స్వభార్యాగర్భసంధాయి పపా వజ్ఞానితావశాత్॥ ౪

యువనాశ్వోదరే గర్భో వవృద్ధే క్షణమాత్రతః
దక్షిణాంకుక్షితో భిత్వా నిశ్చక్రామోదరం శిశుః॥ ౫౹

---

1. యువనాశ్వపరిపాలనకాలః (30800) సం॥
యువనాశ్వఃరణాశ్వపుత్రఇతి లింగపురాణే
ప్రసేనజిత్పుత్రఇతి వాయవా భిన్నథాపర్తతే
ఏకస్యైవరణాశ్వఇతిప్రసేన జిదితి
నామాంతర మిత్యాహ్యం.

మూడవ సర్గము.

* ౧ అనంతరము రణాశ్వుని పుత్త్రుడగు యువనాశ్వుడనురాజు తన తండ్రికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ (30810 సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

౨॥ తా॥ ఆయువనాశ్వుని భార్యయగు గౌరీదేవియుఁ బతివ్రతయును ధార్మికురాలునైయున్నది. కానివారిద్దరకు సంతానము లేనందున గనువిచారముతోనుండిరి. ఒకప్పుడు యువనాశ్వుడు తనభార్యతోగూడ ఋష్యాశ్రమమునకు వెళ్ళి యచ్చటి మహర్షులతోఁ దమయనపత్యత్వమునుగూర్చి చెప్పుకొనగా వారలు యువనాశ్వునిచే బుత్త్రకామేష్టినిఁ జేయించిరి.

౩॥ మహర్షులు యువనాశ్వుని భార్యకు గర్భధారణమగునటుల మంత్రోదకము నభిమంత్రించి యా జలమును గలశము నందుంచి ప్రాతఃకాలమున యువనాశ్వుని భార్యకా జలము నివ్వదలచి మంత్రోదకముతో నిండినకలశమును వేదిమధ్యయందుంచి యా రాత్రిభాగమున నమ్మహర్షులు నిద్రించిరి.

౪॥ తా॥ తనభార్యకు గర్భోత్పత్తినిఁ గలుగఁజేయు కలశమందలి జలమును యువనాశ్వుడు తెలియక దాహముచేఁ బానముచేసెను.

౫॥ తా॥ గర్భోత్పత్తినిఁ గలుగఁజేయు మంత్రోదకమును యువనాశ్వుడు త్రాగుటవలన వెంటనే యా యువనాశ్వునకు గర్భముకలిగి క్షణమాత్రములో వృద్ధినొందెను. ఆగర్భమునందలి శిశువు బయటబడుటకు మార్గాంతరము లేనందున తనబొటనవ్రేలితో నా యువనాశ్వుని యుదరమును జీల్చుకొని బయటఁబడెను.

---

* యువనాశ్వుడు రణాశ్వపుత్త్రుడని లింగపురాణమునందును, ప్రసేనజిత్తుకుమారుడని వాయుపురాణమునందునుగలదు. ఒకనికే నామాంతరమని యూహింపనగును.

జాతో నామైష కం ధాస్యతీ తి తే మునయ స్తదా
ప్రోచుః పరస్పరం తత్ర దేవరాజ స్సమాగతః॥ ౬౫

మాంధాతాఽయమితి ప్రోక్త్వా ధాపయిత్వాఽఙ్గుళింగతః
తేన మాంధాతృనామాఽసౌ బభూవ ధరణీతలే॥ ౭౫

1 యువనాశ్వసుత శ్శ్రీమాన్మాంధాతా పృథివీపతిః
మాంధాతా భూమిపాలోఽభూచ్ఛత్రహీనం తదద్భకం॥ ౮౫

మాంధాతా యౌవనాశ్వో వై త్రైలోక్య విజయీ నృపః
అత్రాప్యుదాహరంతీమం శ్లోకం వంశవిదో జనాః॥ ౯౫

2 యౌవనాశ్వం మహాత్మానం యజ్వాన మమితౌజసం
మాంధాతా తు తను ర్విష్ణోః పురాణజ్ఞాః ప్రచక్షతే॥ ౧౦౫

---

1. వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే సప్తతిసర్గే యువనాశ్వసుతః మాంధాతేత్యత్ర ప్రమాణం.
2. వాయుపురాణే 68 అధ్యాయః.

౬। అప్పుడు మహర్షులును భయసంభ్రమములు కలవారై యీ పుట్టిన శిశువు స్తన్యములేక యెట్లు జీవింపఁగలదు, దేనినిఁ బానము చేయును, అని పరస్పరము సంభాషించుకొనుచుండగ నచ్చటకు దేవేంద్రుడు వచ్చి మహర్షులతో నిటులఁ జెప్పెను.

౭। తా॥ ఈశిశువు నాయంగుళిఁ బానము చేసి జీవించునని మహర్షులతో చెప్పి తన యమృతాంగుళిని (తన వ్రేలును) శిశువునకుఁ గుడిపి స్వర్గమునకు దేవేంద్రుడు వెళ్ళెను. దేవేంద్రుడు స్వయముగా వచ్చి యీ శిశువు నా యమృతాంగుళిఁ బానము చేయునని చెప్పిన కారణముచే నా శిశువునకు మాంధాతయని నామము భూమియందుఁ బ్రసిద్ధమయ్యెను. (మాం) నన్ను అనగా నా వ్రేలును "ధాతా" పానముచేయును అని యింద్రుడు చెప్పిన కారణమున మాంధాతయని పేరు కలిగెనని భావము.

*౮। తా॥ యువనాశ్వుని పుత్త్రుడగు మాంధాత మహారాజు తన తండ్రికంటె ౹౹౹ సంవత్సరములు తక్కువగ (30700 స.॥) రాజ్యమును బాలించెను."

౯। యువనాశ్వపుత్రుడగు మాంధాత మహారాజు త్రిలోకములను జయించి ప్రసిద్ధినొందెను. ఈ మాంధాత మహారాజువిషయమై పురాణజ్ఞులును వంశవృత్తము నెఱిగినవారునగు పెద్దలు క్రిందివిధముగఁ జెప్పుదురు.

౧౦। యువనాశ్వపుత్రుడగు మాంధాత మహారాజు మహాత్ముడనియు బహుయాగములను జేసినవాడనియు, అమిత తేజస్సు గలవాడనియు, విష్ణ్వంశసంభూతుండనియు బురాణవేత్తలు చెప్పుదురు.

---

* యువనాశ్వుని పుత్త్రుడు మాంధాతయని వాల్మీకి రామాయణము బాలకాండమున 70 సర్గమునఁగూడ కలదు మఱియు నవమాంశము విష్ణుపురాణము చతుర్థాంశము 2 అధ్యాయమునఁ జూడఁదగు.

వాయుపు॥ 35 అధ్యాయమున బ్రహ్మాండపు॥ 63 అధ్యాయమున.

3॥ యావత్సూర్య ఉదేతి స్మ యావచ్చ ప్రతితిష్ఠతి
సర్వం తద్యౌవనాశ్వస్య మాంధాతుః క్షేత్రముచ్యతే॥౧౧
4॥ తస్య బిందుమతీ నామ రూపేణా ప్రతిమా భువి
తస్యాముత్పాదయామాస మాంధాతా త్రీన్సుతాన్ప్రభుః ౧౨
పురుకుత్స మంబరీషం ముచుకుందంచ విశ్రుతం॥
కన్యాశ్చ యౌవనాశ్వస్య పంచాశజ్జజ్ఞిరే క్రమాత్ ౧౩
కన్యా వవృధిరే గేహే తస్య రాజ్ఞో సులక్షణాః॥
* సౌభరి స్త్వేకదాఽగత్య। మాంధాతార మువాచహ। ౧౪

---

* సౌభరిర్నామ మహర్షి రంతర్జలే ద్వాదశాబ్దకాల మువాస తత్రచాంతర్జలే సంమదోనామ బహుప్రజోఽతిప్రమాణ మీనరాజోఽవసత్ తస్య పుత్రపౌత్రదౌహిత్రాః పృష్ఠతోఽగ్రతః పార్శ్వతశ్చ పరిభ్రమంతః సచాపత్యస్నేహోపచీయమానహర్షప్రకర్షో బహుప్రకారం పుత్రపౌత్రాదిభిః రేమే అథాంతర్జలస్థిత స్సౌభరిః ఏకాగ్రతాసమాధాన మపహాయాఽనుదినం తన్మత్స్యస్యాలలిత మవేక్ష్య చింతయామాస అహో ధన్యోఽయం మతిరమణీయః మమాపి స్పృహాం జనయతి.

అహమప్యేవం పుత్రాదిభి స్సహ రమిష్యామీతి నిశ్చిత్య జలాన్నిష్క్రమ్య సంతానకామః కన్యార్థం మాంధాతార మగచ్ఛత్ తేనపూజిత స్సౌభరిరువాచేత్యనుసంధేయం.

---

3. విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే 2 అధ్యాయే
4. బ్రహ్మాండే పురాణే ఉత్తరే 63 అధ్యాయః

౧౧౹ ఉదయాద్రి మొదలుకొని యస్తాద్రిపర్యంతముగల భూమండలమంతయు మాంధాతమహారాజు క్షేత్రమేయనికూడఁ జెప్పుదురు.

౧౨౹ అట్టి మాంధాత మహారాజునకు బిందుమతియనెడి భార్య కలదు. ఆమె త్రిలోకసుందరియని చెప్పనొప్పును. ఆమెయందు మాంధాతకు ముగ్గురు పుత్రులు కలిగిరి. వారలు క్రమముగఁ బురుకుత్సుడు, అంబరీషుడు, ముచుకుందుడను నామములతో నొప్పుచుండిరి.

౧౩ మాంధాతకుఁబైముగ్గురు పుత్త్రులేకాక యేబది పుత్రికలు కూడఁగలరు. వారలందఱును రూపలక్షణములుకలవారై పితృ గృహమునందుఁ బెరుగుచుండిరి.

*౧౪౹ ఒకానొకప్పుడు సౌభరియను మహర్షి మాంధాత సమీపమునకువచ్చి యిట్లు బల్కెను.

---

* సౌభరియను మహర్షి జలములోపలఁదపముఁజేయుచు 12 సంవత్సరములుండెను. ఆజలములోపల సంమదమను పేరుగల మత్స్యరాజముండెను. ఆమత్స్యరాజుజలములో సంచరించుచుండగ దానికి నిరుపార్శ్వములయందును వెనుకను ముందఱను దాని పుత్త్రులుపౌత్త్రులు మున్నగునవి సంచరించుచుండును. ఆమత్స్యరాజు సైన్యముతోఁగలసి సంచరించుటవలనఁగలిగిన యానందముతో బహువిధములుగఁ దన పుత్త్రపౌత్త్రాదులతోఁ గ్రీడించుచుండెను. జలములోఁదపము చేయుచున్న సౌభరిమహర్షి యామత్స్యరాజునుఁజూచియేకాగ్రతను వదలి ప్రతిదినమున మత్స్యరాజు చేష్టలను వాని గార్హస్థ్య సౌఖ్యమునుజూచి మనస్సునందివ్విధమునఁ జింతించెను. ఈమత్స్యరాజు కృతార్థుడు, కడుధన్యాత్ముడు, ఈ మత్స్యరాజుయొక్క గార్హస్థ్యచేష్టితములు రమణీయములై నాకును గృహస్థాశ్రమ ప్రవేశ సంకల్పమును గలుగఁజేయుచున్నవి. నేనును నవ్విధముగ గృహస్థాశ్రమ సౌఖ్యములనుఁ బొందెదనని నిశ్చయించి జలమునుండి వెడలి సంతాన కాముడై కన్యకకొఱకు మాంధాతయొద్దకు వెళ్ళెనని తెలియనగును.

నిర్వేష్టు కామోఽస్మి నరేంద్ర! కన్యాం ప్రయచ్ఛ మే।
మూ ప్రణయం విభాంక్షీః । నహ్యర్థినః కార్యవశా దుపేతాః । కకుత్థ్సవంశే విముఖాః ప్రయాంతి॥ ౧౫

అన్యేఽపి సంత్యేవ నృపాః పృథివ్యాం । మాంధాత రేషాం తనయాః ప్రసూతాః । కింత్వర్థినా

మర్థితదానదీక్షాకృతవ్రతం శ్లాఘ్య మిదంకులం తే॥ ౧౬
శతార్ధసంఖ్యా స్తవ సంతి కన్యా స్తాసాంమమైకాం

1 నృపతే ప్రయచ్ఛ । యత్రార్థ నాభంగభయాద్బిభేమి తస్మా దహం రాజవరాఽతిదుఃఖాత్ ॥ ౧౭

ఇతి ఋషివచనం నిశమ్య రాజా శిథిలతనుం జరయాసమీక్ష్య మాసం । మునివరగురుశాపత స్స భీభ్య న్నమిత ముఖ స్సనృప శ్చిరం విదధ్యౌ॥ ౧౮

2 సౌభరిః॥శ్లో॥నరేంద్ర కస్మా త్సముపైషి చింతా మసహ్య ముక్తం న మయాత్ర కించిత్ । యాఽవశ్యదేయా తనయా తయైవ కృతార్థతా నో యదికిం న లబ్ధం॥ ౧౯

తదా ప్రాహ మునిం రాజా కన్యా త్వాం వృణుతేయది నదాతుం ప్రతిబంధో మే కులాచార స్స్వయంవరః

---

1 విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే 2 అధ్యాయే.

2 వి॥ పురాణే చతుర్థాంశే 2 అధ్యాయే మహారామాయణేచ.

౧౫౪ ఓమాంధాత మహారాజా? నేను వివాహము చేసికొనఁదలచి నీసమీప మునకు వచ్చితిని. నాకుకన్యక నిచ్చి వివాహము చేయుము నాకోరికను విఫలముగాఁజేయవలదు కకుత్స్థ వంశకులగు రాజులయొద్దకు యాచకులు కార్యార్థము వచ్చి విముఖులై యింతదనుక వెళ్ళియుండలేదు.

౧౬౪ ఓ మాంధాత మహారాజా! భూమియందనేక రాజులు కలరు. వారలయొద్దఁ గన్యకలును కలరు కాని యాచకుల యభీష్టములనెరవేర్చుటయందు దీక్షవహించిన వంశము నీది యొక్కటేయే, యని వచ్చితినని సౌభరి పల్కెను.

౧౭౪ ఓరాజా! నీయొద్దను, ఏబది పుత్రికలుండిరి. వారిలో నాకొక కొమరిత నిచ్చివివాహము చేయుము. అతి దుఃఖకరమగు యాచ్ఞా భంగమునకు నేను భయపడుచుంటిని.

౧౮౪ ఇవ్విధముగ సౌభరి చెప్పిన వాక్యములను విని మాంధాత మహారాజు ముదిమిచే శిధిలాంగుడగు నమ్మునినిఁ జూచి, కన్యక నివ్వనని చెప్పినచో ముని శపించునని భయముచే నేమి చేయుటకుఁ దోచక విచారించుచుండగా సౌభరి తిరిగి మాంధాతతోఁ గ్రింధివిధముగఁ బల్కెను.

౧౯౪ ఓ రాజా? నీవేల చింతించుచుంటివి? ఇవ్విషయమున నీవు చింతించుటకు, నేను, సహింపశక్యముకాని సంగతిని నీకుఁ జెప్పియుండలేదు. ప్రయత్నపూర్వముగా నీవు కన్యకను నెవరికైన నవశ్యముగా నీయవలసినదే కదా? (అట్టి విషయమున నీప్రయత్నమక్కఱలేకయే యా కార్యము సమకూరినపుడు సంతోషింపవలసినది కాని విచారింప నవసరములేదని తాత్పర్యము)

౨౦౪ అప్పుడు సౌభరి మహర్షితో మాంఁధాత యిటులఁ బలికెను. ఓ సౌభరి మహర్షీ! స్వయంవరము మా కులాచారము కావున నాపుత్రిక నిన్ను స్వయముగా వరించినచో నా ప్రతిబంధ మేమియులేదు.

ఇత్యుక్త్వా తం సమానీయ కన్యాంతః పుర మావిశత్
సౌభరి ర్యోగసిద్ధ్యాతు దివ్యరూపధరో ఽభవత్॥ ౨౧

శతమన్మథరూపం తం సౌభరిం తత్సుతాః పురః
జ్ఞాత్వా వృత్తం పితుస్సర్వాః పంచాశ ద్వవ్రిరే ఽసకృత్॥

పరిణీయ శుభాకారా స్సౌభరిర్నృప కన్యకాః
మాంధాత్రనుజ్ఞాం సంప్రాప్య నినాయ నిజమాశ్రమం॥ ౨౩

తత్రతాసాం స్వపత్నీనాం సౌభరిస్స్వతపోబలాత్
స్వర్ణసౌధాది సంయుక్తం పురమేకం వినిర్మమే ౨౪

సువర్ణ రత్నభూపాశ్చ స్వర్ణ మంచాసనానిచ
సువర్ణ డోలికా శ్చాపి నందనోపమవాటికాః॥ ౨౫

దాసదాసీజనాంశ్చాపి స్వపత్నీనాం పృథక్పృథక్
కల్పయిత్వా స్వయం తాసాం గృహేష్వాసపృథఙ్మునిః ౨౬

ఏవం ప్రత్యేకశస్తాభిస్సహక్రీడావినోదవాన్
గార్హస్థ్య సౌఖ్యమగ్నో ఽభూత్సర్వదా సౌభరిర్మహాన్॥

పుత్రాన్పౌత్రాంశ్చ దౌహిత్రాన్ పుత్రికాస్సౌభరిర్మునిః
పశ్యన్స బహూన్వత్సరాంస్తు నినాయ క్షణమాత్రతాం॥ ౨౮

౨౧| ఇవ్విధముగ చెప్పి మాంధాత సౌభరిని దీసికొని తన పుత్త్రిక లుండెడి యంతఃపురమును బ్రవేశించెను. అప్పుడు సౌభరి తన యోగ శక్తిచే దివ్యరూపమును ధరించెను.

౨౨| మాంధాత పుత్త్రికలందఱు సౌభరి వచ్చిన సంగతిం దమ తండ్రి వలనం దెలిసికొని తత్కాలముననే దివ్యరూపధరుడై శతమన్మథులను ధిక్కరించియున్న యా సౌభరిని భర్తనుగా నొక్క పర్యాయముగా వరించిరి.

౨౩| సౌభరి మహర్షి రాజకన్యకలను వివాహము చేసికొని మాంధాత మహారాజు ననుజ్ఞనొంది తన యాశ్రమమునకు వారిని దీసికొని వెళ్ళెను.

౨౪| సౌభరి మహర్షి తన తపోబలముచే రాజకన్యకలగు తన భార్యలకు సువర్ణ ప్రాకారములతోం గూడిన సౌధములచే నొప్పునట్టి యొక పురమును తపోవనమునందు నిర్మించెను.

౨౫, ౨౬| మఱియు నా సౌభరి మహర్షి తన భార్యలకు ప్రత్యేక సౌధములను తపోమహిమచే నిర్మించి ప్రత్యేకముగ స్వర్ణరత్నాభరణములను సువర్ణపంచములను, సువర్ణాసనములను ప్రత్యేకముగ వారి వారి సౌధప్రాకారములలోపల నందనవనముతో సమానమగు నుద్యానవనములను, దాసదాసీజనములను వేలు వేలుగ కల్పించి తాను అనేకరూపములను ధరించి వారి వారి గృహములలో నొక్కొక్కడుగ నుండెను.

౨౭| ఈ ప్రకారముగ సౌభరి మహర్షి తపోమహిమచే భార్యలందఱితో క్రీడావినోదములను సల్పుచు గృహస్థాశ్రమ సౌఖ్యములలో నెల్లప్పుడు మునిగియుండెను.

౨౮| సౌభరిమహర్షి పుత్త్రులను, పౌత్త్రులను పుత్త్రికలను, దౌహిత్రులను జూచుకొనుచు సంతోషము నొందుచు బహుకాలమును క్షణకాలముగాం గడపెను.

ఏవం బహుగతే కాలే సౌభరి స్తత్త్వ దృష్టిమాన్
విచారయామాస హృది బహుధా సంసృతిం ప్రతి॥ ౨౯
అహో మోహస్య విస్తార స్సంసృతౌ సంస్థితస్యమే॥ 30

మనోరథానాం న సమాప్తి రస్తి వర్షాయుతేనాప్యథ
వాపి లక్షైః పూర్ణేషు పూర్ణేషు పున ర్నవానాం
ముత్పత్తయ స్సంతి మనోరథానాం॥ 3౧

పద్భ్యాం గతా యావనిన శ్చ జాతా దారైశ్చ
సంయోగమితాః ప్రసూతాః దృష్టాస్సుతా
స్తత్తనయప్రసూతింద్రష్టుంపున ర్వాంఛతి మేఽంతరాత్మా3౨

అమృత్యుతో నైవ మనోరథానామంతోఽస్తి
విజ్ఞాత మిదం మయాఽద్య । మనోరథాసక్తి
పరస్య చిత్తం నజాయతే వై పరమార్థసంగి॥ 33

స మేసమాధి ర్జలవాసమిత్రమత్స్యస్యసంగా త్సహసైవనష్టః॥
పరిగ్రహస్సంగకృతోమయాఽయం
పరిగ్రహోత్థాచ మమాపి లిప్సా॥ 3౪

౨౯ ఇవ్విధముగ బహుకాలము గడచిన పిదప సౌభరి మహర్షి తత్త్వదృష్టిగలవాడై సంసారచక్రమునుగూర్చి యనేకవిధములుగ హృదయమున విచారింపఁ దొడగెను.

౩౦ సౌభరి మహర్షి యేమని విచారించె ననగా సంసారమునందుండి సర్వమును మఱచి యీ మోహములో పడుట యాశ్చర్యమని (విచారించెను.)

౩౧ మఱియు విచారించినదేమనగా, కోరికలకు సమాప్తి యనునది పదివేల సంవత్సరములకైనను, లక్షల సంవత్సరములకైన నుండ నేరదు. ఒక్కొక కోరిక తీరగా, మఱియొక కోరిక నూతనముగ బుట్టుచుండును.

౩౨ పిల్లలు పుట్టువఱకు సంసారములో నుండెదనని యనుకొంటిని. పిల్లలు పుట్టిన పిదప వారలు కొంచెము పెద్దవారలగునంతదనుక నుండ కోరిక యుదయించెను పిమ్మట వారలకు వివాహముసూడఁ జేసి సంసారమును వదలకొందునని యనుకొంటిని. వివాహములైన పిదప వారల సంతానమును జూడవలయునని కోరికయు, వారలకు సంతానము కలిగిన పిదప వారల సంతానము చూడవలయుననియు, నామనస్సు కోరికలతో నిండియున్నది. కాని శాంతిం పదయ్యెనని సౌభరి విచారించెను.

౩౩ శరీరపాతముగ నంతదనుక కోరికలకు సమాప్తియనునది లేదనెడి విషయమును నేనిప్పటికిఁ దెలిసికొంటిని. మనోరథములయం దాసక్తి కలవాని మనస్సు పరమార్థ సంబంధముకలది కానేరదు

౩౪ నేను కొలనులో జలవాసము చేయుచుఁ దపము చేయుచున్నతఱి కొలనులోని మత్స్యరాజ సంబంధముచేతను నా సమాధియంతయును నష్టమయ్యెను మత్స్యరాజ సహవాసమువలననే నాకీ సంసారమంతయు నేర్పడెను. సంసార సంబంధమువలననే కోరిక లుదయించుచుండుటయు వానికి సమాప్తి లేకుండుటయుం దటస్థించెను.

1 నిస్సంగతా ముక్తిపదం యతీనాం సంగాదశేషాః
ప్రభవంతి దోషాః ఆరూఢయోగోపి నిపాత్యతేఽధః
సంగేన యోగీ కిముతాల్పశక్తిః॥ ౩౫

ఇత్యేవం చింతయిత్వాఽసౌ త్యక్త్వా సర్వపరిచ్ఛదం
స్వభార్యాభిస్సౌభరిస్తు ప్రవివేశ తపోవనం॥ ౩౬

2 శతహీనం కృతం రాజ్యం మాంధాత్రాపి మహీతలే॥ ౩౭

శృణుయాద్యో నరో భక్త్యా సౌభరేస్తు కథామిమాం
అసన్మతి రధర్మశ్చ న విశ్యేత్తస్య హే ద్విజాః ౩౮

అనంతరం కథాం వక్ష్యే యూయం శృణుత భో ద్విజాః
న ద్వాపరః ప్రవర్తవ్యః భవద్భిర్గ్రంథవిస్తరాత్॥ ౩౯

ఇతి తృతీయస్సర్గః సమాప్తః.

---

1 వి॥ పురాణే

2 మాంధాతుః పాలనకాలః 29800 ఇతి భవిష్యే

౩౫ యతులకు సంగరాహిత్యము మోక్షహేతువని చెప్పఁబడినది. సంగమువలననే యనేక దోషములు పుట్టుచున్నవి. సంగమువలన ఆరూఢయోగియు నధఃపతితుఁ డగునని తెలియుచుండ, నల్పశక్తిగల యారురుక్షువగు యోగి సంగముచే భ్రష్టు డగునని వేఱ చెప్పనదేమి ?

౩౬ ఈ ప్రకారముగ సౌభరి మహర్షి మనస్సునందు విచారించి తన తపోమహిమచేఁ గల్పింపఁబడిన సమస్తపరికరములను తిరోహితములనుగాఁజేసి తన భార్యలతోఁగూడఁ దపోవనమున కేగెను.

౩౭ మాంధాత మహారాజు, ఇరువది తొమ్మిదివేల యెనిమిది వందల సంవత్సరములు రాజ్యమును పరిపాలించెను.

౩౮ ఓ మహర్షులారా ! భూమియందలి యే మనుజులు సౌభరి కథను భక్తిభావముతో వినెదరో వారలకు సద్బుద్ధియు, ధర్మాసక్తియు కలుగును. (అసద్బుద్ధియు, నసత్ప్రవృత్తియు నశించును.)

౩౯ ఓ మహర్షులారా! అనంతర కథను జెప్పెదను వినుడు. [ ]ధవిస్తర మయ్యెనని సంశయింపకుఁ డనియెను.

తృతీయ సర్గము ముగిసెను.

చ తు ర్థ స్స ర్గః.

* పురుకుత్స శ్చక్రవర్తీ మాంధాతుశ్చాత్మజో మహాన్
భువం వై పాలయామాస శత్రుహీనం తదబ్దకం॥ ౧

షట్కోటి గంధర్వగణం నాగలోక గతశ్చయః
విష్ణ్వంశ సహితోయ స్తునీతో నర్మదయాఽజయత్ ॥ ౨

---

* పురుకుత్స విషయే విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే విస్తరతః ప్రతిపాదితం - రసాతలే మౌనేయానామ గంధర్వా బభూవు ష్షట్కోటిసంఖ్యా-స్తైర శేషాణి నాగకులాన్యపహృత ప్రధానరత్నాధిపత్యా న్యక్రియంత-తైశ్చగంధర్వవీర్యావధూతై రురగేశ్వరై స్స్తూయమానో నశేషదేవేశః స్తవ శ్రవణోన్మీలితోన్నిద్ర పుండరీక నయనో జలశయనో నిద్రావసానవిబుద్ధః ప్రణిపత్యాభిహితః భగవ న్నస్మాక మే తేభ్యోగంధర్వేభ్యోభయముత్పన్నం కథ ముపశమ మేష్యతీతి-ఆహ భగవా ననాదినిధనః పురుషోత్తమో యోఽసౌ మాంధాతుః పురుకుత్స నామా పుత్ర స్తమనుప్రవిశ్యతానశేషదుష్టగంధర్వా నుపశమం నయిష్యామీతి. తదాకర్ణ్య భగవతే జలశాయినే కృతప్రణామాః పునర్నాగలోక మాగతాః పన్నగాధిపతయో

పురుకుత్స పరిపాలన కాలః 29700

నాల్గవ సర్గము.

౧ మాంధాత మహారాజ పుత్త్రుండగు పురుకుత్సుండు గొప్పచక్రవర్తియై తన తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా భూమినిఁ బాలించెను. (అనగా 29700 సంవత్సరములు పాలించెను.)

* ౨ ఆ పురుకుత్సుండు తన పరిపాలనా కాలమున నర్మదయను నాగకన్యచే నాగలోకమునకుఁ దీసికొనిపోఁబడి విష్ణ్వంశముతోఁగూడినవాఁడై యాఱుకోట్ల గంధర్వులను సంహరించి నర్మదను వివాహమాడెను.

---

* పురుకుత్సుండు నాగలోకమునకేగి గంధర్వులను జయించిన విషయము గల కథాభాగము విష్ణుపురాణమున చతుర్థాంశమున విస్తారముగఁ జెప్పంబడినది. (ఏమన) పాతాళమునందు మౌనేయులను గంధర్వులారుకోట్లుకలరు. వారిచే నాగలోకవాసుల యాధిపత్యము లపహరింపబడగా నా నాగలోకవాసులు భగవంతుడగు క్షీరసముద్రశాయియైన విష్ణుమూర్తిని బహువిధముగ స్తోత్రముచేయగ, నా దేవాదిదేవుడు వారల స్తోత్రములను విని పద్మపత్రముల వంటి తన నేత్రములను దెఱచి మేల్కొనగా, నప్పుడు నాగలోకవాసు లివ్విధముగ శ్రీహరితోఁ దమ కష్టములను జెప్పుకొనిరి. (ఏమన) ఓ భగవానుడా! మాకు గంధర్వులవలన భయముగలిగినది. ఆ భయమును నివారింపుమన నాద్యంత రహితుడగు పురుషోత్తముడు వారలతో నిటులఁ బల్కెను. మాంధాత మహారాజ పుత్త్రుడగు పురుకుత్సునియందు నాశక్తినిఁ బ్రవేశపెట్టి సకల గంధర్వులను సంహరింపజేసెదననెను. ఆ వాక్యమును సర్పరాజులు విని భగవానునకు నమస్కారములనుజేసి తదనుజ్ఞను బడసి పురుకుత్సమహారాజును భూలోకమునుండి నాగలోకమునకుఁ దీసికొనివచ్చుటకు

1॥ పురుకుత్సస్యదాయాద స్త్రసదస్యుర్మహాయశాః
నర్మదాయాం సముత్పన్న స్త్రింశదశ్వ స్స ఏవహి॥ 3

2॥ శతహీనం కృతం రాజ్యం । త్రింశదశ్వేనధీమతా
రథే యస్య స్మృతా వాహాః। వాజిన స్త్రింశతోవరాః॥ ౪

అనరణ్య స్తతో జాతో । హ్యష్టావింశ సహస్రకం
రాజ్యం ద్వితీయచరణే కృతం సత్యయుగస్యవై॥ ౫

నర్మదాంచ పురుకుత్సానయనాయ చోదయామాసుః. సాచై
నం రసాతలం గతశ్చాఽసౌభగవత్తేజసా ప్యాయతవీర్య
స్సకలగంధర్వా న్నిజఘాన పునశ్చ స్వపురమాజగామ సకల
పన్నగపతయశ్చనర్మదాయై వరం దదుః యస్తే నుస్మరణం
కరిష్యతి, నతస్య సర్పవిషభయం భవిష్యతీతి అత్రచశ్లోకః॥
నర్మదాయైనమః ప్రాతః నర్మదాయై నమోనిశినమోస్తునర్మ
దేతుభ్యం త్రాహిమాం విషసర్పతః॥ ఇతి “(పూర్వోక్తమహా
నేయానామ కాశ్యపపత్న్యా మునేః పుత్రాశ్చిత్రసేనాద్యా
ఇతిజ్ఞేయః)”

---

1. బ్రహ్మాండే
2. భవిష్యే

1. త్రసదస్యు రాజ్యపాలనకాలః 29600
2. అనరణ్యపాలనకాలః 28000

3 పురుకుత్సునకు నర్మదయందు త్రసదస్యుడను కుమారుడు కలిగెను. అతడు గొప్పకీర్తిని సంపాదించెను త్రసదస్యునకే త్రింశదశ్వుడని సామాంతరమని చెప్పఁగనగును.

౪ త్రింశదశ్వుడను పేరు కలుగుటకు కారణ మేమనగా, ఆత్రసదస్యుని రథమునకు ముప్పది గుఱ్ఱములు పూన్పబడును కాన త్రింశదశ్వుడని ప్రసిద్ధి చెందినవాడై తన తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా రాజ్యమును పాలించెను. (అనగా 29600 సంవత్సరములు పాలించెను.)

౫ ఆత్రసదస్యునకు అనరణ్యుడు పుట్టెను అతడు త్రేతాయుగమున ద్వితీయ పాదమునందు ఇరువదియొనిమిదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమును పాలించెను.

నర్మదయను నాగకన్యను ప్రేరేపింపఁగా, నామె భూలోకమున కేగి పురుకుత్సుని నాగలోకమునకుఁ దీసికొనివచ్చెను. అప్పుడు విష్ణుతేజము పురుకుత్సునియందుఁ బ్రవేశింప నతడు సకల దుష్ట గంధర్వులను సంహరించి, తన పురమున కేగెను. నాగరాజులు నర్మదకు వర మొసంగిరి. (ఏమన) ప్రాతఃకాలమునందును, రాత్రి కాలమునందును విషసర్పములవలన నన్ను రక్షింపుమని యో నర్మదాదేవి ! నిన్నెవఱు ధ్యానించెదరో వారలకు సర్పవిషభయము లేకపోవుగాక యని. పైఁ జెప్పఁబడిన మౌనేయులను గంధర్వు లెవరనగా కాశ్యపుని భార్యయగు మునియను నామెకు పుత్రులైన చిత్రసేనాదులని చెప్పఁగనగును.)

* మరుత్తరాట్కృతౌయస్తు । రావణేన హతోఽభవత్
మద్వంశ్యాత్తే మృతిశ్చైతి । యేనశప్తోదశాననః॥ ౬

3 పృషదశ్వస్తతోజాతో ।. రాజ్యం షట్సహస్రికం
తదబ్దం భూతలే కృత్వా । స్వర్గలోకమవాప సః ౭

4 హార్యశ్వస్తుతతోజాతో । విష్ణుభక్తియుతేన్నృపః
సహస్రహీనం రాజ్యంచ కృతం తేన తదబ్దకం॥ ౮

5 తదాత్మజోవసుమనా । ధర్మేణ పృథివీ మిమాం
సహస్రహీనం శరదః । పాలయామాస రంజకః । ౯

---

* రావణేన మరుత్తయజ్ఞేఽనరణ్య స్యాహృతఇత్యత్ర విష్ణుధర్మోత్తరే ప్రపంచితం – (తథాహి) మరుత్తస్యాధ్వరేవిప్రాః । భక్షయామాస రావణః। ఇంద్రోమయూరరూపేణ తస్మాద్యజ్ఞాదపాక్రమత్ । మయూరస్యవరం ప్రాదాత్ । మేఘేవర్షతి సర్వదా । గమిష్యత్యతులాం ప్రీతిం । మమనేత్రగుణాకృతిం । ధారయిష్యసి లోకేస్మిన్కలాపం సుమనోహారం । కృకలాసస్య రూపేణ ధనాధ్యక్షో వ్యపాక్రమత్

---

3. భవిష్యే
4. భవిష్యే
5. భవిష్యే

3. పృషదశ్వపాలనకాలః 6000
4. హార్యశ్వపాలనకాలః 5000
5. వసుమనరాజ్యకాలః 4000

* ౬. పిమ్మట మరుత్తుఁడను రాజు యజ్ఞమును జేయుచు, అనరణ్యునిఁ బిల్వఁగా, అనరణ్యుఁడు మరుత్తుని యజ్ఞమునకు వెళ్ళెను ఆ యజ్ఞమునకు రావణాసురుఁడు వచ్చి హవిర్భాగములను దేవతల కివ్వకుండఁగ తమ రాక్షసుల కివ్వమనగా, నందునకు మరుత్తుఁడు సమ్మతింపక పోఁగా యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడయ్యె. దేవతలు భయపడి పాఱిపోయిరి. అనరణ్యుఁడు రావణాసురునితో యుద్ధముచేసి వానిచే హతుఁడై ప్రాణములను వదలుచు నిటుల రావణుని శపించెను. ఓ రావణుఁడా! నా వంశీకునివలన నీకు మరణము కలుగుఁగాక యని.

౭॥తా॥ అనరణ్యుని పుత్త్రుఁడగు పృషదశ్వుఁడు ఆఱువేలసంవత్సరములుభూమియందు రాజ్యమును బాలించి స్వర్గస్థుఁడయ్యెను,

౮॥తా॥పృషదశ్వుని పుత్త్రుఁడగు హర్యశ్వుఁడు విష్ణుభక్తికలవంశమునజన్మించి తండ్రికంటె వెయ్యిసంవత్సరములు తక్కువగా రాజ్యమును బాలించెను=(అనగా ౫౦౦౦ సంవత్సరములు పాలించెనని భావము)

౯॥ హర్యశ్వుని పుత్త్రుఁడగు వసుమనుఁడు ప్రజారంజకుఁడై తన తండ్రికంటె వెయ్యిసంవత్సరములు తక్కువగ (అనగా నాలుగువేల సంవత్సరములు) రాజ్యమును ధర్మముగఁ బాలించెను.

---

* రావణుఁడు మరుత్తుని యజ్ఞమునకు వెళ్ళినను విషయము విష్ణుధర్మోత్తర మహాపురాణమునఁ జెప్పఁబడినది. (ఏమనగా) మరుత్తుని యజ్ఞమునకు రావణుఁడు వెళ్ళి యచ్చటి బ్రాహ్మణులను హింసించుచుండఁగా, భయపడి యింద్రుఁడు నెమలిరూపముతోఁ బాఱిపోయి నెమలిజాతి మాత్రమున కంతకు నిటుల వరమిచ్చెను. నా వాహనమగు మేఘము గర్జించి వర్షించినపుడు నెమిళ్ళకు ప్రీతికలుగుఁగాక మఱియు మనోహరమగు పింఛమును ధరించుఁగాక యని, కోడిరూపముతో కుబేరుఁడు మరుత్తునియజ్ఞమునుండి పాఱిపోయి కోడిజాతి కంతకును వరమిటులనిచ్చెను.-కోడినెత్తిమీఁద సువర్ణచ్ఛాయయుండు నటులను ధనముకూడ పందెములయందు తచ్ఛిరమూనం దుండునట్లును వరమొసంగెను, జలదేవతయగు వరుణుఁడు హంసరూపముతో

1 సతుసూర్యంస మభ్యర్చ్య । రాజా వసుమనాశ్శుభం
లేభే త్వప్రతిమంపుత్రం । త్రిధన్వాన మరిందమం । ౧౧

ఆయజ చ్చాశ్వ మేధేన । శత్రూ న్ జిత్వాద్విజోత్తమాః
స్వాధ్యాయవా న్ధర్మ శీలః । తితీక్షుర్ధర్మ తత్పరః
ఋషయస్తు సమాజగ్ము ర్యజ్ఞవాటం మహాత్మనః॥ ౧౧౫

తాన్ప్రణమ్య మహారాజః । పప్రచ్ఛవినయాన్వితః
సమాప్య విధివద్యజ్ఞం వసిష్ఠాదీ న్ద్విజోత్తమాః॥ ౧౨౫

కింహి శ్రేయస్కరతరం । లోకేస్మి న్బ్రాహ్మణర్షభాః
యజ్ఞ స్తపోవా సన్న్యాసః । బ్రూతిమే సర్వవేదినః॥ ౧౩౫

వర్ణంతస్య సువర్ణాభం సద్రవ్యంచత తిధాశిరః । వరుణశ్చతో దాప్రాగాత్ । హంసరూపేణ నిర్గతః । హంసస్యచవరంప్రాదాత్తోయేరతి మవాప్స్యసి । యమోవాయస రూపేణ తస్మాద్యజ్ఞా దపాక్రమత్ । వాయసస్యవరం ప్రాదాత్ ॥ చిరజీవిత్వలక్షణం । యుష్మద్దత్తేన చాన్నేన పరాం తృప్తింప్రవ జాస్యథ । వక్ష్యధ్వం బలిదాతౄణాం దిగ్దేశగతచేష్టితైః । మరుత్తస్యాధ్వరే తాన్సం కృత్వైవం స దివౌకసాం హవిర్భాగాన్నాక్షసానాందేహీత్యాహ దశాననః ॥ తదానరణ్యాస్సం క్రుద్ధో రావణేనసమంతదా యుద్ధం కృత్వాతేన హతశ్శశాప చదశాననం॥ మద్వంశీయా న్మృతి స్తే స్యాత్ । సహభృత్యై హితాత్మజైః॥ ఇతి.

1 కూర్మే శివరామాయణేచ,

౧౦　తా॥ వసుమనుడనురాజు తనపరిపాలనకాలమున సూర్యభగవాను నారాధించితదనుగ్రహముచే నిరుపమానుడగు త్రిధన్వుడను పుత్త్రుని బొందెను.

౧౧　మఱియు ధర్మశీలుడును శాంతుడును వేదవేత్తయునగు నావసుమనుడు శత్రువులను జయించి యశ్వమేధయాగము నొకప్పుడుచేసెను. ఆమహాత్ముని యజ్ఞవాటమునకు మహర్షు లనేకులు వచ్చిరి.

౧౨　తా॥ వసుమనుడు యథావిధిగాయజ్ఞమునుజేసి యాయజ్ఞమునకు వచ్చిన మహర్షులకు నమస్కారముచేసి వినయపూర్వకముగ వారలను బ్రశ్నించెను.

౧౩　సర్వవేత్తలగునో మహర్షులారా! లోకమునందుఁ గొందఱుయజ్ఞములను జేయుదురు మఱికొందఱు తపముసుఁ జేయుదురు కొందఱు సన్న్యాసమును స్వీకరించెదరు. ఆయజ్ఞతపస్సన్న్యాసములలో నిపుడు నాకేది శ్రేయస్కరమో విచారించి చెప్పుడని యడిగెను.

వెడలి తనప్రాణరక్షణమును జేసినహేతువుచే హంసజాతికంతకును వరమునిచ్చెను, (ఏమనగ) నాజలమునందు హంసలకు బ్రీతియుండు గాకయని॥ యముడు కాకిరూపముతోఁ బాఱిపోయి కాకులకు వరమొసంగెను. (ఏమనగ) చిరకాలముబ్రతుకునట్లును కాకులకుఁ బితృకర్మలయందు బలిగావేయబడిన యన్నముచేఁదనకుఁ దృప్తికలుగునట్లును బలినిచ్చువారలకు దిగ్దేశచేష్టితములచేతను శకునములను జెప్పునట్లును, వరములనిచ్చెను, ఇవ్విధముగ రావణుడు దేవతలకుసయితము భీతిఁ గలుగఁజేసి హవిర్భాగములను రాక్షసులకు నీయుమని మరుత్తునిగూర్చిపలికెను, అనరణ్యుడుకోపగించి మరుత్తుని యజ్ఞమును నశింపఁజేయ సమకట్టిన రావణునితో యుద్ధముచేసివానిచే హతుడై రావణుని శపించెను (ఏమన) నావంశీకునివలన నీకు మరణము కలుగుగాకయని.

ఋషయః॥ శ్లో॥ అధీత్య విధివద్వేదాన్పుత్రాన్ సుత్పాద్యయత్నతః
ఇష్ట్వా యజ్ఞేశ్వరం యజ్ఞైః గచ్ఛేద్వనమథాత్మవిత్॥ ౧౪

తచ్ఛ్రుత్వా వై వసుమనాః । రాజ్యం పుత్రే సమర్ప్యచ
జగామారణ్య మనఘ స్తప స్తప్త్ర మనుత్తమం॥ ౧౫

సంవత్సర శతం తప్త్వా ప్రసాదా త్పరమేష్ఠినః
దివ్యం వై రాజకం స్థానం । జగామ తదనంతరం ౧౬

1॥ తస్యపుత్రోఽభవద్రాజా । త్రిధన్వా ధర్మ తత్పరః
సహస్రహీనం రాజ్యం త త్తేన రాజ్ఞాపి పాలితం॥ ౧౭

ప్రసాదా ద్బ్రహ్మణానోర్వ్యా । తండినః ప్రాప్య శిష్యతాం
అశ్వమేధ సహస్రస్య ఫలం । ప్రాప్యత దాజ్ఞయా
గత్యైశ్వర్య మనః ప్రాప్తః భవభక్తః ప్రతాపవాన్॥ ౧౮-౧౯

2॥ త్రైయ్యారుణ స్తస్యసుతః భూమిపాలోఽభవ త్తతః
సహస్రహీనం రాజ్యం త త్తేన రాజ్ఞాఽవనాకృతం॥ ౨౦

~~తస్య సత్యవ్రతోనామ~~ । కుమారోఽభూన్మహాబలః
తేన భార్యా విధర్భస్య । హృతా సత్యవ్రతేనతు
పిత్రాత్యక్తోవనం యాత స్తత్రైవస్యవసద్వనే॥ ౨౧

న చైనంవారయామాస వసిష్ఠో భగవానృషిః॥ ౨౨

---

1 బ్రహ్మాండపురాణే ఉ 63 అధ్యాయే. త్రిధన్వనః పాలన కాలః (3000 సం)
2 త్రైయ్యారుణ పాలన కాలః (2000 సం) ఇతిభవిష్యే.

౧౪. తా॥ మహర్షులివ్విధముగ వసుమనునితో జెప్పిరి ఓ వసుమనుడా! బ్రహ్మచర్యమున యథావిధిగ వేదాధ్యయనముం జేసి వంశాభివృద్ధికొఱకుం గృహస్థాశ్రమములోనికి వచ్చి పుత్త్రులను గని యాగములనుం జేసి యజ్ఞేశ్వరుం బ్రీతినొనరించితివి. వానప్రస్థాశ్రమమునకేగి తపమునుజేసికొనుట శ్రేయస్కరమైనది (అని చెప్పిరి)

౧౫. తా॥ వసుమనుడు బ్రహ్మర్షుల వాక్యమును విని రాజ్యమును పుత్త్రుడగు (త్రిధన్వునకిచ్చి గొప్పతపమునుం జేయుటకు వనమునకేగెను)

౧౬. నూఱు సంవత్సరములు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవుని సంతుష్టునిగాంజేసి యా బ్రహ్మానుగ్రహముచేఁ బిమ్మట విరాట్పురుషుడు నివసించిన దేవలోకమునుం బొందెను.

౧౭. వసుమనుని యనంతరము తత్పుత్త్రుడగు త్రిధన్వుడను రాజు ధర్మముగా తన తండ్రికంటె 1000 సంవత్సరములు తక్కువగా (అనగా 3000) సంవత్సరములు రాజ్యమును పరిపాలించెను.

౧౮-౧౯ ఆ త్రిధన్వుడు, బ్రహ్మపుత్త్రుడగు తండిమహర్షికి శిష్యుడై యతని యనుగ్రహముచే సహస్రాశ్వమేధ ఫలమును బొంది శివభక్తుడై, ప్రమథగణాధిపత్యము నొందెను.

౨౦ అతని కుమారుడగు త్రయ్యారుణుడు రాజై తన తండ్రికంటె వెయ్యి సంవత్సరములు తక్కువగ భూమిని పరిపాలించెను. (2000 సం).

౨౧. అతని కుమారుడు సత్యవ్రతుడనువాడు మహాబలవంతుడుండెను. అతడు విదర్భుని భార్య నపహరించగా నా సత్యవ్రతుని తండ్రియగు త్రయ్యారుణుడు పరిత్యజింప నతడు వనమునకేగి యచ్చటనే నివసించెను.

౨౨ తండ్రి సత్యవ్రతుని రాజ్యమునుండి వెడలగొట్టు సమయమున, పూజ్యుడగు వసిష్ఠ మహర్షి సమీపమున నున్నను నతనిని వారింపడయ్యెను.

1|| దారాంస్తు విషయే తస్య । విశ్వామిత్రో మహాతపాః
సన్న్యస్య సాగరానూపే చచార విపులం తపః॥ ౨౩

తస్మింస్తు విషయేతస్య నావర్ష త్పాకశాసనః ౨౩½

తస్యపత్నీ గళేబద్ధ్వా । మధ్యమం పుత్ర్ర మౌరసం
శిష్టానాం భరణార్థాయ । వ్యక్రీతుం నిర్గతా తదా॥ ౨౪½

సత్యవ్రతో మహాబుద్ధి ర్భరణం తస్య చాఽకరోత్
విశ్వామిత్రస్య తుష్ట్యర్థ మనుకంపార్థమేవచ॥ ౨౫½

సోఽభవద్గాలవో నామ । గళే బద్ధో మహాతపాః
మృగమాంసేన తాన్సర్వాన్పోషయామాస వైనృపః ౨౬½

అవిద్యమానే మాంసేతు । వసిష్ఠస్య మహాత్మనః
సర్వకామదుఘాం ధేనుం । జఘాన బలినాంవరః॥ ౨౭½

ప్రోవాచ చైవ భగవా న్వసిష్ఠ స్తం నృపాత్మజం
పితుశ్చాపరితోషేణ । గురుదోగ్ధ్రీ వధేనచ॥ ౨౮½

అప్రోక్షితోపయోగాచ్చ । త్రివిధస్తే వ్యతిక్రమః
త్రిశంకురితి హోవాచ । త్రిశంకుస్తేన సస్మృతః ౨౯½

---

1 బ్రహ్మాండే ఉ 63 అధ్యాయే.

౨౩ అసత్యవ్రతు డరణ్యమున నుండి యాటవికులతో చెలిమిచేసి యచ్చటనే నివసించుచుండ నతడుండిన ప్రదేశముననే విశ్వామిత్రుడు తన భార్యాపుత్త్రులను విడిచి గొప్పతపమును జేసికొనుటకు మఱియొక ప్రదేశమున కేగెను.

౨౩౺ అసత్యవ్రతుడుండిన దేశమునందు వర్షములేక క్షామము సంభవించెను.

౨౪౺ ఆక్షామ కాలమున విశ్వామిత్రునిభార్య తనపుత్త్రులను బోషించుటకు తెలివుగానక తన మధ్యమ పుత్త్రుని విక్రయించి యాధనముచే శేషించిన పుత్త్రులను పోషింపదలచి, యామధ్యమపుత్త్రుని మెడకు త్రాడును గట్టి, చేతబుచ్చుకొని విక్రయింప బయలు వెడలెను.

౨౫౺ సత్యవ్రతుడు, విశ్వామిత్రుని యనుగ్రహమును సంపాదింపదలచి విక్రయించుటకు తీసికొని పోబడుచున్నతత్పుత్రుని నివారించి విశ్వామిత్రుని భార్యను శాంతపరచి విశ్వామిత్రుడు వచ్చువఱకు తాను వారినందఱను పోషించుటకు నొడంబడెను.

౨౬౺ గళమునందు (కంఠమునందు) త్రాడుకట్టబడినవాడుకనుకనే విశ్వామిత్రునిమధ్యమపుత్త్రునకు గాలవుడను నామ మేర్పడెను సత్యవ్రతుడు మృగమాంసముతో విశ్వామిత్రుని భార్యాపుత్త్రులనుక్షామ కాలమున పోషించుచుండెను.

౨౭౺ ఒకప్పుడు మృగమాంసము దొరకనందున వసిష్ఠుని కామధేనువును సత్యవ్రతుడు మాంసార్థమై సంహరించెను.

౨౮-౨౯౺ పూజ్యుడగు వసిష్ఠుడు తన కామధేనువును సత్యవ్రతుడు సంహరించిన వృత్తాంతముం దెలిసికొని యతడు త్రిశంకుడను నామముతో లోకమున వ్యవహరింపబడు గాక యని శపించెను. త్రిశంకుడనగా మూడు కళంకములు గలవాడని భావము; అవి అవిధ్యుక్తవు (1) తండ్రికి సంతోషకరముగ నుండకపోవుట (2) గురుధేనువును సంహరించుట (3) మంత్రములచే ప్రోక్షింప బడని మాంసమును వినియోగించుట)

విశ్వామిత్రస్సమాగత్య । శ్రుత్వా జాయాముఖాత్తతః
సత్యవ్రతస్యోపకృతిం । రాజ్యే తం చాభ్యషేచయత్
సహస్రవర్షకంరాజ్యం కృతంతేన మహీతలే॥ ౩౦-౩౧

సశరీరస్వర్గకామో । ప్రార్థయామాస స్వై గురుం
నిరాకృతో వసిష్ఠేన తత్పుత్రాన్ప్రాప భూపతిః॥ ౩౨

గురుధిక్కారకరణాత్త్వం చండాలో భవేతి తైః
వసిష్ఠపుత్రైశ్శప్తస్స న్కౌశికం శరణం గతః॥ ౩౩

1 మిషతాం సర్వదేవానాం । వసిష్ఠస్య చ కౌశికః
తేన యాగంకారయిత్వా । దత్వాచస్వతపః ఫలం
సశరీరం తదా తం స్వై దివమారోపయత్ప్రభుః॥ ౩౪

విశ్వామిత్ర ప్రసాదేన త్రిశంకుర్దివి రాజతే॥ ౩౪½
తత్పుత్రస్తు హరిశ్చంద్రః । త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ౩౫

2 సతురాజా హరిశ్చంద్రః । త్రైశంకవ ఇతిశ్రుతః ।
ఆహర్తారాజసూయస్య । స్సమ్రాడితి పరిశ్రుతః
రాజ్యం వింశతిసాహస్రవర్షాణాం రాజ్ఞా కృతం భువి॥ ౩౬½

---

2 త్రిశంకుపుత్రః హరిశ్చంద్ర ఇత్యత్ర వాల్మీకి రామాయణం ప్రమాణం.

1 బ్రహ్మాండ పురాణే లింగపురాణే చ 63 అధ్యాయే

30-3౧ పిమ్మట విశ్వామిత్రుడు తపమును చాలించి దారాపుత్రాదులయొద్దకువచ్చి భార్యవలన సత్యవ్రతుడు క్షామకాలమునఁజేసిన యుపకారమునువిని సంతసించి దానికి ప్రత్యుపకారముగ సత్యవ్రతునిఁగోసల రాజ్యాభిషిక్తునిగాఁజేసెను. అసత్యవ్రతుడు పిత్ర్యమయిన కోసల రాజ్యమును వెయ్యిసంవత్సరములు పరిపాలించెను.

3౨ తా॥ ఒకప్పుడు త్రిశంకుడు శరీరముతో స్వర్గమునుబొందఁదలచి గురువగు వసిష్ఠునిఁ గలిసికొని శరీరముతో స్వర్గమును బొందుటకుసాధనమును జెప్పుమని ప్రార్థింపగా, నతడునిరాకరించెను అనంతరముసత్యవ్రతుడు వసిష్ఠ పుత్త్రులయొద్దకు వచ్చి యవ్విధముననే ప్రార్థించెను.

33౫ వసిష్ఠ పుత్త్రులు కోపగించి, గురుధిక్కారమును జేసినవాడవుగాన నీవు చండాలుడవు కమ్మని త్రిశంకుని శపించిరి. ఇట్లువసిష్ఠపుత్త్రులచే శపింపఁబడి సత్యవ్రతుడు చండాలరూపుడై విశ్వామిత్రుని శరణము నొందెను.

3౮ సమర్థుడగు విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకున కభయమిచ్చి దేవతలు వసిష్ఠుడు మొదలగువారు చూచుచుండగ . వానిచే నొకయాగమును జేయించి తనతపఃఫలమునిచ్చి త్రిశంకుని శరీరముతో స్వర్గమున కంపెను.

3౮౫ విశ్వామిత్రుని యనుగ్రహముచే త్రిశంకుడు స్వర్గమునఁబ్రకాశించుచుండెను.

3౭ ఆత్రిశంకునికుమారుడు హరిశ్చంద్రుడు ముల్లోకములయందుఁ బ్రసిద్ధి నొందెను.

3౬-౫ తా॥ త్రిశంకుపుత్త్రుడగు హరిశ్చంద్రుడు రాజసూయయాగమునుజేసి సార్వభౌముడని ప్రసిద్ధిఁజెంది యిరువదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించెను.

1 హరిశ్చంద్రస్య తు సుతో రోహితో నామవీర్యవాౝ
పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం। తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ 38-4

2 హరితో రోహితస్యాథ। స్వప్రజా స్స్వానురంజయౝ
పితు స్తుల్యంచ కృత్వా వ్రాజ్యం నిష్కంటకం పునః॥39-4

3 చుంచు భూప స్తత్సుతో ఽభూ ద్రాజా పరమధార్మికః
పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం। తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ 3౯-4

4 పితుస్తుల్యం కృతం రాజ్యం। విజయేనాపి భూతలే
జేతా సర్వస్యక్షత్రస్య। విజయ స్తేన సస్మృతః 40-4

---

1 సర్వేషా మేకాది షడంక సూచితానాం రాజ్యపాలనకాలః ౨0000 ఇతిభవిష్యే

1 హరిశ్చంద్రసుతః రోహిత ఇత్యత్ర వాల్మీకి రామాయణే బా॥70 సర్గే

2 రోహితసుతః హరితఇత్యత్రి వాయౌ లింగే భవిష్యే చ

3 హరితసుత శ్చుంచురిత్యత్రివా 88 అ. భవిష్యేచ.

4 చుంచుసుతః విజయ ఇత్యత్రి వాయౌ భవిష్యేచ.

౩౭౪ తా॥ హరిశ్చంద్రుని కుమారుడు లోహితుడు మహాబలవంతుడై భూమి
1 యందు దన తండ్రితో సమానముగ (అనగా 20000 సంవత్సరములు) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

౩౮౪ తా॥ లోహితుని కుమారుడగు హారితుడు తన ప్రజలను సంతోష
2 పెట్టుచు రాజ్యమును శత్రురహితముగజేసి యిరువదివేల సంవత్సరములు భూమిని పాలించెను.

౩౯౪ తా॥ హారితునికుమారుడగు చుంచుభూపుడు పరమధార్మికుడై భూమి
3 యందు దన తండ్రి పరిపాలించినంతకాలము (అనగా ౨౦౦౦౦ సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

౪౦౪ తా॥ చుంచుభూపుని కుమారుడు విజయుడను రాజు తన తండ్రి
4 పాలించినంతకాలము (అనగా ౨౦౦౦౦ సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను. సమస్తరాజులను జయించినవాడు గాన విజయుడని చెప్పబడెను.

పైన సూచింపబడిన 1 మొదలు 6 అంకపర్యంతము గల రాజులందఱు ౨౦౦౦౦ సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించిరి యను విషయమున భవిష్యమహాపురాణము ప్రమాణము.

1 హరిశ్చంద్రుని కుమారుడు లోహితుడు అని చెప్పుటలో వాల్మీకి రామాయణ బాలకాండమున 70 సర్గము ప్రమాణము.

2 లోహితుని కుమారుడు హారితుడని వాయు లింగ భవిష్యమహాపురాణములు ప్రమాణము.

3 హారితుని కుమారుడు చుంచుభూపుడని వాయు 88 అధ్యాయమునను భవిష్యమహాపురాణమునను గలదు.

4 చుంచుభూపుని కుమారుడు విజయుడని వాయుపురాణమునను భవిష్యపురాణమునను గలదు.

5 పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం రుచకేనాపి భూతలే
నిష్కంటకం ధర్మయుక్తం । మాసముద్రక్షితీతలం॥ ౪౧౫

6 తత్పుత్రేణ వృకేనాపి । స్వప్రజా స్త్వభిరక్షితా
పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం ధర్మేణ పృథివీతలే॥ ౪౨౫

1 వృకపుత్రోఽపి బాహుకోపి పితృతుల్యసమా భువం
పాలయామాస పశ్చాద్వై రాజ్యభ్రష్టోఽభవద్ద్విజాః ౪౩౫

2 నిరస్తో హైహయై ర్బాహుః । హృతరాజ్యో వనం తతః
ప్రవివేశ సపత్నీకః । చచార చ తపో మహత్॥ ౪౪౫

వృద్ధత్వా ద్దుఃఖిత్వాచ్చ । హ్యంతరా స మమారహ॥౪౫

భూపాశ్చ బాహునీనాంతాః వైష్ణవాః పరికీర్తితాః
మణిస్వర్ణ సమృద్ధిశ్చ బహ్వాన్నం బహుమార్గకం॥ ౪౬

---

5 విజయసుతః రుచక ఇత్యత్ర లింగే 6? అ॥ భవిష్యే ప్రతిసర్గే చ॥ రుచకస్య వాయౌ రురుక ఇతి వర్తతే తథాపి రుచకస్యైవ రురుక ఇతి నామాంతర మిత్యూహ్యం

6 రుచకపుత్రః వృక ఇత్యత్ర లింగే 65 అ॥ మత్స్యే 11 అధ్యాయేచ

1 బాహుకరాజ్య పాలనకాలః (౨౦౦౦౦ సం॥) ఇతి భవిష్యే.

2 బ్రహ్మాండే.

౬౧౹ తా॥ విజయుని కుమారుడగు రుచకుడు చతుస్సముద్ర పర్యంతమైన
5 భూమిని శత్రుశూన్యముగాను, ధర్మయుక్తముగాను ఇరువదివేల సంవత్సరములు పరిపాలించెను.

౬౨౹ తా॥ రుచకుని పుత్త్రుడగు వృకుడను రాజు తన ప్రజలను బాగుగ రక్షిం
6 చుచు తండ్రితో సమానముగా (అనగా ౨0000 సం) భూమి యందు రాజ్యమునుఁ బాలించెను

౬౩౹ తా॥ ఓ మహాత్ములారా! వృకుని కుమారుడు బాహుకుడను రాజు తన తండ్రి పరిపాలించినంత కాలము (అనగా ౨0000 సం) రాజ్యమును బాలించి పిమ్మట రాజ్యభ్రష్టుడయ్యెను.

౬౪_౬౫ హైహయరాజులు బాహుకుని మీదికి యుద్ధమునకువచ్చి, వానితో యుద్ధముచేసి జయించి బాహుకునిరాజ్యము నాక్రమించుకొని యతనిని రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయగా నా బాహుకుడు భార్యలతోఁగూడఁ దపోవనమునకేగి గొప్ప తపమును జేయుచుండగా వృద్ధుడగుట వలనను, దుర్బలుడగుటవలనను, మధ్యకాలమున మృతిజెందెను. (బాహుకునకే బాహుసేనుడని నామాంతరమని యెఱుఁగనగును.)

౬౬ తా॥ బాహుసేనుడు పర్యంతముగల రాజులందఱు వైష్ణవులని (అనగా విష్ణుభక్తులనియే) యెఱుఁగనగును. బాహుసేనుని పర్యంతము భూమి యందుఁ బ్రజలకు సువర్ణమణి సమృద్ధియు, అన్న సమృద్ధియు, క్షీరసమృద్ధియు బాగుగనుండెను. ధర్మముకూడ పరిపూర్ణముగ నుండెను.)

---

5 విజయుని కుమారుడు రుచకుడని లింగపురాణమున 65 అధ్యాయమునఁ గలదు విజయుని కుమారుడు రురుకుడని వాయుపురాణమున నుండినను రురుకునకే రుచకుడని నామాంతరమని యెఱుఁగ నగును.

6 రుచకుని కుమారుడు వృకుడనుటలో లింగపురాణమున 65 అధ్యాయము మత్స్యపురాణము॥ అధ్యాయము ప్రమాణము.

పత్నీతు యాదవీతస్య । సగర్భా పృష్ఠతోఽన్వగాత్
సపత్న్యైచ గరస్తస్యై । దత్తో గర్భజిఘాంసయా॥ ౪౭

సాతు భర్తుశ్చితిం కృత్వా । వహ్నింతు సమరోహయత్
ఔర్వస్తాం భార్గవోదృష్ట్వా । కారుణ్యాద్ధి న్యవారయత్ ॥ ౪౮

సగరస్తు సుతో బాహోః । జజ్ఞే సహగరేణ వై
భృగో రాశ్రమ మాసాద్య । హవ్యార్వేణ పరిరక్షితః ౪౯

ఆగ్నేయ మస్త్రం లబ్ధ్వాతు । భార్గవాత్సగరో నృపః
జఘాన పృథివీంగత్వా । తాళజంఘా న్సహైహయాన్ ॥ ౫౦

అర్ధంశకానాం శిరసో ముండయిత్వా వ్యసర్జయత్
యవనానాం శిరస్సర్వం । కాంభోజానాం తథైవచ॥ ౫౧

ద్వేభార్యే సగరస్యాస్య భవతస్సగుణోత్తరే
తపసా మారాధితో వహ్నిర్దదౌ వరమనుత్తమం॥ ౫౨

తద్వరా త్ప్రథమా జయా । పుత్రం ప్రాసూత కేవలం
ద్వితీయా షష్టి సాహస్రం । పుత్రాణాం సమజీజనత్ ॥ ౫౩

౨౭-౨౮తా॥ బాహుకుడు మృతినొందు సమయమున నతని పెద్దభార్య గర్భవతి గానుండెను ఆమెయొక్క సవతి యసూయచే గర్భములోని శిశువు మృతినొందునట్లు బాహుకుని జ్యేష్ఠభార్యకు విషము పెట్టినను గర్భము చెడిపోక యుండియు స్వభర్తృ మరణమునకు విలపించి సహగమనముఁ జేయ నుద్యమించి చితినిఁ బ్రవేశింపబోగా దత్సమీప ప్రదేశమున తపమునుజేయుచున్న యౌర్వుడను మహర్షి దయారసము గలవాడై బాహుకుని జ్యేష్ఠభార్య సమీపమునకువచ్చి యోతల్లీ గర్భవతివిగాన సహగమనముకూడదని వారించి తనయాశ్రమమునకు నామెను దీసుకొనివెళ్లి కాపాడుచుండెను.

౨౯తా॥ ఔర్వాశ్రమమునందు బాహుకునిభార్య ప్రసవించెను - శిశువు సవతితల్లిచే పెట్టబడిన గరముతోగూడ (విషముతో) పుట్టినవాడు గాన సగరుడని నామముచేఁ బ్రసిద్ధుడై యౌర్వమహర్షి యాశ్రమమునందే యా మహర్షిచే రక్షింపబడుచుండెను.

౩౦తా॥ ఆగ్నేయాస్త్రమును సగరుడు భార్గవునివలన (ఔర్వునివలన) గ్రహించి తదస్త్రముచే తాళజంఘులను హైహయులను సంహరించి తన పిత్ర్యమైన రాజ్యమును తిరిగి సంపాదించెను.

౩౧తా॥ శకయవనకాంభోజరాజుల శిరస్సులకు ముండనముఁ జేయించి వారిని నిజదేశములనుండి సగరుడు వెడలఁగొట్టెను.

౩౨-౩౩తా॥ సగరునకు నిర్వురు గుణవతులగు భార్యలుండిరి. వారు సంతానముకొఱ కగ్నిదేవు నారాధింపగా, నాయగ్నిదేవుడు వారలకు సంతానము కలుగునట్లు వరమొసంగెను. ఆవర ప్రభావముచేత సగరుని జ్యేష్ఠభార్యకు నొకపుత్త్రు డుదయించెను. రెండవభార్యకు నరువది వేల పుత్త్రు లుదయించిరి.

ప్రజా సంక్షోభకరణా జ్జ్యేష్ఠం తత్యాజ వై పితా
అసమంజస నామానం పుత్త్రింతు సగరో నృపః ౫౪

సహస్రవిజయీ రాజా । వాజిమేధాయ దీక్షితః
అశ్వం వై చారయామాస । గురుణాఽభిప్రబోధితః॥ ౫౫

1 యజ్ఞీయాశ్వో హృతో ఽభూ ద్వై । వాసవేనతు మాయినా
తస్మి న్నపహృతే ఋత్విగ్యజమానంత ముక్తవాన్॥ ౫౬

* ఆనీయతాం తురంగాశ్వో । వినిహత్యాపహారకం ।
యజ్ఞచ్ఛిద్రం భవత్యేవ । సర్వేషా మశివాయ నః॥ ౫౭

నిహతస్యచ యజ్ఞస్య।సద్యఃకర్తా వినశ్యతి॥ ౫౭½

ఇత్యుక్తష్షష్టి సాహస్రపుత్రా । న్ప్రేషయ న్నృపః
విచిత్య సర్వతో భూమి మానేయోఽశ్వ ఇతీరయన్॥ ౫౮½

తేసర్వే హృష్టమనసో । రాజపుత్త్రా మహాబలాః
జగ్ము ర్మహీతలం సద్యః । పితుర్వచనయంత్రితాః॥ ౫౯½

---

1 వాల్మీకి రామాయణే బాలకాండే కథాసంగృహీతా.

* ఆనీయతామితి. అనేనయజ్ఞీయాశ్వహరణ మృత్విగ్యజమానాశుభకర మిత్యుక్తం భవతి, తథాచ త్తైత్తిరీయ శ్రుతిః "యోఽబలోఽశ్వమేధేనయజతే యదమిత్రా అశ్వంవిందేరన్ హన్యేతా స్యయజ్ఞ ఇతి."

౫౪ తా॥ సగరచక్రవర్తి, తన జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడగు నసమంజసుని, జనులను బాధించుచున్నందువలన దేశమునుండి వెడలఁగొట్టెను.

౫౫ తా॥ ఆ సగరచక్రవర్తి గురుఁడగు వసిష్ఠునిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి యశ్వమేధ యాగముఁ జేయుటకు దీక్షను వహించి యశ్వమును విడిచెను.

౫౬ తా॥ సగరచక్రవర్తి విడిచిపెట్టిన యజ్ఞీయాశ్వమును దేవేంద్రుఁ డపహరించెను. ఆ యశ్వ మెంతకాలమునకు రానందున యాగమును జేయించుచున్న ఋత్విక్కు యజమానియగు సగరచక్రవర్తినిగూర్చి యిట్లు జెప్పెను.

౫౭* తా॥ ఓ సగరచక్రవర్తీ! నీ యజ్ఞాశ్వము నపహరించినవానిని సంహరించి శీఘ్రముగ నీవశ్వమును తీసికొని రావలయును. ఆవిధముగఁ దీసికొనిరాకపోయినచో యజ్ఞచ్ఛిద్రమగు. దానివలన మనకందఱకు నమంగళము కాఁగలదనెను.

౫౭½ తా॥ యజ్ఞము నష్టమయినచో యాగకర్తయును వెంటనే నశించుననెను

౫౮½ తా॥ ఇవ్విధముగ ఋత్విజుఁడు చెప్పగనే సగరుఁడు తన యఱువదివేల పుత్త్రులతో భూమినంతను వెదకి యాగాశ్వమును వెదకి తీసికొని రండని చెప్పి వారినిఁ బంపెను.

౫౯½ తా॥ సగరచక్రవర్తిపుత్త్రులందఱు సంతసించి పితృవాక్యబద్ధులై వెంటనే భూమియందు వెదకుటకు వెళ్ళిరి.

---

* వ్యా॥ యాగాశ్వము నపహరించుటవలన ఋత్విగ్యజమానుల కమంగళ మను విషయమున తైత్తిరీయశ్రుతియు ప్రమాణమని యెఱుఁగనగును. ఎవఁడు వాజమేధమును జేయునో వాని యాగాశ్వమును విరోధు లపహరించినచో యజ్ఞము వినష్టమై యమంగళము నొనగూర్చునని చెప్పఁబడినది.

యోజనాయామ విస్తారమేకైకో ధరణీతలం
బిభిదుః పురుషవ్యాఘ్రాః వజ్రస్పర్శసమైర్నఖైః॥ ౬౦

1 సాగరా భూమిఖననం కృత్వా । కపిలసన్నిధౌ
అశ్వం దృష్ట్వాశ్వయం హర్తేత్యేవం తేఽత్యద్రవన్మునిం॥ ౬౧

తతస్తే సాగరాస్సర్వే । దగ్ధాస్తత్రోప వహ్నినా
సగరేణాంశుమన్మూలాద్యజ్ఞం పూర్ణం కృతం పునః॥ ౬౨

తృతీయ చరణే మధ్యే సగరో నామ భూపతిః
త్రింశత్సహస్రవర్షం వై కృత్వా రాజ్యముత్తమం॥ ౬౩

2 నష్టేషు సాగరేష్వేవ మసమంజస ఆత్మజః
శతహీనం కృతం రాజ్యమంశుమాం స్తత్సుతోఽభవత్॥ ౬౪

1 శతహీనం కృతం రాజ్య మసమంజసుతేన చ
స్వపుత్రే రాజ్యభారం తు సమర్ప్య విధినాఽంశుమాన్॥ ౬౫

---

1 వాల్మీకి రామాయణే బాలకాండే

2 భవిష్యపురాణే ప్రతిసర్గే పర్వణి అసమంజస రాజ్యపాలనకాలః సం॥ ౨౯౯౦౦ ఇతి ప్రతిపాదితం.

1 అంశుమతః రాజ్యకాలః సం॥ ౨౯౭౦౦ ఇతి భవిష్యే.

౨౦౪ తా॥ సగరపుత్త్రులలో నొక్కొకరుడు యోజనము వెడల్పు పొడవు గల భూభాగమును వజ్రముతో సమానమగు గోళ్ళచేఁద్రవ్విరి.

౨౧౪ తా॥ సగరపుత్త్రు లివ్విధముగ భూమినిఁద్రవ్వి పాతాళమునకేగి కపిలమహర్షి సాన్నిధ్యమునఁ దమయాగాశ్వమును జూచి యీ కపిలుఁడే తమ యశ్వమును హరించినవాడని యామునిని సంహరించుటకుఁ బరుగిడిరి.

౨౨॥ తా॥ పిదపఁ గపిలమహాముని యాకోలాహలము విని సమాధిని విరమించి వారిని చూడగ నాముని కోపాగ్నిచే నా సగర పుత్రులు దగ్ధమైరి. పిదప సగరుడు తనపుత్త్రులు రాని కారణమున వారిని వెదకుటకుఁ దన మనుమడైన యంశుమంతునిఁ బంపగా నతడు తిరిగి తిరిగి కపిలమహర్షి యాశ్రమమునఁ దన పితృవ్యులు నశించిన విధమును దెలిసికొని యాముని శాంతింపఁజేసి యశ్వమును దీసికొని వచ్చి సగరుని యజ్ఞమును బూర్తిఁజేయించెను.

౨౩౪ తా॥ కృతయుగమునఁ ద్వితీయపాదమధ్యమున సగరచక్రవర్తి ముప్పది వేల సంవత్సరములు రాజ్యమును బాగుగఁ బాలించెను.

౨౪౪ తా॥ సగరపుత్త్రులందఱు నష్టమైందగా సగరుని యనంతరము తత్పుత్త్రుడగు నసమంజసుడు పిత్ర్యమయిన రాజ్యమును తనతండ్రి కంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౯౯౦౦ సం॥) పాలించెను. అతని కంశుమంతుడను పుత్త్రుడుండెను.

౨౫-౨౬ తా॥ అసమంజసుని కుమారుడగు నంశుమంతుడును తన తండ్రి కంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా (అనగా ౨౯౮౦౦ సం) రాజ్యమును పాలించి రాజ్యభారమును దనపుత్త్రుని యందుంచి భస్మీభూతులగు సగరపుత్రులను తరింపఁజేయు నుద్దేశముతో గంగను భూమి మీదికిఁ దీసికొని రాదలచి చిరకాలము తపముచేసి విఫలుఁడయ్యెను.

2 గంగామానేతుకామ స స్తప్త్వా చ విఫలోఽభవత్॥ ౬౬
పితర్యుపరతే పశ్చా ద్దిలీపోఽ పాలయ న్మహీం
శతహీనం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౬౭

రాజ్యం భగీరథే స్థాప్య । గంగానయన యత్నవాన్
విఫలో భూ త్తతః పశ్చా న్నృపాలోఽ భూ ద్భగీరథః॥ ౬౮

3 శతహీనం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞాపి భూతలే
మంత్రిష్వాధాయ తద్రాజ్యం । తప స్తేపే సుదారుణం॥ ౬౯

తతస్సురగణై స్సార్థం తప్యమాన మథాబ్రవీత్
భగీరథ మహాభాగ । ప్రీత స్తేఽహం వరం వృణు॥ ౭౦

భగీరథః॥ యది మే భగవన్ప్రీతః । యద్యస్తి తపసః ఫలం
సగర స్యాత్మజా స్సర్వే మత్త స్సలిల మాప్నుయుః॥ ౭౧

తథేతి గంగాం వ్యసృజత్ । ప్రవాహేణ గతాం నదీం
దామోదర స్స్వపాదేతు। గంగాం ప్రావేశయ త్తదా ॥౭౨

---

2 వాల్మీకి రామాయణే దిలీపపాలనకాలః ౨౯౭౦౦ ఇతి భవిష్యే

3 భగీరథ పాలనకాలః సం ౨౯౬౦౦ ఇతి భవిష్యే

౧౭　అంశుమంతుని కొమరుడగు దిలీపుడు తండ్రి యనంతరము భూమి పాలుడై తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౯౨౦౦ రాజ్యమును జేసెను.

౧౮　దిలీపుడును పైవిధమునఁ గొంతకాలము రాజ్యముచేసి తనపుత్త్రు డైన భగీరథునియందు రాజ్యమునర్పించి గంగను దీసికొని వచ్చు టకుఁ బ్రయత్నించెను - కాని యతడును విఫలుడయ్యెను - పిదప భగీరథుడు భూమిపాలుడయ్యె.

౧౯　అనంతరము భగీరథమహారాజును భూమికిఁదనతండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౯౨౦౦సం) పాలించి రాజ్యమును మంత్రుల కప్పగించి గంగను భూలోకమునకుఁదెచ్చుటకు దారుణ గు తపమును జేసెను.

౨౦　అనంతరము తీవ్రతపమును జేయుచున్న భగీరథుని సమీపమునకు దేవగణముతోఁగూడ బ్రహ్మదేవుడు వచ్చి యిటులఁ బల్కెను. భగీరథుడా! నీతపమునకు నేనుసంతసించితి, వరమును గోరుమనెను.

౨౧ తా॥ భగీరథుడు బ్రహ్మదేవునితో నిటులఁ బల్కెను. ఓభగవానుడా! నాతపమునకు ఫలముండినచో, మఱియు నాయందు నీకుఁబ్రీతియుం డిన యెడల, నా ముత్తాతలగు సగరపుత్రుల భస్మరాసులు పావన గంగచే నభిషేకింపఁబడుగాక. (అనగా గంగను భూలోకమునకు విడువుమని భావము)

౨౨ తా॥ బ్రహ్మదేవుడు సమ్మతించి గంగను వదలిపెట్టెను ప్రవాహరూప ముగా వచ్చుచుండెడి యాగంగను విష్ణుమూర్తి తనపాదమునఁ బ్రవేశపెట్టెను (ఏలయన) పతితపావనియగు గంగ భూలోకమునకుఁ బోగూడదని)

దశ వర్ష సహస్రాణి తపస్తేపే హరిం నృపః
అనుగృహ్య హరిః కించి ద్వ్యసృజ ద్భాగీరథాం నదీం॥ ౨౩

[1] ఆయాంతీం తాం శివో గంగాం జటాజూటేద ధారహ॥ ౨౩౪

భగీరథోపి ఖిన్నస్స ద్దశ సాహస్రవత్సరాన్।
శివం ప్రతి తప స్తేపే। శివ స్తాం కృపయా౽త్యజత్॥ ౨౪౪

భగీరథరథా త్పశ్చా దాయాంతీం జహ్నునామకః।
యజ్ఞదేశో౽న్మాలినీం తాం పపౌ భాగీరథీం మునిః॥ ౨౫౪

భగీరథప్రార్థితస్స శ్రోత్రాభ్యా మత్యజచ్చ తాం।
తస్మాద్భాగీరథీ గంగా ప్రోచ్యతే జాహ్నవీతి చ॥ ౨౬౪

భగీరథోపి రాజర్షి ర్గంగా మాదాయ యత్నతః।
సాగరాణాం భస్మరాశిం ప్లావయామాస వై తతః॥ ౨౭౪

ప్రపితామహవర్గం చ స్వర్గినాయ భగీరథః॥
సోపి కృత్వా చిరం స్వర్గం గతవాం స్తదనంతరం॥ ౨౮౪

[2] శ్రుతసేన స్తతో రాజా శతహీనం తదబ్దకం।
రాజ్యం చకార ధర్మేణ స్వప్రజా స్త్వనురంజకః॥ ౨౯౪

---

1 వాల్మీకిరామాయణే . బాలకాండే కథాభాగః. 2. శ్రుతసేన పాలనకాలః 29500 సం॥ ఇతిక్షవిష్వే

౨౨తా|| అనంతరము భగీరథుడు పదివేలసంవత్సరములు శ్రీహరినిఁగూర్చి తపముచేయగాఁబురుషోత్తము డనుగ్రహించి కొంచెముగా గంగను భూమియందువిడిచెను.

౨౩౹ మహాప్రవాహరూపముగా వచ్చుచున్న యాగంగను శంకరుడు తన జటాజూటమునందు ధరించెను.

౨౪౹ భగీరథుడు ఖేదమునొంది పదివేల సంవత్సరములు శంకరునిగూర్చి తపము చేయగా నమ్మహాదేవుడు సంతసించి కృపతో గంగను భూమియందు విడిచెను.

౨౫౹ భగీరథునిరథము వెనుక వచ్చుచున్నట్టిదియు తనయాగభూమినిఁబాడు చేయుచున్నట్టిదియునగు గంగను జహ్నుమహర్షి పానముచేసెను.

౨౬౹ పిదప జహ్నుమహర్షిని భగీరథుడనేకవిధములఁబ్రార్థింప నమ్మహర్షి శ్రోత్రముల ద్వారా గంగను విడిచెను, ఆకారణముననే భాగీరథియైనగంగ, జాహ్నవియని చెప్పబడుచున్నది.

౨౭౹ భగీరథుడు గంగనుదీసికొని పోయి సగరపుత్రులభస్మరాశినిఁదడిపెను.

౨౮౹ ప్రపితామహులగు సగరపుత్త్రులను భగీరథుడు స్వర్గస్థులనుజేసి తానును జిరకాలము తపముఁజేసి యనంతరము స్వర్గస్థుడయ్యెను.

౨౯౹ అనంతరము భగీరథపుత్త్రుడగు శ్రుతసేనుడు రాజై తండ్రికంటె నూఱుసంవత్సరములు తక్కువగా, ధర్మముగా, రాజ్యమునుబాలించెను. (శ్రుతసేనుని పాలన కాలము ౯౯౫౦౦ సం|| అనియెఱుగవలయును.)

1 సైనా షట్ఛ్రతసేనాంతాః । నాభాగో నైష్ఠురో నృపః।
శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౨౦౪

2 తస్య పత్నీ శుభాచారా । హరిపూజారతా సదా
ప్రసుష్వాప కదాచిద్వై । స్వప్నే సాక్షాత్కృతో హరిః॥౨౧

కిమిచ్ఛసి వరం భద్రే పుత్రి స్వద్భక్తితుష్టవాన్ భవేత్॥౨౨

తథేత్యుక్త్వా ఫలం తస్యై దదావేకం జనార్దనః ।
భక్షయామాస సుదతీ । ఫలం సంహృష్టమానసా॥ ౨౩

తతః కాలేన సా దేవీ । పుత్రం కులవివర్ధనం
అసూయత శుభాచారం వాసుదేవపరాయణం॥ ౨౪

అంబరీష ఇతి ఖ్యాతో । నాభాగస్యాత్మజః పురః
పితర్యుపరతే శ్రీమాన్ । అభిషిక్తో మహాత్మభిః।
మంత్రిష్వాధాయ తై రాజ్యం। తప ఉగ్రం చకార సః॥౨౪౪

ఆజగామ స విశ్వాత్మా । సర్వలోకనమస్కృతః।
ఐరావతము పాశ్రిత్యం । కృత్వా వై గరుడం హరిః।
స్వయం శక్ర ఇవాసీనః । తమాహ నృపసత్తమం॥ ౨౫ ౨౬

ఇంద్రోఽహమస్మి భద్రం తే । కిం దదామి త వాద్యవై॥౨౬౪

1 భవిష్యే ప్రతిసర్గే 2 (నాభాగపాలనకాలః సం॥ (౨౫౮౦౦.)

౨౦౪ సగరుడు మొదలు శ్రుతసేనుని పర్యంతముగల యాలుగురు రాజులు శివభక్తులై యుండిరి. శ్రుతసేను పుత్త్రుడగు నాభాగుడు విష్ణుభక్తుడై యుండెను. నాభాగుడు తండ్రి యగు శ్రుతసేనుని యనంతరము ౭౫౮౦౦ సంవత్సరములు రాజ్యపాలనము చేసెను.

౨౧,౨౨ నాభాగునిభార్య సదాచారము కలదియు శ్రీహరిని యెల్లప్పుడు పూజించునదియై యుండెను. ఒకప్పుడామె నిద్రించుచుండగా శ్రీహరి స్వప్నములో దర్శనమిచ్చి యో శుభాంగి! నీవు దేనిఁగోరి నన్ను నిరంతరము సేవించుచుంటివో చెప్పుమనగా, నాభాగునిభార్య భగవంతుని నిటులఁ బ్రార్థించెను. ఓభగవానుడా! నీ యందు భక్తిగల పుత్త్రుడు నాకుఁగలుగునట్లు చేయుమని కోరెను

౨౩ భగవంతుడాలాగేయని చెప్పి యామెకొకఫలము నిచ్చి యంతర్ధానమొందగాఁ బిదప శ్రీహరియిచ్చిన ఫలమును నామె సంతసముతో భక్షించెను.

౨౪ అనంతరము నాభాగుని భార్య గర్భవతియై కొలది కాలములో వంశాభివృద్ధికరుడు హరిభక్తుడు సదాచారుడు నగు పుత్త్రునిఁ గనెను. వాని కంబరీషుడని నామ మిడిరి.

౨౫ నాభాగపుత్త్రుడైన యంబరీషుడు తండ్రియనంతరము పెద్దలచేఁ బట్టాభిషిక్తుడై రాజ్యమునుఁ బాలించుచు నొకప్పుడు మంత్రులకు రాజ్యము నప్పగించి యుగ్రమైన తపమును జేసెను.

౨౬,౨౭ ప్రపంచస్వరూపుడును, సర్వలోకవందితుడును నగు శ్రీహరి, తన వాహనమగు గరుత్మంతుని నైరావతముగాఁజేసి తాను దేవేంద్రవేషమును ధరించి ఐరావతమునెక్కి యంబరీషు నొద్దకు వచ్చి వానితో నిటుల బలికెను.

౨౮ ఓ యంబరీషుడా! నేను దేవేంద్రుడను నీకు శుభములగుగాక, నీ యభీష్టమెద్దియో చెప్పుము; ఇచ్చెదననియె.

అంబరీషః॥ శ్లో॥ నాహం త్వా మభిసంధాయ ।
తప ఆస్థితవానహం। త్వయాదత్తంచ నేచ్ఛామి గచ్ఛ శక్ర
యథాసుఖం॥ ౮౮౫

తతః ప్రహస్య భగవా న్స్వరూప మకరోద్ధరిః ।
త మాహ భగవా న్విష్ణుః । కింతే హ్యభిచికీర్షితం॥ ౮౯౫

1 అంబరీషః శ్లో॥ త్వయి విష్ణో పరానందే। నిత్యం మేవ ర్తతాం మతిః
తథేత్యుక్త్వా నగోవిందః । చక్రం దత్త్వా రిపుక్షయే॥ ౯౦౫
అంతర్ధానంగతో విష్ణుః । వాజపేయాం శ్చకార సః॥ ౯౧
గృహే గృహే హరి స్తస్థౌ । వేదఘోషో గృహే గృహే ।
నామఘోషో హరే శ్చైవ । యజ్ఞఘోష స్తథైవచ॥ ౯౨
అభవన్నృపశార్దూలే । తస్మిన్రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౯౨౫

2 అంబరీషేణ భూపేన శతహీనం కృతం పదం
ఏకోనత్రింశ త్సాహస్రవర్షాణి త్రిశతానిచ॥ ౯౩౫
నాభాగే రంబరీషస్య భుజాభ్యాం పరిపాలితా ।
బభూవ వసుధాత్యర్థం । తాపత్రయ వివర్జితా॥
అంబరీషకథాం యస్తుశృణుయాత్సహరింవ్రజేత్ ॥౯౪-౯౫

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే చతుర్థస్సర్గ స్సమాప్తః.

---

1. బ్రహ్మాండే 2. భవిష్యే ప్రతిసర్గే 1 అ. అంబరీషపాలన కాలః 29300 సం॥

౭౮ అంబరీషుడిటులబలికెను. ఓ దేవేంద్రా ! నిన్ను నుద్దేశించి నేను తపమును జేయుచున్న వాఁడను కాను. నీవిచ్చినదానిని నేనుస్వీకరింపను. నేను శ్రీహరినుద్దేశించి తపము చేయుచుంటిని నీవు యథేష్టము గాఁబోవచ్చుననియె.

౭౯ అనంతరము దేవేంద్రవేషముతోఁ బరీక్షార్థమై వచ్చిన శ్రీహరి, నిజరూపమును జూపి, ఓయంబరీషుఁడా ! నీమనస్సులోని యభీష్టమును జెప్పుమనెను.

౮౦ అంబరీషుడు శ్రీహరితోనిట్లనెను. సచ్చిదానందరూపుడు సర్వవ్యాపకుడునగు నీయందు నామనస్సునిత్యము లగ్నమై యుండుగాక యని కోరెను.

౮౧ అంబరీషుడు ఈవిధముగఁగోరగ శ్రీహరియు నవ్విధముననే యగుగాకయని చెప్పి శత్రుసంహారముకొఱకుఁ దనచక్రాయుధము నంబరీషునకిచ్చి యంతర్ధానము నొందెను. అనంతరమంబరీషుడు వాజపేయ యాగములనేకముగాఁజేసెను.

౮౨ అయంబరీషుడు రాజ్యమును బాలించుచుండగాఁ బ్రతిగృహము నందును వేదఘోషము శ్రీహరిపూజయును హరినామ స్మరణమును యజ్ఞ ఘోషమును జరుగుచుండెను.

౮౩ అంబరీషమహారాజు తనతండ్రికంటె నూఱుసంవత్సరములు తక్కువగ. (అనగా ౨౯300 సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించెను.)

౮౪-౮౫ నాభాగపుత్రుడైన యంబరీషుని భుజములచేభూమి మిక్కిలి తాపత్రయరహితముగఁబరిపాలింపఁబడినది.

ఆశ్చర్యరామాయణమున చతుర్థసర్గము ముగిసెను.

పంచమసర్గ ప్రారంభః

సింధుద్వీపస్సుత స్తస్య । నిత్యం ధర్మపరాయణః।
1 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౧

అయుతాయు స్సుత స్తస్య । పాలయామాస మేదినీం।
2 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేనాపి పృథివీతలే॥ ౨

ఋతుపర్ణస్సుత స్తస్య । పుణ్యానామా మహాయశాః।
దివ్యాక్ష హృదయజ్ఞోఽసౌ । రాజా నలసఖో బలీ॥

3 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౩౻

తదాత్మజ స్సర్వకామః । భువం పాలితవాం స్తతః
4 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞా మహీంతలే॥ ౪౻

సుదాస స్తస్యతనయో । రాజాత్వింద్రసమోఽభవత్ ।
5 శతహీనం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౫౻

---

1. సింధుద్వీప పాలనకాలః 29200 సం॥

2. అయుతాయుపాలన కాలః 29100 ॥

3. ఋతుపర్ణపాలన కాలః 29000

4. సర్వకామపాలనకాలః 28900 సం॥ 5 సుదాసపాలనకాలః 2880

పంచమసర్గ ప్రారంభము.

౧ అంబరీషుని పుత్త్రుఁడగు సింధుద్వీపుడు నిత్యము ధర్మతత్పరుఁడై యుండెను. ఆసింధుద్వీపుడును తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా (అనగా ౨౯౨౦౦ సంవత్సరములు) భూమియందు రాజ్యపాలనము జేసెను.

౨ సింధుద్వీపుని పుత్త్రుఁడగు నయుతాయువు భూమిని దండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౯౧౦౦ సం) పరిపాలించెను.

౩౪ అయుతాయువు కుమారుఁడగు ఋతుపర్ణుఁడు పవిత్రమైన నామము గలవాఁడును మహాకీర్తి సంపన్నుఁడును పాచకలాడుటయందు నిపుణుఁడును నలమహారాజునకు స్నేహితుఁడైయుండి భూమియందు (౨౯౦౦౦ సం.) రాజ్యపాలనమును జేసెను.

౪౫ పిదప ఋతుపర్ణుని పుత్త్రుఁడగు సర్వకాముఁడు భూమిపాలుఁడయ్యెను. ఆసర్వకాముఁడును భూమియందు (౨౮౯౦౦ సం॥) రాజ్యపాలనము చేసెను.

౫౬ సర్వకామునిపుత్త్రుఁడగు సుదాసుఁడనురాజు దేవేంద్రునితో సమానుఁడై యుండెను. ఆతఁడును భూమియందు దన తండ్రికంటె నూఱు సంవత్సరములు తక్కువగా (౨౮౮౦౦ సం॥) రాజ్యమును బాలించెను.

* సుదాసస్య సుతః ప్రోక్తః । సౌదాసోనామ పార్థివః ।
6 ఖ్యాతః కల్మాషపాదో వై । నామ్నా మిత్రసహశ్చ సః ।
శతహీనం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞా పి భూతలే॥ ౬-౭

*వ్యా॥ సుదాసపుత్త్రస్య మిత్రసహ ఇతి కల్మాషపాద ఇతి నామాంతరాగమనకారణం విష్ణుపురాణే చతుర్థాంశే విస్తారేణ ప్రతిపాదితం॥ తథాహి, సౌదాసోమిత్రసహో నామాటవ్యామటన్ వ్యాఘ్రద్వయమపశ్యత్, తాభ్యాంచ తద్వనమపగతమృగంకృతం మత్వాతయోరేకం బాణేన జఘాన మ్రియమాణశ్చాసౌ సా పతిభీషణాకృతి రతికరాళవదనో రాక్షసోభూత్ ద్వితీయోపి ప్రతిక్రియాం తే కరిష్యామీ త్యుక్త్వాంతర్ధానం జగామ, కాలేన గచ్ఛతా స సౌదాసో యజ్ఞం చకార పరినిష్ఠితయజ్ఞేచాచార్యే వసిష్ఠే నిష్క్రాంతే తద్రక్షో వసిష్ఠరూపమాస్థాయ యజ్ఞావసానే మమ మనుష్యమాంస

6 సౌదాసపాలనకాలః (౨౭౦౦ సం.)

*జ–౨ సుదాసునికుమారుడగు సౌదాసుడు తండ్రియనంతరము (౨౭౨౦౦) సం॥ రాజ్యపాలనము చేసెను ఆసౌదాసునకు మిత్రసహుడనియు కల్మాషపాదుడనియు నామాంతరములు కారణాంతరముచేఁగలిగినవి.

---

* సౌదాసునకు మిత్రసహుడనియుఁ గల్మాషపాదుడనియు నామాంతరములు కలుగుటకుఁ గారణము విష్ణుపురాణమునఁ జతుర్థాంశమున విస్తారముగఁ జెప్పఁబడినది (ఏమన) సౌదాసుఁడొకానొకప్పుడు వనమునందు సంచరించుచుండఁగ రెండు పెద్దపులులు కన్పడెను. ఆరెండు పులులచే వనమంతయు నల్లకల్లోలము చేయబడుచుండఁగ సౌదాసుడు చూచి యాపులులలో నొక పులిని బాణముచేఁగొట్టెను – ఆపులి యిట్లు కొట్టబడి భయంకరాకారముగల రాక్షసుడయ్యెను రెండవ పులియును, ఓరాజా! నీకుఁదగిన ప్రతిక్రియను నేను సేసెదనని చెప్పి యంతర్ధానమొందెను. సౌదాసుడు గృహమునకు వచ్చి కొంత కాలము గడచిన పిదప నొకయాగమునుజేసెను. యజ్ఞపూర్తియయిన పిమ్మట కులగురువగువసిష్ఠుడు, స్వగృహమునకు వెళ్ళగా నాయవకాశమునుజూచి వనమునందు వ్యాఘ్రరూపముగానుండిప్రతిక్రియఁ జేయుదునని చెప్పిన రాక్షసుడు వసిష్ఠవేషముతో వచ్చి సౌదాసునితో నిట్లుఁజెప్పెను, ఓరాజా! యాగాంతమున నరమాంసభోజనము పురోహితునకుఁబెట్టవలయును కావున శీఘ్రముగ నరమాంసమును బచనముచేయింపుము. క్షణకాలములో వచ్చెదనని యావసిష్ఠవేషముతో వచ్చిన రాక్షసుడు చెప్పివెళ్ళిపోయెను. తిరిగి యారక్కసుడు వంటవాని వేషమును ధరించి, రాజానతిచే నరమాంసమును బచనముచేసి రాజునకు విన్నవింపగా, నాసౌదాసుడు పక్వమైన నరమాంసమును హిరణ్యపాత్రమునందుంచి వసిష్ఠుని రాకకెదురు చూచుచుండగా నిజమైన వసిష్ఠుడు వచ్చెను సౌదాసుడు నరమాంసమును బంగరు పళ్ళెమునందుంచి భుజింపుమని వసిష్ఠుని ముందుంచగా, నవ్వసిష్ఠుడు, సౌదాసుని దుశ్శీలమునకు విచారించి క్రోధముచేగలుషమైన మనస్సుగలవాడై సౌదాసునకు శాపమిచ్చెను (ఏమన) సౌదాసుడా! నరమాంసము మావంటి మహర్షులకు భుజింపఁదగనిదియని యెఱిగియుండి

* వసిష్ఠస్తు మహాతేజా । క్షేత్రేకల్మాషపాదకే ।
అశ్మకం జనయామాస ఇక్ష్వాకుకులవృద్ధయే॥ ౮
పితుస్తుల్యం కృతంరాజ్యం తేన రాజ్ఞాపిభూతలే॥ ౮౪

---

* భోజనం దేయమితి, తత్సంస్కర్తృయుతాం కృణా దాగ మిష్యావిత్యుక్త్వా నిష్క్రాంతః, భూయస్సూద వేషంకృత్వా రాజాజ్ఞయా మానుషమాంసం సంస్కృత్య రాజ్ఞేంన్యవేదయత్, అసావపి హిరణ్యపాత్ర స్థితమాదాయ వసిష్ఠాగమన ప్రతీక్షో భవత్ ఆగతాయ వసిష్ఠాయ నివేదితవాన్, సచాప్య చింతయత్ - అహోఽస్యరాజ్ఞో దౌశ్శీల్యం యేనైతన్మాం సమస్మాకం ప్రయచ్ఛతీతి క్రోధకలుషీకృతచేతా రాజనిశాప ముత్ససర్జ॥ యస్మాదభోజ్యమేతద్ అస్మద్విధానాం తపస్వినా మువగచ్ఛన్నపి భవాన్మహ్యందదాతి, తస్మాత్త్వమేవ పాత్రతోలుతా భవిష్యతీతి, అనంతరంచ తేనాపి భగవత్తైవాభిహితోఽస్మీత్యుక్తే । కింకింమయైవాభిహితమితిపునరపి సమాధౌ తస్థౌ - సమాధౌ విజ్ఞాతార్థశ్చానుగ్రహం తస్మైచకార - నాత్యంతికమేతద్ద్వాదశాబ్దం తవభోజనం భవిష్యతీతి, అసావపి ప్రకృత్యోదకాంజలిం మునిశాప ప్రదానాయోద్యతో, భగవన్నయమస్మద్గురుర్మాహాత్మ్యేనం కులదేవతాభూత మాచార్యం శప్తుమితి, మదయంత్యా స్వపత్న్యా ప్రసాదితః సస్యాంబుద రక్షణార్థం తచ్ఛాపాంబు నోర్వ్యాం నచాకాశే చిక్షేప - కింతు తేనైవ స్వపాదౌ నిషేచ తేనచ క్రోధాగ్న్యా

*రా|| తా|| వసిష్ఠమహర్షి యిక్ష్వాకు వంశాభివృద్ధికై కల్మాషపాదుని భార్యయందొక పుత్త్రునిఁ బుట్టించెను. వానికే యశ్మకుడని నామమై యున్నది. ఆయశ్మకుడు (౨౦౦౦ సం||) భూమిని పాలించెను.

యు, నాకు నీవు నరమాంసమును బెట్టితివి కాన, మనుష్యమాంసమును భుజించెడి రాక్షసరూపము నీకు గలుగుగాక యని, (శపించెను) అనంతరము సౌదాసుడు వసిష్ఠునితో నిట్లనియె - గురువర్యా! నీవు నరమాంసమునుఁ బచనము చేయింపుమని చెప్పి యిట్లు శపించితివేమి యన వశిష్ఠుడు తెల్లఁబోయి నేనే చెప్పితినా! యేమియాశ్చర్యమని ధ్యాననిష్ఠుడై చూడగా సర్వము సమాధియందు గోచరమయ్యె. అప్పుడు సౌదాసునకిచ్చిన శాపము పండ్రెండుసంవత్సరముల కాలము మాత్ర ముండుగాక యని చెప్పెను.

అప్పుడు సౌదాసుడున్న, దోసిలియందు జలము నుంచుకొని వసిష్ఠమహర్షిని శపించుటకు నుద్యమింపగా నాథా! కులగురువగు వసిష్ఠుని శపించుట తగదని. సౌదాసుని భార్యయగు మదయంతీదేవి సామవచనములతోఁ దనభర్తను శాంతింపఁజేయు, నా సౌదాసుడు దోసిలియందలి శాపోదకమును బైభాగమున విడిచిన మేఘములకు నాశము కలిగి వర్షము లేక క్షామము కలుగుననియు, భూమియందు విడిచిన సస్యముల

అశ్మక స్యౌరసో యస్తు మూలక స్తత్సుతో౽భవత్
సహి రామభయా ద్రాజా స్త్రీభిఃపరివృ తో౽వసత్ ॥౮

వివ స్త్రి స్త్రాణ మన్విచ్ఛ న్నారీకవచ ఈశ్వరః
1 పితుస్తుల్యం కృతం రాజ్యం । తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౯

తత్కాలే రావణో రాజ్యం లంకాయాం పాల యన్నభూత్
సనత్కుమారో భగవా నాగతో రావణాంతికం॥ ౧౦

(శి తేన శాపంబునాదగ్ధచ్ఛాయా తత్పాదా కల్మాషతాము పగతౌ, తతస్సకల్మాషపాదసంజ్ఞా మవాప - సౌదాసపుత్రస్య వసిష్ఠజస్యత్వే అశ్మకనామాగమనేచ హేతు స్తత్రైవోక్తః తథాహి సౌదాసః వసిష్ఠశాపాచ్చ రాక్షస స్వభావ ముపేత్యాటవ్యాం పర్యటన్ అనేకశో మానుషా నభక్షయత్ - ఏకదాతు కంచిన్మునిమ్మృతుకాలే భార్యా సంగతం దదర్శ, తయోశ్చ తమతిభీషణం రాక్షసరూప మవేక్ష్యత్రాసా ద్దంపత్యోః ప్రధావితయో ర్బ్రాహ్మణంస జగ్రాహ- తతస్సా బ్రాహ్మణీ బహుశ స్తమభియాచితవతీ, ప్రసీదేక్ష్వాకు కులతిలకభూత స్త్వం మహారాజో మిత్రసహో నామ రాక్షసః నాహ౽సి స్త్రీధర్మసుఖాభిజ్ఞో మ య్యకృతార్థా యా మిమం మద్భర్తారం హంతు మిత్యేవం బహుప్రకారం

---

1 మూలక రాజ్య కాలః 28700. ఇతిభవిష్యే అశ్మకజః హరివర్మేతి భవిష్యే వర్తతే మూలకస్యైవ నామాంతరం తదపీత్యనుసంధేయం.

శా॥పూ॥ అశ్మకుని యనంతరము తత్పుత్త్రుడగు మూలకుడను వాడు రాజ్యమును పాలించుచుండగాఁ బరశురాముడు క్షత్రియులను వధించుచు మూలకునిఁగూడ వధించుటకు రాగాఁబరశురాముని భయముచే వస్త్రవిహీనుడై స్త్రీలు ధరించు రవికను చీరను ధరించి స్త్రీలచేఁజుట్టుకొనబడి ప్రాణరక్షణము చేసికొనిన కారణముచే మూలకునకు నారీకవచుడని నామాంతరము కలిగెను. అతనికి రీ కాలన కాలము. (౨౦౦౦౦ సం॥)

౧౦ ఆసమయమున రావణుడు లంక రాజ్యము చేయుచుండెను. సనత్కుమారుడొకప్పుడు రావణునియొద్దకు వచ్చెను.

కు (పైగలకు) నష్టము కలుగునని యెంచి దలచి యామంత్రించిన శాపోదకమును దనపాదములయందే విడిచికొనెను. కోపాగ్నిచేదగ్ధమైన యాజలము పాదములయందు పడుటచేఁబాదములు కల్మషమయ్యెను (కమలిపోయెను) ఆకారణముచే సౌదాసునకుఁగల్మాషపాదుడని నామము కలిగెను (అనగా కమలినపాదములుకలవాడని భావము) మిత్రభావముతో వసిష్ఠుని శపింపదని భార్యబోధించగా తన భార్యవాక్యమునువిని సహించి యూఅకన్నవాడుగాన మిత్రసహుండనియుఁ బ్రసిద్ధిఁజెందెను.

వసిష్ఠమహర్షి వలన అశ్మకుడు పుట్టుటకుఁగారణము విష్ణుపురాణమునఁజతుర్థాంశమునఁజెప్పబడినది. వసిష్ఠశాపము వలన సౌదాసుడు రాక్షసుడై యరణ్యమున సంచరించుచు మనుష్యులనేకముగా భక్షించుచుండెను. ఒకప్పుడు భార్యతోఁగలసి యున్న యొకమునినిఁ జూచెను. ఆమునిదంపతులు రాక్షసునిఁజూచి భయపడిపాఱిపోవుచుండగా నామునిని బట్టుకొనెను. అనంతరము మునిభార్య యనేకవిధములుగ రాక్షసుని బ్రార్థించెను ఓ రాక్షసుడా ! నీవుపూర్వము సౌదాసుడను మహారాజువు రాక్షసుడవు కావు వసిష్ఠశాపముచేసి టుల

పూజయిత్వాఽర్ఘ్యపాద్యాద్యై స్తంమునిం రాక్షసేశ్వరః
పప్రచ్ఛ ముక్తికామ స్సన్నేకాంతే తాపసేశ్వరం॥ ౧౧

మహర్షే మమ కస్మాద్వై మృతి స్స్యా ద్వద మేఽనఘ॥౧౨

ఇక్ష్వాకువంశే భవితా రాజా దశరథాహ్వయః।
తత్పుత్రాన్మృతి రాదిష్టేత్యుక్త్వాఽగా త్తాపసేశ్వరః॥ ౧౩

తస్యాం విలపంత్యాం వ్యాఘ్రః పశుమివారణ్యేభిమతం తం బ్రాహ్మణ మభక్షయత్ తతశ్చాతికోపసమన్వితా బ్రాహ్మణీ రాజానం శశాప యస్మాదేవం మయ్యతృప్తాయాంత్వయాఽయం మత్పతిర్భక్షితః, తస్మాత్త్వమపి కామోపభోగప్రవృత్తో మృతింప్రాప్స్యసీతి, శప్త్వాచైవం సాఽగ్నింవివేశ తత స్తస్యాద్వాదశాబ్దానంతరం విముక్తశాపస్య స్త్రీవిషయాభిలాషిణో మదయంతీ తం స్మారయామాస తతః పర మసౌ స్త్రీభోగం తత్యాజ వసిష్ఠ శ్చాపుత్రేణ రాజ్ఞా పుత్రార్థ మభ్యర్థితః మద

౩౧ అప్పుడు రావణుడర్ఘ్య పాద్యాదులచే సనత్కుమారునిఁ బూజించి తనకు మరణమెవరి వలననో తెలిసికొనఁగోరి మహర్షిని క్రిందవిధముగ నడిగెను.

౧౧౪ ఓసనత్కుమార మహామునీ! నాకు నెవనివలన మరణముకలుగనో ఓపాపరహితుడా? విచారించి చెప్పుమని రావణుండడిగెను.

౩-౩౪ సనత్కుమార మహాముని యిట్లుఁజెప్పెను (ఏమన) ఓరావణుడా- ఇక్ష్వాకు వంశమున దశరథుడను పేరుగలరాజుపుట్టును ఆతనికుమారునివలన నీకుమరణము నిశ్చితమై యున్నదని చెప్పి సనత్కుమారుడు వెళ్ళెను.

రాక్షస రూపమును ధరించినవాడవు నేను కృతార్థురాలను కాకుండగ నీవునాభర్తను జంపుట న్యాయము కాదని బహువిధములుగ నామునిపత్ని విలపించుచున్నను పెద్దపులి పశువులను భక్షించిన విధముగ మునిని భక్షించెను. అనంతరము మునిపత్ని మిక్కిలి కోపముకలదియై రాక్షసరూపముతోనున్న సౌదాసుని శపించెను (ఏమన) నేను సంసారతృప్తి నొందనిదాననైయుండ, నాభర్తను నీవుభక్షించిన కారణమున నీవును నీకామాంతమునఁగామోపభోగముకొఱకు భార్యను గలసినచో మృతినొందఁగలవని శపించి యామునిపత్ని యగ్నిలోఁ బ్రవేశించెను. అనంతరము వసిష్ఠుని వాక్యము చొప్పునఁ బన్రెండు సంవత్సరములు సౌదాసుడు రాక్షస రూపములో నుండి పిదప శాపవిముక్తుడై రాజై తిరిగి తనపట్టణమునఁ బ్రవేశించెను. కాని మునిపత్ని శాపమునఁ దనభార్యయైన మదయంతినిఁ గలసికొనుటకు వలను

ఇక్ష్వాకువంశే తన్నామా జాతో వేతి విచారయన్
భియా యుతో రాక్షసేశ స్థితవాం స్తదనంతరం॥ ౧౩౫

1 మూలకస్యాత్మజో జాతః। నామ్నా దశరథ స్తతః
పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞాపి భూతలే॥ ౧౪౫

తస్మా ద్దశరథా జ్జజ్ఞే నామ్నా త్విలబిల స్త్వితి॥ ౧౫

నామ్నా త్విలబిలం పుత్రంజాతం దశరథస్యతు
జ్ఞాత్వాగస్త్య పరీక్ష్యా థ రావణోపితభీ రభూత్॥ ౧౬

2 పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం తేన రాజ్ఞామహీతలే॥ ౧౬౫

3 పితు స్తుల్యం కృతం రాజ్యం రాజ్ఞా విశ్వసహేన చ॥ ౧౭

యంత్యా సంగతః. యదాచస త్తవర్ష్యక పర్యంతం నానూత శిశుం తత స్తం గర్భమశ్మనా సాదేవీ జఘాన - పుత్రశ్చా జాయత తస్య చాశ్మక ఇత్యేవనామాభవత్॥

(అశ్మక పాలన కాలః ౨౮౭౦౦॥) ఇతిభవిష్యే.

---

1 మూలక పుత్త్రస్య శతిరథ ఇతి నామ వాయ్వాదిపురాణేషు దృశ్యతే తథాపి నామాంతర మిత్యూహ్యం॥
దశరథ పాలన కాలః (28700 సం॥) ఇతి భవిష్యే
2 ఇలబిలస్యాపి పాలన కాలః (28700) ఇతిభవిష్యే.
3 విశ్వసహ పాలన కాలః (28700 సం॥)

౧౩౫-౧౮౫ అనంతరము రావణుడు, ఇక్ష్వాకువంశమున దశరథుడను పేరుకల రాజు పుట్టెనా, యని విచారించుచు భయముతోనే యుండెను. ఇట్లుండగా నా యిక్ష్వాకువంశీయుడగు మూలకుడను రాజునకు కుమారుడు పుట్టెను. వానికి దశరథుడని పేరు పెట్టిరి. ఆ దశరథుడు తండ్రి యనంతరము తండ్రియగు మూలకుడు పరిపాలించినంతకాలము (అనగా ౧౦౨౦౦ సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

౧౮౬ ఆ దశరథునకు, ఇలబిలుడను నొక కొమరుడు గలిగెను.

౧౮౭ దశరథునకు, ఇలబిలుడను పుత్త్రుడొకడు పుట్టినట్లు రావణుడు వినినతుంబురుమారుడు చెప్పిన దశరథుడితడేయనియు, నతనిపుత్రుడే తనకు మారకుడనియు భ్రమపడి, భీతిచే దశరథపుత్త్రునిం బరీక్షించుటకు వచ్చి యాబాలుడు సామాన్యుడుగా నున్నందునం దన్నుంజంప సమర్థుడు కాడని తలచి, నిర్భయముగా లంకకేగెను.

౧౮౮ ఆయిలబిలుడును తనతండ్రి పరిపాలించినంతకాలము (౧౦౨౦౦సం॥) రాజ్యమును బాలించెను.

౧౮౯ ఆయిలబిలుని కుమారుడు విశ్వసహుడును తండ్రి పాలించినంతకాలమే (౧౦౨౦౦సం॥) రాజ్యమును బరిపాలించెను.

పడక స్త్రీభోగమును విడిచెను. తనకు వంశాంకురమగునటుల దన భార్య యందు సంతానము కలిగించవలసినదిగా వసిష్ఠుని ప్రార్థింపగ వసిష్ఠుడు మదయంతినిం గలసెను. మదయంతి గర్భవతియైయుండి యేడు సంవత్సరములు పర్యంతము శిశువు బయటం బడనందున మదయంతి రాతితో దనగర్భమును గొట్టుకొనగా బుత్రుడు పుట్టెను. (అనగా బయటపడెను) అశ్మముచే (రాతిచే) గొట్టబడగా బుట్టినవాడుగాన అశ్మకుడని వానికి నామమయ్యె. అతడును తండ్రి పాలించినంతకాలము పాలించెను. (౧౦౨౦౦ సం॥)

రాజ్యం దశసహస్రం తన్నియజ్ఞో-పాలయన్నృపః॥ ౧౭॥

తదధర్మప్రతాపేన హ్యనావృష్టి స్తదా భవత్
శతవర్ష మనావృష్టి స్స్వరాజ్యమనాశయత్॥ ౧౮॥

4 యజ్ఞం వై కారయామాస రాజ్ఞా సంచోదితో గురుః
యజ్ఞా త్ఖట్వాంగ ఉత్పన్నః ఖట్వాంగశ్శత్రుమర్దనః॥ ౧౯॥

ఇంద్రసాహాయ్య మగమత్ రాజ్యం త్రింశత్సహస్రకం
కృత్వా తత్ర వరం లబ్ధ్వా దేవేభ్యో ముక్తతాంగతః ౨౦॥

ఖట్వాంగా ద్దీర్ఘబాహుశ్చ రాజ్యా వింశత్సహస్రకం
కృత్వా మహీతలే పశ్చా త్స్వర్గలోక మవాప సః ౨౧॥

ఖట్వాంగో దీర్ఘ బాహుశ్చ వైష్ణవౌ పరికీర్తితౌ॥ ౨౨

తస్మా త్సునన్దనో జాతః దేవీపూజనతత్పరః
మహోదారో మహాప్రాజ్ఞః కాశీరాజసుతాం నృపః ౨౩

పరిణీయ నృపా న్జిత్వా దేవీసేవాప్రసాదతః
రాజ్యం భరతఖండాంత మదధ ద్ధర్మతో నృపః॥ ౨౪

వర్షపంచసహస్రాణి రాజ్యం ... కే స భూపతిః
స్వప్నమధ్యేవచః ప్రోక్త ... కాళ్యా నృపాయవై॥ ౨౫

---

4 భవిష్యే

౧౭। విశ్వసహుని కుమారుడగు నియజ్ఞుండు పదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమును పాలించెను. అనియజ్ఞుడు ప్రకృతి బద్ధుడై జ్ఞానహీనుడై యుండెను.

౧౮। అనియజ్ఞునియధర్మ ప్రభావముచే నాదేశమునందు దశావృష్టిదోషము సంభవించెను నూఱుసంవత్సరముల పర్యంతము వర్షము సరిగా కురియక పోవుటవలన రాజ్యమంతయు నష్టప్రాయమయ్యెను.

౧౯।-౨౦। నియజ్ఞుని భార్యవశిష్ఠునిఁబ్రార్థింపగ వశిష్ఠుడు రాణిప్రార్థన ననుసరించి నియజ్ఞునిచే యాగముఁ జేయించెను. ఆ యజ్ఞము వలన ఖట్వాంగుడు పుట్టెను ఆ ఖట్వాంగుడు నియజ్ఞుని యనంతరము పట్టాభిషిక్తుడై ముప్పదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమును పాలించెను ఇంద్రునకు సహాయుడుగా నొకప్పుడు ఖట్వాంగుడు శస్త్రధారియై స్వర్గమునకేగి దేవతలవలన వరములనొంది తనకు మరణమెప్పుడు కలుగునని యింద్రుని నడుగగా ముహూర్తమాత్రమే యాయువని మహేంద్రుడు చెప్పగా భూలోకమునకువచ్చి సన్యసించి బ్రహ్మ సత్యము జగత్తు మిథ్యయని గ్రహించి ముక్తుడయ్యెను.

౨౧। ఖట్వాంగుని వలన దీర్ఘబాహుడు జన్మించి యతడు తండ్రియనంతరము, ఇరువదివేలసంవత్సరములు భూమియందు రాజ్యమునుఁజేసి పిదప స్వర్గస్థుడయ్యెను!

౨౨ ఖట్వాంగుడును దీర్ఘబాహుడును విష్ణుభక్తిగలవారని చెప్పఁబడుదురు.

౨౩-౨౪ దీర్ఘబాహుని పుత్రుడు సుదర్శనుడు దేవీపూజాపరుడును గొప్ప యౌదార్యవంతుడును మహాప్రాజ్ఞుడై యుండెను. అతడు కాశీరాజ పుత్రికను వివాహమాడి యిష్టదేవతానుగ్రహముచే రాజుల జయించి భరతఖండాంతమగు భూమి నంతను ధర్మముగాఁబాలించెను.

౨౫ అతడు (౫౦౦౦ సం) రాజ్యమును పాలించిన పిదప నొకదినమున రాత్రిభాగమున నిద్రించుచుండ కాళికాదేవి యిట్లు చెప్పెను.

వత్స త్వం ప్రియయా సార్ధం వసిష్ఠాదిభి రన్వితః
హిమాలయగిరిం ప్రాప్య వాసం కురు మహామతే। ౨౬

మహావాయుప్రభావేణ క్షయో భరతఖండకే
భవేద్భవా న్గత స్తత్ర జీవితో భవతా న్నృప॥ ౨౭

తథేతి మత్వా సన్నృపః। పర్వతం వై హిమాలయం।
ప్రాప్తవా న్ముఖ్యభూపైస్తుముఖ్యవైశ్యైర్ద్విజై స్సహ॥ ౨౮

తతః క్రమా జ్జలం జాతా వర్షాధిక్యా ద్వసుంధరా।
బహుజీవా వినష్టా శ్చ దశవర్షాంతరే పురః॥ ౨౯

తతః పశ్చాత్ స్థలీభూతా మహీ సర్వత్ర దృశ్యతే॥ ౨౯½

1 వైశాఖశుక్లపక్షే తు। తృతీయాగురువాసరే।
సుదర్శనో జనై స్సార్ధ మయోధ్యా మగమత్సునః॥ 30½

మాయాదేవీప్రభావేణ పురం సర్వం మనోహరం।
మహావృద్ధియుతం ప్రాప్తంబహ్వాన్నం సర్వగత్నకం॥ 30½

దశవర్షసహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా సుదర్శనః।
ప్రాప్తవా న్శాశ్వతం లోకందిలీప స్తత్సుతో భవత్॥ 3౨½

2 దిలీపే సతిభూపాలే రావణప్రేషితాసురాః
సమాగత్య చ యుద్ధ్వా చ తేన రాజ్ఞా పరాజితాః।
ప్రాప్యలంకాందశాస్యాయసర్వంతేప్రాబ్రువం స్తతః॥ 33-3౪

---

1 భవిష్యే ప్రతిసర్గపర్వణి। అధ్యాయః.

2 భరద్వాజ రామాయణే.

౨౬ ఓ వత్సా ! నీవు నీ భార్యాపుత్రాదులతోడను వసిష్ఠాదులతోడను పురమునుండి వెడలి హిమవత్పర్వతమునం గొంతకాలము నివసింపు మని చెప్పెను,

౨౭-౨౮ మహావాయువువీచి భరతఖండమున జనము నశించును. కాన నీవు వెళ్ళి హిమవత్పర్వతమునందుండి జీవింపుమని కాళికాదేవి చెప్పిన ప్రకారము సుదర్శనుడు తన ముఖ్యులగు దారాపుత్రాది పరివారము తోడను, ముఖ్యులగు బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్యులతోడను హిమవత్పర్వతమున కేగెను.

౨౯ పిమ్మట క్రమముగా వాయువుతో కూడినవర్ష మధికముగా కురియుటచే భూమియంతయు జలప్రాయమయ్యె. జీవకోటికి విశేషముగ నష్టము వాటిల్లెను. ఇట్లు పదిసంవత్సరములవర కుండెను.

౨౯౧ పిమ్మట జలప్రాయమైన భూమియంతయు మెట్టప్రదేశముగా నయ్యెను.

౩౦౧ వైశాఖశుద్ధ తదియాగురువారమున సుదర్శనుడు తన పరివారముతో బయలువెడలి యయోధ్యకేగెను.

౩౧౧ కాళికాదేవి ప్రభావముచే, తన రాజధానియగు నయోధ్యాపట్టణము ప్రలయమునకూడ నశింపక మనోహరమై యుండెను. మఱియు ధనకనక వస్తువాహన సమృద్ధితో నుండెను.

౩౨౧ ఇట్టి పట్టణమున సుదర్శనుడు తిరిగి పదివేలసంవత్సరములు రాజ్యము పాలించి సద్గతినొందెను. అతని కుమారుడు దిలీపుడై యుండెను.

౩౩-౩౪ దిలీపుడు తండ్రి యనంతరము రాజ్యమును పరిపాలించుచుండగ రావణుడు తన రాక్షసులను దిలీపునిమీదికి యుద్ధముం జేసిరండని పంపగా వారు వచ్చి దిలీపునితో యుద్ధముచేసి పరాజితులై లంకాపురికేగి, జరిగిన వృత్తాంతమును రావణున కెఱిగించిరి.

10

1 రావణ స్తద్బలం జ్ఞాతుం । ద్విజవేషధర స్తతః
దిలీపాంతఃపురం సర్వై ర్ద్విజై స్సాకం సమావిశత్॥ 3౫

సమభ్యర్చ్య తదా విప్రా న్దిలీపే సరయూం గతే
సుదక్షిణాఽఖ్య హస్తాఽగా ద్ద్విజరూపం దశాననం॥ 3౬

తస్యై సందర్శయామాస రావణస్తు నిజంవపుః
అంతః పలాయితా సాఽభూ ద్దృష్ట్వా తంభీతమానసా॥3౭

పున ర్బ్రాహ్మణరూప స్స నాప్రవణ స్సరయూం గతః
ద్విజపూజాకరం తత్ర । దిలీపం తు దదర్శ సః॥ 3౮

దిలీపస్తు తదా తత్ర మధ్యేత్యక్త్వా ద్విజార్చనం
ఊర్ధ్వ ముత్క్షేపయామాస తండులా నభిమంత్ర్య సః॥ 3౯

ఏవం కృతం త్వయా భూప కిమర్థమితి బాడబైః
పరిపృష్టో దిలీపస్తు కథయామాస తా న్ప్రతి॥ ౪౦

వనేఽద్య గోహంతుకామం సింహం తం హంతు కాముకః
తండులానభిమంత్ర్యాఽహమూర్ధ్వముత్క్షిప్తవా న్ద్విజాః॥౪౧

సింహో మృతోఽద్య పశ్యంతుభవంత స్త్విత్యువాచ సః
ద్విజ వేషదశాస్యస్తు నృపశక్తిం పరీక్షితుం
వనం గత్వా తత్రమృతం । మృగేంద్రంసందదర్శసః॥ ౪౨

1 భరద్వాజ రామాయణే తులసీదాసరామాయణేచ కథాభాగః.

౩౫ పిమ్మట రావణాసురుడు దిలీపుని బలమును పరీక్షించుటకు బ్రాహ్మణ వేషమును ధరించి యయోధ్యకేగెంచి బ్రాహ్మణులతోఁ గూడ దిలీపుని యంతఃపురమునుఁ బ్రవేశించెను.

౩౬ దిలీపమహారాజు సరయూనదికి స్నానార్థమై వెళ్ళియున్నందున సుదక్షిణాదేవి వచ్చిన బ్రాహ్మణులనుఁ బూజించి పూజాద్రవ్యములను హస్తమునఁ దుంచుకొని, బ్రాహ్మణవేషమును ధరించియున్న రావణునిఁ బూజించుటకు వానిసమీపమునకు వచ్చెను.

౩౭ రావణుఁడప్పుడామెకు నిజరూపమునుఁ జూపింపగ నాసుదక్షిణాదేవి యారాక్షసునిఁ జూచి భయపడి యంతఃపురమునకుఁ జొచ్చెను.

౩౮ ఆరావణుడు తిరిగి బ్రాహ్మణరూపమును ధరించి సరయూనదికివచ్చి యచ్చట బ్రాహ్మణపూజఁజేయుచున్న దిలీపునిఁ జూచెను.

౩౯ అప్పుడతడు మధ్యాహ్నబ్రాహ్మణపూజను జాలించియతడు తండులము లను (బియ్యమును) మంత్రించి పైభాగమునఁ జల్లెను.

౪౦ అక్కడనున్న బ్రాహ్మణులు, తండులములను దిలీపుడు పైకిజల్లుటకుఁ గారణము నడుగగా, నాదిలీపుడు వారలతోఁ గ్రిందివిధముగఁ జెప్పెను.

౪౧ ఓబ్రాహ్మణులారా! ఇప్పుడు సమీపప్రాంతములో నొకసింహము గోవునుఁ జంపుటకుయత్నించుచున్నది. గోహంతకమగు నా సింహమునుఁ జంపదలచి నేను తండులములనభిమంత్రించి పైకిచల్లితిని.

౪౨ బ్రాహ్మణులారా! సింహము చచ్చినదేమో ననుచు మీరిప్పుడు వెళ్ళి పరీక్షింపుడని దిలీపుడు పలుకగానచ్చట బ్రాహ్మణవేషముతో నున్న రావణుడు దిలీపునిశక్తినిఁ బరీక్షించుటకు వనమునకేగి యచ్చట చచ్చిపడియున్న సింహమునుఁ జూచెను.

దిలీపమంత్రశక్తేస్తద్భుజశక్తేశ్చ భీతిమాన్
తురం జగామ స్వపురీం। రావణో లోకరావణః॥ ౪౩

దిలీపోపి గృహం గత్వా। శ్రుత్వా జాయాముఖాత్పునః
రావణస్యతు దౌరాత్మ్యం కుపితోఽభూల్లయాగ్నివత్ ॥౪౪

స్వాంజలా వుదకం న్యస్య । జపిత్వాఽఽహారం మనుం ।
ఉదబిందూ స్పృత్యవాచ దిలీప స్స్వాంజలిస్థితాన్॥ ౪౫

యాయం శరా స్స్వయంభూత్వా లంకామేత్య చ తత్పురీం
రావణేన సమం వార్ధౌ నిమగ్నాం కురుత ద్రుతం॥ ౪౬

ఇత్యుక్త్వా స్వాంజలిగతం జలం దక్షిణతోఽత్యజత్॥ ౪౭

తదుత్క్షిప్తా శ్శరా భూత్వా క్షణేనో దకబిందవః
గత్వా లంకాపురీం సర్వాం కంపయామాసురద్భుతం॥ ౪౮

అకస్మికం భూమికంపం దృష్ట్వా సర్వేఽసురా స్తదా ।
నిరాశా జీవితే స్వస్మిన్ స్థితా స్తేఽజ్ఞాతహేతుకాః॥ ౪౯

తదా మండోదరీ జ్ఞాత్వా పాతివ్రత్యప్రభావతః।
ఉత్పాతహేతుం స్వపతే ర్దోషం ప్రాంజలి రబ్రవీత్॥ ౫౦

దిలీపభూపతే! భృత్యా స్తవ సర్వే వయం ప్రభో ।
అజ్ఞానాద్యత్కృతం భర్త్రా మమ సర్వం క్షమస్వతత్॥ ౫౧

౪౩౫ దిలీపుని మంత్రశక్తికిని తద్భుజశక్తికిని రావణుడు భీతిజెందిశీఘ్రముగ దనపురమునుఁగూర్చి వెళ్ళెను.

౪౪౫ దిలీపుడును సరయూనదినుండి తనగృహమునకువచ్చి భార్యవలన రావణుని దుర్మార్గమును విని ప్రలయాగ్నివలె కోపాతిశయముగల వాడయ్యెను.

౪౫౫ దిలీపుడు జలమునుమంత్రించి శత్రుమారకమగు మంత్రమును జపించుచుఁదనచేతిలోని జలబిందువులతో నివ్విధముగఁజెప్పెను.

౪౬-౪౭ ఓయుదకబిందువులారా! మీరుబాణరూపముకలవారై లంకకేగి రావణసహితముగ లంకాపురిని సముద్రములో ముంచిరండనియభి మంత్రించినజలమును దక్షిణముగా విడిచిపెట్టెను.

౪౮ దిలీపునిచే నివ్విధముగ వదలిపెట్టఁబడిన యుదకబిందువులు బాణ రూపకములై (వాయువ్యాస్త్రరూపకములై) లంకాపట్టణమును గంపించివేసెను.

౪౯ ఆకస్మికముగాఁ గలిగిన భూకంపముఁజూచి రాక్షసులందరును కారణము తెలియనివారై తమ జీవితములందు నిరాశఁ జెందిరి.

౫౦ అప్పుడు మండోదరి తనపాతివ్రత్యప్రభావముచే తనభర్తృదోషము చేఁనిట్టిమహోత్పాతము సంభవించినదియని తెలిసికొని చేతులుజో డించి దిలీపుని(ప్రార్థించెను)

౫౧ దిలీప మహారాజా! మేమందరము నీభృత్యులము "తెలియకనాభర్త చేసినయపరాధమును క్షమించుము"

త్వదన్యో రక్షకో నాస్తి రక్ష మాం శరణార్థినీం
యథా పురీయం నశ్యేన్న తథా కురు దయాం విభో॥ ౫౨

ఇతి మందోదరీదేవ్యా దీనయా ప్రార్థితో విభుః
దిలీపోపి కృపావిష్ట శ్చోపసంహృతవాన్ శరాన్॥ ౫౩

దిలీపాద్యసురాధీశో రామావధి విరోధకృత్ ।
క్రమాత్పూర్వైః పరాభూతో బభూవ ధరణీతలే॥ ౫౪

మగధాధిపతేః పుత్ర్యా లోకోత్తరసురూపయా ।
సుదక్షిణాఖ్యయా రాజ్ఞ్యా సహ సౌఖ్యాన్వితోఽభవత్॥ ౫౫

తథాప్యసంతతీ రాజా సభార్యస్త్వేకదా గురోః
సమీపం ప్రాప్య తం నత్వా వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్॥ ౫౬

మృత్యుంగతే మయి బ్రహ్మన్ రాజ్యం కిం స్యాద్భవేద్వద ।
కేన దోషేణ మే పుత్రో న జాయతే తపోనిధే॥ ౫౭

వసిష్ఠః॥ త్వం పురా రాజశార్దూల సంసేవ్య సురనాయకం।
స్నాతా మిమాం వధూం స్మృత్వా చలితో నిజమందిరం॥ ౫౮

ఆసీత్సురతరోర్మూలే, కామధేనుః స్థితా పథి
ప్రదక్షిణనమస్కారమకుర్వాంస్త్వం సమాగతః॥ ౫౯

సా శపత్త్వామతిక్రోధాన్పుత్రో నోత్పత్స్యతే తవ॥
మమ సంతానశుశ్రూషాం యావత్త్వం న కరిష్యసి॥ ౬౦

౫౨ నీకంటె వేఱరక్షకుడు మాకు లేడు. శరణని ప్రార్థించుచున్న నన్ను రక్షింపుము. ఈపట్టణము నశింపకుండులాగున దయారసమునుంచుము.

౫౩ ఇవ్విధముగాఁ బ్రార్థించుచున్న మండోదరి దీనవాక్యములచే దిలీపుఁడు కృపగలిగినవాడై బాణముల నుపసంహరించెను.

౫౪ దిలీపుని మొదలుకొని రాముని పర్యంతము పూర్వరాజులతో నివ్విధముగ రావణుడు కలహించి పరాభూతుఁడగుననిఁ పరమేశ్వరుడు పార్వతితోఁ జెప్పెను.

౫౫ దిలీపమహారాజు, లోకోత్తరసౌందర్యవతియును, మగధరాజపుత్రికయగు సుదక్షిణాదేవితో సకలసౌఖ్యములం కలవాడైయుండెను.

౫౬ కాని సంతానములేని హేతువుచే నొకప్పుడు సుదక్షిణాదేవితోఁ గూడ, దిలీపుడు గురువగు, వసిష్ఠునొద్దకు వచ్చి యిన్విధముగఁ బలికెను.

౫౭ ఓగురువర్యా! నేనుమృతినొందిన పిమ్మట నా రాజ్యమెవరికి సంక్రమించునో, నేనేదోషము చేయుటచే సంతానము నాకుకలుగకపోయెనో యనుగ్రహించి చెప్పుడని ప్రార్థించెను.

౫౮ వసిష్ఠుడిట్లుచెప్పఁదొడగెను, ఓదిలీపమహారాజా! నీవు స్వర్గమునకు వెళ్ళిదేవేంద్రుని సేవించి స్వగృహమున నీభార్య ఋతుస్నాతయైన సంగతిని స్మరించి నిజపురమునకు బయలు వెడలితివి

౫౯ స్వర్గమునుండి బయలుదేరి వచ్చుచుండ తత్సమీపమున మార్గములో కల్పవృక్షముయొక్క మొదటియందు, కామధేనువు కన్పడినను దానికి నమస్కారమునుఁ జేయకుండగవచ్చితివి.

౬౦ కామధేనువు, నీవుతనను నమస్కరింపకుండగ వచ్చుటకుఁగోపమొందినాసంతతిలో చేరిన ధేనువునకుఁదిరిగి శుశ్రూషచేయుపర్యంతము నీకు సంతానము కలుగకుండు గాక యని శపించెను.

తస్యాస్సుతాసుతాం ధేనుం నందినీం నమతాన్నను।
ఆరాధయానయా పత్న్యా సాచ తేదాస్య తేసుతం॥ ౬౧

ఏవ ముక్తో నృప స్తేన పత్న్యా సహా వినిర్గతః
సపత్న్యాం నందినీం భక్త్యా పూజయంస్తాముదాశ్రితః॥ ౬౨

సా త్వరణ్యం గతా సోఽపి సభార్యో ఽనుజగామ చ।
ఏకాధికా వ్యతీయాయ దినానాం చైత్రవింశతిః॥ ౬౩

అలక్షితాగమ స్సింహో బలాజ్జగ్రాహ నందినీం।
బాణము ధృత్యతూణీరాత్సింహం హంతుం నృపో ఽవసత్॥ ౬౪

స్తంభీకృతభుజో రాజా త్వభూత్సింహ ప్రభావతః॥ ౬౪½

సింహః॥ శ్లో॥ దిలీపం త్వాం మహారాజం జానామి రవివంశజం
దైవేన కల్పితా మేఽద్య జఘ్ధర్థం నందినీత్వియం॥ ౬౫

రాజా॥ శ్లో॥ వసిష్ఠో బ్రహ్మణః పుత్రో గురుర్మే నందినీత్వియం
తేనదత్తాఽఽరాధయితుం తస్మాద్ధేనుం విముంచ హా॥ ౬౬

మయా కురు నిజాహారం గవార్థే సుగతిర్మను
ప్రాణాంస్తు త్యజతో మే స్యాదిత్యుక్త్వా సపపాత కా॥ ౬౭

పుత్రోత్తిష్ఠేతివచనం శ్రుత్వా రాజా సముత్థితః
జననీమివ తాం ధేనుం దదర్శ న మృగాధిపం॥ ౬౮

౬౧ ఆ కామధేనువు కూతురికూతురైన యీ నందినీధేనువును నీవు భార్యా సమేతముగా సేవింపుము. నందినీధేనువువలన నీవు సంతానముం బొందగలవు. (అని వసిష్ఠుడు చెప్పెను.)

౬౨ ఈవిధముగ వసిష్ఠుడు చెప్పగ దిలీపుడు భార్యతోఁగూడ వత్స సహితముగు నందినీధేనువును భక్తితోఁబూజించుచు దాని ననుస రించుచు వెళ్ళెను.

౬౩ ఆ నందినీధేనువు వత్ససహితముగ నరణ్యమున కేఁగగా నా దిలీపుడును భార్యతోఁగూడ దానినే యనుసరించి సేవచేయుచు వెళ్ళుచుండెను. ఇట్లు వెళ్ళుచుండగ నిరువదియొక్క దినములు గడచెను.

౬౪ ఆ సమయమున నొక సింహ మాకస్మికముగావచ్చి బలాత్కార ముగ నందినీధేనువునుఁ బట్టుకొనెను. దిలీపమహారాజు పొదిలోనుండి బాణముఁదీసి సింహమునుఁ జంపుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

౬౪ ఆ దిలీపుడు సింహప్రభావముచే స్తంభింపబడిన భుజములుకలవాడై యుండెను.

౬౫ అప్పుడు సింహము దిలీపునితో నిటులఁబల్కెను. నీవు సూర్యవంశ కడవగు దిలీపమహారాజువనియెఱుగుదును. దైవము నాకీనందినీధేనువును ఆహారమునుగా గల్పించెను. (అని సింహము దిలీపునితోఁ బల్కెను.)

౬౬ దిలీపుడు సింహముతోఁ గ్రిందివిధముగఁ జెప్పెను. ఓ సింహమా! బ్రహ్మపుత్రుడగు వసిష్ఠుడు నాకు గురువైయుండెను. నేను నందినీ ధేనువునుఁ బరిచర్యచేయుటకు వశిష్ఠు డడుగగా, నతడు పరిచ ర్యార్థమై నాకిచ్చెను. కావున నందినీ ధేనువునువదలిపెట్టుము.

౬౭ వంటియు నో మృగరాజమా! ఆహారము కావలయుననినచో నన్ను భక్షింపుము. గోవునిమిత్తము ప్రాణములను విడచిన నాకు నుత్తమ గతి కలుగునని చెప్పి దుఃఖముతో భూమియందుఁబడెను

౬౮ అప్పుడు పుత్రుడా! లెమ్మను మాట విన్పడగా రాజు లేచిచూచెను. తల్లివలె నందినీధేనువుమాత్రము కన్పడెను. సింహమచ్చటఁ గన్ప డక పోయెను.

1నందినీ శ్లో॥మాయయాసింహరూపిణ్యాత్వం మయాసిపరీక్షితః
మనసాపి కుతోఽన్యేషాం గ్రహణే శక్తిరంగినాం॥ ౬౯

భవితా వంశకర్తా తే సుత శ్శస్త్రాస్త్రతత్త్వవిత్ ।
ఇత్యుక్త స్తు తయా రాజా ధేన్వా సహ గురుంగతః॥ ౭౦

సకలం వృత్తముక్త్వా చ గురవే సహ భార్యయా
తదనుజ్ఞా మవాప్తస్స న్జగామ స్వపురీం నృపః॥ ౭౧

నందిన్యా స్తు ప్రసాదేన దిలీపమహిషీ పునః
సుదక్షిణా గర్భవతీ ప్రాసూత సుత ముత్తమం॥ ౭౨

*1 దశవర్షసహస్రాణి దిలీపోఽపాలయ ద్భువం

*2 రఘునామా నృప స్సోఽయం పితర్యుపరతే సతి॥
రాజ్యేఽభిషిక్తః పృథివీం పాలయామాసవై చిరం॥ ౭౩½

ఏకదా విశ్వజిద్యాగం కృత్వా రఘురయం మహాన్
కోశజాతం దదౌ తస్మిన్బ్రాహ్మణేభ్యోఽధ్వరేఽఖిలం॥ ౭౪½

---

1 పాద్మే
*దశవర్ష సహస్రాణి దిలీపో రాజ్యమకృతేతి భవిష్యపురాణ
వచనేన దిలీప పాలన కాలః (10,000 సం॥.)
*2 రాజ్యం కృతం చ రఘుణా దిలీపాంతే పితుస్సమ మితి భవిష్య
వచనేన రఘుపాలన కాలోఽపి (10,000 సం॥.)

౧౯ అప్పుడు నందిని ధేనువు దిలీపునితోఁ నిట్లనియెను, ఓ దిలీపుడా! నేనే మాయచే సింహమునుఁ గల్పించి నిన్ను బరీక్షించితిని. ఇతరు లకు మనస్సుచేఁగూడ నన్నుఁబట్టుటకు శక్తిచాలదని యెఱుంగుము.

౨౦ నీకు వంశాభివృద్ధికరుడును శస్త్రాస్త్రవేత్తయునగు పుత్రుడు కలుగ గలడు అని నందిని ధేనువు చెప్పగా దిలీపుడు నందినీ ధేనువుతోడను తన భార్యతోడను వసిష్ఠుని సమీపమునకు వచ్చెను.

౨౧ జరిగిన వృత్తాంతమునంతను గురువగు వసిష్ఠునకుఁ జెప్పి తదనుజ్ఞను బడసి భార్యతోఁగూడ తనపురమును గూర్చి వెళ్ళెను.

౨౨ నందినీ ధేనువుయొక్క యనుగ్రహముచేత దిలీపుని భార్యయగు సుదక్షిణాదేవి, గర్భవతియై యుత్తముడగు పుత్రునిఁగనెను. ఆత నికి రఘువని పేరిడిరి.

1* దిలీపుడు పదివేల సంవత్సరములు రాజ్యమునుఁబాలించెను.

*2౨౩౪ తండ్రియనంతరము దిలీపపుత్రుడగు రఘువు భూమినిఁజిరకాలము పరిపాలించెను (అనగా ౧౦౦౦౦ సం||) పరిపాలించెను, (రఘు వనగా సర్వవిద్యాపారంగతుడని యర్థము.)

౨౪ రఘువు తనరాజ్యపాలన కాలమున నొకప్పుడు విశ్వజిద్యాగమునుఁ జేసి ధనమునంతను యజ్ఞములో బ్రాహ్మణులకిచ్చెను.

---

*1 పదివేల సంవత్సరములు దిలీపుడు రాజ్యమునుఁ బాలించెనని భవిష్య పురాణమునఁ బ్రతిసర్గపర్వములో నుండెను.

*2 తండ్రితో సమముగా రఘువు రాజ్యమును బాలించెనని భవిష్యపురా ణముననే యున్నది.

మృత్వాత్ర శేషంనృపతిం రఘుం కౌత్సను తోఽగమత్
వరతంతు గురోరర్థే దక్షిణా కాముక స్తదా ౨౫

కౌత్సాగమన వృత్తాంతం విదిత్వా రఘురప్యథ।
కుబేరేణ సమం యోద్ధుం సన్నద్ధోఽభూద్బలైర్నృపః॥ ౨౬

రఘోర్ధైర్యం బలం జ్ఞాత్వా కుబేరోపి భయాన్వితః
కోశాగారే రఘో స్తస్య స్వర్ణవృష్టిం వవర్ష సః॥ ౨౭

మహత్సువర్ణ రాశిం తం కౌత్సాయ ప్రదదౌ రఘుః
నాంగీచకార సర్వం తం గురో ర్దేయాత్సచాధికం॥ ౨౮

రఘుః॥శ్లో॥కౌత్స మిత్తాగతం హ్యేతన్మయాగృహ్యేతనో మునే ౨౯

మునిః॥శ్లో॥కోటీశ్చతస్రోదశచాహ రేతి గురుణా రఘో
కథితోఽహం తదేవాహం స్వీకరోమి నచాధికం॥ ౩౦

ఏవం తయోర్వివాదే తు ప్రశశంసు ర్జనాస్తుతౌ
అర్థితాధికదం భూపం ప్రదత్తా గ్రహణం మునిం ౩౧

సదస్యానాం ప్రార్థనయా స్వర్ణరాశిం ప్రగృహ్య సః
గురోర్నికట మాగత్య దదౌ సర్వం చ దక్షిణాం॥ ౩౨

౨౫ మట్టిపాత్రలు మిగులుగా గలిగియున్న రఘుమహారాజునుఁగూర్చి వరతంతు మహర్షి శిష్యుడగు కౌత్సమహర్షి గురుదక్షిణకొఱకు వచ్చెను,

౨౬ కౌత్సమహర్షి వచ్చిన వృత్తాంతమును రఘువు తెలిసికొని తనయొద్ద ద్రవ్యము లేని హేతువుచేఁగుబేరుని మీఁదికి యుద్ధమునకు వెళ్ళుటకు సైన్యములతో సన్నద్ధుఁడైయుండెను.

౨౭ రఘుమహారాజుయొక్క ప్రయత్నమును వాని ధైర్యమును బలమును గుబేరుడు, తెలిసికొని భయపడి, రఘుమహారాజుయొక్క ధనపుకొట్లయందు సువర్ణవర్షము కురిపించెను.

౨౮ రఘుమహారాజు గొప్ప సువర్ణరాశినంతయు కౌత్సమహర్షికిచ్చెను ఆ కౌత్సమహర్షియును తన గురువుకీయఁదగిన గురుదక్షిణకంటె నధిక ధనము గ్రహించుటకంగీకరింపక పోయెను.

౨౯ రఘుమహారాజు కౌత్సునితోఁ నిట్లు బలికెను ఓ కౌత్సమహర్షీ ! ఈ ధనమంతయు నీనిమిత్తముగా వచ్చినది కాన దీనినంతయుఁ నీవు గ్రహింపవలసినదేగాని నేను గ్రహింపను (అని రఘువు చెప్పెను.)

౩౦ కౌత్సమహర్షి రఘువుతోఁ దిరిగి యివ్విధముగఁ జెప్పెను—ఓ రఘుమహారాజా! పదునాలుగు కోట్ల సువర్ణనాణెములను గురుదక్షిణగా నా గురువగు వరతంతుమహర్షి చెప్పెను. కావున నేనంతమాత్రమునే గ్రహించెదనుగాని యధిక ధనమును గ్రహింపననియె.

౩౧ ఇవ్విధముగా కౌత్సునిచే యాచింపబడిన ధనముకంటె నధికముగా నిచ్చెదనని రఘుమహారాజును, గురుదక్షిణకంటె నధికముగా నీయబడిన ధనమును గ్రహింపనని కౌత్సమహర్షియును, వారలు వివాదపడుచుండగా నచ్చటిజనులు వారలనిద్దఱను కొనియాడిరి.

౩౨ సభ్యులందఱి ప్రార్థనచే కౌత్సమహర్షి యా సువర్ణరాశినంతయుఁ దీసికొని గురువునొద్దకేగి యా ధనమునంతయుం గురుదక్షిణగానిచ్చెను.

1 ఏకదా రావణో యోద్ధుం ప్రేషయామాస రాక్షసాన్
రఘు స్తాన్నిశితై ర్బాణై స్తాడయామాస రాక్షసాన్॥ ౧౩

రఘుణా తాడితా స్సర్వే రాక్షసా స్స్వపురీం గతాః
రావణాయాఽవద న్సర్వ స్త్వజేయో రఘు రిత్యథ॥ ౧౪

రఘుణా రావణే కోపాల్లంకాద్వారో శరాళిభిః
నిర్బంధితోఽయోధ్యాస్థేన తజ్జాయా ప్రార్థనావశాత్
ఉపసంహృతవా న్బాణ శ్శరాళిం రఘుభూపతిః॥ ౧౫

కదాచి ద్రావణోఽభ్యేత్య రఘుణా సంగరం తతః
కృత్వాచ వాయవ్యాస్త్రేణ లంకాయాం పాతితోఽభవత్॥ ౧౬

తత్పుత్రోఽభూ దజోనామ యస్మా దజముహూర్తజః
పితుస్స్వపరతేఽజోపి పట్టబద్ధోఽభవ త్తతః॥ ౧౭

దశవర్ష సహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా రఘో స్సుతః
ఇష్ట్వాచ దేవతాః పశ్చాత్ స్వర్గలోక మవాప సః॥ ౧౮

ఆశ్చర్యరామాయణే పంచమసర్గ స్సమాప్తః.

---

1 భరద్వాజరామాయణే.

౨౩ ఒకప్పుడు రావణుఁడు రఘుమహారాజుతో యుద్ధముఁజేసి జయించి రంపని యోధులను బంపగా రఘుమహారాజు వారి నందఱను, తీక్ష్ణమైన బాణములచే హతముఁజేసెను.

౨౪ రఘుమహారాజుచే రాక్షసులందఱు పరాజితులై తమ లంకాపురి కేగి రావణునితో రఘుమహారాజు దుర్జయుడని చెప్పిరి.

౨౫ రఘుమహారాజు రావణునియం దాగ్రహము గలవాడై, యయోధ్య నుండియే లంకాపురద్వారములను తనబాణపరంపరలచే బంధింపగా మండోదరి బాణముల నుపసంహరింపుమని లంకాపురినుండి ప్రార్థింపగా, రఘుమహారాజుపసంహరించెను.

౨౬ అనంతరము రఘుమహారాజ పుత్త్రుడగు, అజమహారాజు తండ్రియనంతరము పట్టాభిషిక్తుడై రాజ్యముఁబాలించెను (అజుడను నామమెట్లు కలిగెననగా బ్రహ్మదేవతాకమగు అజముహూర్తమునందుఁ బుట్టినవాడు గనుక అజుడని పిల్వఁబడుచుండెను.)

౨౭ ఒకానొకప్పుడు రావణుడు స్వయముగా నయోధ్యాపురికి వచ్చి యజమహారాజుతో యుద్ధముచేసెను. అజమహారాజు వాయవ్యాస్త్రముచే రావణుని సాకేతపురమునుండి లంకాపట్టణములోఁ బడవేసెను.

౨౮ అజమహారాజు పదివేలసంవత్సరములు రాజ్యమునఁబాలించి [illegible] యజ్ఞములనుఁజేసి పిమ్మట స్వర్గస్థుడయ్యెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున పంచమసర్గము ముగిసెను.

షష్ఠ సర్గ ప్రారంభః

అథాజపుత్రోఽయోధ్యాయా మభూద్దశరథో నృపః
ఇక్ష్వాకూణా మతిరథో నిత్యం ధర్మరతో మహాన్॥ ౧

* తత్పాల్యమానే సాకేతే నకశ్చి దజహాచ్ఛ్రియః
నానాయకో నచావిద్వా న్సర్వే ధర్మరతా జనాః॥ ౨

1 అష్టౌ బభూవు ర్వీరస్య మహామాత్యా యశస్వినః
ఋత్విజౌ ద్వా వభిమతౌ వసిష్ఠో వామదేవకః। ౩

* ఈదృశై స్తైరమాత్యైస్తు రాజా దశరథోఽనఘః
ఉపపన్నో గుణోపేతై రన్వశాస ద్వసుంధరాం॥ ౪

2 అయోధ్యాయాస్తు సాన్నిధ్యే దేశే కోసలనామని
కోసలాయాం మహాపుణ్యః కోసలాఖ్యో నృపోఽభవత్॥ ౫

---

* అనేన రాజ్ఞో ధర్మతః పరిపాలనేన జనానాం ధర్మనిరతత్వం భవతీతి సూచితం॥ తథాచ ప్రాచీనాః॥ రాజ్ఞి ధర్మిణి ధర్మిష్ఠాః యథా రాజా తథా ప్రజాః॥ ఇతి॥

* వ్యా॥ అనేన రాజ్ఞా సద్గుణవిశిష్టా మంత్రిణః సంగృహ్య ఇతి సూచితం తథాచ మనుః॥ సచివా న్సప్త చాష్టౌ వా ప్రకుర్వీత పరీక్షితాన్॥ ఇతి॥

1. వాల్మీకి రామాయణే బాలకాండే.

౧ అజమహారాజు ననంతరము తత్పుత్రుఁడగు దశరథమహారాజు అయోధ్య యందు పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెను. ఆ దశరథుఁడు ఇక్ష్వాకువంశీయు లగు రాజులలో నతిరథుఁడును ధర్మాసక్తుఁడును మహాత్ముఁడునై యుండెను.

*1 ౨ ఆ దశరథునిచేఁ బరిపాలింపఁబడుచున్న యయోధ్యాపట్టణమున శాస్త్రజ్ఞుఁడు కానివాఁడును, అసహనము గలవాఁడును, విద్వాంసుఁడు కానివాఁడును నొకఁడైనఁ గాన్పింపఁడు. జనులందరు ధర్మనిరతులైయుండిరి.

3 ఆ దశరథునకు కీర్తిసంపన్నులగు నెనమండ్రుగురు మంత్రులుండిరి.

* 2 వశిష్ఠుఁడు వామదేవుఁడును నిద్దఱు ఋత్విజులుండిరి.

౪ ఇట్టి సద్గుణసంపన్నులగు మంత్రులతోఁ గూడి దశరథమహారాజు భూమిని పరిపాలించుచుండెను.

౫ అయోధ్యాపట్టణ సమీపమున దక్షిణకోసలదేశమున కోసలయను రాజధానియందు పుణ్యాత్ముఁడగు కోసలుఁడను రాజుండెను.

---

*1 రాజు ధర్మముగా పరిపాలించుటచేత జనులందరు ధర్మనిరతులై యుండిరను విషయము దీనివలన సూచింపఁబడినది. ప్రాచీనులు నట్లే చెప్పిరి. (శ్లో॥) రాజు ధర్మవంతుఁడై యుండిన ప్రజలు ధర్మిష్ఠులై యుందురు. [illegible] ప్రజలట్లే యుందురని యు చెప్పఁబడినది.

*2 రాజు సద్గుణసంపన్నులగు నెనమండ్రు మంత్రులను సంగ్రహింపవలెనని దీనిచే సూచింపఁబడినది. [illegible] చెప్పెను. (శ్లో॥) [illegible] గురుమంత్రులనుగాని యోగ్యులగు మంత్రులనుగాని రాజు పరీక్షించి తనసన్నిధియందుంచుకొనవలెను.

తస్యాఽసీ ద్దుహితా రమ్యా కౌసల్యా పతికాముకా
తస్యా దశరథే నైవ వివాహో నిశ్చితో ముదా॥ ౬

లగ్నార్థం తం సమానేతుం దూతా దశరథంన్నృపం.
యయు ర్వినిశ్చయం కృత్వా । వివాహదివసస్యచ॥ ౭

తదా దశరథశ్చాపి । సాకేతే సరయూజలే
విహారం నావి రాజా వై । కురుతే మంత్రిబంధుభిః॥ ౮

తస్మిన్ కాలేతు లంకాయాం । విధిం పప్రచ్ఛ రావణః
కస్మా న్మే మరణం బ్రహ్మన్ తత్త్వంమేవక్తు మర్హసి
తద్రావణవచ శ్శ్రుత్వా కథయామాస తం విధిః॥ ౯

కౌసల్యాయాం దశరథా ద్రామ స్సాక్షా జ్జనార్దనః
చతుర్థా పుత్రరూపేణ భూత్వాత్వాం సహనిష్యతి॥ ౧౦

పంచమేఽహని లగ్నస్య రాజ్ఞో దశరథస్య హి
దివసో నిశ్చితో విప్రైః కోసలాఖ్యేన రావణ॥ ౧౧

1 తద్విధే ర్వచనం శ్రుత్వా పుష్పకస్థో దశాననః
అయోధ్యాం సత్వరం గత్వా రాక్షసైః పరివేష్టితః॥ ౧౨

నౌకావిహారిణంభూపం జ్ఞాత్వా తత్రగత స్తదా ౧౩
బభంజ నిజపాదేన తాం నౌకాం సరయూజలే
తదా సర్వే మృతా స్తత్ర । సరయ్వా నిర్మలే జలే॥ ౧౪

సుమంత్రాజనుతౌ ద్వౌతు నౌకాఖండోపరిస్థితౌ
శనై శ్శనైః ప్రవాహేణ గత్వా భాగీరథీం నదీం॥
తత స్సముద్ర మధ్యేత్య జీవితౌ ద్వీప మీయతౌ॥ ౧౫

---

1. ఆనందరామాయణే.

౬ అక్కోసలునకు కౌసల్యయను నొకకొమార్తె యుండెను. ఆమె వివాహయోగ్యురాలైయుండగా, దశరథునకిచ్చి వివాహము చేయుటకుఁ గోసలుడు నిశ్చయించెను.

౭-౮ వివాహదినమునకు దశరథుని దీసుకొనివచ్చుటకు, కోసలరాజదూతలు అయోధ్యాపట్టణమునకేగిరి. ఆ సమయమున దశరథుడు సాకేతపుర సమీపమునందలి సరయూనదిలో మంత్రిబంధుసమేతముగ నావికావిహారము సలుపుచుండెను.

౯ ఆ సమయమున లంకాపట్టణమున రావణుడు బ్రహ్మను ప్రశ్నించెను. ఓ బ్రహ్మదేవుడా! నాకెవనివలన మరణము గలుగునో విచారించి చెప్పుము. అని యడిగిన రావణుని వాక్యము విని బ్రహ్మదేవుడిట్లు సమాధానమిచ్చెను.

౧౦ దశరథునకు విష్ణ్వంశముతో నల్వురు పుత్రులుద్భవించెదరు. వారిలో కౌసల్యాపుత్రుడగు రాముడు నిన్ను సంహరింప గలడు.

౧౧ ఓ రావణుడా నేటికి నైదవదినమున కౌసల్యాదశరథులకు వివాహలగ్ననిశ్చయము బ్రాహ్మణులు చేసిరని బ్రహ్మ రావణునితోఁ జెప్పెను.

౧౨-౧౩ రావణుడు బ్రహ్మవాక్యమును విని దశరథుని సంహరింపదలచి రాక్షసులతోఁ గూడి విమానారూఢుడై యయోధ్యకేగి దశరథుని గూర్చి విచారింపగా దశరథుడు సరయూనదిలో విలాసార్థమై నావావిహారమునుఁ జేయుచుండెనని తెలిసి తానును దశరథుని వెదకికొనుచు సరయూనదీతీరమున వెళ్ళుచుండెను.

౧౪ రావణుడు సరయూనది వెంట వెళ్ళుచుండగా, దశరథసుమంత్రాదులతోఁ గూడిన నావ (పడవ) కనబడెను. రావణుడా నావను కాలితోఁ దన్నగా నా పడవ మునిగిపోయి యందలి జనులందఱు మృతినొందిరి.

౧౫ కాని దైవవశమున సుమంత్రుడును దశరథుడును పడవ చెక్కలనుఁ బట్టుకొని మెల్లమెల్లగా సరయూనదీ ప్రవాహమునుండి కొట్టుకొని వచ్చి గంగలోఁబడి యాగంగనుండి సముద్రము లోనికి వారిద్దరు కొట్టుకొనివచ్చి యొక ద్వీపమును జేరిరి

1 రావణః కోసలాం గత్వా కృత్వాపరమసంగరం
కోసలాఖ్యం నృపం జిత్వా కౌసల్యాం తు జహార సః॥ ౧౬½

కౌసల్యాం మత్స్యరాజాయ న్యాసభూతాం కరోమ్యహం
ఇతి నిశ్చిత్య మనసి పేటికాయాం నిధాయ తాం । తస్మై
సమర్ప్య హృష్టాత్మా యయౌ లంకాం దశాననః॥ ౧౭-౧౮

తిమింగిలోఽపి తాం మత్స్యే ధృత్వాబ్ధౌ విచర న్సుఖం
ఆహుతోఽన్యేన రిపుణా మత్స్యరాజేన నైతదా॥ ౧౯

ద్వీపే తాం పేటికాం స్థాప్య యోద్ధుం చ రిపుణా గతః॥ ౧౯½

తత్రైతౌ మంత్రినృపతీ ద్వీపం తం చాగతౌ తదా॥ ౨౦

నృపస్తాం పేటికాం దృష్ట్వా సముద్ఘాట్యాఽతి విస్మితః
తస్యాం దృష్ట్వాఽథ కౌసల్యాం జ్ఞాత్వా వృత్తం పరస్పరం
తావన్యోన్యం వివాహం తు నిర్వర్తయితు కాముకౌ॥ ౨౧½

స్రువేణ మనసా ధ్యాతో గురు ర్యోగబలాన్వితః
సపరస్తు సమాగత్య మంగళం నిరవర్తయత్॥ ౨౨½

లంకాయా రావణ శ్చాపి సమాహూయ విధిం పునః
ఉవాచ ప్రహసన్వాక్యం సభాయాం సంస్థితస్సుఖం॥ ౨౩½

---

1 ఆనందరామాయణే

౧౬। రావణుఁడు పిమ్మట కోసలపురికేఁగి కోసలరాజుతో గొప్పయుద్ధమును జేసి యారాజును జయించి కౌసల్య నపహరించెను.

౧౭-౧౮ ఈ కౌసల్యను చంపకుండఁగ సముద్రములోని తిమింగలమునొద్ద దాచెదనని రావణుఁడు నిశ్చయించి యా కౌసల్యను నొక పెట్టెయందుంచి సముద్రమునందలి తిమింగలమునకు దాప నిచ్చి తాను లంకాపురికేగెను.

౧౯। తిమింగలమును రావణుఁడిచ్చిన పెట్టెను నోటఁగరచుకొని సముద్రమున సంచరించుచుండఁగా శత్రువగు మరియొక మత్స్యరాజు తనను యుద్ధమునకుఁ బిలిచెను. అప్పుడా తిమింగిలము తన నోటియందలి పెట్టెను ద్వీపమునందుంచి శత్రువుతో యుద్ధము చేయఁబోయెను.

౨౦ అప్పుడు దశరథసుమంత్రులు పెట్టియున్న ద్వీపమునకే చేరిరి.

౨౧। దశరథుఁడు కౌసల్యయున్న పెట్టెఁ జూచి యా పేటికను దెరచి చూడగా కౌసల్య పెట్టెయందుండెను. ఆమెను జూచి యాశ్చర్యపడెను. పరస్పరము తమతమ వృత్తాంతములను దెలిసికొని వారిద్దఱు వివాహమును జేసికొనఁగోరిరి.

౨౨। అప్పుడు దశరథుఁడు తనగురువగు వసిష్ఠుని ధ్యానింపగా నవ్వసిష్ఠుఁడు యోగదృష్టిచేఁ దెలిసికొని భార్యతోఁగూడ దశరథుఁడుండిన ద్వీపమునకు యోగసిద్ధిచే క్షణములో వచ్చి వివాహమునుఁ జేయించుచుండెను.

౨౩। రావణుఁడు లంకాపురికేగి సభాస్థలమునఁగూర్చుండి బ్రహ్మదేవుని బిలిపించి యిటులఁబల్కెను.

ఇథే తవ మృషా వాక్యం రావణేన మయా కృతం
పతో దశరథ స్త్రోయే కౌసల్యా గోపితా మయా॥ ౨౪½

తద్రావణవచశ్శ్రుత్వా సభాయాం పద్మసంభవః
దీర్ఘస్వరేణ ప్రోవాచ ఓంపుణ్యాహమితిస్ఫుటం॥ ౨౫½

1 రావణస్య ప్రభమాత్ప్రాహకిమిదం వ్యాహృతంత్వయా ౨౬

విధిః ప్రోవాచ లగ్నంహి జాతం దశరథస్య తు॥ ౨౬½

తస్మిన్కాలే నారదోఽపి సభామేత్య తు రక్షసా
పరిపృష్టోఽబ్రవీత్తస్మై వివాహవిషయం తయోః॥ ౨౭

తదైవ రావణో మానిస్వయంభూసహిత స్త్వరం
విమానేనాగతో ద్వీపం కౌసల్యాజనుతాన్వితం॥ ౨౮

వధూవరౌ వసిష్ఠం చ । సుమంత్రం చ దశాననః
దృష్ట్వా దశాననః క్రుద్ధః హంతుం దశరథం యతః॥ ౨౯

దశాననో దశరథః । పరస్పరజయేషిణౌ।
యుద్ధం చ చక్రతుర్ఘోరౌ తదా బ్రహ్మన్యవారయత్॥ 30

1. ఆనందరామాయణే.

౨౪½ ఓ బ్రహ్మదేవుడా? నీవాక్యమును నే నబద్ధమునుగా జేసితిని. నేను దశరథునిఁ జంపితిని కౌసల్యను దాచితిని (నీవు కౌసల్యాదశరథులకు బుట్టినవానివలన నాకు మరణము కలుగునని చెప్పితివి అది యబద్ధ మయ్యెనని భావము.)

౨౫½ రావణుని వాక్యమును బ్రహ్మదేవుడు విని సభాస్థలమునందు దీర్ఘ స్వరముతో (ఓం పుణ్యాహమని) యాశీర్వచనమును స్పష్టముగాఁ బలికెను. (వసిష్ఠుడు కౌసల్యాదశరథులకు వివాహమునుఁ జేయించుచు బ్రహ్మను ధ్యానింపగా బ్రహ్మదేవుడు ఓం పుణ్యాహమని యాశీస్సును బలికెనని భావము).

౨౬ ఓ బ్రహ్మదేవుడా? నీవు సభలో నాశీర్వాదమునుఁ జేయుచుంటివి ఇప్పు డేమి శుభము జరుగుచున్నదని రావణుడు బ్రహ్మదేవునిఁ బ్రశ్నించెను.

౨౬½ కౌసల్యాదశరథులకు సముద్రద్వీపములో వివాహమిప్పుడు జరుగుచున్నది యని బ్రహ్మ రావణునితోఁ జెప్పెను.

౨౭ తా॥ ఆ సమయమున నారదుడు లంకాపట్టణమున రావణసభకు రాగా, రావణుడు, కౌసల్యాదశరథుల వివాహము జరుగుట నిజమా యబద్ధమా యని నారదునినడుగగా, నా దేవర్షి వారల వివాహము జరుగుట నిజమే యని చెప్పెను.

౨౮ అప్పుడే రావణుడు బ్రహ్మనారదులను వెంట నిడుకొని విమానారూఢుడై కౌసల్యాదశరథులుండిన ద్వీపమునకు వచ్చెను.

౨౯ ఆ ద్వీపమునందు నూతన వధూవరులగు కౌసల్యాదశరథులను వసిష్ఠ సుమంత్రాదులనుఁ జూచి యాశ్చర్యపడి రావణుడు కోపముతో దశరథుని సంహరింప నుద్యమించెను.

౩౦ దశరథుడు వెనుదీయక రావణునితో యుద్ధముఁ జేయ సమకట్టెను. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు వారల నిద్దఱను నివారించెను.

నారదోపి దశాస్యం తం న్యవారయ దనేకధా
యద్భూరి తద్భగత్యైవ మృతే రక్ష్య శ్చ రుత్తమం॥ ౩౧
నారసింహాదినా ద్వైర భగవా న్ప్రియయాపహృత్
కిమర్థం త్వాం న హింస్యాద్యై విచారయ మదీరితం
సాహసం కురు మాఽద్యైవ సత్య ముషి దశానన॥ ౩౨
1 విధిః॥ నభవిష్యతి మద్వాణీ మృషా జానీహి నిశ్చయం
యద్భావ్యం తద్భవత్యేవ గహనా కర్మణో గతిః॥ ౩౩
ఇతి తాభ్యాం వారిత స్సరావణ స్స్వపురీం గతః॥ ౩౪
గచ్ఛంతం గగనే బ్రహ్మా జటాయుం విహగోత్తమం
సమాహూయా పుత్రేణ కారయిత్వాచ సౌహృదం
జగామ సత్యలోకం తు నారదేన సమన్వితః॥ ౩౫
పక్షిరాజాధిరూఢ స్సం స్తదా దశరథో నృపః
సదార స్ససుమంత్రశ్చ సాకేతం ప్రవివేశ సః॥ ౩౬
ఏవం మృత్యుముఖాన్నిర్గ నగరీం తు ప్రవిశ్య సః
బాంధుమిత్రాదికా న్సర్వా న్సమాహూయ యథావిధి
వైవాహికోత్సవం కృత్వా పూజయామాస చాఖిలాన్
కోసలోపిస్వజామాత్రే స్వరాజ్యంచ దదౌ తదా॥ ౩౭౩౮
తయా కౌసల్యయా సాకం రాజ్యభోగాన్బుభోజ సః॥ ౩౯

1, ఆనంద రామాయణే,

౩౧ ఓ రావణుఁడా! ఏది జరుగనున్నదో యది జరుగక మానదు. ఇప్పుడు చచ్చుటకంటె రేపటిదినమునఁ జచ్చుట యుత్తమ మను లోకోక్తి యున్నది కాన నీవు నిష్కారణముగఁ గలహించి యిప్పుడే ముప్పు తెచ్చి కొనుట మంచిది కాదని నారదుఁడు రావణునితోఁ జెప్పి నివారించెను.

౩౨౪ తా॥ మఱియు నారదుడు రావణునితో నిట్లుఁ జెప్పెను. ఓ రావణుడా నీవు దశరథునితో నిష్కారణముగఁ గలహించినచోఁ బూర్వము నృసింహస్వామి స్తంభమునుండి పుట్టివచ్చిన విధముగ భగవంతుడు రామరూపమున నెవ్విధముననో యిప్పుడే యావిర్భవించి నిన్ను సంహరింపఁగూడదో నా మాటను బాగుగ నాలోచింపుము. ఆయువుండగ నిప్పుడే సాహసమును జేయకుమనెను.

౩౩౪ అప్పుడు బ్రహ్మయు నిట్లు పలికెను. ఓ రావణుడా! నా వాక్యము మిథ్య కానేరదు. నిశ్చయముగ నమ్ము. ఏది జరుగనున్నదో యది జరుగక మానదు, కర్మగతి, శ్రేయమని చెప్పెను.

౩౪ ఈ ప్రకారముగా బ్రహ్మనారదులచే రావణుఁడు నివారింపఁబడి తన పురమునకేగెను.

౩౫౪ అనంతరమాకాశమార్గమున బోవుచున్న జటాయువును బ్రహ్మ పిలిచి దశరథునితో స్నేహము జేయించి తాను నారదునితోఁగూడ సత్యలోకమునకేగెను.

౩౬ అప్పుడు దశరథుఁడు కౌసల్యా సుమంత్రులతోఁగూడ జటాయువు నధిష్ఠించి సాకేతపురమునకేగెను.

౩౭౪-౩౮౪ ఇవ్విధముగా దశరథుడు మృత్యుముఖము నుండి బయటపడి తన పట్టణమును జేరి బంధుమిత్రాదులనందఱ నాహ్వానించి యథావిధిగా వివాహమహోత్సవమును జేసి యందఱను తగునట్లు పూజించెను. కోసలరాజును దశరథునకుఁ దన రాజ్యము నిచ్చెను.

౩౯ ఆ కౌసల్యతోఁగూడ దశరథుఁడు రాజ్యభోగములననుభవించుచుండెను

ఏకదా౽జనుక స్స్వర్గం దేవేంద్రం ద్రష్టు మిచ్ఛయా
గత్వా పున స్త్వాగమనే కామధేనుం దదర్శ సః॥ ౪౦

అకుర్వం స్తన్నమస్కారం గత్వా చ కతిచి త్పదః
విచార్య చ పునః పశ్చాద్గత్వా తాం ప్రణనామ సః॥ ౪౧

క్రుద్ధా సా౽శపదిత్యేవ మనపత్యో భవాన్భవేత్
ఇతి శప్తేన రాజ్ఞా సా ప్రార్థితా పున రబ్రవీత్॥ ౪౨

మత్ప్రసాదా త్తవ సుతా త్వేకా శీఘ్రం జనిష్యతి
విలంబేన సుతా శ్చాపి భవేయు ర్గచ్ఛతా ద్భవాన్॥ ౪౩

ఇత్యుక్తో నృపతి ర్గేహం గత్వా స్నాతాం ప్రియాం పునః
మిళితో౽భూ త్తత స్సాపి సత్వరం గర్భవ త్యభూత్॥ ౪౪

దశమే మాసి వై తస్యాః కన్యారత్న మజాయత
శాంతేతి నామ భగవా న్వసిష్ఠ స్తు చకార స॥ ౪౫

క్రమా ద్వృద్ధి మవాప్తాయా శ్శాంతాయా స్తు స్వయంవరః
ఘోషితో౽భూ న్నృపతినా చాయయు ర్నృపసూనవః॥ ౪౬

రామః పరశుధారీ స న్నాయయా తత్స్వయంవరే
సర్వే పలాయితా స్సద్యః తదా నృప మువాచ సః॥ ౪౭

౪౦ ఒకప్పుడు దశరథుఁడు దేవేంద్రునిఁ జూచుటకు స్వర్గమునకేగి తిరిగి వచ్చుటలో స్వర్గసమీపమాననే, కామధేనువును జూచెను.

౪౧ కాని, దశరథుడు కామధేనువునకు నమస్కరింపకుండఁగఁ గొంత దూరమేగి, శపించుననుభయములో వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చి కామధేనువును నమస్కరించెను.

౪౨ నీవు, సంతానహీనుఁడవు కాఁగలవని కామధేనువు కోపముతో దశరథుని శపించెను. ఇట్లు దశరథుడు శపింపఁబడి కామధేనువును బహువిధముల ప్రార్థించెను.

౪౩ అప్పుడు కామధేనువనుగ్రహించి రాజుతో నిటులఁ జెప్పెను. నా యనుగ్రహముచే నీకొక స్త్రీసంతానము శీఘ్రములోఁ గలుగఁగలదు. విలంబముచేఁ బుత్త్రులు కలుగుదురు నీవు వెళ్ళుము) అని చెప్పెను.

౪౪ ఇటులఁ గామధేనువు చెప్పినపిమ్మట దశరథుడు తన గృహమునకేగెను. ఋతుస్నాతయైన కౌసల్యను దశరథుడు కలియఁగా వెంటనే యా కౌసల్య గర్భవతి యయ్యెను.

౪౫ ఆకౌసల్యకు పదియవమాసమున నొకకన్యారత్నము కలిగెను. పూజ్యుఁడగు వసిష్ఠుఁడు కౌసల్యాపుత్త్రికకు శాంతయను నామకరణముఁ జేసెను.

౪౬ క్రమముగా శాంతయను కన్యక వృద్ధినొందెను. ఆ కన్యకకు వివాహసమయము వచ్చినందున దశరథుఁడు స్వయంవరమును చాటింపగా రాజపుత్త్రులందఱు స్వయంవరమునకు వచ్చిరి.

౪౭ పరశురాముఁడు గండ్రగొడ్డలిని ధరించి యా స్వయంవరమునకు రాఁగా నా జమదగ్నిపుత్త్రునిఁ జూచి రాజులందఱు భయముచేఁ బారిపోయిరి. అప్పుడు పరశురాముఁడు దశరథునిఁ జూచి యివ్విధమునఁ బలికెను.

మహర్షయే ప్రదాతవ్యా కన్యేయం వరవర్ణినీ । నోచే
త్త్వాం నాశయిష్యామీత్యుక్త్వా రామాయయా పునః॥ ౪౮
అనపత్యోఽంగరాజోపి సఖా దశరథస్య తు
తదా నృపం ప్రార్థితవాన్కాంతాంకృత్రిమపుత్రికాం॥ ౪౯
కన్యాం దశరథో రాజ్ఞా రోమపాదేన యాచితః
అపత్యకృతికాం రాజ్ఞే రోమపాదాయ తాందదౌ॥ ౫౦
తదాది తస్యా మేకోపి నాభవత్పుత్రికశ్చిరం॥ ౫౦½
ఏతస్మిన్నంతరే రాజ్ఞా మాగధేన తు పత్రికా
సంప్రేషితాఽజపుత్రాయ స్వకన్యాశుభసూదికా॥ ౫౧½
కౌసల్యాం తాం నిశామ్యాఽశు తదా దశరథం పతిం
ప్రోత్సాహయిత్వా సుభగా ప్రేషయామాస తత్పురం॥
తత్ర గత్వా దశరథ స్స్వయంవరసభాం గతః ౫౨-౫౩
స్వయంవరసభాం సర్వే రాజపుత్రా స్సమాగతాః॥
మాగధేశసుతా సాపి సుమిత్రా స్వసఖీయుతా
సభాస్థలం గతా పాణౌ పుష్పమాలాం ధరంత్యథ॥ ౫౪½
వృద్ధదాసీ రాజవంశపరిజ్ఞానవతీ తదా ।
ఏకైకనృపసాన్నిధ్యం నీత్వా కన్యా మబోధయత్॥ ౫౫½
కన్యే మహానయం రాజా కాళింగో బహుకోశవాన్.
నైకజాయాసమప్రీతిః యదీచ్ఛసి నృపం వృణు॥ ౫౬½

౪౮ ఓ దశరథుఁడా ! యీ కన్యను మహర్షికీయుము. అటులనీయనిచో నన్ను వశింపఁజేసిదనని పరశురాముఁడు చెప్పి తిరిగి వెళ్ళిపోయెను.

౪౯ దశరథునకు మిత్రుఁడైన యంగదేశరాజగు రోమపాదుడు సంతానహీనుఁడైనందున శాంతను దనకు దత్తగా నీయుమని దశరథమహారాజును బ్రార్థించెను.

౫౦ రోమపాదుఁ డివ్విధముగ దన్నుఁ బ్రార్థింపగా దశరథుఁడు తన కుమరితను రోమపాదునకు దత్తుగా నిచ్చెను.

౫౧ ఆ మొదలు కౌసల్యయందు సంతానము చిరకాలపర్యంతము లేక కలుగకపోయెను

౫౧ ఈ సమయమున మగధరాజు దన పుత్త్రికకు స్వయంవర మహోత్సవమును జేయఁదలచి రాజులందరకు నాహ్వానపత్త్రికలను బంపుచు దశరథునకుఁగూడ నాహ్వానపత్త్రికఁ బంపెను.

౫౨-౫౩ కౌసల్య మగధరాజు పంపిన శుభపత్త్రికను జూచి, యప్పుడు వెంటనే దశరథునిఁ బ్రోత్సహించి మగధరాజ పట్టణమునకుఁ గూర్చి పంపెను. అక్కడకు వెళ్ళి దశరథుఁడు స్వయంవరసభ కేగెను.

౫౪ రాజపుత్త్రులందరును స్వయంవరసభను గూర్చి వచ్చిరి. మగధరాజ పుత్త్రిక యగు సుమిత్రయు పుష్పమాలికను హస్తమునందుంచుకొని చెలికత్తెలతోఁగూడ సభాస్థలమునకు వచ్చెను.

౫౫ రాజవంశములను గుర్తెఱిఁగిన యొక వృద్ధదాసి, సుమిత్రాదేవిని బ్రత్యేకముగ రాజపుత్త్రుల సన్నిధానమునకుఁ దీసికొనివెళ్ళి యామెకు నిటులఁ జెప్పెను.

౫౬ ఓ రాజపుత్త్రి ! ఈ కళింగదేశపు మహారాజు బహు ధనవంతుఁడును భార్యలందఱియందును సమమైన ప్రేమభావము గలవాఁడునై యుండెను. నీ కిష్టమైన వరింపు మనెను.

ఇత్యుక్తా మాగధీ జ్ఞాత్రీ పురతః స్తామచోదయత్॥ ౫౭

వంగరాజాంతికం నీత్వా రాజపుత్రీం తు చేటికా
బోధయామాస తస్యాథ బహుపుత్ర ధనాఢ్యతాం॥ ౫౮

తదాశయజ్ఞా కన్యా సా పురతస్తా మచోదయత్॥ ౫౮-౻

ఇత్థమా చ్చేటీ దర్శయంతీ రాజపుత్ర్యై బహూన్నృపాన్
బోధయంతీ చ తద్వృత్తం నినా యాజసుతాంతికం॥ ౫౯-౻

చేటీ ప్రాహ సుమిత్రాం చ రాజాఽయం రఘుపౌత్రకః
అజపుత్రః స్సార్వభౌమ స్సప్తైలవనభూపతిః।
నామ్నా దశరథో లోకే ఖ్యాతకీర్తిర్గుణాధికః॥ ౬౦-౬౧

ఇతి సంబోధితా కన్యా। మాగధీ పుష్పమాలికాం
నిక్షిప్య కంఠే రాజ్ఞ స్తు వవ్రే దశరథం తదా॥ ౬౨

తయా సుమిత్రయా సాకం సమాగత్య ౘజం పురం
బుభోజ సర్వసౌఖ్యాని చిరం దశరథ స్తతః॥ ౬౩౻

౫౭ ఇవ్విధముగ వృద్ధదాసి చెప్పగ నామెభావమును గ్రహించి ముంద అకు నడువుమని ప్రోత్సహించెను. (అనగా కళింగరాజునకు బహు భార్యలుండినట్లు గ్రహించి ముందుకు నడువుమని ప్రోత్సహించెనని భావము.)

౫౮ పిమ్మట వృద్ధదాసి రాజపుత్త్రికను వంగరాజసమీపమునకుఁదీసికొని వెళ్ళి యతడు బహుధనాఢ్యుఁడును బహుపుత్త్రుఁడునై యుండెనని యామెకుబోధించెను.

౫౮౹ ఆ దాసియొక్క యభిప్రాయమును సుమిత్రగుర్తెఱిఁగి ముందుకు నడువుమని దాసినిఁ బ్రేరేపించెను.

౫౯౹ ఇట్లుక్రమముగ నారాజపుత్రికకు రాజులనందఱను జూపించుచు వారలవృత్తాంతములను దెల్పును దశరథుని సమీపమునకుఁదీసికొని వెళ్ళెను.

౬౦౹ ఆదాసి సుమిత్రనుఁజూచి యివ్విధముగఁ బలికెను. ఓ రాజపుత్రి ఈ దశరథుఁడు సార్వభౌముడును పర్వతారణ్య సహితమగు భూమికంతకు ప్రభువును లోకప్రసిద్ధమైన కీర్తిగలవాఁడును గుణాధికుఁడునై యుండెను. ఇతఁడు రఘుమహారాజపౌత్త్రుఁడు. అజమహారాజ పుత్త్రుఁడు నీ కిష్టమైన వరింపుమనెను.

౬౧ ఇవ్విధముగనాదాసి చెప్పఁగా సుమిత్రాదేవి చేతిలోనిపుష్పమాలికను దశరథ మహారాజుయొక్క కంఠమునందుంచి యతనిని వరించెను.

౬౩ పిమ్మట దశరథుఁడు సుమిత్రాదేవితోఁగూడ నిజపురమగు సాకేతపురికి వచ్చి యామెతోఁగూడి సకల సౌఖ్యముల ననుభవించెను.

* పరంతు సంతతిం తస్యాం న లేభేఽ జనుత శ్చిరం
తా_ర్తియాశర్ణ ము_క్త్యర్థ మథ చింతాం గతో నృపః॥౬౪

తత్కాలే బ్రహ్మపు_త్రస్తు నారదో మునిస_త్తమః
వాదయన్మహతీం వీణా మయోధ్యాం ప్రవివేశ సః॥౬౫॥

రాజా దశరథ_స్తం హి పూజయామాస భ_క్తితః
సింహాసనే మహాదివ్యే సన్నివేశ్య యథావిధి॥ ౬౬॥

రాజాశ్లో॥పాతాళే బ్రహ్మలోకే వా కించిత్రం వ_ర్తతేఽనఘ ౬౭॥

---

* పుత్రోత్ప_త్తేశ్చ ఋణ నివ_ర్తకత్వం నరకోద్ధారకత్వం ఉ_త్తమలోక ప్రాపకత్వం వంశాభి వృద్ధికరత్వం చ శ్రుతావు_క్తం। ఋణ నివ_ర్తకత్వే తావత్, జాయమానో వై బ్రాహ్మణ స్త్రిభిః ఋణవాన్ జాయతే, బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్యః ఏష వా అనృణో యః పుత్రీ ఇతి, నరకోద్ధారకత్వే చ పున్నామ్నో నరకాత్త్రాయత ఇతి పుత్త్ర ఇతి, ఉ_త్తమలోక ప్రాపకత్వే చ నా పుత్రస్య లోకోఽ_స్తీతి। వంశాభివృద్ధి కరత్వే చ ప్రజాతం తం మాన్యవ_ర్తేస్తేః, ఇతి। ఏతాదృశః పుత్రో నాభూదితి దశరథః విచారయామాస॥

౬౪ కాని దశరథునకు సుమిత్రాదేవియందును సంతానము కలుగనందున మూఁడవ ఋణముయొక్క విముక్తిని గూర్చి (అనఁగా పితృఋణమును దీర్చునుపాయము లేక పోయెనని) యొకదినమున విచారింపఁ జొచ్చెను.

౬౫ అట్టిసమయమున బ్రహ్మపుత్త్రుఁడగు నారదమహర్షి మహతియను పేరుగల వీణను వాయించుకొనుచు నయోధ్యాపురికి వచ్చెను.

౬౬ దశరథమహారాజు నారదమహర్షిని సింహాసనమునందుఁ గూర్చుండఁ బెట్టి యథావిధిగ భక్తితోఁ బూజించి యీ క్రిందివిధముగఁ బ్రశ్నించెను.

౬౭ ఓ నారదా, భూలోకమునందుఁగాని పాతాళ లోకమునందుఁగాని బ్రహ్మలోకమునందుఁగాని క్షేత్రవిశేషములున్నచోఁ జెప్పుమనియొ

---

* పుత్త్రోత్పత్తివలన ఋణనివృత్తియు నరకోత్తీర్ణతయు నుత్తమలోక ప్రాప్తియు వంశాభివృద్ధియుఁ గలుగునని శ్రుతియందుఁ జెప్పబడెను. ఋణనివృత్తి విషయమై యిటులఁ జెప్పఁబడెను. (ఏమన) బ్రాహ్మణుఁడు మూఁడు ఋణములతోఁ బుట్టుననియు నా మూఁడు ఋణములలో ఋషిఋణము బ్రహ్మచర్యముచేతను దేవతాఋణము యజ్ఞములచేతను పితృఋణము పుత్త్రోత్పత్తిచేతను దీర్చబడుననియు, నెవఁడు పుత్త్రవంతుఁడో వాఁడే పితృఋణవిముక్తుఁడగుననియు (చెప్పబడినది) నరకోత్తీర్ణత విషయమున (పున్నామ నరకమునుండి రక్షించువాఁడు గాన పుత్త్రుఁడను శ్రుత్యర్థము ప్రమాణము. పుత్త్రునివలన నుత్తమలోకప్రాప్తి కలుగు ననువిషయమున (పుత్త్రులు లేని వానికి నుత్తమగతులు లేవు) అను శ్రుత్యర్థము ప్రమాణము వంశాభివృద్ధి పుత్త్రునివలనఁ గలుగు ననువిషయమున (సంతాన తంతువును తెంపకుము) అను నుపనిషద్వాక్యము ప్రమాణము. ఇట్టిశ్రేయస్కారణభూతుఁడగు పుత్త్రుఁడు కలుగకపోయెనని దశరథుఁడు విచారించుచుండెను.

1 నారదః॥ బ్రహ్మలోకాదహం ప్రాప్తః పృథివీం శృణు భూపతే।
సర్వే విలోకితా దేశాః నరనారీ ప్రపూజితాః ౬౭

యథా దృష్టా మయా రాజన్కన్యా కేకయభూపతే
నైవ దేవీ న గంధర్వీ యథా సా కిల వర్తతే॥ ౬౮

అహో మత్స్యపతే రాజ న్నత్రాహం గత్వా వ్యలోకయం
తస్యా హస్తో మయా దృష్టో రేఖా హస్తగతా స్తథా॥ ౬౯

తాం దృష్ట్వా శీఘ్ర ముత్థాయ ప్రాప్తోస్మి చ తవాంతికం
తస్యాః పాణించ గృహ్ణీష్వ యత్నేన ఖలు భూమిప॥ ౭౦

తస్యాం పుత్రో యశస్వీ చ మహాజ్ఞాని మహాతపాః।
భవిష్యతి మహారాజ తవ పుత్రో న సంశయః॥ ౭౧

శ్రావయిత్వా తు రాజానం దేవర్షిః పరమద్యుతిః
1బ్రహ్మలోకం యయౌ ధీమాన్ నృపమామంత్ర్య వై తదా॥ ౭౨

రాజా దశరథ స్తాం హి రూపేణా ప్రతిమాం భువి।
శ్రుత్వా శుశోచ లాభార్థం కథం ప్రాప్స్యామి తాం ప్రియాం॥ ౭౩

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే
షష్ఠస్సర్గస్సమాప్తః

---

1. మగ్రంథేషు రామాయణే

౨౭॥ నారదుఁడప్పుడివ్విధముగఁ బలికెను. ఓ దశరథా! నేను బ్రహ్మలోకమునుండి భూలోకమును బొంది స్త్రీ పురుషులచేఁ బూజితమైన యీ భూమండలములోని దేశములన్నియుఁ జూచితిని.

౨౮॥ ఓ రాజా! కేకయరాజపుత్త్రికయగు కైకేయివంటి సౌందర్యవతిని దేవతా స్త్రీలలోఁగాని గంధర్వ స్త్రీలలోఁగాని నేను జూచియుండలేదు.

౨౯॥ ఓరాజా! నేను అశ్వపతి మహారాజ గృహమునకు వెళ్ళినప్పుడు వానిపుత్త్రికయగు కైకేయియొక్క హస్తమును హస్తగత రేఖలను జూచితిని.

౩౦॥ ఆకైకేయినిఁజూచి నీసమీపమునకు శీఘ్రముగా వచ్చితిని. ఆమెను నీవు ప్రయత్నము చేసి వివాహమాడుము.

౩౧॥ ఆకైకేయియందు మహాజ్ఞానియును మహాయశస్సంపన్నుఁడౌనగు కుమారుఁడు నీకు కలుగఁగలఁడు సందియములేదు.

౩౨॥ గొప్పతేజస్సు జ్ఞానము గలిగిన నారదమహర్షి దశరథమహారాజునకుఁ బైవిధముగ కైకేయీ వృత్తాంతమును వినిపించి తదనుజ్ఞచే బ్రహ్మలోకమును గూర్చి వెళ్ళిపోయెను.

౩౩॥ దశరథుఁడు నారదమహర్షి వలనఁ గైకేయి, సౌందర్యమున నసమానురాలని విని యాకైకేయిని నేనెట్లు భార్యనుగాఁ బొందఁగలను నాకెట్లు లభ్యమగునని విచారింపఁదొడఁగెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున నాలవ సర్గము ముగిసెను.

సప్తమసర్గప్రారంభః

అథతత్ర గతా రాజ్ఞ స్సమీపం దేవయోగినీ।
తయా పృష్టో మహారాజః కిం త్వం ధ్యాయసిభూమిప॥ ౧

రాజోవాచ।శ్లో॥ఇదానీం నారదో దేవి హ్యాగతో మమసన్నిధేః
తేన రూపం హి కైకేయ్యాః మమ సర్వం నివేదితం॥ ౨

కథం ప్రాప్స్యామ్యహం తావదితి శోచామి పంకితే।౨౫.

యోగినీ॥శ్లో॥మోహినీ నరనారీణాం రూపిణీ జనహారిణీ।
ప్రాపయామి మహాభాగ కైకేయీం తవ సన్నిధిః॥ ౩౫.

ధైర్యం కురుమహారాజ మాతిభావే మయుస్థితే।
పరంతు శ్రుణు కాకుత్స్థ సతాం ధర్మో నచేదృశః॥ ౪౫.

తస్మాత్తస్యా స్త్వయాసార్థంవివాహార్థం యతామ్యహం।
రాజ్ఞా సభాజితా సాపి యయా శీఘ్రం చ యోగినీ॥ ౫౫.

సాహి స్వల్పేన కాలేన ప్రాప్తా కేకయపత్తనం।
నాగరైః పూజ్యమానా సా నరస్త్రీరేఽవసత్తదా॥ ౬౫.

సప్తమసర్గప్రారంభము

౧ అనంతరము యోగినియొక్కతె దశరథునిసమీపమునకు వచ్చినదై దేనినిగూర్చి నీవు విచారించుచుంటివో చెప్పుమని దశరథునిఁ బ్రశ్నించెను.

౨ దశరథుఁడిట్లుఁ జెప్పనారంభించెను. ఓ యోగినీ! ఇంతకుముందు నారదుఁడు నా యొద్దకువచ్చి కైకేయీ సౌందర్యమునుగూర్చి వర్ణించి చెప్పెను.

౨½ ఓ పండితురాలా! ఆ కైకేయి నాకెట్లు లభ్యమగునని విచారించు చుంటినని దశరథుఁడు యోగినితోఁ జెప్పెను.

౩½ యోగిని దశరథునితో నిట్లుఁ జెప్పనారంభించెను. ఓ దశరథుఁడా స్త్రీపురుషాదులను మోహింపజేయు సమర్థత నాకుఁగలదు. మఱియు నేను జనుల నాకర్షింపఁగల శక్తిగలదానను. కైకేయిని క్షణకాలములో నీ యొద్దకుఁ దీసికొని రాఁగలను.

౪½ ఓ దశరథ మహారాజా! నేను దూతికగానుండఁగా, నీకు విచారమేల? ధైర్యముగా నుండుము, కాని యీపని సత్పురుషులకు సమ్మతము కానేరదని తలచెదను నేను చెప్పునది వినుము.

౫½ రహస్యముగా నామెను దెచ్చి వివాహము చేసికొనుట సజ్జనవిరుద్ధము కాన నామెకును నీకును వివాహమగునటుల నేను యత్నించెదను. ఇవ్విధముగఁ జెప్పి దశరథునిచేఁ బూజింపఁబడి తదనుమతిచేఁ గేకయ పట్టణమునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను.

౬½ ఆ యోగిని స్వల్పకాలములోనే కేకయపట్టణమునకు వెళ్ళి యొక సరోవరతీరమునఁ దపము చేయుచున్న దానివలె నటించుచు నగర వాసులచేఁ బూజింపఁబడుచుండెను.

కైకేయీ స్నాతు మాయాతా కదాచి చ్చేటికావృతా।
సుతా మశ్వపతే ర్దృష్ట్వా లేభే సా పరమాం ముదం॥ ౭

కన్యా సాఽశ్వపతేః పుత్రీ స్నాత్వా ప్రాప్తా చ యోగినీం।
నత్వా పురఃస్థితా భక్త్యా యోగినీ సాఽవదచ్చ తాం॥ ౮

రాజలక్షణసంయుక్తా రాజపత్నీ భవిష్యసి॥ ౯

తస్యా వాక్యం నిశమ్యాథ మందహాస స్తయా కృతః।
తయా సీతా మానితా చ భవనే తు నృపస్య చ॥ ౧౦

ప్రాసాదోపరి దత్తశ్చ వాస స్తస్యా శ్శుభావహః
కదాచి త్కైకేయీం ప్రాహ యోగినీలోకమోహినీ। ౧౧

పృథివ్యా స్సాగరాంతాయాః రాజా భర్తా భవేద్యది।
తర్హి రూపస్య సాఫల్య మన్యథా వ్యర్థమేవ హి॥ ౧౨

అయోధ్యానామ విఖ్యాతా విష్ణో రాద్యా పురీ శుభా।
తస్యాం పుర్యాంతుభూపాలో నామ్నా దశరథో మహాన్ ౩౧

ఈదృశో యది తే భర్తా సఫలం తవ జీవితం।
ఇత్థం నివేదితా కన్యా తస్మిం శ్చేతో దధార సా॥ ౧౪

ఉదాసీనా నిరాహారా స్థితా సా నిరలంక్రియా।
సుతా కేకయరాజస్య యోగిన్యా ఉపదేశతః॥ ౧౫

౮ కైకేయి యొక్క పర్వదినమున సఖురాండ్రతోఁగూడి సరస్సులో స్నానము చేయుటకు రాఁగా యోగిని యా కైకేయినిఁజూచి తన కార్యము సఫలమగునని సంతసించుచుండెను.

౯ కైకేయియును స్నానముఁజేసి పురజనులచే సేవింపఁబడుచున్న యోగినిని దర్శించుటకువచ్చి భక్తితో నమస్కరించి వినయతతో నిల్వఁబడియుండఁగా, యోగిని కైకేయినిట్లాశీర్వదించెను. ఓ రాజపుత్రి! నీవు రాజలక్షణములు కలదానవుగాఁ గన్పడుచున్నందునఁ దప్పక సార్వభౌమునకు భార్యవు కాఁగలవని (యోగిని కైకేయితోఁ జెప్పెను.)

౧౦ ఆ యోగినివాక్యమును కైకేయి విని మందహాసము చేయుచు యోగినిని రాజగృహమునకు తీసికొనివెళ్ళి గౌరవించెను.

౧౧ ఆ యోగినికి తన మేడపైభాగమున కైకేయి నివాసమును కల్పించెను. ఆ మెంకు నివాసమనుకూలముగా నుండెను. ఇట్లుండ నొకప్పుడు లోకమోహినియగు యోగిని కైకేయినిగూర్చి యిట్లు పల్కెను.

౧౨ ఓ రాజపుత్రి! చతుస్సముద్రపర్యంతమగు భూమండలమును పాలించు సార్వభౌముఁడు నీకు భర్తయైనచో నీ సౌందర్యము సఫలమగును. లేనిచో వ్యర్థమగునని యెను.

౧౩ ఓ రాజపుత్రి! అట్టి సార్వభౌము డెవడుండెనని నీకు సందియము నవసరము. అయోధ్య యను పట్టణము విఖ్యాతమై యుండెను. ఆ పట్టణమునందు దశరథుఁడను సార్వభౌముఁ డుండెను.

౧౪ ఇట్టి సార్వభౌముఁడైన దశరథుఁడు నీకు భర్తయైనచో నీ జీవితము సఫలమగునని యోగిని చెప్పఁగా, నా రాజపుత్రికయగు కైకేయి యొక్క మనస్సు దశరథునియందుఁ బ్రవేశించెను.

౧౫ యోగిని, కైకేయిమనమును గ్రహించి ఓ రాజపుత్రి! నీవు నిష్కారణముగ అన్నపానాదులను ముట్టకుండఁగ నుండుము. నీ కోరిక సఫలము కాఁగలదని యుపదేశింపఁగా నా యోగిన్యుపదేశముచేఁ గైకేయి మౌనముదాల్చి యాహారమును భుజింపక యలంకారములను ధరింపక యుండెను.

తస్యా ఆళ్య స్తు తాం దృష్ట్వా భయభీతా ఇవావసన్ ।
విలోక్య కైకయీం మాతా వచనం చేద మబ్రవీత్॥౧౯

కిం వికృతిం గతాసి త్వం పుత్రి మే వద సత్వరం ।
శరీరే తవ కా వ్యాధి స్తాం యత్నా న్నాశయా మ్యహం॥౧౭

యదా సా నోత్తరం ప్రాదా త్తదా సా యోగినీంగతా ।
సుతా మే త్వీదృశీం ప్రాప్తా దశాం వై కేన హేతునా॥౧౮

యోగినీ॥ అయోధ్యా వర్ణితా తస్యాః పతి ర్దశరథ స్తథా
వర్ణితో భూ న్మయా సర్వవర్ణనే రాజ్ఞిసత్తమే॥ ౧౯

తచ్ఛ్రుత్వా కైకయీమాతా గత్వా భర్తార మబ్రవీత్
రాజ్ఞా దశరథేనైవ కుమార్యాః పాణిసంగ్రహం॥
కర్తుం యతస్వ భో నాథ తచ్చిత్తాఽభూత్సుతాయతః॥౨౦

తచ్ఛ్రుత్వా కేకయో రాజా తథేత్యుక్త్వా సభాంగతః॥
మంత్రిభి స్సమువాచ ద్వైతద్వార్తాం వదసి త్వరం॥ ౨౧

మంత్రిణః॥ శ్లో॥ త స్సైకన్యా ప్రదాత వ్యాఽనంగరూపాయసత్వ
రం।ఇతి తేషాం ప్రబ్రువతాం మంత్రి ష్వేకోఽవద త్తదా॥౨౨

౧౬ కైకేయి యొక్క సఖురాండ్రు కైకేయిస్థితిని జూచి భయభీతులై యుండిరి. కేకయపత్నియు దనపుత్త్రికస్థితిం జూచి యివ్విధముగ బల్కెను.

౧౭ ఓ పుత్త్రి! నీశరీరములో వ్యాధి యేదియో చెప్పుము నీవుమౌనముతో నుండి యాహారాదులను విసర్జించుటకుఁ గారణము వ్యాధియా, లేక మతియొక్కటియా దాపక వెంటనే చెప్పుము నీకు నేను చికిత్స చేయించెదననియె,

౧౮ కైకేయి యెప్పుడు ప్రత్యుత్తరమును జెప్పకపోయెనో యప్పుడు కైకేయితల్లి యోగినియొద్దకు వెళ్ళి ఓ యోగిని! నా పుత్త్రికయగు కైకేయి యేకారణముచే నిట్టిదశను బొందెనో జెప్పుమని యడిగెను.

౧౯ యోగిని, కైకేయి తల్లితో నిటులఁ జెప్పెను ఓ రాజపత్ని! నీకొమరిత నన్నేయే దేశములను జూచితివని యడుగగా, నేఁజూచిన దేశముల నన్నిటిని వర్ణించుచు నయోధ్యా పట్టణమును దానిప్రభువగుదశరథుని వర్ణించితిని. అదిమొదలుకొని యెందుచేతనో నీకొమరిత వికారమును బొందియున్నది.

౨౦ కేకయపత్ని యావాక్యమును విని భర్తను సమీపించి యోనాథా! నీ కొమరితను దశరథునకిచ్చి వివాహముచేయుఁ బ్రయత్నింపుము. (ఏలయన) నా మెచిత్తము యోగినివలన దశరథుని గుణములనువిన్నది మొదలుకొని యతనియందే లగ్నమైయున్నది యని యూహించెదననియె.

౨౧ భార్యయొక్క వాక్యమును కేకయరాజు విని యవ్విధముగనే ప్రయత్నించెదనని చెప్పి సభాస్థలమునకేగి, సభలోని మంత్రులతోఁ దన కొమరితను దశరథునికిచ్చి వివాహముఁ జేసెదనను విషయమును జెప్పెను.

౨౨ అప్పుడు మంత్రులు కేకయరాజుతో నిట్లుచెప్పిరి. ఓ కేకయమహా రాజా! మన్మథునితో సమానుఁడగు దశరథసార్వభౌమునకు కైకేయి నిచ్చి వివాహముఁజేయుట మాకుసమ్మతమని మంత్రులుకొందఱు చెప్పుచుండఁగా నప్పుడొక మంత్రి, రాజుతో నిట్లనియె.

శ్రూయతే ఖలు వృద్ధో హి రాజా దశరథః కృతీ ।
పురంధ్ర్య స్సంతి బహ్వ్యశ్చ తస్య రాజ్ఞో మహీపతేః॥ ౨౩॥

కథం దేయా హ్యపుత్రాయ బహుపత్నీయుతాయచ ।
తదా ప్రోవాచ గర్గస్తు విప్రో రాజపురోహితః॥ ౨౪॥

సత్రం కృతం కుబేరేణ శ్రీహరేః ప్రీతికామ్యయా ।
తస్మిన్యజ్ఞే ఋషిగణా శ్శంకరం ప్రాబ్రువం స్తదా॥ ౨౫॥

గంగాధర నమ స్తుభ్యం సర్వం జానాసి తత్త్వతః ।
రావణో రాక్షసైస్సార్థం కదా నాశం వ్రజిష్యతి॥ ౨౬॥

శివః॥ శ్లో॥ అయోధ్యాయాంమహాపుర్యాం రాజాదశరథో వసేత్
తస్య పత్నీ సుమిత్రా చ కౌసల్యా భానుమంతజా॥
అపరా కైకయీనామ తాసు పుత్రా మహాబలాః
భవిష్యంతి హి చత్వారః తేషాం జ్యేష్ఠో హనిష్యతి॥ ౨౭-౨౮॥

ఇతి వృత్త మహం యజ్ఞే హ్యశ్రౌషం త్ర్యంబకాత్పురా
తస్మాద్వైక్ష్వాకవే దేయా కన్యేయం భో నరేశ్వర॥ ౨౯॥

రాజా॥ కత్వాయోధ్యా ప్రకర్తవ్యో వివాహస్త్వయాద్రుతం
కైకేయ్యా స్తస్య భూపస్య సమయేన త్వయానఘ॥ 30॥

కైకేయ్యాం మమపుత్ర్యాం యః రాజ్ఞః పుత్రో భవిష్యతి
రాజ్యంతస్మై ప్రదేహిత్వం సత్యేనానేనగృహ్యతాం॥ 30॥

౨౩॥ ఓ కేకయమహారాజా! దశరథమహారాజు, శతవృద్ధుడని వినుచుంటిమి ఆరాజునకు బహుభార్యలుండిరని కూడ వినుచుందుము.

౨౪॥ మఱియు సంతానములేకపోవుట, బహుభార్యలుండుట, యనుదోషద్వయముకల దశరథునకుఁ గైకేయినెటుల నిచ్చెదవు; అని యొక మంత్రి చెప్పఁగా, నప్పుడు కేకయరాజపురోహితుఁడగు గర్గమహర్షి రాజుతో నిట్లు పలికెను,

౨౫॥ ఓ రాజా! పూర్వమునందు కుబేరుఁడు శ్రీహరికి ప్రీతినిఁగొల్పుటకు సత్రయాగమును జేసెను. ఆయాగమునందు మహర్షులు శంకరుని గూర్చి యిటులఁ బల్కిరి,

౨౬॥ ఓ మహేశ్వరుడా! నీకు నమస్కారము నీవు సర్వమును తెలుసుదువు. రాక్షస సహితముగా రావణుఁడెప్పుడు నశింపఁగలఁడు (అని ఋషులు శంకరునడిగిరి)

౨౭-౨౮ పరమేశ్వరుఁడు మహర్షులతో నప్పుడిటులఁ జెప్పెను అయోధ్యాపట్టణమున ధశరధుఁడను మహారాజుఁడును. వానికిఁ గౌసల్య సుమిత్ర కైకేయి, యను మువ్వురు భార్యలుందురు. దశరథున కామువ్వురి యందును నలుగురు కొమరులు గలుగుదురు, వారిలో జ్యేష్ఠుఁడగు రాముఁడు రావణుని సంహరింపఁగలఁడు, (అని శంకరుఁడు చెప్పెను.)

౨౯॥ ఈ విధముగ నేను పూర్వమునందు శివునివలన వినియుంటిని ఆకారణమువలన, ఓ కేకయరాజా! నీ కొమరితను నిక్ష్వాకువంశీయుఁడగు దశరథునకిమ్ము, (అని గర్గమహర్షి, రాజుతోఁ జెప్పెను)

౩౦॥ కేకయరాజు, గర్గమహర్షితో నిటులఁ జెప్పెను ఓ గర్గమహర్షీ! నీవయోధ్యకేగి కైకేయీ దశరథులకుఁ బ్రతినపూర్వమగు పెండ్లి రాయబారమును జరుపుము.

౩౧॥ ఓ గర్గమహర్షి! ఆ దశరథుఁడు నాపుత్త్రికయగు కైకేయియందుఁ గలిగిన కొమరునకు రాజ్యమిచ్చునటుల వానిచే శపథముఁ జేయించి కైకేయిని వివాహము జేసుకొనునట్లు నేర్పరుపుము అని కేకయ రాజు పురోహితునితోఁ జెప్పెను.

1 గర్గః॥ గమిష్యామి మహారాజ నగరం ప్రతి భూపతే
వివాహం కారయిష్యామి పుత్రాణ్యస్తే సమయేన తు॥ 32

రాజాజ్ఞయా తు గర్గోపి సాకేతం నగరం గతః
దదర్శానుకం రాజా సంపూజ్య ముని మబ్రవీత్॥ 33

సాంప్రతం జన్మసాఫల్యం జాతం మే భవదాగమాత్
భు వ్యటంతి మహాత్మానో పునంతో నిఖిలం జగత్॥ 34

గర్గః॥ శ్లో॥ యశసా తవ హే రాజన్ కర్ణా పూర్ణా మమానఘ
నేత్రయో స్సఫలార్థాయ సన్నిధిం గతవానహం॥ 35

అతయా చాగతో రాజ న్నహం మారా త్తవాంతికం
పూర్ణాం కురు మమాశాంచ వదాన్యానాం శిరోమణే॥ 36

రాజా॥ శ్లో॥ తద్వైవాహం కరిష్యామి ప్రాణైరర్థైశ్చ
సాధయే॥ 37

గర్గః॥ శ్లో॥ ప్రేషితోహం నరేంద్రేణ కాశ్మీరస్యాధిపేన తు
తుభ్యం దాస్యతి కన్యాం స్వాం సమయేన నరాధిపః॥ 38

సమయం శృణు భో రాజన్ రాజ్ఞ స్తస్య మహాత్మనః
కైకేయ్యాం మమ కన్యాయాం యస్తు పుత్రో భవిష్యతి
తస్మై స్త్ర రాజ్యందదాత్యేవంగృణతుమమకన్యకాం॥ 39

అనేన సమయేనాపి వివాహం కురు భూమిప॥ 40

1. మార్కండేయ రామాయణే.

౩౨౪ గర్గమహర్షి రాజుతో నిట్లనెను. ఓ రాజా! నేనయోధ్యాపురికేగి, నీవు చెప్పినవిధముగ నే కైకేయీదశరథులకు వివాహము నేర్పరచెదను.

౩౩౪ ఈవిధముగ గర్గమహర్షి, రాజుతోఁజెప్పి రాజుననుజ్ఞను బడసి సాకేతపురికేగి దశరథుని సందర్శింపఁగా, దశరథుఁడు గర్గమహర్షిని బూజించి యిటులఁ బల్కెను.

౩౪౪ ఓ గర్గమహర్షి! నీరాకచే నాజన్మము సఫలమయ్యెను. మీవంటి మహాత్ములరు పనిలేకపోయినను లోకమును బవిత్రముఁ జేయుటకై భూమియందు సంచరించుచుందురు అని దశరథుడు పలికెను.

౩౫౪ అప్పుడు గర్గమహర్షి యిట్లనియెను. ఓ దశరథమహారాజా! నీకీర్తిచే నా శ్రోత్రములు పూరితములైయున్నవి. నేత్రములకుఁగూడ సాఫల్యము కలుగఁజేయుటకొఱకు నీసమీపమునకు వచ్చితిని.

౩౬౪ మఱియు, ఓ రాజా! నేనొక కోరికతో దూరదేశమునుండి నీదగ్గఱకు వచ్చితిని. దాతలలో శ్రేష్ఠుఁడవగు దశరథా! నాకోరికను సఫలము జేయుము (అని గర్గమహర్షి చెప్పెను.)

౩౭ గర్గమహర్షితో దశరథుఁడిట్లుచెప్పెను. నాయొక్క యురముల చేతను ప్రాణములచేనైనను నీవు కోరినకార్యమును నెరవేర్చెదనని చెప్పెను.

౩౮ గర్గమహర్షి రాజుతో నిట్లనెను. ఓ రాజా! కాశ్మీరదేశప్రభువగు కేకయరాజు తన పుత్రికయగు కైకేయిని ప్రతిజ్ఞపూర్వకముగ నీకు నీయఁగలఁడు.

౩౯౪ ఓ రాజా! ఆప్రతిజ్ఞను జెప్పెదను. కైకేయియందు నీకు గలిగిన కొడుకునకు రాజ్యము నిచ్చెదనని ప్రతిజ్ఞఁజేసి యా కన్యను గ్రహింపుమని యతని ప్రతిజ్ఞయైయున్నది.

౪౦ ఓ రాజా! ఈప్రతిన నంగీకరించితివైనను నామెను వివాహము జేసికొనుమని గర్గమహర్షి చెప్పెను.

రాజాస్వగతం॥ శ్లో॥ వివాహస్తు మమాభీష్టః వపుత్రే రాజ్యమర్ప
ణం। యదిచేన్మమ పుత్రాశ్చ భవిష్యంతి హ్యపుత్రిణః॥ ౪౧

తేచాపి స్వస్య వంశస్య మర్యాదాం చ కుమారకాః ।
న త్యజంతి మహాత్మాన స్త్వాదావిక్ష్వాకునాకృతాం॥ ౪౨

ఇతి నిశ్చిత్య రాజా చ । వసిష్ఠాదిభి రాత్మవాన్
పురంధ్రీభి స్సమాలోచ్య తాభిశ్చ ప్రేరితోఽవదత్ ॥ ౪౩

యథా వదసి భోవిప్ర తథైవ కరవాణ్యహం
ఇత్యుక్త్వాజనుత స్సర్వైః । కాశ్మీరం ప్రతినిర్యయౌ। ౪౪

కాశ్మీరదేశపాలేన పూజితః పరమార్హణైః
చకార గ్రహణం పాణేః కైకేయ్యా రాజపుంగవః॥ ౪౫

కాశ్మీరస్య పతిః ప్రీతః పారిబర్హం దదౌ ముదా
మంథరామపి దాసీం చ । కైకేయ్యాః ప్రీతికారిణీం॥ ౪౬

రేమే రాజా తయా సార్థం సంవత్సరగణా న్బహూన్
పౌలోమ్యా చ యథా దేవ స్త్వయోధ్యాయాం
తథా నృపః॥ ౪౭

తస్మిన్కాలే దేవతానాం దానవానాం చ సంగరః
అభవత్సంగరే తస్మి న్శంబరేణ జితాస్సురాః॥ ౪౮

తదా భవ ద్దేవవాణీ యత్రాయోధ్యాపతిర్మహాన్
జయస్తత్ర నసందేహః సమానయత తంత్వితి॥ ౪౯

---

1 సత్యోపాఖ్యాన రామాయణే.

౪౧-౪౨ దశరథుఁడు తనలో నిట్లూహించెను కైకేయిని వివాహమాడుట నాకు సమ్మతమే కాని యామెకుఁగలిగిన పుత్త్రునకు రాజ్యము నిచ్చుటకు శపథము చేయుట యనునది సమ్మతముగా లేదు. కాని సంతానమే లేని నాకుఁ బుత్త్రులు కలిగినచో నా కుమారులును దమ వంశమర్యాదను నతిక్రమింపరు.

౪౩ ఇవ్విధముగ దశరథుఁడు నిశ్చయించి వసిష్ఠాదులతోడను దనభార్యలతోడను నాలోచించి వారిచేఁ బ్రోత్సహింపఁబడి గర్గమహర్షిని గూర్చి యిట్లు బలికెను.

౪౪ ఓ మహర్షీ! నీవు చెప్పిన ప్రకారముగాఁ గైకేయిని వివాహమాడెద నని చెప్పి దశరథుఁడు వెంటనే తనపరివారముతోఁ గేకయరాజ పట్టణమున కేగెను.

౪౫ కేకయరాజుచేఁ బూజింపఁబడి దశరథుఁడు కైకేయిని యథావిధిగా వివాహముఁ జేసికొనెను.

౪౬ ఆసమయమున గేకయరాజు దశరథునకుఁ బారితోషికముల ననేకములు గనిచ్చెను మఱియు కేకయరాజు తనపుత్త్రికకుఁ బ్రేమాస్పదమైన మంథరయను దాసినిగూడ నిచ్చెను.

౪౭ దశరథుఁడు కైకేయితోఁగూడ, శచీదేవితో దేవేంద్రుఁడువలె నయోధ్యాపట్టణమున బహుసంవత్సరములు సుఖించెను.

౪౮ ఆకాలమున దేవదానవులకు యుద్ధము జరిగెను. ఆయుద్ధమునందు శంబరుడను రాక్షసునిచే దేవతలు జయింపఁబడిరి.

౪౯ అప్పుడు దైవవాణి యిట్లు వినఁబడెను. ఓ దేవతలారా? అయోధ్యాపట్టణమునకుఁ బ్రభువగు దశరథుఁడే పక్షమున నుందురో, యాపక్షమున జయము గలుగుటకు సందియము లేదు కాన నతనిని దీసికొని రండు. అని యాకాశవాణి వినఁబడెను.

1 శ్రుత్వాగిరం సుమనస స్సాకేతాధిపతిం నృపం
ఆనేతుంచ జగత్రాణం ప్రేషయామాస రథ్యభృతా॥ ౯౦

సమీరణ ప్రార్థనయా తదా దశరథో నృపః
కైకేయీసహిత స్తూర్ణం రథారూఢో వినిర్యయౌ॥ ౯౧

తత్ర గత్వా దశరథ శ్చకార కదనం మహత్
శంబరోపి మహామాయా స్సంగరే తు ప్రయుక్తవాన్॥ ౯౨

వ్యాఘ్రరూపీ సింహరూపీ వ్యాళరూప్యథ శంబరః
నానాభీకరరూప స్స నృపోపరి సమాయయౌ। ౯౩

వారయామాస మాయా స్తాః ధవళాంగ మహాత్మనా
ఉపదిష్టా న్మంత్రబలా త్కైకేయీ సంగరే తదా॥ ౯౪

ఏతస్మిన్నంతరే రాజా భిన్నాక్షం స్వరథం పునః
సంగ్రామ సంభ్రమా త్తత్ర నావిద ద్రణకౌతుకీ॥ ౯౫

---

1. ఆనంద రామాయణే.

౫౦౯ ఆకాశవాణిని దేవతలు విని, యయోధ్యాపురీశుడగు దశరథునిఁ దీసికొనివచ్చుటకు వాయుదేవునిఁ బంపిరి.

౫౧౯ వాయుదేవుడు సాకేతపురికేగి దశరథుని రాక్షసులతో యుద్ధము చేయుటకు రమ్మని కోరగా, నా వాయుదేవుని ప్రార్థనచే దశరథుడు కైకేయీ సహితముగ రథారూఢుడై బయలువెడలెను. (కైకేయి తన భర్తయైన దశరథుడు రాక్షసులతో యుద్ధమునకు వెళ్ళుచుండుటచే రాక్షసులవలన నేమిప్రమాదము వచ్చునోయని రాక్షసమాయలను దెలిసిన తానుగూడ బయలుదేరెనని యూహింపఁదగు)

౫౨౯ దశరథుడు శంబరాసురుని పట్టణమునకేగి రాక్షసులతో గొప్ప యుద్ధమును జేసెను. ఆ యుద్ధమునందు శంబరాసురుడును తన రాక్షసమాయలను దశరథునిమీదఁ బ్రయోగించెను.

౫౩౯ మఱియు శంబరాసురుడు వ్యాఘ్రరూపముతోడను, సింహరూపముతోను, సర్పాకారముతోను, మఱియు నితరములగు భయంకర రూపములతోను దశరథునిమీదికి వచ్చుచుండెను.

౫౪౯ దశరథునిసమీపమునందున్న కైకేయి, బాల్యమునఁ దండ్రిగృహమునందున్నప్పుడు ధవళాంగమహర్షి పరిచర్య చేసినందున నమ్మహర్షి సంతసించి కైకేయికి రాక్షసమాయలకుఁ బ్రతిక్రియల నుపదేశించెను. ఆ ధవళాంగమహర్షిచే నుపదేశింపఁబడిన మంత్రబలముచేతను యుద్ధములో శంబరాసురుఁడు దశరథునిమీదఁ బ్రయోగించిన మాయలనన్నిటిని నివారించెను.

౫౫౯ ఈ సమయమునందు దశరథుని రథచక్రముయొక్క శీల విఱిగి పోయెను. ఆసంగతి గుర్తెఱుంగక దశరథుడు యుద్ధమునందలి వేడుకతో తొందరలో నుండెను.

* రాజ్ఞోఽంతికే స్థితానుభ్రూః కైకేయీ స్వరథం పునః
భిన్నాక్షం తు దదర్శాథ వామహస్తం నిజం పునః
అక్షస్థానే చకారాఽశు స్వపతేర్జయహేతవే॥ ౫౬-౫౭

---

* నన్వక్షస్థానే కైకేయ్యాః హస్తనిక్షేపణే కథం తన్నభగ్నమితిచే దత్రోచ్యతే, కదాచిత్కేకయగృహం ధవళాంగముని రాగతః కేకయశ్చ నియుక్తవాన్ కైకేయీం తత్సేవార్థం. కైకేయీ చాపి బహుధా తస్య పరిచర్యాం చకార॥ శ్లో॥ గంతుకామం మునిం దృష్ట్వా వరం వవ్రేథ కైకయీ। తా మువాచ మునిస్త్వాం తు చక్రవర్తీ వరిష్యతి। తవ వామకరం వజ్రాత్కఠినం భవతి ధ్రువం। యత స్త్వం వామహస్తేనాఽకరో ర్మమ నమస్కృతిం॥ ఇత్యుక్త్వా రక్షసాం మాయానాశినీశ్చ ప్రతిక్రియాః। ఉపదిశ్య చ కైకేయ్యై గతవాన్ధవళాంగక ఇతి ఆనందరామాయణాది వచనప్రామాణ్యాత్ కైకేయ్యాః శాంబరీమాయానివారణ శక్తిః వజ్రాధిక కాఠిన్యవామకరప్రక్షేపణశక్తిశ్చ సంజాతేతి సుస్థం.

---

1 అథ జిత్వా రణే దైత్యాన్దృష్ట్వా తత్కర్మ పార్థివః
దదౌ వరౌ ద్వౌ కైకేయ్యై తయా న్యాసీకృతౌ నృపే
యదాహి యాచయిష్యామి తదా త్వం దేహి తావితి॥ ౫౮-౪

---

1 ఆ॥ రా॥

*౫౬-౫౭ దశరథుని సమీపమునందున్న కైకేయి, తన రథచక్రముయొక్క శీల విఱిగినట్లు తెలిసికొని దశరథునకు ప్రమాదము లేకుండునట్లు తన వామహస్తమును చక్రముయొక్క శీలమేకకు బదులుగా నుంచి రథము పడకుండునట్లుచేసి దశరథునిఁ గాపాడెను.

---

* ౫౭. రథచక్రముయొక్క సీలమేకుకు బదులుగ గైకేయి తన వామహస్తము నుంచెనుకదా యెట్లు కైకేయియొక్క వామహస్తము విఱుగలేదని సందేహముండవచ్చును. ఈ విషయమున ఆనందరామాయణాది గ్రంథములయం దిట్లు చెప్పబడినది- కైకేయి బాలికగా నున్న సమయమున నొకప్పుడు కేకయరాజగృహమునకు ధవళాంగుడను మహర్షి రాగా నమ్మహర్షికి బరిచర్యచేయుటకు కేకయరాజు, తన పుత్త్రికయగు కైకేయిని నియమింపగా, నామె పరిచర్య బాగుగఁ జేసెను. పిదప ధవళాంగమహర్షి వెళ్ళుచుండగా గైకేయి, మహర్షిని వరమును గోరెను. అప్పుడు ధవళాంగుడు సంతసించి నీకు చక్రవర్తియగు భర్త రాగలడని వరమిచ్చి మఱియునిట్లుఁ జెప్పెను. నీవు నాకు ఎడమచేతితో నమస్కారము చేసినందున నీ వామహస్తము వజ్రముకంటెను గఠినమగుగాక యని చెప్పి రాక్షసమాయల ప్రతిక్రియలను దత్సంబంధమైన మంత్రముల నుపదేశించి ధవళాంగుడు వెళ్ళిపోయెను. ఇట్టి యానందరామాయణాది వచనములను బట్టి కైకేయికి శంబర మాయానివారణశక్తియు వజ్రముకంటె కఠినమైన వామహస్తమును సీలమేకకు బదులుగా నుపయోగించు శక్తియు, కలిగెనని తెలియుచున్నది.

౫౮-౯ అనంతరము యుద్ధములో దశరథుడు రాక్షసులను జయించి, కైకేయి తనరథము పడకుండగ తన వామహస్తమును సీలమేకుకు బదులుగా బెట్టియు, శంబరమాయలను నివారించియు, రెండువిధములఁ దన కుపకారము చేసియున్న రెండువరములను గైకేయిని గోరుకొనుమన, నామె నేను కోరినప్పుడు రెండువరముల నిమ్మని చెప్పి దశరథునియొద్దనే దాచియుంచెను.

తతః పరం దశరథ శ్శంబరం హంతు ముద్యతః
నివారయామాస నృపం నారద స్తత్ర చాగతః॥ ౫౯౫.

ద్వాపరే శంబరం భూప ప్రద్యుమ్నో నిహనిష్యతి
ఇత్యుక్త్వా థ గత స్స్వర్గం నారదో రామనామకృత్॥ ౬౦

అథాఽజపుత్ర స్స్వపురీం ప్రతి సంప్రేష్య కైకయీం
దేవేంద్రేణ సమాహూత స్స్వర్గలోక ముపాగతః॥ ౬౧౫
తత్రోపవేశ్య దేవేంద్ర స్స్వార్ధ సింహాసనే నృపం
సన్మానయామాస తదా సుధర్మాయాం విశేషతః॥ ౬౨౫.
అథాగత్య పురీం స్వీయాం। రాజా దశరథోఽనఘః
వసిత్వా స్వగృహే సర్వసౌఖ్యా న్యనుభవన్ స్థితః॥ ౬౩౫.

అథ దశరథో దశరథసమానరథీ మహీయసా బలేనసుమ
నసం నామ నగరం జగమిషయా పంకేరుహానుతసుతం
వసిష్ఠ మాహూయ నమస్కృత్య మునిదత్తానుజ్ఞః శతా
క్షౌహిణీ సేనయాసహాఽరుహ్య తురగముఖ్యం చంద్రస
మానశరీర మతిరోషసమావిష్టో విష్టరశ్రవస మారాధ్య
దండయాత్రాంచకార సాధ్యోనామ స్వీయయా సేనయా
వృతో దశరథాభిముఖ మాయయౌ యోద్ధుం యుద్ధం
చాన్యోన్య మభూత్

మాస మేకం యుద్ధం కృత్వా దశరథ స్తం సాధ్యం
జగ్రాహ, అథ సాధ్యనామానం భుమోభూషణ మవ

౫౯ దశరథుఁడు పిమ్మట శంబరుని సంహరించుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండఁగా, నా సమయమున నారదుఁడచటికి వచ్చి దశరథుని నివారించి యిట్లు బలికెను.

౬౦ ఓ దశరథా ! ద్వాపరయుగమునందు శంబరాసురునిఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు సంహరించును. కావున నీవిపుడు పేక్షింపుమని చెప్పి నారదుఁడు రామనామమునుఁ జేసికొనుచు సర్గలోకమున కేగెను.

౬౧ అనంతరము, దశరథుఁడు కైకేయిని తన పట్టణమునకుఁబంపి తన్ను దేవేంద్రుఁడాహ్వానించినందున స్వర్గములోకమున కేగెను.

౬౨ దేవేంద్రుడు దేవసభలో దశరథుని తనయర్ధసింహాసనమునందుఁ గూర్చుండఁబెట్టి విశేషముగ గౌరవించెను.

౬౩ అనంతరము దశరథుడు తన పురమునకువచ్చి స్వగృహమునందుండి సర్వసౌఖ్యముల ననుభవించుచుండెను.

౬౪ అనంతరము దశరథికులతో సమానరథికుడైన దశరథమహారాజు గొప్ప సైన్యముతో సుమనసమను పట్టణముమీదికి యుద్ధమునకుఁ బోదలచి బ్రహ్మపుత్త్రుడగు వసిష్ఠునకు నమస్కరించితదనుమతిఁబడసి కులదైవమగు రంగనాయకుని నారాధించి చంద్రవర్ణముగల యొక యశ్వమునెక్కి శతాక్షౌహిణీసైన్యముతో సుమనసనగరముమీదికి దండయాత్ర వెడలెను. సుమనసనగరాధీశుడగు సాధ్యుడనురాజు తన సైన్యముతో దశరథున కభిముఖముగా యుద్ధముఁజేయుటకు వచ్చెను. వారలిద్దరకు బరస్పరము యుద్ధము జరిగెను. దశరథుడు సాధ్యునితో నొకమాసము యుద్ధము చేసి వానినిబట్టుకొనెను. అనంతరము సాధ్యరాజపుత్త్రుడగు భూషణుడనువాడు కొలదిపరివారముతో దశరథునితో యుద్ధముచేసెను. దశరథుడు భూమికంతకు నలంకారభూతుడుగానుండిన, సాధ్యపుత్త్రుడగు భూషణునిఁ జూచి

1 లోక్యయోద్ధ మేవనైచ్ఛత్ కథ మేతాదృశం హన్త
చాస్మిన్నజ్ఞాతేఽస్యకథం పితాభవిష్యతి, కథం తన్మాతా,
కథ మప్రౌఢయౌవనా ప్రియా భార్యా, అముష్యహి
పదాని నవీనతరదళదరవిందకుసుమానీవ దృశ్యంతే ప్రీతి
వర్ధనోనామపుత్త్రోమమ హృదయ మన్యథాకరోతీతి
మనసా వితర్క్య బాలకం గ్రహీతు మారభత, సచాపి
పరాధీనోబభూవ, సచకుమారేణసహ పరాజయఖేద
మమత్వా సుఖమధ్యువాస స దశరథోఽపి మాసం తత్ర
స్థిత్వా తత్పుత్త్రసందర్శనసుఖ మవలోక్యాఽచింతయత్.
అహో సర్వదుఃఖాపనోదనక్షమ మేతన్ముఖావలోకనం
సర్వరాష్ట్రకోఽపిజయః పుత్రవియోగ మనుస్మరణాతో
దుఃఖాయ కేవలంభవతి॥ ౬౮౫,

శ్లో॥ వ్యర్థా జనిరపుత్రస్య రాజ్యశ్రీ శ్చనిరర్థకా
పుత్రవా న్మృతి మాపన్న శ్శోభతే నాసుత స్తథా॥౬౯౭

---

1. బ్రహ్మ రామాయణే.

యుద్ధముచేయుట కిచ్చగింపక యిట్లు విచారించెను ఆయోధ్యా
నేనెటులనిట్టి సుకుమారుని యుద్ధమునఁ జంపుదును వీనినిఁ జంపి
నచో వీని తల్లిదండ్రు లెటుల జీవింపగలరు! మఱియు నవయౌవన
వతిగానుండిన యితని భార్య యెట్లు భర్తృవియోగమును సహింపఁ
గలదు! ఇతని పాదములు నూతనముగా వికసించిన తామరపుష్ప
ములవలె నెంతయో మృదువుగా నున్నవి. ఈ సాధ్యపుత్త్రుడు
నాకును బ్రీతినిఁ గలుగజేయుచు నా హృదయమును వేఱువిధముగా
మార్చుచుండెనని వితర్కించుకొనుచు, తనపైకి యుద్ధమునకు సన్న
ద్ధుడైవచ్చిన యాబాలకునిఁ జంపకుండఁగఁ బట్టుకొనెను. అతడును
పరాధీనుఁడయ్యెను బంధితుడైన సాధ్యునియొద్దనే తత్పుత్త్రుడగు
భూషణునిఁగూడ నిర్బంధములో నుంచెను. కాని, సాధ్యుడు తన
పుత్త్రుడు తనదగ్గఱ నుండుటచే దనకుఁ గలిగిన పరాజయఖేదమును
మఱచి సంతోషముతో నుండెను. అదశరథుడును, మాసమువఱకు
నచ్చట నేయుండి, సాధ్యుడు తనపుత్త్రుని జూచుకొనుచుఁ బొందు
చున్న యానందమును జూచి తన మనమున నిట్లు విచారించెను.
ఓహో! యీపిల్లవాని ముఖదర్శనము, సమస్త దుఃఖమునుఁ
బోగొట్టుటకుఁ దగియున్నది. నేను రాజుల నందఱను జయించినను
నా జయము పుత్త్రులు లేనికారణముచేతను నాకు దుఃఖకరమే కాని
నాకు సుఖకరము గాదని యిట్లు విచారించెను.

౨౫ పుత్త్రులు లేనివాని జన్మము వ్యర్థము. సంపదయు నిరర్థకము. పుత్త్ర
వంతుడు మృతినొందినను శోభించును. పుత్త్రహీనుడటులు
శోభింపడు.

స్వపుత్రి స్తు పురో గచ్ఛేద్యస్య వైశ్వానరం వహన్
స్వజనైర్నీయమానస్య మృతి రప్యుత్సవో భవేత్॥ ౬౬

ఇతి సంచింత్య సాధ్యం తం పృష్ట్వా పుత్రిజనిం నృపః
హాయమేధా త్పుత్రిజన్మ శ్రుత్వా సాధ్యముఖా త్తతః
సాధ్యం చ తత్సుతం చాపి బంధముక్తౌ విధాయ సః
అయోధ్యామగమత్క్షిప్రం పుత్రాభావవిచారవాన్॥ ౬౮

అథ మంత్రిణ మాహూయ రాజా దశరథోఽవదత్ ॥౬౯

* జరా కృతాంతదూతీవ కర్ణమూల ముపాగతా
వంశాంకురో నాభవ న్మే కిం కరోమి సుమంత్ర భోః॥ ౭౦

---

* జరాం ప్రీత్యభియుక్తైరప్యుక్తం తథాహి॥శ్లో॥ యమమివ కరధృతదండం హరిమివ సగదం శశాంకమివ వక్రం।
శివమివ చ విరూపాక్షం జరా కరోత్యకృతపుణ్యమపి॥
గాత్రం సంకుచితం గతిర్విగళితా భ్రష్టాచదంతావళిః
దృష్టిర్నశ్యతి వర్ధతేబధిరతా వక్త్రంచ లాలాయతే।
వాక్యంనాద్రియతేచ బాంధవజనైః। భార్యా నశుశ్రూషతే హాకష్టం పురుషస్య జీర్ణవయసః పుత్రోఽప్యమిత్రాయతే।

ఏతాదృశదోషభూయిష్ఠా జరామమసమాగతా పుత్రోఽ నాభూదితి దశరథః విచారయామాస॥

౬-౬౪ పుత్త్రవంతుడు మృతినొందినపుడు వానిపుత్త్రుడు అగ్నిహోత్రమును బుచ్చుకొని తండ్రిశవముముందు నడచుచుండగా బంధువులచే నావరింపబడి శ్మశానమునకు దీసికొనిపోబడు పుత్త్రవంతుడగువాని మరణమును మహోత్సవముగానే యుండును.

౬౭-౬౮ ఇట్లు దశరథుడు తన మనమున విచారించి తన నిర్బంధములో నుండిన సాధ్యుడనువానిని పుత్త్రోత్పత్తిసాధనము నడిగి యాతని వలన అశ్వమేధమువలన పుత్త్రోత్పత్తి కలుగునని విని యప్పుడు సాధ్యుని, తత్పుత్త్రుడగు భూషణుని, బంధవిముక్తులనుగాఁ జేసి పుత్త్రులులేని విచారముతో సాకేతపురమున కేగెను.

౬౯-౭౦ అనంతరము దశరథుడు తన మంత్రియగు సుమంత్రునిఁ బిలిచి * యిటులఁ బలికెను. "ఓ సుమంత్రుడా! మృత్యుదేవతయొక్క దూతికవలె వార్ధక్యము కర్ణమూలము నాశ్రయించెను (అనగా వెండ్రుకలు నెఱసెను.) వంశాంకురము నాకింతవఱకు లేకపోయెను. ఏమిచేయుదును అని దశరథుడు సుమంత్రునితోఁ జెప్పి మఱియు నిట్లనియె.

---

* వ్యా॥ వార్ధక్యమునుగూర్చి ప్రాచీనులగు పండితులచే నిట్లు చెప్పఁబడెను. (ఏమన) పుణ్యము చేయకపోయినను వార్ధక్యముచే మనుజుడు యముడంతవాడగును. (అనగా దండధరుడగును. కఱ్ఱ చేతికి వచ్చునని భావము.) విష్ణుమూర్తివలె గదగలవాడగును. (అనగా రోగముగలవాఁడగునని భావము. గదయనగా రోగమనికూడ అర్థముండెను) చంద్రుడువలె వంకరగలవాడగును (అనగా ముసలితనమున వంకరలు తిరిగిపోవునని భావము) శివుడువలె విరూపాక్షుడగును. (అనగా కంటిచూపు ముసలితనములో బాగుగ నుండదని భావము.) మఱియు వార్ధక్యదోషము లివ్విధముగ చెప్పబడినవి, వార్ధక్యము వచ్చుటతోడనే శరీరము ముడతలుపడిపోవును. నడక తొట్రుపడును దంతము లూడిపోవును. చూపు తగ్గును. చెవుడు హెచ్చును. నోటివెంట చొంగకారును. బంధువు లాదరింపరు, భార్య చెప్పినమాట వినదు. అయ్యో? యెంతకష్టము! ముసలివానికి పుత్త్రుడుకూడ శత్రుడై వర్తిల్లును, కాన నట్టి దోషములకాలవాలమగు వార్ధక్యము వచ్చినదనియు, సంతతి లేకపోయెననియు దశరథుడు విచారించెను.

శీఘ్ర మానయ మే సర్వా న్గురూం స్తాన్సపురోహితాన్
తత స్సుమంత్ర స్త్వరితం గత్వా త్వరితవిక్రమః
సమానయ త్సతా న్సర్వాన్సమస్తా న్వేదపారగాన్॥ ౨౧

తాన్సంపూజయిత్వా ధర్మాత్మా శ్లక్ష్ణం వచన మబ్రవీత్॥ ౨౨

మమ రాజ్యసుఖం వ్యర్థం । నాభూ త్పుత్రసుఖం యతః
తదర్థ మశ్వమేధేన యక్ష్యామీతిమతిర్మమ॥ ౨౩

నిశమ్య వచనం రాజ్ఞో వసిష్ఠాద్యా మహర్షయః
సాధు సాధ్వితి తేప్రాహుః పున స్తా నబ్రవీ న్నృపః॥ ౨౪

కీదృశోఽశ్వ స్తత్ర భావ్యః కో విధి స్తత్ర పూజనే
కథంహి శక్యతే కర్తుం । కే జేయా స్తత్రవైరిణః॥ ౨౫

వసిష్ఠః॥ గంగాజలసమానేన వర్ణేన వపుషా శుభః
కర్ణే శ్యామో ముఖే రక్తః । పీతః పుచ్ఛే సులక్షితః॥ ౨౬

మనోవేగ స్సర్వగతి రుచ్చైశ్శ్రవసమప్రభః
వాజిమేధే హయః ప్రోక్తో శుభలక్షణలక్షితః॥ ౨౭

పత్రం లిఖిత్వా ఫాలే తు । స్వనామబలచిహ్నితం
మోచనీయః ప్రయత్నేన । రక్షకైః పరిరక్షితః॥ ౨౮

౨౧ "ఓసుమంత్రుఁడా! శీఘ్రముగా వసిష్ఠ వామదేవాది పురోహితులఁ దీసికొనిరమ్ము" అని దశరథుడు సుమంత్రునితోఁ జెప్పగా సుమంత్రుఁడు మహావేగముతోఁజని వేదవిదులగు వసిష్ఠాది పురోహితులను దీసికొనివచ్చెను.

౨౨ దశరథుఁడు తన గృహమునకు వచ్చిన వసిష్ఠాదిమహర్షుల నందఱను బూజించి మృదుమధురములగు వచనములతో వారితో నిట్లనియెను.

౨౩ ఓమహర్షులారా! నాకు బుత్త్రసుఖములేని హేతువుచే రాజ్యసౌఖ్యమును వ్యర్థమనిభావించెదను పుత్త్రసంతానముకొఱకు అశ్వమేధము చేయవలెనని తలంపు నాకుగలిగినది. మీ యభిప్రాయమేమియని దశరథుడు వసిష్ఠాదుల నడిగెను.

౨౪ వసిష్ఠాదిమహర్షులు దశరథుని వాక్యమును విని (బాగుబాగు) అని మహర్షులందఱు సమ్మతినిఁజూపిరి (అనగా పుత్త్రులుకలుగుదురని చెప్పిరి) అపుడు వసిష్ఠాదులను దశరథుడు తిరిగి ప్రశ్నించెను.

౨౫ వసిష్ఠాదిమహర్షులారా! అశ్వమేధమునకెట్టిలక్షణముగలయశ్వముండవలెను! విధానమేమి! ఎట్లుచేయశక్యమగును! ఏవైరులను జయింపవలయును వీనిని సవిస్తరముగాఁ జెప్పుమని యడిగెను.

౨౬-౨౯ వసిష్ఠుడిట్లు జెప్పెను. ఓ దశరథా! గుఱ్ఱము గంగాజలమువలె తెల్లనిరంగుగలిగి యుండవలెను. చెవులయందు నలుపు, ముఖము నందెఱుపు, తోకయందు పచ్చదనము నుండవలయును. అడ్డు లేకుండగ సర్వత్ర వెళ్ళునదిగా నుండవలెను. మనోవేగముతో సమానగమనముగలిగి యుండవలెను. వెయ్యేల? దేవేంద్రుని యశ్వమగు నుచ్చైశ్శ్రవముతో సమానముగా నుండవలెను. పైన చెప్పబడిన శుభలక్షణములుగల యశ్వము, అశ్వమేధమునకు నుపయోగించును.

౩౦ ఆ యశ్వముయొక్క లలాటమునందున నామాక్షరములతో గూడిన పత్రమును గట్టి రక్షభటుల సహాయముతో నాయశ్వమును విడిచిపెట్టవలయును.

యత్ర గచ్ఛతి యజ్ఞాశ్వ స్తత్ర గచ్ఛంతు రక్షకాః
యస్తం బలా న్నిబధ్నాతి స్వవీర్యబలదర్పితః
తస్మా త్ప్రసభ మానేయః। పరిరక్షాకరై ర్హయః॥ ౮-౯

కర్త్రా తావ త్సుధీరా స్థాతవ్యం నియమా దిహ
మృగశృంగధరో భూత్వా బ్రహ్మచర్యసమన్వితః।
వ్రతం పాలయమానశ్చ। యావద్వర్షం వ్యతిక్రమేత్ ।
తావ ద్దీనాంధకృపణాః పరితోష్యా ధనాదిభిః॥ ౧౦-౧౧

అన్నం తు బహుశో దేయం ధనం వా భూరి దీయతాం
యద్య త్ప్రార్థయతే ధీమాం స్తత్త ద్దద్యా త్కృపా
లకః॥ ౧౨

ఏవం యః కురుతే కర్మ యజ్ఞ స్సంపూర్ణతాం గతః
కరోతి సర్వపాపానాం నాశనం రిపునాశన॥ ౧౩

తస్మా ద్భవా న్సమర్థోసి। కరణే పాలనేఽశ్వనే
కృత్వాకీర్తిం సువిపులాం పావయాన్యా న్జనా న్నృప॥ ౧౪

దశరథః॥ విలోకయ ద్విజశ్రేష్ఠ వాజిశాలాం మమాఽధునా
తాదృశా స్సంతి నోవా శ్వాః। శుభలక్షణలక్షితాః॥ ౧౫

ఇతి శ్రుత్వాఽపి తద్వాక్యం వసిష్ఠః కరుణాకరః
ఉత్తస్థౌ వీక్షితుం సద్యః యోగార్హాన్వాజిన శ్శుభాన్॥ ౧౬

౧౯ ఆ యజ్ఞాశ్వము ఎక్కడికి వెళ్ళిన నక్కడకు రక్షకభటులు దానిననుసరించి వెళ్ళవలయును. ఎవరైనా యశ్వమును బలాత్కారముగఁ బట్టుకొనునో వానిని జయించి యశ్వమును రక్షకభటులు తీసికొని రావలయును.

౨౦-౨౧½ యాగము చేయువాడు సంవత్సరకాలము లేడికొమ్ములను ధరించి బ్రహ్మచర్యమును జరుపుచు నియమముతో నుండవలయు. సంవత్సరకాలమంతయు దీక్షలోనుండి దీనులకు గ్రుడ్డివాండ్రకు మఱియు నితరులకందఱకు ధనము మొదలగువానిచే సంతోషమును జేయవలయును.

౨౨½ అన్నదానము విశేషముగా జేయవలయును. ధనముకూడ విశేషముగా దానము చేయవలెను. ఎవడు దేని నడిగిన దానినంతయు నిచ్చుచుండవలయును.

౨౩½ ఓ దశరథా ! పైవిధముగా నెవడు యజ్ఞమును సంపూర్తిగఁ జేయునో వాని సర్వపాపములు నశించును.

౨౪½ "ఓ దశరథా ! నీవు యజ్ఞమును జేయుటకును అశ్వమును పాలించుటకును పెద్దలను బూజించుటకును సమర్థుడవు. యాగమునుజేసి కీర్తిని సంపాదించి యితరులనుగూడ పవిత్రము చేయుము" అని వసిష్ఠుడు దశరథునితో జెప్పెను.

౨౫½ దశరథుడు తిరిగి వసిష్ఠునితో నిటులఁ బ్రశ్నించెను. "ఓ వసిష్ఠ మహర్షీ ! నీవు అశ్వశాలను బరీక్షింపుము; అశ్వమేధమునకు దగిన శుభలక్షణములుగల యశ్వములు అశ్వశాలలో నుండినవో లేవో చూడు" మని దశరథుడు వసిష్ఠునితో జెప్పెను.

౨౬½ దయాసముద్రుడగు వసిష్ఠుడు దశరథుని వాక్యమును విని వెంటనే యాగాశ్వములను జూచుటకు లేచి యశ్వశాలకేగెను.

1 దృష్ట్వా వసిష్ఠ స్తు హయా న్రాజాన మిద మబ్రవీత్
హయమేధ క్రతో ర్యోగ్యా న్వాహాంస్తే ఒహుశ శ్శుభాన్

పశ్యతో నేత్రయో ర్మేద్య తృప్తి ర్నాస్తి రఘూత్తమ
సరయ్వా శ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమి ర్విధీయతాం ౮౮౪

సంభారా స్సంభ్రియంతాం చ తురగ శ్చ విముచ్యతాం
శాలే బధ్వా పట్ట మేకం స్వనామాంకోపశోభితం
ఇత్యుక్త్వా థవసిష్ఠ స్తు స్వాశ్రమం గత వా నభూత్
సర్వేమహర్షయ స్తస్య సంకల్పంచాశ్వమేధికం
శ్లాఘయిత్వా స్వస్వ పదం గతా దశరథాజ్ఞయా
రాజాపిసర్వసంభారాన్ సంసిద్ధాంస్తుచకారసః॥౮౯-౯౦-౯౧

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే సప్తమ స్సర్గ స్సమాప్తః

---

1. పా॥ రా॥

౨౭-౨౮ వసిష్ఠుడశ్వశాలలోని గుఱ్ఱములను జూచి దశరథునితో నిట్లు బలికెను. ఓదశరథా ! నీ యశ్వశాలలో యాగార్హములగు గుఱ్ఱము లనేకములుండెను. ఆగుఱ్ఱములను జూచిన నానేత్రములకుతనివి తీర లేదు (ఇంకను జూడవలెననియే కోరిక యుదయించుచున్నదని భావము.)

౨౯ ఓదశరథా! ఆలస్యమేల, వెంటనే సరయూనది కుత్తరభాగమున యాగభూమి నేర్పరుచుము, సమస్తసంభారములను సిద్ధముచేయుము అశ్వలలాటమునందు స్వనామాక్షరములతో గూడిన పట్టమును గట్టి యాయశ్వమును విడువుము అని వసిష్ఠుడు దశరథునితో జెప్పి తన యాశ్రమమునకు వెళ్ళెను.

౩౦-౩౧ మహర్షులందఱు దశరథుని యశ్వమేధసంకల్పమును గొనియాడి దశరథునియనుమతి నొంది తమతమ తావులకేగిరి - పిమ్మట దశరథుడును కావలసిన సంభారములను సిదముచేసెను.

ఆశ్చర్య రామాయణమున సప్తమసర్గము ముగిసెను.

అష్టమసర్గప్రారంభః.

ఏతచ్ఛ్రుత్వా రహస్సూతో రాజాన మిద మబ్రవీత్
ఋత్విగ్భి రుపదిష్టోఽయం పురావృత్తో మయాశ్రుతః॥
అహ మిక్ష్వాకుసారథ్యం కుర్వ న్ఛ్రుత్వా సభాం గతః
తత్ర భావిమహీపాలప్రసంగే తవ భూపతే
అపుత్రత్వం యదా ప్రోక్త మృషిభి ర్విధిసంసది
సనత్కుమారో భగవా న్మహర్షి నవద త్తదా॥ ౧-౩

ఋష్యశృంగం పురస్కృత్య స తు యజ్ఞం కరిష్యతి
పుత్రాస్త స్య భవిష్యంతి చత్వారోఽమితవిక్రమాః॥ ౪

ఏవం స దేవప్రవరః పూర్వం కథితవా న్కథాం
తదుక్తం బ్రహ్మసదసి వాక్య మశ్రౌష మప్యహం
త దృష్యశృంగ మానీయ సమాచర నృప క్రతుం॥ ౫

ఋష్యశృంగస్య చరితం శ్రుతం తత్ర వదామి తే
శృణుష్వ రాజశార్దూల జన్మకర్మాదికం మునేః॥ ౬

ఏకదా కాశ్యప స్స్నాతుం విభాండకమహామునిః
మహాహ్రదం గత స్తత్ర మజ్జతిస్మ మహీపతే॥
తస్య రేతః ప్రచస్కంద దృష్ట్వాఽప్సరసమూర్వశీం॥ ౭-౮

అష్టమ సర్గప్రారంభము.

౧ సుమంత్రుడు వసిష్ఠాదులు చెప్పిన వాక్యములను విని దశరథమహారాజుతో నివ్విధముగ బలికెను. ఓరాజా! వసిష్ఠాదులు చెప్పినట్లే పూర్వమునందొకరు చెప్పగా నొకకథను వినియుంటిని (చెప్పెదను వినుము)

౨-౩ నేను బూర్వకాలమునం దిక్ష్వాకుమహారాజునకు రథసారథినైయుండి ఇక్ష్వాకువు బ్రహ్మసభకు వెళ్ళుచుండగా నేనుగూడ నతనితో బ్రహ్మసభకు వెళ్ళియుంటిని. అచ్చట భావికాలపు రాజులవిషయమైన ప్రసంగము రాగా నీప్రసంగముకూడ వచ్చెను. అప్పు డచ్చటి మహర్షులు కొందఱు నీకు బుత్త్రసంతానముండదని చెప్పగా సనత్కుమార మహర్షి విని యామహర్షులతో నిట్లు చెప్పె.

౪ ఓమహర్షులారా! దశరథునకు బుత్రసంతాన ముండదని మీరు చెప్పుట యథార్థము కాదు. ఆదశరథుడు ఋష్యశృంగ మహర్షినిఁ దీనికొనివచ్చి యజ్ఞము నుజేయును పిమ్మట దశరథునకు మహాపరాక్రమవంతులగు నల్వురు పుత్త్రులు కలుగుదురు.

౫ ఇవ్విధముగ దేవర్షియగు సనత్కుమారుడు చెప్పుచుండగ నేనుగూడ బ్రహ్మసభలో నమ్మహర్షి చెప్పినవాక్యములను వినియుంటిని ఆకారణమువలన ఋష్యశృంగమహర్షినిఁ దీనికొనివచ్చి యాగము నుజేయుమని సుమంత్రుడు దశరథునితోఁ జెప్పెను.

౬-౭ ఓరాజా! ఋష్యశృంగ చరితమునుగూడ నచ్చట వినియుంటిని. అమహర్షి యొక్క జననము ప్రభావము మొదలగు వానిని జెప్పెదను వినుమని చెప్పనారంభించెను.

౮-౧౦ ఓరాజా! ఒకానొకప్పుడు, కశ్యపవంశీకుడగు విభాండకమహర్షి స్నానార్థమై యొకకొలనుకు వెళ్ళి స్నానముచేయుచుండెను. ఆసమయమున, ఊర్వశియను నప్సరస కన్పడగా నమ్మునికి రేతస్స్ఖలనమై జలములోఁబడెను.

అప్సుస్నపస్స్పృశతే రాజ న్మృగీ తచ్చాఽపిబత్తదా॥
సహాతోయేన తృషితా గర్భిణీ సమభూ త్తతః
పుత్త్రం ప్రసూయ సా శాపవిముక్తా స్వర్గతా భవత్॥ ౯॥

* సాపురోక్తా భగవతా బ్రహ్మణా లోకకర్తృణా
దేవకన్యే మృగీ భూత్వా మునిం సూయ విమోక్ష్యసే॥౧౦॥

అమోఘత్వా ద్దృష్టేశ్చైవ భావిత్వా ద్దైవనిర్మితేః
తస్యాం మృగ్యాం సమభవ త్తస్య పుత్త్రో మహీపతే
పిత్రా నీతో ఋష్యశృంగః వన ఏవాఽభ్యవర్ధత॥ ౧౧-౧౨॥

---

* దేవకన్యేతి - చిత్రరేఖానామ కాచన దేవకన్యా బ్రహ్మణ స్సదసి ప్రత్యహం నృత్యతిస్మ ఏకదా నర్తనసమయే విధి మపశ్యంతీ పరాభిముఖీ సా యదా ననర్త తదా పితామహః కుపిత స్తాం శశాప త్వం మృగీ భవేః. తయా శాపవిముక్తిం ప్రతి ప్రార్థిత శ్చాత్మభూ రనుగృహ్ణ న్నేవమువాదీత్, యదా త్వం మునిబాలకం ప్రసూతవతీ భవే స్తదా విమోక్ష్యసే, ఇతికథానుసంధేయా.

౯౫ ఓ దశరథా! ఎక్కడనుండియో యొక యాఁడులేడి దాహమై యా కొలఁకునకువచ్చి నీరు త్రాగుచుండఁగా విభాండకమహర్షి యొక్క రేతస్సు జలముతోఁగూడ లేడిగర్భములోనికిఁబోయెను. ఆ లేడియు గర్భవతియై వెంటనే యొకపుత్త్రునిఁగని శాపవిముక్తురాలై దివ్యరూపముతో స్వర్గమున కేగెను.

*౧౦౫ ఆ లేడి, పూర్వకాలమునందొక దేవకన్యకయైయుండెను. సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మదేవుఁడొకప్పుడా దేవకన్యకను లేడిరూపము నొందుమని శపింపఁగా, నా దేవకన్యక శాపవిమోచనమును గోరఁగా మునిపుత్త్రునిఁ గనినవెంటనే శాపవిముక్తి యగునని బ్రహ్మ చెప్పిన కారణమున బుత్త్రునిగని శాపవిముక్తురాలై స్వర్గమున కేగెను.

౧౧-౧౨ విభాండకమహర్షి, యమోఘవీర్యము గలవాఁడగుటవలన దైవలిఖితము జరుగవలసియున్న హేతువుచేతను ఆ యాఁడులేడియందు విభాండకమహర్షివీర్యమువలన ఋష్యశృంగుఁడు ఉద్భవించినపిదప విభాండకమహర్షియు సర్వము నెఱిఁగి, తన పుత్త్రుని స్వాశ్రమమునకుఁ దీసికొనివెళ్ళగా నచ్చట ఋష్యశృంగుఁడు పెరుగుచుండెను.

---

* చిత్రరేఖయను నొక దేవకన్యక బ్రహ్మసభలో ప్రతిదినము నృత్యము చేయుచుండెడిదైయుండెను. ఒకప్పుడు నృత్యము చేయుచున్న సమయమున బ్రహ్మవంక జూడకుండఁ నితరుల కభిముఖురాలై నృత్యము చేయుచుండెను. బ్రహ్మయుఁ గోపమంది యామెను ఆడులేడియగునటుల శపించెను. అప్పుడామె, శాపవిముక్తినిఁ బ్రార్థింపగా బ్రహ్మ యనుగ్రహించి, యిటులఁ జెప్పెను. నీవు ఋషిపుత్త్రునిఁ గనినవెంటనే శాపవిముక్తురాలవగుదువనెను. కథ యనుసంధేయము.

శృంగం శిరసి తస్యర్షేః రాజ న్నాసీ న్మహాత్మనః
తేన స ఋశ్యశృంగ ఇత్యేవ సదా ప్రథితో ఽ భవత్॥ ౧౩.

న తేన దృష్టః పూర్వో ఽన్యః పితు రన్యత్ర మానుషః
తస్మాత్తస్య మనో నిత్యం బ్రహ్మచర్యే ఽభవ న్నృప॥ ౧౪.

* ఏకస్మి న్నేవ కాలేతు సఖ్యా తవ మహీపతే
తేన కామా త్కృతం మిథ్యా బ్రాహ్మణస్యేతి నిశ్రుతం
స బ్రాహ్మణైః పరిత్యక్త స్తదా నై జగతీపతిః॥ ౧౫.

1 పురోహితాపచారాచ్చ తస్య రాజ్ఞో యదృచ్ఛయా
న వవర్ష సహస్రాక్ష స్తతో ఽపీడ్యంత తత్ప్రజాః॥ ౧౬.

---

* వ్యా॥ మిథ్యా బ్రాహ్మణస్యేతి రోమపాదః ప్రత్యహం బాడబానాం దానధర్మాదికం కరోతిస్మ ఏకస్మిన్దినే కశ్చన బాడబః రోమపాదాదేకవారం దానం గృహీత్వా పునరాదాతుం సమాగతో ఽ భూత్॥ తదా రోమపాదః మిథ్యావాదిత్వం బ్రాహ్మణజాతావారోపితవాన్ తదా సర్వేపి బాడబాః రోమపాదం తత్యజుః, కించ తద్దేశేత్వనావృష్టి స్సంభవేదితి శశపుశ్చతే. ఇతికథాత్రానుసంధేయా.

---

1. ఆధ్యాత్మరామాయణే. స॥

౧౩ ఓ దశరథమహారాజా ! మహాత్ముఁడగు ఋష్యశృంగుని శిరస్సునందు, మాతృచిహ్నమును సూచించెడి లేడికొమ్ముకూడ నొకటి యుండెను. ఆ కారణముచేతనే ఋష్యశృంగుఁడని ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడయ్యెను. (నెత్తిమీఁదను లేడికొమ్ముగల ఋషియని ఋష్యశృంగుఁడను పదమున కర్థమని యెఱుఁగనగు)

౧౪ ఆ ఋష్యశృంగుఁడు విభాండక మహర్షి యాశ్రమమునందుఁ దపోనిష్ఠుఁడై యుండి, తనతండ్రికంటె, నన్యుని నెప్పుడు చూడకపోయిన కారణముచే నమ్మహర్షి యొక్క మనస్సు, నిత్యము పరబ్రహ్మమునందే, లగ్నమైయుండెను.

* ౧౫ ఓ రాజా! ఈసమయముననే నీస్నేహితుఁడగు రోమపాదుఁడు, బ్రాహ్మణు లస్పృశ్యవాదులని బ్రాహ్మణులయందు మిథ్యావాదిత్వదూషణము నారోపించుటచే బ్రాహ్మణులచే నతఁడు పరిత్యజింపఁబడెను.

౧౬ పురోహిత బ్రాహ్మణాపచారములను రోమపాదుఁడు చేయుటవలన దేవేంద్రుఁడు, అంగదేశమున వర్షింపకపోయెను. అనావృష్టిదోషముచే ప్రజలు పీడింపఁబడుచుండిరి.

---

* వ్యా॥ రోమపాదుడు ప్రతిదినమున బ్రాహ్మణులకు దానముచేయుచుండెను. ఒకదినమున నొకబ్రాహ్మణుఁడు రోమపాదునివలనఁ నొకపర్యాయము దానము నుగ్రహించి తిరిగి గ్రహించుటను రాజు నొద్దకురాఁగా రోమపాదుఁడప్పుడు, బ్రాహ్మణులందఱు, అబద్ధమాడువారనియు, అశపాతకులనియు దూషింపగా బ్రాహ్మణులందఱు రోమపాదుని త్యజించిరి, మఱియు నతనిదేశమున వర్షము లేకుండ నుండునట్లుశపించిరి. యను కథ గ్రాహ్యము.

స బ్రాహ్మణా న్పర్యపృచ్ఛ త్తపోయుక్తా న్మనీషిణః
ప్రవర్షణే సురేంద్రస్య సమర్థా న్పృథివీపతే
కథం ప్రవర్షేత్పర్జన్య ఉపాయః పరిదృశ్యతాం॥ ౧౭-౧౮

త మూచు శ్చోదితా స్తేన సుకృతాని మనీషిణః
తత్ర త్వేకో మునివర స్తం రాజాన మువాచ హ॥ ౧౯

1* కుపితా స్తవ రాజేంద్ర బ్రాహ్మణా నిష్కృతిం చర
ఋష్యశృంగం మునిసుత మానయస్వ చ పార్థివ॥ ౨౦

2* సచే దవతరే ద్రాజ న్విషయం తే మహాతపాః
సద్యః ప్రవర్షే త్పర్జన్య ఇతి తే నాత్ర సంశయః॥ ౨౧

ఏత చ్ఛ్రుత్వా వచో రాజ న్కృత్వా నిష్కృతిమాత్మనః
స గత్వా పున రాగచ్ఛ త్ప్రసన్నేషు ద్విజాతిషు
రాజాన మాగతం దృష్ట్వా ప్రతిసంజహృషుః ప్రజాః॥ ౨౨½

తతోఽంగపతి రాహూయ సచివా న్మంత్రకోవిదాన్
ఋష్యశృంగాగమే యత్న మకరో న్మంత్రనిశ్చయాత్॥ ౨౩½

సోఽధ్యగచ్ఛ దుపాయం తు । తై రమాత్యైర్మహీపతే
శాస్త్రజ్ఞై రఖిలార్థజ్ఞై ర్నిత్యం చ పరినిష్ఠితైః॥ ౨౪½

తత్ర త్వాజ్ఞాపయామాస వారముఖ్యా మహీపతిః
వేశ్యాః సర్వత్ర నిష్ణాతా స్తా ఉవాచ మహీపతిః॥ ౨౫½

---

1. * బ్రాహ్మణాపచారో నకర్తవ్య ఇతిసూచ్యతే.
2. * అస్ఖలితబ్రహ్మచారిణో తాదృశ మహిమాస్తీతి సూచితం.

౧౭-౧౮ ఓదశరథమహారాజా! వర్షింపజేయుటకు సమర్థులు తపస్సంపన్నులు నగు బ్రాహ్మణులయొద్దకు రోమపాదుడేగి వారినిట్లు ప్రశ్నించెను. ఓ బ్రాహ్మణులారా! దేవేంద్రుడేవిధముచే వర్షించును! ఉపాయమును విచారింపుడని రోమపాదుడు బ్రాహ్మణులనడిగెను.

౧౯ అప్పుడు బ్రాహ్మణులు రోమపాదునితో నిట్లుచెప్పిరి ఓరాజా! పుణ్యవశముచే దేవేంద్రుడు వర్షము కురిపించవలసినదేకాని వేఱు మార్గములేదనిరి. వారిలో నొక మునీశ్వరుడు రాజుతో నివ్విధముగ జెప్పెను.

1* ౨౦ ఓరాజా! నీవిషయమై బ్రాహ్మణులందఱు, కోపగించిరి. వారిని ప్రసన్నులనుగా జేసికొనుము. విభాండకమహర్షి పుత్త్రుడగు ఋష్యశృంగుని నీపట్టణమునకు దీసికొనిరమ్ము.

2* ౨౧ ఓరోమపాదుడా! ఋష్యశృంగుడు నీదేశమున ప్రవేశించినచో మేఘుడు వెంటనే వర్షించును సందియములేదని యొక బ్రాహ్మణుడు చెప్పెను.

౨౨ ఈవాక్యమును రోమపాదుడు విని బ్రాహ్మణుల సన్నిధికేగి వారి ననేకవిధములుగ సంతుష్టులనుగాజేసి తిరిగి తనచంపా పట్టణమునకు రాగా పురజనులందఱు సంతోషించిరి.

౨౩½ అనంతరము రోమపాదుడాలోచనపరులగు మంత్రులనుబిలిచి ఋష్యశృంగునిం దీసుకొనివచ్చెడి విషయమైవారితో నాలోచించెను.

౨౪½ శాస్త్రజ్ఞులును, కార్యసాధకులునగు మంత్రులతో రోమపాదుడాలోచించి వేశ్యలద్వారా ఋష్యశృంగుని తనరాజ్యమునకు రప్పించుటకు నిశ్చయించెను.

౨౫½ రోమపాదుడు వేశ్యలనందఱిని బిలిపింపగా వారలందఱు రాజునొద్దకువచ్చిరి అప్పుడు రోమపాదుడా వేశ్యలతో నిట్లుపలికెను.

---

1 * ఈ కథవలన బ్రాహ్మణాపచారము చేయగూడదని సూచితము.

2 * దీనివలన అస్ఖలితబ్రహ్మచారియందలి మహిమ సూచింపబడినది.

ఋష్యశృంగ మృషేః పుత్త్రి మానయధ్వ ముపాయతః
లోభయిత్వా సమాశ్వాస్య విషయం మమశోభనాః॥ ౨౬

తా రాజభయభీతాశ్చ । శాపభీతాశ్చ యోషితః
అశక్య మూచు స్తత్కర్తుం విషణ్ణా గతచేతసః॥ ౨౭

తత్ర త్వేకా వారయోషా రాజాన మిద మబ్రవీత్
ప్రయతిష్యే మహారాజ త మానేతుం తపోధనం॥ ౨౮

అభిప్రేతాం స్తు మే కామాం స్త్వ మనుజ్ఞాతుమర్హసి
తత శ్శక్నోమ్యానయితు మృష్యశృంగ మృషేస్సుతం॥ ౨౯

తస్యా స్సర్వ మభిప్రేత మనుజానీత పార్థివః
నావి వృక్షా నథాకార్య ఫలాకారాం శ్చ మోదకాన్
సురసాం శ్చ సుగంధీని మధూని రసవంతి చ
తతో రూపేణ సంపన్నా వయసా చ మహీపతే
స్త్రియ ఆదాయ కాశ్చి త్సా జగామ వన మంజసా॥
30-31-32

సా తు స్థిత్వా కియద్దూరం సంస్థాప్య శ్రమ ముత్తమం
దృష్ట్వాంతరం కాశ్యపస్య ప్రాహిణో త్తత్ర పుత్త్రికాం॥ 33

సా తత్ర గత్వా కుశలీ తపోనిష్ఠస్య సన్నిధౌ
ఆశ్రమంతు నమాసాద్య దదర్శ త మృషే స్సుతం॥ 34

౨౩ ఓ వేశ్యలారా! విభాండకమహర్షి పుత్త్రుడగు ఋష్యశృంగుని నెవ్విధముచేతనైనను నిచ్చటకు దీసికొనిరండని రోమపాదుడు వేశ్యలతో జెప్పెను.

౨౪ అప్పుడు వేశ్యలందఱు రాజభయముచేతను, శాపభయముచేతను కాంతివిహీనులై మనస్స్వాస్థ్యములేనివారలై ఋష్యశృంగునిఁదీసికొని వచ్చుట యశక్యమనిచెప్పిరి. (అనగా వెళ్ళకునిన రాజు దండించు ననియు వెళ్ళినచో ముని శపించుననియు భయపడిరని భావము.)

౨౫-౨౯ వారిలో నొకవేశ్య రాజుతో నివ్విధముగఁబలికెను ఓ మహారాజా! ఋష్యశృంగుని దీసికొనివచ్చుటకు బయత్నించెదను నాకు కావలసిన వస్తుసంభారములను సిద్ధముఁజేయించినచో ఋష్యశృంగుని దీసికొనివచ్చుటకు నాకు సమర్థతకలదనియెను.

౩౦-౩౧-౩౨ అనంతరము రోమపాదుడు వేశ్యకుగావలసిన వస్తుసంభారముల నడిగితెలిసికొని యొక నావయందు కృత్రిమవృక్షముల నేర్పఱిచి ఫలములయొక్క యాకారముగ భక్ష్యములనుసిద్ధముజేయించి వానిని నానావయందుంచియు సువాసనగల రసవంతములైన రసాయనములనాయత్తపరచియు నా మెకోరినవిధముగ సమస్తము రాజునొనగూర్చ పిమ్మట నావేశ్య, సౌందర్యవతులు యౌవనవతులునగు మఱికొందఱువేశ్యాస్త్రీలను వెంటదీసుకొని ఋష్యశృంగునియాశ్రమ సమీపమునకు వెళ్ళెను.

౩౩ ఆవేశ్య ఋష్యశృంగుని యాశ్రమమునకు గొంతదూరమున దనపడవను నిలిపి యొక్క యాశ్రమమును గల్పించుకొని విభాండక మహర్షి లేని సమయమును జూచి తనపుత్త్రికను ఋష్యశృంగుని సమీపమునకుఁ బంపెను.

౩౪ ఆవేశ్యాపుత్త్రిక, తపోనిష్ఠుడగు ఋష్యశృంగుని యాశ్రమమునకేగి యమ్మహర్షిని జూచి యివ్విధమున గుశలప్రశ్నములను జేసెను.

1 కచ్చిత్తపో వర్ధతే తాపసానాం కచ్చిత్తపో ధ్యాన ఫలం ప్రభూతం
కచ్చిత్త్వయా పీడ్యతే నైవ విప్ర కచ్చిత్స్వాధ్యాయః క్రియతే చర్షిశ్రేష్ఠ॥ ౩౫

ఇతి శ్రుత్వా వచస్తస్య మునివేషధరస్య హి
ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞో మునివేషవిధారిణీం ౩౬

బుద్ధ్యా భవాన్జ్యోతి రివ ప్రకాశతే మన్యేచాహం త్వామభివాదనీయం, పాద్యంచాహం సంప్రదాస్యామి తేऽద్య యథాసిద్ధ్యై తత్కర్మఫలానిచైవ॥ ౩౭

కాశ్యాం బృస్యామాస్వ యథోపవేశం కృష్ణాజినే వా స్తృతాయాం సుఖాయాం
క్వ చాశ్రమ స్తవ కిం నామచేదం బ్రాహ్మ్యం భాతి తదేవ వ్యక్తం॥ ౩౮

తతో వేశ్యా ప్రత్యువాచ ద్విజేంద్రం శంకాయుక్తా కాశ్యపస్యాగమే తు
మమాऽऽశ్రమః కాశ్యపపుత్త్రి రమ్య స్త్రియోజనం శైలమిమం పరేణ॥ ౩౯

అత్ర స్వధర్మోऽనభివాదనం మే న చోదకం పాద్య మిమం స్పృశామి॥ ౩౯-౪

---

1. అధ్యాత్మరామాయణే.

౩౫ ఓ ఋష్యశృంగమహర్షీ! ఆశ్రమవాసులగు మహర్షులందఱకుఁదపస్సు బాగుగజరుగుచున్నదా! కందమూలఫలాదులు విస్తారముగ లభించుచున్నవా! స్వాధ్యాయము హోమము మొదలగునవి బాగుగ జరుగుచున్నవా (అని ప్రశ్నించెను.)

౩౬ ఋష్యశృంగుడు మునివేషధారిణియగు వేశ్యయొక్క మనోహర వాక్యములను విని యా వేశ్యనుగూర్చి యిట్లుఁబలికెను.

౩౭ నీవు సాక్షాత్పరబ్రహ్మవలె ప్రకాశించుచున్నావు. నీవు నమస్కరింపఁదగినవాడవు. నేనుచేసిన తపస్సంతయు నీకుసిద్ధించునట్లు నర్ఘ్యపాద్యాదుల నిచ్చెదను. స్వీకరింపుము.

౩౮ నీవు కుశాసనమునందుఁగాని కృష్ణాజినమునందుఁగాని సంతోషముతోఁగూర్చుండుము. నీయాశ్రమమెక్కడనున్నది! నీపేరేమి! నీవు సాక్షాద్బ్రహ్మ దేవుడవై యిచ్చట ప్రకాశించుచున్నావు (అని ఋష్యశృంగుడు వేశ్యతోఁబలికెను.

౩౯ అనంతరము వేశ్య, విభాండకమహర్షి వచ్చునేమోయను సందేహము కలిగిఋష్యశృంగునిగూర్చి యివ్విధముగ బలికెను. ఓ ఋష్యశృంగ మహర్షీ! మా యాశ్రమము మిక్కిలి రమణీయముగా నుండును ఇచ్చటికి బం(డెండుక్రోసుల దూరములోనున్నది.

భవతా నాభివాద్యోహ మభివాద్యో భవా న్మయా
వ్రత మేతాదృశం బ్రహ్మ న్పరిష్వజ్యో భవా న్మయా
ఇతి శ్రుత్వా వచ స్తస్య పున రాహ తపోధనః॥ ౪౦ ౪౧

ఫలానిపక్వాః దదాని తేఽహం భల్లాతకాన్యామలకానిచైవ
కరూషకానీంగుదకాని తావద్యథోపజోషం ఫలమత్ర
భుంక్ష్వ॥ ౪౨

సా తాని సర్వాణి చ వర్జయిత్వాభక్ష్యం మహార్హం
ప్రదదౌతతోఽస్య
తాన్యృష్యశృంగస్య మహారసాని భృశం సురూపాణి
రుచిం దదుర్హి॥ ౪౩

తదా చుచుంబా మలగండమూలే సమాశ్లిష చ్చాసకృ
ద్దృష్యశృంగం
అవేక్ష్యమాణా శనకై ర్జగామ కృత్వాగ్నిహోత్రస్య
తదాపదేశం॥ ౪౪

తస్యాం గతాయాం మదనేన చిత్తవిచేతనః ప్రీతివ దృష్య
శృంగః
తామేవ చిత్తేన గతేన శూన్యో వినిశ్వస న్నార్తవపు
ర్బభూవ॥ ౪౫

౪౦-౪౧ ఋష్యశృంగమహర్షీ! మా నిజధర్మములను జెప్పెదను వినుము. మేము ఇతరుల నమస్కారములను స్వీకరింపము. మఱియు నితరుల యర్ఘ్యపాద్యాదులనుగూడ గ్రహింపము కాన నీవు నాకు నమస్కరింపకుము. నేను నీకు నమస్కరించెదను. ఈ సమయమున నిది మా వ్రతము. నిన్ను నేను కౌఁగిలించుకొనెదనని యవ్విధముగఁ జేసెను. ఇవ్విధముగా వేశ్యావచనములను విని ఋష్యశృంగుడు తిరిగి వేశ్యతో నిట్లు పలికెను.

౪౨ నీకు జీడిమామిడిపండ్లను నారికేళఫలములను ఇంగుదీఫలములను మఱియు నితరములగు ననేక కందమూలఫలాదుల నిచ్చెదను. భుజింపుమని యా ఫలములను, మునివేషధారిణియగు వేశ్యకు ఋష్యశృంగు డిచ్చెను.

౪౩ అప్పుడు మునివేషధారిణియగు వేశ్య, ఋష్యశృంగునిచే, నీయబడిన ఫలముల నన్నిటిని విడిచి, తనచే దీసికొనిరాబడిన మధురములగు భక్ష్యములను ఋష్యశృంగునకు నీయగా ఋష్యశృంగుని వాని నన్నిటిని భక్షించెను. ఆ భక్ష్యములన్నియు మహర్షికి రుచికరములుగా నుండెను.

౪౪. అప్పుడు మునివేషధారిణియగు వేశ్య, ఋష్యశృంగుని గండస్థలము నందు ముద్దుపెట్టుకొనెను. మఱియు ఋష్యశృంగుని నాలింగనము జేసికొనెను. ఇట్లు చేసి వేశ్య, తా నగ్నిహోత్రమును జేసికొనవలయుననెడి మిషతో మెల్లగా దన నివాసమునకు వెళ్ళెను. ఋష్యశృంగుడామెనుఁ జూచుచునే యుండెను.

౪౫ ఆ వేశ్య వెళ్ళినపిమ్మట, ఋష్యశృంగుడు మన్మథవికారములతో గూడి మునివేషధారిణియగు నా వేశ్యనే మనమునందుఁ దలచుచు నిట్టూర్పు విడుచుచు, శరీరములో బాధగలవాఁడువలె నుండెను.

తతో ముహూర్తం హరిపింగళాక్షః ప్రవేష్టితో రోమభి రానఖాగ్రాత్
స్వాధ్యాయవాన్ దృష్టసమాధియుక్తో విభాండకః కాశ్యప ఆవిరాసీత్॥ ౪౬

సోఽపశ్య దాసీన ముపేత్య పుత్త్రం జ్యాయం స్త మేవం విపరీతచిత్తం
వినిశ్వస న్తం ముహు రూర్ధ్వదృష్టిం విభాండకః పుత్త్ర మువాచ దీనం॥ ౪౭

నత్వం యథా పూర్వమివాసి పుత్త్ర చింతాపర శ్చాపి విచేతనశ్చ
దీనోఽతిమాత్రం త్వ మిహాద్య కింను పృచ్ఛామి త్వాం క ఇహా భ్యాగతోఽభూత్॥ ౪౮

నకల్ప్యంతే సమిధః కింను తాత కచ్చి ద్ధుతం చాగ్ని హోత్రం త్వయాఽద్య
సునిర్ణిక్తం స్రుక్స్రువం హోమధేనుః కచ్చి త్సవత్సా చ కృతా త్వయాఽద్య॥ ౪౯

ఋష్యశృంగః ॥శ్లో॥ ఇహా గతో జటిలో బ్రహ్మచారీ నవై హ్రస్వో నాతిదీర్ఘో మనస్వీ
సువర్ణవర్ణః కమలాయతాక్షః సుతం సురాణామివ శోభమానః॥ ౫౦

౪౬ అనంతరము కశ్యపపుత్త్రుడును, స్వాధ్యాయవేత్తయు, సమాధివంతుడును నఖశిఖాపర్యంతము రోమములతో నిండిన వాడునగు విభాండకమహర్షి క్షణకాలములో స్వాశ్రమమునకు వచ్చెను.

౪౭ విభాండకమహర్షి తన యాశ్రమమునకు వచ్చి పుత్త్రునిఁజూడగా నతడు దేనినో ధ్యానించుచున్నవాడుగాను, విపరీతచిత్తుడుగాను, మాటిమాటికి నిట్టూర్పువిడుచువాడుగాను, కన్పడినందున దీనభావముతోనున్న పుత్త్రుడగు ఋష్యశృంగునిగూర్చి విభాండకమహర్షి యివ్విధముగఁ బలికెను.

౪౮ పుత్త్రుడా! నీవుపూర్వమువలె కన్పడవు, ఎందువలన విచారముతోనున్నవాడవుగాను మనస్థిమితములేనివాడవుగాను దుఃఖితుడవుగాను కన్పడుచుంటివి కారణమేమి, ఇచ్చటికెవ్వరైనను వచ్చిరా!

౪౯ సమిధలను దెచ్చితివా! అగ్నిహోత్రమును జేసితివా! యజ్ఞపాత్రలగు స్రుక్స్రువములను శుభ్రము చేసితివా! హోమధేనువును బాలుపితికితివా! (అని విభాండకమహర్షి, పుత్త్రుడగు ఋష్యశృంగునిఁ బ్రశ్నించెను.

౫౦ ఋష్యశృంగుడు తండ్రితో నివ్విధముగ జెప్పనారంభించెను. ఓతండ్రీ! ఇచ్చటకు జటాధారియగు, బ్రహ్మచారియొకడు వచ్చెను. అతడు విశేషముగా పొట్టివాడుగాగాని పొడగరిగాగాని లేడు సమాంగుడై యుండెను. మేలిమిబంగారముతో సమానమగు వర్ణముగలవాడై యుండెను. పద్మపత్రములవలె విశాలనేత్రములు గలవాడై యుండెను. మఱియు దేవతలనుగూడ మోహింపఁజేయువాడుగా నుండెను.

ఆలంబమానా పునరస్య కంఠే విరాజతే విద్యుదివాంతరిక్షే
ద్వౌ మాంసపిండౌ వధరేణ కంఠౌ దలోమశౌ చాపి మనోహరౌ చ॥ ౫౧

నచాపి పాద్యం బహుమన్యతే ఽసౌ ఫలాని చైతాని మయాహృతాని।
మయోపభుక్తాని ఫలాని తస్య నేమాని తుల్యాని రసేన తేషాం॥ ౫౨

ఇచ్ఛామి తస్యాంతికమేవ తాత కానామ సా వ్రతచర్యాను తస్య। ఇచ్ఛామ్యహం చరితుం తేన సార్ధం యథా తపస్సచరత్యుగ్రకర్మా॥ ౫౩

ఇత్యేవ వాక్యం మునిరాత్మజస్య శ్రుత్వా మహావాక్యవిశారదోఽసౌ। ఉవాచ వాక్యం పరిశాంతయంశ్చ విభాండక స్తపసా జ్ఞాతతత్త్వః॥ ౫౪

రక్షాంసి చైతాని చరంతి పుత్ర। రూపేణ తేనాద్భుతదర్శనేన। అతుల్యవీర్యాణ్యతిరూపవంతి విఘ్నం సదా తపసశ్చింతయంతి॥ ౫౫

రక్షాంసి తానీతి నివార్య పుత్రం। విభాండక స్తపసే నిర్జగామ। యదా పునః కాశ్యపో నిర్జగామ ఫలాని హర్తుం విధినా వనాద్ధి॥ ౫౬

౫౧ ఓ తండ్రీ! ఆకాశమునందు మెఱుపుతీగవలె నతని కంఠమునందు జడ వ్రేలాడుచు ప్రకాశించుచుండెను. ఆతని కంఠమునకు క్రింది భాగమున, రోమరహితములగు రెండు మాంసపుముద్దలు మనోహరముగా నున్నవి.

౫౨ ఓ తండ్రీ! నే నిచ్చిన కందమూలఫలాదులనుగాని యర్ఘ్యపాద్యాదులనుగాని భుజింపలేదు. నాకు ఫలాదుల నిచ్చెను. మనయొద్దనున్న ఫలములు, మాధుర్యములో ఆ తపస్వి యిచ్చిన ఫలములతో సమానము కానేరవు. ఆ తపస్వి యిచ్చిన ఫలములను నేను భక్షించితిని. మధురములగు జలములను ద్రాగితిని. ఫలములుగాని రసములుగాని బహువిధములుగా నుండెను.

౫౩ ఓ తండ్రీ! నే నా తపస్వియొక్క సమీపమునుండఁ గోరికగా నున్నది. ఆ తపస్వియొక్క వ్రతచర్య యేదైయుండును. (అనగా వ్రతచర్య పేరేవి) ఆ బ్రహ్మచారితోఁగూడ, నేనుగూడ నిట్టి వ్రతచర్య చేయవలయునని కోరుచుంటిని. ఎందువల్లననగా నాతఁ డిట్టి వ్రతచర్య చేయుటచేతనే గొప్ప తపస్వియయ్యెను. కాన నేనుగూడ చేసెదననియె.

౫౪ ఈప్రకారముగాఁ జెప్పబడిన తన కుమారుని వాక్యమును విభాండక మహర్షి విని, తపోబలముచేత యథార్థమును దెలిసికొని తన పుత్రునిఁగూర్చి యివ్విధముగాఁ బలికెను.

౫౫ ఓ పుత్రుడా! నీవు చూచిన యాశ్చర్యరూపమును గురించి నే నాలోచింపగా రాక్షసుడిట్టి యద్భుతరూపముతో సంచరించుచున్నట్లు తోచుచున్నది. మిక్కిలి వీర్యము సౌందర్యముగల రాక్షసులు మహర్షుల తపస్సులకు విఘ్నములఁ జేయుట కాలోచించుచుందురు అని విభాండకుడు ఋష్యశృంగునితో జెప్పెను.

౫౬ ఓ పుత్రకా! నీవా రాక్షసుల దెరవునకుఁ బోవద్దని పుత్రుని నివారించి తన యాశ్రమమునుండి కందమూలఫలాదులను దీసికొని వచ్చుటకు మఱియొక వనమునకు విభాండక మహర్షి వెళ్ళెను.

తదా పున ర్లోభయితుం జగామ సా వారయోషా
ముని మృష్యశృంగం । దృష్ట్వైవ తాం మృష్యశృంగః
ప్రహృష్టః సంభ్రాంతరూపో న్యపత త్తదానీం॥ ౫౮

1 ప్రోవాచ చైనాం భవదాశ్రమాయ గచ్ఛామి యావ
న్నపితా మమైతి । తతో వేశ్యా కాశ్యపస్యైకపుత్రం
ప్రవేశ్య యోగేన విముచ్య నావం॥ ౫౯

* ప్రమోదయంత్యో వివిధై రూపాయై రాజగ్ము రంగాధిప
రాజధానీం । సర్వ స్సువృష్టిశ్చ బభూవ దేశే తత్పాద
విన్యాసవశా త్సుభిక్షం॥ ౬౦

స లోమపాదః పరిపూర్ణకామ స్సుతాం దదౌ
ఋష్యశృంగాయ శాంతాం॥ ౬౧

---

* వ్యా॥ నను వేశ్యాలింగనాదినా తద్దత్త భక్ష్యభో
జ్యాదిభోజనాదిభిశ్చ ఋష్యశృంగస్య మహా న్తపోహానా
పత్త్యాం తస్యపాదప్రక్షేపణేనైవ రోమపాదరాష్ట్రే సువృష్టి
రభూదితి కథన మనుపపన్నం స్యాదితి చేదత్రోచ్యతే తస్య
స్త్రీవిషయకజ్ఞానస్యై వాభావాత్ వారస్త్రీవిషయకజ్ఞానం
కథంవా భవేత్ అపిచ మనశ్చాంచల్యస్య హేతురేవ నాస్తి

---

1. అ॥ రా॥

౫౪ విభాండకమహర్షి, వనమునకు వెళ్ళిన యవకాశమునుజూచి వేశ్యలు తిరిగి ఋష్యశృంగుని లోభపెట్టుటకు ఋష్యశృంగాశ్రమమునకు వెళ్ళగా దన సమీపమునకువచ్చిన వేశ్యను ఋష్యశృంగుడుచూచి సంతుష్టుడును భ్రాంతచిత్తుడునయ్యెను

౫౫-౫౯ ఋష్యశృంగుడు మునివేషధారిణియగు తపస్వినిఁగూర్చి యివ్విధముఁబలికెను, నాతండ్రియగు విభాండకమహర్షి రాకమునుపే నీయాశ్రమమునకు వెళ్ళుదమని బయలుదేఱి వేశ్యలందఱు నివసించిన కల్పితాశ్రమమువద్దకు ఋష్యశృంగుడు వచ్చి వారున్న నావమీదనెక్కెను ఆవేశ్య లిట్లు ఋష్యశృంగుని తనపరివారయొద్దకుఁదీసికొనివచ్చి యతని సమాధితోఁగూడ నావను విడిపించెను (అనగా జీవబ్రహ్మైక్యానుసంధానరూపమగు ఋష్యశృంగుని సమాధిని భంగపరచెననియు, ఆశ్రమమువలె కల్పింపబడిన పడవను రోమపాదుని నగరమునకు విడిచిపెట్టించినదనియు భావము.) ఇట్లు నావనువదలి వేశ్యలందఱు వివిధోపాయములచే ఋష్యశృంగుని సంతోషపెట్టుచు రోమపాదుని రాజధానియగు చంపాపట్టణమునకు దీసికొనివచ్చిరి ఋష్యశృంగుని పాదవిన్యాసమా రోమపాదనగరమున కలుగుటతోడనే సువృష్టి, సుభిక్షముకలిగెను అప్పుడు రోమపాదుడు తన యభీష్టము నెరవేరినందున ఋష్యశృంగునకు దన కొమరితయగు శాంతనిచ్చి వివాహముచేసి తనపట్టణముననే యుంచుకొనెను.

---

*వ్యా॥ వేశ్యాలింగనాదులవలనను వేశ్యలిచ్చిన భక్ష్యాదులను భుజించుట చేతను, ఋష్యశృంగమహర్షికి దపోహానికల్గి మహిమయే పోగా నతని పాదవిన్యాసమాత్రమునే రోమపాదునిరాష్ట్రమున సుభిక్షము సువృష్టియు కలిగెనని చెప్పుట యుపపన్నము కాదని పూర్వపక్షము రాగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది. ఋష్యశృంగునకు స్త్రీవిషయకజ్ఞానమే లేనపుడు వేశ్యాస్త్రీవిషయకజ్ఞాన మెట్లుండును?

మఱియు, మనశ్చాంచల్యమునకుఁ గారణమే లేదు (ఏలయన) రాగయుక్తమగు మనస్సుతోఁగూడిన బహిరింద్రియవ్యాపారమే ఫలకారియగును. ఇవ్విషయమున, వస్త్రములు తొలగిపోయిన రాక్షస

క్రోధప్రతీకారకరంచ చక్రే గాత్రేష్వేవ మార్గేషు చ కర్షకాంశ్చ । విభాండకస్యాశ్రమత స్స రాజా పశూన్ కృషిభూతాన్ పశుపాంశ్చ వీరః ॥ ౬౦౪

సమాదిశ త్పుత్రిమార్గే మహర్షి ర్విభాండకః పరిపృచ్ఛే ద్యదా వః । సవక్తవ్యః ప్రాంజలిభి ర్భవద్భిః పుత్రస్య తే పశవః కర్షకాశ్చ ॥ ౬౧౪

రాగయుక్త మనస్సంయుక్తేంద్రియ వ్యాపారస్య ఫలకారి భవేత్ అత్రాపసారితచేల రాత్రిసీపరిశీలకః హానమానేవ సాక్షీ, తస్మాత్తపోహాని ర్నాస్తి. కించ వేశ్యాదత్త భక్ష్యభోజనాదినా కించిద్దోషసంప్రాప్తావపి తపోమాహాత్మ్యాత్తద్దోషోపి దగ్ధఏవేతి జ్ఞేయం.

నను ఋష్యశృంగేణ శాస్త్రాణి పఠితానివా నవా? యదిపఠితాని తదా శాస్త్రేషు స్త్రియ ఈదృశ్య ఇతి, తత్సాహచర్యం బ్రహ్మచారిణః దోషావహ మితి కథంన జ్ఞాతం. అపిచారణ్యక స్త్రీ దర్శన మపి, నకదాపి తస్యాభవద్వా, యది న పఠితాని తేనశాస్త్రాణి, అజ్ఞస్తదాభవేత్, అజ్ఞశ్చేత్కథమస్యానుగ్రహ సామర్థ్యం భవేత్॥ తస్మాత్సర్వజ్ఞ ఏవాయమితి వక్తవ్యం, తథా సత్య కృత్యకరణేన తస్యతపోహాని రభూదితి చేదత్రోచ్యతే॥

బ్రహ్మవేత్తాతు యద్యత్పశ్యతి తత్తత్సర్వం బ్రహ్మైవేతిమనుతే తదనుగుణతయా ప్రవర్తతే సర్వాణ్యపి కార్యాణి. ఋజుబుద్ధ్యా కరోతి నతువిషయాభిలాషతః॥

౨౦-౨౧ రోమపాదుడు విభాండకమహర్షికిఁ గోపోపశాంతి జేయుటకుఁ దనపట్టణమునకు విభాండకాశ్రమమునకును మధ్యలో గోవులను ఇతరపశువులను వ్యవసాయకులను గోపాలకులను నుండనేర్పఱచి పశుపాలకులు మొదలగువారితో నిట్లుజెప్పెను. ఓ వ్యవసాయకులారా! ఓ పశుపాలకులారా! విభాండకమహర్షి తన పుత్త్రుని వెదకికొనుచువచ్చుసమయమున నతఁడు మీరెవరని కాని యీ పశువులు భూములు ఎవరివని కాని మిమ్ములనడిగినచో వినయముతో మీరలు విభాండకునితో మీకుమారునివే యీ పశువులు భూములు మేము అనిచెప్పవలయునని వారలకు జెప్పిపంపెను.

స్త్రీలను బరిశీలించిచూచిన హనుమంతుడే సాక్షి. ఆ కారణమున తపోహాని, ఋష్యశృంగునకు నయ్యెనని చెప్పుట సమంజసముకానేరదు. ఇదియునుంగాక, వేశ్యలచేనీయబడిన భక్ష్యములనుభుజించుటచేఁ గొంచెముదోషము సంప్రాప్తమైనను దపోమహిమచే తద్దోషము దగ్ధమైనదని తెలియనగు ఇట్లుచెప్పినను కొందఱు క్రింది విధముగా శంకించెదరు. (ఏమన) ఋష్యశృంగుడు శాస్త్రములను బఠించెనా లేదా, పఠించెనని యంగీకరించిన స్త్రీలు, ఇట్టివారని కాని, స్త్రీసాహచర్యము బ్రహ్మచారికి దోషావహమనికాని యెట్లు తెలియదు? ఇదియునుంగాక, యారణ్యక స్త్రీలనైనను ఋష్యశృంగుడెప్పుడైనను, చూచియుండలేదా? మఱియు, శాస్త్రములను బఠింపలేదని యంగీకరించినచో ఋష్యశృంగుడు మూఢుడై యుండవలసివచ్చును. అట్లైనచో జ్ఞానవిహీనునకు, అనుగ్రహసామర్థ్యమెట్లుకలుగును కాన ఋష్యశృంగుడు సర్వజ్ఞుడనియే చెప్పవలయును.

అభక్ష్యభక్షణాదులవలనఁ దపోహానియేకలిగెనని పూర్వపక్షవాదమునిల్చియున్నది. (ఇందుకు సమాధానమేమనగా) ఋష్యశృంగుడు బ్రహ్మవేత్తయనియందరును, అంగీకరించినవిషయమే కదా. బ్రహ్మవేత్త, యేయేవస్తువులనుజూచునో యాయావస్తువునంతయుబ్రహ్మ

అథోపజాతం స ముని శ్చకోప స్వమాశ్రమం ఫలమూలం గృహీత్వా। అన్వేషమాణశ్చ న తత్ర పుత్రీం దదర్శ చుక్రోధ తతో భృశం సః॥ ౬-౨౫

తతస్సకోపేన విదీర్యమాణ మాశంకమానో నృపతే ర్విధానం। జగామ చంపాం ప్రతి వీక్షమాణ స్తమంగ రాజం సపురంస రాష్ట్రం॥ ౬-౩౫

సవై శ్రాంతః క్షుధితః కాశ్యప స్తాన్ ఘోషా న్వేశా న్సాధిచరా న్సమృద్ధా న్। గోపైశ్చ తై ర్విధివ త్పూజ్యమానో రాజేవ తాం రాత్రి మువాస తత్ర॥ ౬-౪౫.

అవాపసత్కార మతీవ తస్య ప్రోవాచ స్య ప్రహితాస్త గోపాః। ఊచు స్తత స్తేఽభ్యుపగమ్య సర్వే ధనం తవేదం విహితం సుతస్య॥ ౬-౫౫

ఋజుబుద్ధేః పాపప్రసక్తిరేవ న తథాసతి తపోహానిః కథంభవేత్, అపిచబ్రహ్మవిదోపి ప్రారబ్ధమపరిత్యాజ్యంఖలు॥

తస్మాదేవ తత్పితా యోగదృష్ట్యా సర్వంజ్ఞాత్వా కౌమారపవాయం దోషః రాజావా, వేశ్యావా నిమిత్త మాత్రమితి మత్వైవరాజ్ఞః వేశ్యానాంచ శాపంనదత్తవాన్ అపిచ వారస్త్రీస్పర్శః బలీయాన్వా తత్తపో బలవద్వేతి విచార్యతాం, శక్తిమానశ్శక్తం స్పృశతిచేత్ శక్తస్య శక్తి రశక్తస్యైవ కించిద్గచ్ఛేత్, తస్మాదేవ సదాచారవతాం చండా

౬౨-౬౩॥ అనంతరము విభాండకమహర్షియు కందమూలఫలాదులను దీసికొని తన యాశ్రమమునకు రాగా దన పుత్త్రుడు కన్పడనందున మిక్కిలి కోపగించి రోమపాదునివలననే యీపని జరిగినదని తెలుసుకొని రోమపాదునిదేశమును జూచుకొనుచు చంపాపట్టణమును గూర్చి వెళ్ళుచుండెను.

౬౪-౬౫॥ విభాండకమహర్షి క్షుద్బాధతో గూడినవాడై దేశములను, గొల్లపల్లెలను సర్వసమృద్ధితో నొప్పుచుండెడిగ్రామాదులనుజూచుచు నాయా గ్రామాదులయందలి ప్రజలచే మిక్కిలి పూజింపఁబడుచు రాత్రియందు నొక్క గొల్లపల్లెలోనుండి యా గోపాలకులచేతను బూజింపబడి విభాండకమహర్షి వారల నిట్లడిగెను. ఓ గోపాలకులారా! మీరలెవ్వరు? ఎవ్వరిచే బంపబడిరి యని యమ్మునీశ్వరుఁ డడుగగా వారలిట్లు చెప్పిరి. ఓ మునీంద్రా! మేము నీకుమారుని సేవకులము. ఈ భూములు గ్రామములు ఈ గోవులు నీపుత్త్రునివే యని బదులుచెప్పుచుండిరి.

రూపమునుగానే, తలచును, తదనుగుణముగానే ప్రవర్తించును. సమస్తకార్యములను ఋజుబుద్ధితోనే చేయునుగాని విషయాభిలాషతోఁ జేయఁడు. ఋజుబుద్ధితోఁ జేసినవానికి పాపప్రసక్తియే లేదు. అట్లయిన దపోహాని, యెట్లు సంభవించును?

ఇదియునుంగాక, యెట్టి బ్రహ్మవేత్తకైనను బ్రారబ్ధము అనుభవింపఁ దగినదైయున్నదికదా! అందువలననే ఋష్యశృంగునితండ్రి యోగదృష్టిచే సర్వమును దెలిసికొని యీ దోషము తన పుత్త్రునిదేయని నిశ్చయించెను. రోమపాదుఁడు కాని, వేశ్యకాని నిమిత్తమాత్రమని తలఁచిరోమపాదునకుగాని, వేశ్యలకుగాని శాపమిచ్చియుండలేదు.

ఇదియునుంగాక, వేశ్యాస్త్రీస్పర్శదోషము బలవత్తరమైనదా! ఋష్యశృంగునితపస్సు బలవత్తరమైనదా! అని విచారించెదము.

ఏవం స దేశేష్వభిపూజ్యమానస్తాంశ్చైవ శృణ్వన్మధుర
ప్రలాపాన్। ప్రశాంతభూమిష్ఠరజాః ప్రహృష్టః సమాససా
దాంగపతిం పురస్తాత్॥ ౬౬

సపూజితస్తేన నరర్షభేణ దదర్శపుత్రీం దివి దేవమింద్రం।
శాంతాం స్నుషాం చైవ దదర్శ తత్ర సౌదామినీ ముచ్చ
రంతీం యథైవ॥ ౬౭

గ్రామాంశ్చ ఘోషాంశ్చ సుతస్య దృష్ట్వా శాంతాం చ
శాంతశ్చ పరం సకోపః। చకార తస్మై చ పరం ప్రసాదం
విభాండకో భూపతయే నరేంద్ర॥ ౬౮

లాస్పర్శనేత్యే దమేవ కారణమితిజ్ఞేయం కించ వారస్త్రీ
స్పర్శాదినా మునిపుత్రస్య యదితపోహానిస్స్యాత్తర్హి
వాతాపిభక్షకాగస్త్యస్య అఘోరణమాస్యగతపక్వచణకభక్షిణః
శ్వేపస్త్రిబ్రాహ్మణస్యచ శ్వమాంసభక్షిణః కౌశికస్యచ
కావాగతిరితి సమాధేయం॥ వస్తుతస్తు. ఋష్యశృంగస్య తప
సిస్థితస్యాలికట పురః। పితామహస్సమాగత్య దదౌ తస్మై
వరాన్బహూన్॥ యత్రత్వం సంస్థితస్తత్ర సుభిక్షం క్షామ
నాశనం పశుప్రజాభివృద్ధి స్స్యాత్త్వత్సంకల్పః ఫలీభవేదితి
బ్రహ్మవరానుసారేణ తత్పాదవిన్యాసవశాత్సుభిక్షమితి
సర్వం రమణీయం॥

౬౬ విభాండకమహర్షి యీ ప్రకారము రోమపాదుని దేశములో గ్రామాదుల యందలి ప్రజలచేఁ బూజింపఁబడుచు నచ్చటివారల నడుగుచు మీపుత్త్రికివే యని మధురమైన సమాధానములను వినుచు కోపము కొంతశాంతించినవాఁడై సంతోషముతో రోమపాదుని పట్టణమును జేరెను.

౬౭ ౬౮ ౬౯ రోమపాదుడర్ఘ్యపాద్యాదులచే విభాండకమహర్షినిఁ దనయంతః పురమునకు దీసికొనిపోగా నచ్చట స్వర్గములో దేవేంద్రుడువలె మహావైభవముతో నున్న తనపుత్త్రుని, మెఱుపుతీగవలె ప్రకాశించుచున్న తనకోడలినిఁ జూచెను. తన కుమారుని వైభవమునుజూచి కోపము పూర్తిగా శాంతించినవాడై రోమపాదునియందు దనుగ్రహము కలవాడయ్యెను.

శక్తిమంతుడు, శక్తిహీనుని స్పృశించినయెడల శక్తిమంతుని శక్తియే యశక్తునకుఁ గొంచెముచేకూరునుగాని యశక్తునిదోషము శక్తిమంతునకు సంక్రమింపదు. కావుననే సదాచారవంతులు చండాలాదులను స్పృశింపకపోవుటకుఁ గారణముకూడ నిదియే యని యూహింపనగును. ఇదియునుంగాక వేశ్యాస్త్రీస్పర్శము మొదలగువానిచే ఋష్యశృంగునకుఁ దపోహాని కలిగెననిన చో, వాతాపిని భక్షించిన యగస్త్యునకును, వాపటివానిచేతిలోని శనగగుగ్గిళ్ళను లాగుకొనితినిన యుషస్తి బ్రాహ్మణునకును శ్వమాంసభక్షకుడగు విశ్వామిత్రునకును గతి యేమిచెప్పనగునని సమాధానమిచ్చుకొనదగినది. వాస్తవికము విచారించినచో దపోనిష్ఠుడగు ఋష్యశృంగునియొద్దకు నొకప్పుడు బ్రహ్మవచ్చి యమ్మహర్షికి వరములనేకము నిచ్చెను. (ఏమన) ఓఋష్యశృంగుడా! నీవెచ్చటనుండెదవో యచ్చట సుభిక్షము, క్షామము లేక పోవుట, పశువృద్ధి, ప్రజావృద్ధి కలుగును. మఱియు నీసంకల్పమున ఫలముగునని యట్లుబ్రహ్మ వర మిచ్చిన హేతువుచే మునిపాదన్యాసముచే సుభిక్షము కలిగెనని యెఱుగనగు.

1 సతత్ర నిక్షిప్య సుతం మహర్షి రువాచ సూర్యాగ్ని సమ ప్రభావః । జాతేతు పుత్త్రే వన మావ్రజేథా రాజ్ఞః ప్రియాణ్యస్య సర్వాణి కృత్వా॥ ౬౯.

ఇత్యుక్త్వా ఋష్యశృంగం తం దంపత్యో శ్చాభిషంచగః
అనుగృహ్యాంగరాజంచ జగామస్వాశ్రమం మునిః॥ ౭౦.

ఇత్యే తదృష్యశృంగస్య చరిత్రం పాపనాశనం
కథితం తే మహారాజ త మానీయా చర క్రతుం॥ ౭౧.

తచ్ఛ్రుత్వా రాజశార్దూలః ప్రహృష్ట హృదయ స్తదా
సమానేతుం ఋష్యశృంగం గంతు కామోఽ భవ
త్స్వయం॥ ౭౨.

ఆ శ్చ ర్య రా మా య ణే

అష్టమ స్సర్గ స్సమాప్తః

---

1. అ॥ రా॥

౧౯॥ అనంతరము మహాప్రభావముగల విభాండకమహర్షి, కుమారుని నక్కడనే యుండునట్లు నియోగించి తాను తన యాశ్రమమునకు వచ్చుచుఁ దన పుత్త్రునితో నిటులఁ జెప్పెను. కుమారా! నీవు రోమపాదుని యభీష్టమును నెరవేర్చి పుత్త్రసంతానము కలిగిన పిమ్మట వనమునుగూర్చి రావలసినదియని చెప్పెను

౨౦॥ ఈప్రకారము విభాండకమహర్షి ఋష్యశృంగునిగూర్చి చెప్పి నూతన దంపతుల నాశీర్వదించి రోమపాదునియందనుగ్రహము గలవాడై తన యాశ్రమమునకు వెళ్ళెను.

౨౧॥ ఓ దశరథమహారాజా! పాపహరమైన ఋష్యశృంగని చరిత్రమును నీకుఁ జెప్పితి. ఋష్యశృంగుని దీసికొనివచ్చి క్రతువును జేయుము అని సుమంత్రుడు దశరథునితోఁ జెప్పెను.

౨౨॥ దశరథుడు మహాప్రభావముగల ఋష్యశృంగని చరిత్రమును విని సంతోషించి యమ్మునినిఁ దీసికొనివచ్చుటకు రోమపాదుని పట్టణమునకు బోవ నుద్యుక్తుడయ్యెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున

ఎనిమిదవ సర్గము సమాప్తము.

నవమసర్గప్రారంభః.

* అథ రాజా దశరథ స్సభార్య స్సుహృజ్జనః
వసిష్ఠేనాఽభ్యనుజ్ఞాతః రోమపాదపురీం గతః॥ ౧

తతో రాజా యథాన్యాయం పూజాం చక్రే విశేషతః
సత్కృత్య తస్య వై రాజ్ఞః ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా॥ ౨

---

* వసిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాత ఇతి. అనేన ప్రాచీనఋత్విగభ్యనుజ్ఞానేనైవ అస్య ఆనేయ్యః నతు తదతిక్రమణేనేతి. సూచితం॥ తథాచబోధాయనః॥ యో స్యసంస్తుతమః స్యాత్తం ప్రథమం వృణీత తేన సచివేగాన్యం లిప్సేతేతి అపిచాయమర్థోఽన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం ఫలముఖేన స్పష్టీక్రియతే. అన్వయస్తావత్ అంగదేశానీత ఋష్యశృంగ కారిత క్రతునా చత్వారః పుత్రాః భవిష్యంతీతి సనత్కుమారవాక్యం సుమంత్రేణ కథితం శ్రుత్వా వసిష్ఠాభ్యనుజ్ఞాంవినా ఋష్యశృంగానయన మయుక్త మితి నిశ్చిత్య అవాప్య తదనుజ్ఞాం దశరథ స్సమానీయ ఋష్యశృంగం వసిష్ఠఋష్యశృంగాభ్యాం కారితయాగేన సకల దురిత నిరసనపూర్వక మభిలషితసిద్ధిమవాపేతి వ్యతిరేకస్తావత్ ఏతద్వంశ్య స్త్రిశంకుః సశరీర స్వర్గప్రాప్తయే యజ్ఞః కారయితవ్య ఇతి ప్రార్థితేన వసిష్ఠేన గురుణా ప్రత్యాఖ్యాతో గురుపుత్రానాసాద్య తైశ్శప్తః ప్రాప్తనీచజాతిః విశ్వామిత్రం శరణం ప్రాప్తః తేన ప్రతిజ్ఞాపూర్వకం సశరీరం స్వర్గం ప్రాపితోఽపి దేవైః పాతితః అ

నవమసర్గప్రారంభము.

* ౧ అనంతరము దశరథమహారాజు వసిష్ఠునియనుజ్ఞనుబొంది త
భార్యలతోడను, బంధువులతోడను రోమపాదునిపత్తనమునకేగె

౨ ఆరోమపాదుడును, తనకు దశరథుడు పరమ మిత్రుడును, బంధ
వుడును గాన సంతుష్టాంతరంగముతో నారాజునకుఁదగిన గౌర
మును జేసెను.

---

* దశరథుఁడు ఋష్యశృంగునిఁ దీసికొనివచ్చుటకు వసిష్ఠుని యనుజ్ఞ
బొంది వెళ్ళెనని చెప్పుటచేఁ బూర్వమునందుండిన పురోహితు
యనుజ్ఞనుబడసియే మఱియొక పురోహితుని దీసికొనిరావలయు
ననియు ప్రాచీన పురోహితుని నతిక్రమించి తీసికొనిరాఁగూడద
రూఁడి ధర్మము దీనిచే సూచింపఁబడినది. "బోధాయనుఁడు
నవ్విధముననే చెప్పెను." (ఏమన,) ఏపురోహితుఁడు పూర్వమ
నుండి యజమానునిచేఁబూజితుఁడయ్యెనో, వానినే కర్మలందు వరిం
వలయును. వారి యనుమతిచే నితరుని కోరవలయునని—ఇ
యునుండగాక యీ విషయ మన్వయవ్యతిరేకములచే ఫలముఖముగా
స్పష్టపరుపబడుచున్నది. అన్వయమనగా, ఏదియుండిన నేదియుండు
నో, యది యన్వయమనియు, ఏదిలేనిచో నేదయుండదో యదవ్య
తిరేకమనియును శాస్త్రి మర్యాదయై యున్నది.

అంగదేశమునుండి తీసికొని రాబడిన ఋష్యశృంగునిచేఁజేయింప
బడిన యాగమునచే నల్వురు పుత్రులు కలుగుదురని సనత్కుమా
రుఁడు చెప్పిన వాక్యమును సుమంత్రుఁడు చెప్పగా దశరథుఁడి
విని వసిష్ఠానుమతిలేనిదే ఋష్యశృంగునిఁ దీసికొనివచ్చుట న్యాయ
ము కాదని తదనుమతినొంది దశరథుఁడు ఋష్యశృంగుని దీసికొ
వచ్చి వసిష్ఠఋష్యశృంగులచేఁ జేయింపఁబడిన యాగముచే సక
పాపక్షయపూర్వకమైన యభీష్టసిద్ధి నొందెననునది యన్వయము
స్వర్గప్రాప్తికొఱకు యజ్ఞమును జేయింపుమని త్రిశంకుడు త

రోమపాదేన చాఖ్యాత మృషిపుత్త్రాయ ధీమతే
సఖ్యం సంబంధకంచైవ తదా తం ప్రత్యపూజయత్ ౩॥

ఏవం సుసత్కృత స్తేన సహోషిత్వా నరర్షభః
సప్తాష్టదివసా న్రాజా రాజాన మిద మబ్రవీత్ ౪॥

ద్వ్యాప్య వాక్శిరాః అంతరిక్షే లంబమాన స్తిష్ఠతి. ఏవంచ గురుశాపో ౽ప్రతీకార్య ఇతిసూచితం. తస్మాత్పూర్వపరిగృహీతఋత్విక్సాచివ్యేనైవ అన్యాఆనేయః ఇతిసిద్ధం. ఋత్విజాపి యజమానః నత్యాజ్య ఇత్యర్థే, మహాభారతే ఆశ్వమేధికే పర్వణి సంవర్తమరుత్తీయే౽భిహితః గ్రంధవిస్తరభయాన్నలిఖ్యతే-సభార్యఇతి-భార్యాయుతః రోమపాదనగరీం దశరథో౽గాదితికథనేన జామాతృపలాలనయారీత్యా శాంతయా సహానయనార్థమితి మంతవ్యం. అన్యథా భార్యాభిస్సహాగమనే ప్రయోజనం నభవేత్

3 రోమపాదుఁడును బుద్ధిమంతుఁడగు ఋష్యశృంగునితో దనకు దశరథునకునుండెడి మిత్రత్వమును, బంధుత్వమును దెలియఁజేసెను. అప్పుడు ఋష్యశృంగుడు దశరథుని నెక్కుడుగఁ బూజించెను. (ఇచ్చట రోమపాదునకు దశరథునకుగల బంధుత్వ మేమనగా దశరథుని కుమార్తెయగు శాంతను దాను బెంచుకొని ఋష్యశృంగుని కిచ్చుట యని తెలియనగు)

౪ ఇవ్విధముగ దశరథుడు రోమపాదునిచే సన్మానింపబడుచు వాని గృహమునం దేడెనిమిది దినములుండి, పిదప రోమపాదునిగూర్చి యివ్విధముగఁ బలికెను.

గురువగు వసిష్ఠునిఁ బ్రార్థింపగా, నమ్మునిచే తిరస్కరింపఁబడి గురుపుత్రులఁజేరి వారలచే శపింపబడి నీచజాతినొంది విశ్వామిత్రుని శరణుఁబొంది యమ్మునిచే బ్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ సశరీర స్వర్గమును బొందింపఁబడినవాడైనను దేవతలచేఁ దలక్రిందుగఁ ద్రోయఁబడి యిప్పటికిని తలక్రిందుగా నాకాశమునందు వ్రేలాడుచు నుండెనను నది వ్యతిరేకము—పైవిషయము విచారింపగా గురు శాపమునకుఁ బ్రతిక్రియ లేదని సూచింపంబడినది. ఆ కారణమువలన పూర్వము నుంచియున్న ఋత్విజుని యును గతి చేతనే మఱియొక ఋత్విజునిఁ దీసుకొని రావలయునను ధర్మము సిద్ధము—యజమానుఁడు ఋత్విజుని విడువగూడదనునట్లు ఋత్విజుడును యజమానుని విడువగూడదను విషయము మహాభారతమున అశ్వమేధపర్వమున, సంవర్త మరుత్తరాట్చరిత్రమున చెప్పబడినది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే విరమింపబడుచున్నది ఇచ్చట దశరథుడు భార్యలతోఁగూడ రోమపాదుని పట్టణమునకు వెళ్ళినందుచే జామాతయగు (అల్లుడైన) ఋష్యశృంగునకు సంతసమును గలిగించి శాంతను గూడఁదీసికొని వచ్చుటకని తెలియనగు, లేనిచో భార్యలతో వెళ్ళిన ప్రయోజనము లేదని తెలియనగు.

* శాంతా తవ సుతా రాజన్ సహభర్త్రా విశాంపతే
మదీయం నగరం యాతు కార్యం హి మహదుద్యతం॥ *

---

* శాంతాతవసుతేతి: నను శాంతా రోమపాదపుత్రీ కేత్యుపరితనవచనేన స్పష్టీక్రియతే. దశరథపుత్రీశాంతేతి పూర్వాం కథన మసమీచీన మితిచే దత్రోచ్యతే - శాంతా దశరథపుత్రీకేత్యత్ర నకశ్చిదపి వివాదః ఇతఇతిచే దుచ్యతే, వాల్మీకిరామాయణే బాలకాండే తీర్థీయ వ్యాఖ్యానే (అనేద మేనపత్యాయేతి) ఋష్యశృంగం ప్రతి రోమపాదవచనేన" భాగవతే శ్లో॥ రోమపాద ఇతి ఖ్యాత స్తస్మై దశరథ స్సఖా శాంతాం స్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛ దృష్యశృంగ ఉవాహ తాం.॥

ఇతి వ్యాసవచేనచ, వాల్మీకిరామాయణే ఋష్యశృంగస్తు జామాతేతి దశరథంప్రతి సుమంత్రోక్త్యాచ॥ కన్యాం దశరథో రాజా శాంతాంనామ వ్యజీజనత్ । అపత్యకృతికాం రాజ్ఞే రోమపాదాయ తాం దదావితి ప్రాచీన భవభూతిమహాకవివచనేనచ" వాల్మీకిరామాయణే, సఖ్యం సంబంధకం చైవేతి దశరథజామాతృత్వరూపసంబంధ నివేదక రోమపాదవచనేనచ" అపిచ" రోమపాదోఽపత్యస్య సుతాం దశరథస్యతు। స్వీకృత్య వై భాండకాయ దత్తవాం స్సుప్తమా నవ ఇతి ప్రాచీనమహర్షివచనేనచ దశరథస్యౌరసీ శాంతా

* ౫ ఓ రోమపాదుడా! నీ కొమరికయగు శాంత, భర్తయగు ఋష్యశృంగునితో నాపట్టణమునకు వచ్చుగాక. నేనొక మహాకార్యము నారంభించితిని.

---

* వ్యా॥ శాంత, రోమపాదుని పుత్త్రికయని పైవచనముచే స్పష్టీకరింపబడినందున శాంత దశరథపుత్త్రికయని పూర్వము చెప్పుట సమంజసము కానేరదని పూర్వపక్షమురాగా సమాధానము చెప్పబడుచున్నది. శాంత, దశరథపుత్త్రికయని చెప్పుటలో వివాదమేమియు లేదు. (ఎట్లన) వాల్మీకిరామాయణమున బాలకాండమున 11 సర్గమున (తీర్థీయవ్యాఖ్యానమున) ఋష్యశృంగునిగూర్చి రోమపాదుడు చెప్పునపుడు (సంతానములేని నాకు దశరథుడు తనపుత్త్రికయగు శాంతను దత్తత నిచ్చెనని యర్థమిచ్చు (అనేన మేనపత్యాయ) అను శ్లోకమును బట్టియు భాగవతమున నవమస్కంధమునందు రోమపాదుడను రాజునకు దశరథుడు తనపుత్త్రికనిచ్చినట్లును ఋష్యశృంగుడామెను వివాహమాడినట్లు నర్థమిచ్చు (రోమపాద ఇతిఖ్యాతః) అను శ్లోకమును బట్టియు వాల్మీకిరామాయణమున బాలకాండమున, సుమంత్రుడు దశరథునితోఁ బూర్వవృత్తాంతమును జెప్పునపుడు నీయల్లుడగు ఋష్యశృంగుడు నీచే యాగమును జేయుంచుటవలన పుత్త్రులు కలుగుదురని యర్థమిచ్చు (ఋష్యశృంగస్తు జామాతా) అను శ్లోకమును బట్టియు, దశరథమహారాజునకు శాంతయను కొమరిత కలదనియు నామెను రోమపాదునకు దత్తతగా నిచ్చెనని యర్థమిచ్చు (కన్యాం దశరథో రాజా) అను ప్రాచీనమహాకవియగు భవభూతిచే రచింపబడిన యుత్తరరామచరితమునందలి శ్లోకమును బట్టియు రోమపాదుడు ఋష్యశృంగునితో దశరథునకుఁగల సంబంధబాంధవ్యములను జెప్పునపుడు ఋష్యశృంగుడు దశరథుని యల్లుడను నర్థమిచ్చు (సఖ్యం సంబంధకంచైవ) అను వాల్మీకివచనమును బట్టియు, రోమపాదుడు సంతానహీనుడై దశరథపుత్త్రికను దత్తతగాగైకొని ఋష్యశృంగునకు సంతోషముతో నిచ్చెనని యర్థమిచ్చు (రోమపాదోనపత్యస్సన్) అను ప్రాచీనమహర్షివాక్యమును బట్టియు, శాంత,

తథేత్యుక్త్వా రోమపాదః వచనం ప్రాహ వై ద్విజం॥ ౫౪

రోమపాదస్య దత్తసుతేతి నిర్ణీతా కించ పురాతనేన తంజాపూరు ప్రభుణా విద్వత్కవినా శహాజీసమాఖ్యేన విరచితే శాంతా కల్యాణేపి దశరథపుత్రీ శాంతేతి నిశ్చితేతి జ్ఞేయం నన్వేతావతా శాంతాయాః దశరథపుత్రికాత్వే సిద్ధే౽పి దశరథాత్ కౌసల్యాయాముత్పన్నేతి వక్తుమవకాశః కథమితి చేత్ పురాతనకవినా గోపీనాథేన, స్వవిరచిత వచనరూప విచిత్ర రామాయణే శాంతా కౌసల్యాయాం దశరథాజ్జాతేత్యాది కథావిశేషస్య వర్ణితత్వాత్ తత్కథా మనుసృత్య" ఇతర రామాయణేష్వపి తథాదృష్టత్వాచ్చ తత్కథా మనుసృత్యచ, ప్రమోదూతసంవత్సరాశ్వయుజ భారతీపత్రికావిమర్శిత శాంతావృత్తాంతమనుసృత్యచ, భవభూతినోత్తరరామచరితే కౌసల్యాయాంజాతా శాంతేతిసూచితత్వేన, తత్కథామనుసృత్య చ, పూర్వోక్తశాంతాస్వయంవరపర్యంతక కథాభాగో మయా గ్రథితః అపిచ వాల్మీకి రామాయణే" పుత్రార్థం నాస్తి వై సుఖ మితి దశరథవచనేనైవ పుత్రికాసుఖమస్యాస్తీతిద్యోత్యతే; కేచిత్తు కౌసల్యా శాంతాయాః జననీ నతుకౌసల్యా కౌసల్యానామ కుశలత్వవతీ యాకాచన భోగపత్నీ, దశరథస్య వర్తమాన సార్ధసప్తశతభోగపత్న్యంతర్గతా" ఇతి వదంతి ఏతస్మిన్ విషయే యథారుచి విపశ్చితో౽నుమోదంత్వితి మయావిరమ్యతే॥

౨౫ అవ్విధముననే యగుగాకయని రోమపాదుడు దశరథునితోఁ జెప్పి యనంతరము ఋష్యశృంగునిగూర్చి యివ్విధముగాఁ బలికెను.

వ్యా॥ దశరథునకౌరసపుత్త్రికయనియు రోమపాదునకు దత్తపుత్త్రిక యనియు నిశ్చయింపబడుచున్నది. మఱియు శాంతాకళ్యాణమును ప్రాచీనగ్రంథమునం దివ్విధముననే యున్నది.

ఇందుపై నొకపూర్వపక్షము వచ్చుచున్నది (ఏమన) పైవాక్యములచే శాంత, దశరథపుత్త్రికయని నిశ్చయింపబడినను దశరథునివలన కౌసల్యయందుఁ బుట్టినదని చెప్పుటకుఁ బ్రమాణమేమియనగా పురాతనకవియగు గోపీనాథుడు తనచే రచింపఁబడిన విచిత్ర రామాయణమునందిట్లు గర్హించెను. శాంత కౌసల్యయందుఁ బుట్టినట్లును శాంతాస్వయంవరకాలములో పరశురాముడు వచ్చి ఋషిపుత్త్రునకు నీయుమని చెప్పినట్లును, అప్పుడే రోమపాదుడు దత్తగా నీయుమని తీసుకొని వెళ్ళినట్లును మొదలగు నాశ్చర్యభూతమగు కథానకము వర్ణింపబడినదియగుట చేతను, ఇతర రామాయణమునందట్లు కన్పడుటచేతను, ప్రమోదూత సంవత్సరాశ్వయుజమాస భారతిపత్రికలో శాంతావృత్తాంతము విమర్శింపఁబడి యుండుటచే దాని నాధారముగఁ జేసికొనియు, భవభూతిమహాకవి, యుత్తరరామచరితమున కౌసల్యాపుత్త్రిక శాంతయని సూచించుటను బట్టియు, పై కారణములవలన శాంతాస్వయంవరపర్యంతకమగు కథావృత్తాంతము నాచే గూర్పబడినది. మఱియు వాల్మీకి రామాయణమున దశరథుడు వసిష్ఠాదులతోఁ జెప్పినపుడు తనకు(పుత్త్రి)సుఖము లేనట్లు చెప్పుటవలనఁ బుత్త్రికాసుఖము ధ్వనితమగుచుండెను. కొందఱు కౌసల్య శాంతయొక్క తల్లి కావచ్చును. కౌసల్యయనగా కోసలరాజపుత్త్రికయగు కౌసల్య కాదు కౌసల్యయనగా కుశలతగల యొకానొక భోగపత్నియై యుండును. దశరథునకు ఏడువందల యేబది భార్యలుండిరి గనుక వారిలో చేరిన కుశలతగల యొక భోగపత్నియందు శాంత జన్మించియుండవచ్చునని వాదించెదరు. కాని యవ్విషయమున దగుప్రమాణము లేవియుఁ గానరావు. కాన పండితులు తమ యభిమతానుసారము నూహింతురుగాక యని విరమింపఁబడుచున్నది.

1 అనేన మేఽనపత్యాయ దత్తేయం వః వర్ణినీ
యాచతే పుత్రీతుల్యైషా శాంతా ప్రియతరాత్మజా
సోయం తేశ్వశురో బ్రహ్మన్ యత్రైవాహం తథానృపః॥ ౭

తస్మాత్త్వం భార్యయా సార్థం గచ్ఛాయోధ్యాం పురీం ప్రతి
ఋషిపుత్రః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ నృపం తదా॥ ౮

సన్నృపేణాభ్యనుజ్ఞాతః ప్రయయౌ సహభార్యయా
అంతఃపురం ప్రవిశ్యైనం పూజాం కృత్వాథ శాస్త్రతః
కృతకృత్యం తదాత్మానం మేనేతస్యోపవాహనాత్॥ ౯

2* అంతఃపురస్త్రియస్సర్వాశ్శాంతాం దృష్ట్వాతథాగతాం
సహభర్త్రా విశాలాక్షీం ప్రీత్యానంద ముపాగమన్॥ ౧౦

తతః కాలే బహుతిథే కస్మింశ్చిత్సుమనోహరే
వసంతే సమనుప్రాప్తే రాజ్ఞో యష్టుం మనోఽభవత్॥ ౧౧

అథ రాజా వసిష్ఠం తు నత్వా ప్రాంజలి రబ్రవీత్॥ ౧౨

---

* తథాగతాం శాంతాం దృష్ట్వా అంతఃపురస్త్రియస్తుష్టా ఇతి కథనేన కన్యాత్వకాలేపి శాంతా తదాతదా సమాగతేతి ధ్వన్యతే. అపిచ శాంతాయాః దశరథపుత్రికాత్వాభావే కథం దశరథపత్నీనాం సర్వాసామపి తాదృక్సంతోష స్సంభవేత్ తస్మాదపి దశరథపుత్రీ శాంతేతి స్పష్టీభవతి॥

---

1 * వ॥ రా॥ 12 సర్గ॥ తీర్థీయవ్యాఖ్యానే. 2* వ॥ రా॥

౬౩ ఓ ఋష్యశృంగుడా! యీ దశరథుడు సంతానరహితుడనగు వాడు శాంతను దత్తతగా నిచ్చెను, కావున నీవు నేనెట్టుల మామనో యట్లే దశరథుడును మామయగునని యెఱుంగవలెను.

౬౪ ఓ ఋష్యశృంగుడా! ఆ కారణమువలన నీవు భార్యతోఁగూడ నయోధ్యాపురికి వెళ్ళుము. అని రోమపాదుడు ఋష్యశృంగునితోఁ జెప్పగా ఋష్యశృంగుడు నట్లనే చేయఁదలచెను.

౬౫ పిమ్మట ఋష్యశృంగుడు రోమపాదుని యనుజ్ఞనొంది భార్యా సమేతుడై దశరథునితో నయోధ్యకేగెను, దశరథుడును ఋష్య శృంగుని తన యంతఃపురమునకుఁ బ్రవేశపెట్టి యథావిధిగాఁ బూజించి యామహర్షి తన గృహమునకువచ్చుటచే కృతార్థుడనయితినని సంతసించెను.

*౧౦౫ అంతఃపురస్త్రీలందఱు నవ్విధముగావచ్చిన (అనగాధత్తతో వచ్చిన) శాంతనుజూచి బ్రహ్మానందమునొందిరి.

౧౧౫ ఇట్లు కొంతకాలము గడచినపిదప మనోహరమైన వసంతఋతువు రాగా దశరథుడు యాగముజేయనుద్యుక్తుడయ్యెను.

౧౨ అనంతరము దశరథుడు వసిష్ఠునిఁబిలిచి చేతులుజోడించి యివ్విధ మునఁబలికెను.

---

* అవ్విధముగావచ్చిన శాంతనుజూచి యంతఃపురస్త్రీలు సంతసించిరని చెప్పుటచేత కన్యకగానుండిన కాలమునందప్పుడప్పుడు శాంత వచ్చుచుండెడిదియని తోచుచున్నది. మఱియు శాంత దశరథ పుత్రికకానియెడల దశరథుని యంతఃపురస్త్రీలందఱకు నట్టిసంతో షముగలుగుటకే కారణముండదు. కావునశాంత దశరథపుత్రికయని పైవాక్యములవలనను స్పష్టమగుచున్నది.

1 యజ్ఞో మే క్రియతాం బ్రహ్మ న్యథోక్తం మునిపుంగవ
యథా న విఘ్నః క్రియతే యజ్ఞాంగేషు విధీయతాం॥ ౧౩

*1 భవా న్స్నిగ్ధ స్సుహృ న్మహ్యం గురుశ్చ పరమో భవాన్
వోఢవ్యో భవతా చేహ భారో యజ్ఞస్య చోద్యతః॥ ౧౪
తథేతి చ స రాజాన మబ్రవీ ద్ద్విజసత్తమః
కరిష్యే సర్వమేవైత ద్భవతా యత్సమర్థితం॥ ౧౫

*2 తతో ఽబ్రవీ ద్ద్విజా న్వృద్ధా న్యజ్ఞకర్మసు నిష్ఠితాన్
అవజ్ఞయా న దాతవ్యం కస్యచిల్లీలయాపి వా
అవజ్ఞయాకృతంహన్యా ద్దాతారంనాత్ర సంశయః॥ ౧౬-౧౭

---

1 * అనేన యజ్ఞాదిమహాకర్మారంభే నూతనేషు ఋత్విక్షు సత్స్వపి, ప్రాచీనఏవ సర్వజ్ఞే ఆస్తికే మహాబ్రాహ్మణే భారం వినిక్షిప్య తద్వచనానుసారేణ కర్మ కర్తవ్య మితిసూచితం.

2 * అత్రశ్రద్ధా పురస్సరమేవదానం కర్తవ్యం అశ్రద్ధయా దానం నిష్ఫలమిత్యుక్తం తథాచ శ్రుతిః" శ్రద్ధయా దేయం ఇతి-భగవద్గీతాయామపి" అశ్రద్ధయా హుతందత్తం తప స్తప్తం కృతం చయత్ । అసదిత్యుచ్యతే పార్థ నచ తత్ప్రేత్య నో ఇహ॥ ఇతి

---

1 వా. రా.

౧౩ ఓ వసిష్ఠమహర్షీ! నేను జేయబోవుయజ్ఞమునందు తదంగములందును విఘ్నము లేకుండునట్లు యాగసంపూర్తిని చేయుదువుగాక !

1* ౧౪ ఓ మునివర్యా! నీవు నాకు మిత్రుడవు మఱియు గురువరుఁడవు కాన యజ్ఞభారమునంతయు నీవె వహింపవలయును అని దశరథుడు వసిష్ఠుని ప్రార్థించెను.

౧౫ ఓ రాజా! నీవు కోరినటుల సర్వమును నేను చేయగలనని వసిష్ఠుడు దశరథునిగూర్చి పలికెను.

2* ౧౬ అనంతరము వసిష్ఠుడు యజ్ఞకర్మయందు నియమితులగు వృద్ధ బ్రాహ్మణులతో నివ్విధముగఁ బల్కెను. "ఓ ద్విజోత్తములారా! యజ్ఞమునం దెవ్వనికైన నేదియైన నీయవలసివచ్చినపుడు విలాసముగాగాని యవమానపూర్వకముగాగాని నీయరాదు. అవమానపూర్వకముగ దానముఁజేసినచో దాతకు నష్టము కల్గుననుటకు సందియ మెంతమాత్రము లేదు.

1* పైవాక్యముచే యజ్ఞము మొదలగు మహాకర్మల నారంభించునపుడు క్రొత్తగావచ్చిన ఋత్విక్కులుండినను ప్రాచీనుడగు సర్వజ్ఞుడైన యాస్తికుడైన బ్రాహ్మణునియందు కార్యభారముంచి యాతడు చెప్పినవిధముగ కర్మ నాచరింపవలయునని సూచింపబడుచున్నది.

*2 ఈ శ్లోకమునందు శ్రద్ధాపూర్వకముగ దానము జేయవలయుననియు నశ్రద్ధచే దానముజేయుట నిష్ఫలమనియును జెప్పబడినది. శ్రద్ధచే నీయవలయునని శ్రుతియును జెప్పెను. భగవద్గీతయందును అశ్రద్ధచే హోమముచేసినను, దానము చేసినను, తపస్సు చేసినను, అది యంతయు వ్యర్థమగుననియు, ఇహమునకుగాని పరమునకుగాని యుపయోగించదనియు కృష్ణుడర్జునునితోఁ జెప్పెను.

1* శుభే దిఽసనక్షత్రే నిర్యాతో జగతీపతిః
తతో వసిష్ఠప్రముఖా స్సర్వ ఏవ ద్విజోత్తమాః
ఋష్యశృంగం పురస్కృత్య యజ్ఞకర్మారభం స్తదా॥ ౧౮

అథ సంవత్సరే పూర్ణే తస్మిన్ ప్రాప్తే తురంగమే
సరయ్వా శ్చోత్తరే తీరే రాజ్ఞో యజ్ఞోఽభ్యవర్తత॥ ౧౯

ఋష్యశృంగం పురస్కృత్య కర్మ చక్రు ర్ద్విజర్షభాః॥

2* నచావహుత మభూ త్తత్ర స్ఖలితం వాపి కించన
దృశ్యతే బ్రహ్మవత్సర్వం క్షేమయుక్తం చ చక్రిరే॥ ౨౦

1* అత్ర యజ్ఞాదికం కర్మ బ్రాహ్మణ పురస్సరం కర్తవ్యం. అయం ధర్మః సర్వేషాం సాధారణః రాజ్ఞాం తు విశిష్య బ్రహ్మముఖత్వం సర్వత్రా తిశయధాయకం. తథాచ శ్రుతిః "తస్మా ద్రాజన్యో బ్రాహ్మణ మాని త్యాది = గౌతమశ్చ. బ్రాహ్మణం పురోదధీత. ఇతి = మహాభారతే ఆదిపర్వణి పురోహితమతే తిష్ఠే ద్యఇచ్ఛే ద్భూతి మాత్మనః॥ ఇతి. ఆరణ్యకే యుధిష్ఠిరదాల్భ్య సంవాదేపి" కుంజరస్యేవ సంగ్రామే పరిగృహ్యాంకుశగ్రహం। బ్రాహ్మణై ర్విప్రహీనస్య క్షత్రస్య క్షీయతే బలం॥ ఇతి.

2* అనేన యజ్ఞకర్మణి విహితే కాలే యథావిధ్యను ష్ఠానకుశలై రభిజ్ఞై రాస్తికైః ఋత్విగ్భి రన్యూనాతిరేకేణ అనుష్ఠాతవ్య మితి సూచితం.

1* ౧౭-౧౮ అనంతరము శుభనక్షత్రయుక్తదివసమునందు దశరథుడు, యజ్ఞవాటికకు బయలుదేరెను. అతనివెంట వసిష్ఠుడు మొదలగు బ్రాహ్మణులందఱు యజ్ఞవాటికకు జేరిరి. అప్పుడు ఋష్యశృంగుని ముందిడుకొని యజ్ఞము నారంభించిరి.

౧౯ సంవత్సరము పూర్తియగుచుండ యాగాశ్వము తిరిగి వచ్చెను. సరయూనదియొక్క యుత్తరతీరమునందు దశరథుని యజ్ఞము ప్రారంభమయ్యెను.

2* ౨౦ బ్రాహ్మణోత్తములు ఋష్యశృంగునిఁ బురస్కరించుకొని యాగమును జేయించుచుండిరి. ఆయజ్ఞమునందు విధినతిక్రమించి హోమముకాని తొట్రుపాటుగాని కొంచెమైనను లేకుండెను, బ్రాహ్మణులు హోమాదికమును విధ్యుక్తముగాను యజమానికి క్షేమము కలుగునట్లుగనుఁ జేసిరి.

1* యజ్ఞాదికర్మలు బ్రాహ్మణ పురస్సరముగఁ జేయవలెననెడి విషయము పైవాక్యములచే స్పష్టమగుచున్నది. ఈ ధర్మ మందఱికి సాధారణమైనను. రాజులకు విశేషించి బ్రహ్మముఖత్వము, అతిశయ విధాయకమని చెప్పనొప్పు. అటులనే శ్రుతియు జెప్పుచున్నది. రాజు బ్రాహ్మణపురస్సరముగ జేయవలయునని – గౌతముడును, "బ్రాహ్మణుని ముందిడుకొని కర్మ నారంభింపవలయును" అని చెప్పియుండెను. మహాభారతమున ఆదిపర్వమున" ఐశ్వర్యమును గోరు రాజు, పురోహితుని మతము ననుసరించి యుండవలయునని చెప్పెను భారతమున అరణ్యపర్వమునను యుధిష్ఠిరదాల్భ్యసంవాదమున నిటులనే చెప్పబడినది. (ఏమః) యుద్ధభూమియందు మదపుటేనుగున కంకుశ మనవసరముయినట్లు రాజునకు బ్రాహ్మణు డట్లవసరమనియును, బ్రాహ్మణరహితుఁడగు క్షత్రియునకు బలము క్షీణించుననియు జెప్పబడినది.

2* పైవాక్యముచేతను యజ్ఞకర్మయందు విహితకాలమున యథావిధిగా ననుష్ఠించుటయందు నిపుణులును, ఆస్తికులును, విధానమును బాగుగ దెలిసినవారునగు ఋత్విజులు తక్కువ యొక్కువ లేకుండగ కర్మను జేయింపవలయునని ధర్మము సూచితము.

1* న తేష్వహస్సు శ్రాంతో వా క్షుధితో వాపి దృశ్యతే
అన్నపానై స్సువిహితాః తస్మిన్ యజ్ఞే మహాత్మనః॥ ౨౧౫

అన్నం హి విధివ త్స్వాదు ప్రశంసంతి మహాత్మనః
అహోతృప్తా స్మ భద్రం త ఇతిశుశ్రావ రాఘవః॥ ౨౨౫

2* కర్మాంతరే తదా విప్రా హేతువాదా న్బహూనపి
ప్రాహు స్సువాగ్మినో ధీరాః పరస్పరజిగీషయా॥ ౨౩౫

1* అనేన అవిశేషేణాగతాః సర్వే బ్రాహ్మణాః మృష్టాన్నదానేన తోషణీయా ఇతి సూచితం

2* అనేన దిదృక్షుభిః సదసో బహిరాసీనైః ప్రయోగావిరోధేన అంతరాలకాలేష్వస్వవిద్యాతిశయప్రఖ్యాపనాయ వాదకుశలైశ్చరితవ్యం నతు కర్మకాలే ఇతి సూచితం తథాచ భారతే సభాపర్వణి కర్మాంతర సమాయత్తా జజల్పు రమితౌజసః। ఇదమేవ నచాప్యేవమేవ మేవనచాన్యథా॥ ఇతి

1 * ౨౧| ఆ యాగదినములయందు చూచుటకు వచ్చినవారిలలో శ్రమను జెందినవాడు కాని క్షుద్బాధ నొందినవాడు కాని యొకఁడైన లేడు. దశరథుని యాజ్ఞమున జనులందఱు అన్నపానాదులచే సంతుష్టిని బొందిరి.

౨౨| ఆ యజ్ఞమునందు మహాత్ములగువారలందఱును భక్ష్యభోజ్యాదులతోఁ గూడిన యన్నదానముఁ గొనియాడుచుండిరి. తృప్తినొందితిమి, దశరథునకు శుభముకలుగుగాత యనెడి కేకలను దశరథుఁడు వినుచుండెను.

2 * ౨౩| మంచివక్తలును, ధీరులునగు బ్రాహ్మణులొకరి నొకరు జయింపవలయుననెడి కోరికచే, నవకాశము కలిగినపుడు సహేతుకముగ శాస్త్రార్థములను జేసిరి.

---

1 * పై వాక్యముచే కర్మకాలమునందు సామాన్యముగా వచ్చిన బ్రాహ్మణులందఱకు మృష్టాన్నాదులచే సంతోషమును చేయవలయుననెడి ధర్మము సూచింపఁబడినది.

2 * పైఁజెప్పిన వాక్యముచే, యాగమును జూచుటకై వచ్చి సభయందు వెలుపలఁగూర్చుండిన పండితులు, యాగప్రయోగమునకు విరోధము కలుగకుండునట్లు, అవకాశముగలిగినప్పుడు తమవిద్యాకౌశలమును జూపవలయునే కాని కర్మకాలమునందు వాదములను జేయఁగూడదను ధర్మము సూచింపఁబడినది. ఇవ్విధముననే భారతమున సభాపర్వమునఁ జెప్పబడినది. (ఏమన) గొప్ప తేజస్సుగల బ్రాహ్మణులు ధర్మరాజుయాగముచేయుకాలమున మధ్యమధ్య యందవకాశము కలిగినప్పుడు, ఇది యివ్విధముగానే యుండవలయుననియు, నిది యివ్విధముగ నుండఁగూడదనియు, నిది యింతేయనియు, నిది మఱియొకవిధము కాదనియు నివ్విధముగ శాస్త్రార్థములను జేసిరి. (అని.)

2* అథర్త్విక్తస్య వపాం శ్రపయామాస శాస్త్రతః
ధూమగంధం వపాయాస్తు జిఘ్రతిస్మ నరాధిపః
యథాకాలం యథాన్యాయం నిర్ణుదన్పాపమాత్మనః॥ ౨౪–౨౫

క్రతుం సమాప్య తు తదా న్యాయతః పురుషర్షభః
ఋత్విగ్భ్యోఽపి దదౌ రాజా ధరాం తాం క్రతువర్ధనః॥ ౨౬

ఋత్విజః॥ న భూమ్యా కార్యమస్మాకం న హి శక్తాః స్మ పాలనే
నిష్క్రయం కించిదేవేహ ప్రయచ్ఛతు భవాన్నృప॥ ౨౭

* గవాం శతసహస్రాణి దశ తేభ్యో దదౌ నృపః
దశకోటీస్సువర్ణస్య రజతస్య చతుర్గుణః॥ ౨౮

---

2 * అనేన అశ్వవఘ్రూమగంధాపాఘ్రాణస్య సమస్త పాపనివర్తకత్వ ప్రతిపాదనేనాంగినోఽశ్వమేధస్య ఫలాతిశయస్సూచితః తథాచ మహాభారతేపి" ధూమగంధాఘ్రాణం పావనముక్తం-తం వపాధూమగంధం తు ధర్మరాజస్సహానుజైః । ఉపజిఘ్రుస్యథాశాస్త్రం సర్వపాపాపహం తదా, ఇతి॥

---

* అనేన యజమానేన దక్షిణాకాలే విహితం పృథ్వ్యాదికం దేయమేవ । ఋత్విగ్భిరపి భోగ్యమపి తద్దక్షిణా శక్త్యా వినిమాయ నిష్క్రయోగ్రాహ్య ఇతిసూచితః తథా అవిక్రేయమపి గవాశ్వాదికం దక్షిణాద్రవ్యం వినిమయేన గ్రాహ్యమితిసూచితం॥

౩* ౨౮-౨౯ అనంతరము దశరథుడు యాగపశువుయొక్క వపనుదీసి శాస్త్రోక్తముగ నగ్నిసంస్కారమునుజేసి దాని ధూమగంధమును పాపక్షయమునకై యథావిధిగ నాఘ్రాణించెను.

౩౦ దశరథమహారాజు యథావిధిగ క్రతువును సమాప్తిజేసి యాగసమృద్ధికై ఋత్విజులకు దన భూమియంతయు నిచ్చెను.

౩౧ ఋత్విక్కు లిట్లు చెప్పిరి. ఓ దశరథమహారాజా! భూమితో మాకు ప్రయోజనము లేదు. భూమిని పరిపాలించుటకు మే మశక్తులము. కాన నీవు భూమికి బదులుగా కొంచెము ద్రవ్యము నిచ్చెదవుగాక.

*౩౨ దశరథు డప్పుడు భూమికిబదులుగా లక్షగోవులను, పదికోట్ల సువర్ణనాణెములను, నలుబదికోట్ల రూప్యములను ఋత్విజుల కిచ్చెను.

---

3 * పైవాక్యమువలన యాగీయాశ్వముయొక్క వపాధూమగంధము నాఘ్రాణించుట, సమస్తపాపములను బోగొట్టునని చెప్పుటచే నంగియగు నశ్వమేధమునకు ఫలాధిక్యము చూపబడినది. అవ్విధముననే భారతమునందును, వపాధూమగంధము నాఘ్రాణించుట, పాపహరమని చెప్పబడినది. (ఎట్లన) ధర్మరాజు తమ్ములతోగూడ సర్వపాపహరమగు వపాధూమగంధము నాఘ్రాణించెనని”

---

* పైవాక్యముచే యజమానుడు దక్షిణలిచ్చుకాలమున శాస్త్రవిహితముగ భూమిని ఋత్విజులకు దానము చేయవలయుననియు, ఋత్విజులద్దాని ననుభవింపవలయుననియు, భూమిని రక్షించుట కసమర్థులైనచో దానిని మార్చి కొంత ధనమును గ్రహింపవలయు ననెడిధర్మము సూచింపబడినది. అవ్విధముననే గోవులు మొదలగువానిని దక్షిణగా నిచ్చినప్పుడును వాని నమ్మగూడనప్పటికి వినిమయముచే కొంతద్రవ్యమును గ్రహింపవలయు ననెడిధర్మమును సూచింపబడినది.

* తస్యా శిషోఽథ వివిధా బ్రాహ్మణై స్సముదీరితాః
దారస్య నృపస్య ధరణ్యాం ప్రణతస్యచ॥ ౨౯

1 తతోఽ బ్రవీ ద్రుష్యశృంగం రాజా దశరథ స్తదా
కులస్యవర్ధనం తంతుం కర్తుమర్హసి సువ్రత॥ ౩౦

తథేతి చ సరాజాన మువాచ ద్విజసత్తమః
భవిష్యంతి సుతా రాజం శ్చత్వారస్తే కులోద్వహాః॥ ౩౧

ఇష్టింతేఽహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్
అథర్వశిరసిప్రోక్తైర్మంత్రై స్సిద్ధాం విధానతః॥ ౩౨

తతః ప్రాక్రమ దిష్టిం తాం । రాజా దశరథోనఘః॥ ౩౨౹

తదా మహీ రావణముఖ్యరక్షో భారం తువోఢుం
బహుధా ప్యశక్తా । ధృత్వాచ గోరూప
మలం రుదంతీ సమానసా దాబ్జభువం నుకేశం॥ ౩౩౹

బ్రహ్మాపి తాం సమాశ్వాస్య జగాదవచనంతదా
ఉదంత స్తవ విజ్ఞాతః । మయా ధ్యానేన చాఽచలే॥౩౪౹

కింతుర్యాం రావణో దేవి । మయాహంతుం నశక్యతే
వక్ష్యామి వృత్తం ప్రాచీనం రావణస్యాచలే శృణు॥ ౩౫౹

---

* అనేన యజ్ఞా న్తే బ్రాహ్మణా న్నమస్కృత్య తేభ్యో యజ్ఞ సమృద్ధ్యై ఆశిషోగ్రాహ్యా ఇతి సూచితం.

---

1. వా॥ రా॥

* ౨౯ ఉదారుడగు దశరథమహారాజు యాగాంతమునందు బ్రాహ్మణులకు నమస్కారమును జేసి వారియాశీర్వాదములను బొందెను.

౩౦ అనంతరము దశరథుండు ఋష్యశృంగునితో నివ్విధముగఁ బలికెను. ఓ ఋష్యశృంగమహర్షీ ! వంశాభివృద్ధికరమగు సంతానమంతయును నాకుఁగలుగజేయుదువుగాక యని, (పలికెను.)

౩౧ ఋష్యశృంగుడు నట్లేయని దశరథునితోఁ గ్రిందివిధముగాజెప్పెను ఓ రాజా ! నీకు వంశోద్ధారకులగు నల్వురు కుమారులు కలుగ గలరు

౩౨ ఓ రాజా నీకుఁ బుత్రులుకలుగుటకు యథావిధిగ బుత్రకామేష్టిని నథర్వణ వేదోక్తములగు మంత్రములచే జేయించెదననెను.

౩౨½ అనంతరము పుత్రార్థమై దశరథుడు పుత్రేష్టినిజేయనారంభించెను.

౩౩½ ఆ సమయమున భూదేవియు రావణుడు మొదలగుదుష్టరాక్షసుల భారమును వహించుటకశక్తురాలై గోరూపమును, ధరించి రోదనము చేయుచు బ్రహ్మయొద్దకేగెను.

౩౪½ బ్రహ్మయు నాభూదేవి నోదార్చి యివ్విధముగఁ బలికెను. ఓ భూదేవి ! నేను యోగశక్తిచే నీ వృత్తాంతమును దెలిసికొంటిని.

౩౫½ ఓ దేవి! నేనేమిచేయుదును? రావణుని జయించుటకు నాకుశక్తి చాలదు, వానిపూర్వవృత్తాంతమును జెప్పెదనువినుము.

---

* ఈవాక్యముచే యజమానుడు యాగాంతమునందు బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి యజ్ఞసమృద్ధికొఱకు బ్రాహ్మణాశీర్వాదములను బొందవలయుననెడి ధర్మము సూచింపబడినది.

మహతా తపసారాధ్య రావణశ్శంకరం పురా
తస్మాద్వరాన్దుర్లభాంస్తు లబ్ధ్వాతిష్ఠతి దుర్జయః॥ ౩౬½

మత్తోపి మానుషాదేకా దన్యేభ్యోఽవధ్యతావరం
ప్రాప్తవాన్రావణస్తేన జితాశ్శక్రాదయస్తతః॥ ౩౭½

మాలాకారో మహేంద్రశ్చ వరుణః పురసేచకః
సమ్మార్జకో జగత్ప్రాణః రావణేన కృతో భువి॥ ౩౮½

తస్మాన్మే రావణం జేతుం శక్తిర్నాస్తి వసుంధరే
తద్గచ్ఛేమ శివస్యాద్య సమీపం సత్వరం వయం॥ ౩౯½

ఇత్యుక్త్వా తాం సమానీయ త్రిదశైస్సహ మాత్మభూః
కైలాసమచిరేణాగాత్ప్రమథాదిగణైర్వృతం॥ ౪౦½

వేదవాగ్భిశ్శివం దధ్యుర్బ్రహ్మాద్యాస్త్రిదివౌకసః
నమో భవాయ శర్వాయ నీలగ్రీవాయ తే నమః
నమఃస్థూలాయసూక్ష్మాయబహురూపాయతేనమః॥ ౪౧-౪౨

ఇతి సర్వముఖేనోక్తాం। వాణీమాకర్ణ్య శంకరః
ప్రోవాచ నందినం దేవానానయేతి మమాంతికం॥ ౪౩

ఏతస్మిన్నంతరే దేవాః ఆహూతా నందినా ధ్రువం
ప్రవిశ్యాంతఃపురే దేవం దదృశుర్విస్మితేక్షణాః॥ ౪౪

బ్రహ్మాఽఽగత్య దదర్శాఽథ శంకరం లోకశంకరం
ప్రణిపత్యాఽగ్రతః స్థిత్వా సహదేవైః పితామహః।
ఉవాచ దేవదేవేశం పశ్యావస్థాం దివౌకసాం
దుష్టదైత్యవధోద్యోగం త్వంవిధేహి మహాప్రభో॥ ౪౫-౪౬

౩౬ పూర్వమందు రావణుడు శంకరుని గొప్ప తపస్సుచే సంతోషపఱచి, వానివలన నితరులకుఁ బొందశక్యము కాని వరములను బొంది యితరులకు జయింపనలవిగాకుండెను.

౩౭ వానికిఁగూడ మనుష్యేతరములగు సమస్తభూతములవలన భయము లేకుండగ వరములను బొందియుండెను. ఆకారణముచే నతడు దేవేంద్రాదులనందఱను జయింపగల్గెను.

౩౮ రావణుడు, దేవేంద్రుని, పుష్పమాలికలను గుచ్చియిచ్చువానినిగను, వరుణదేవుని తనపురమును జలముచే తడుపువానినిగాను, వాయుదేవుని, తనపట్టణమూడ్చువానినిగాను, జేసెను.

౩౯ ఆకారణమువలన రావణుని జయించుటకు శక్తిచాలదు, ఇదియునుగాక, సృష్టిచేయుపని యేనాదియైయున్నది. లయమును జేయుపని శివునిదైయున్నది. కాన వానిసమీపమునకు మనము వెళ్ళుదము రండు.

౪౦ ఇవ్విధముగ బ్రహ్మదేవుడు చెప్పి భూదేవిని దీసికొని దేవతలతో గూడ, ప్రమథగణసేవితమగు కైలాసమునకు శీఘ్రముగ వెళ్ళెను.

౪౧-౪౨ బ్రహ్మాదిదేవతలు వేదవాక్యములచే శివుని స్తుతించిరి. నీలగ్రీవా! భవా! స్థూలరూపుడవు సూక్ష్మరూపుడవు బహురూపుడవగు నీకు నమస్కారమని (స్తుతించిరి)

౪౩ ఇవ్విధముగ దేవతలందఱిచేఁ జేయబడిన స్తోత్రమును శంకరుడు విని యా దేవతలను తనయొద్దకు దీసికొనిరమ్మని, నందీశ్వరునిఁ బంపెను.

౪౪ ఈసమయమున దేవతలందఱను నందీశ్వరుడాహ్వానింపగా వారు శంకరునియంతఃపురము ప్రవేశించి శంకరునిఁజూచి విస్మయమందిరి.

౪౫-౪౬ అనంతరము బ్రహ్మదేవుడు లోకసుఖంకరుడగు శంకరునిఁజూచి నమస్కరించి దేవతలతోఁగూడ శంకరునిముందు నిలిచి యివ్విధముగఁబలికెను.

మహాప్రభో! శంకరా! దుష్టాత్ముడగు రావణుని సంహారమునకు దగినప్రయత్నమును జేయుమని బ్రహ్మాదిదేవతలు ప్రార్థించిరి.

తదా శంభు రువాచేదం వచనం తా న్దివౌకసః
భవదాగమవృత్తాంతఃజ్ఞాతఏవ మయాధునా॥ ౪౭

వరప్రదోఽ హంతు పురా రావణస్య పితామహ!
విషవృక్షోఽపి సంవర్ధ్య స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతం॥ ౪౮

తస్మాద్విష్ణుసమీపంతు యూయంగచ్ఛత సత్వరం
లోకరక్షావహః కుర్యాత్కార్యం వ స్సఫలంహరిః॥ ౪౯

* ఏతస్మిన్నంతరే నందీ వచనం ప్రాహ తా న్సురాన్
ఏకదా రావణోమహాఖ్యాత్యత్ప్యస్యంమహాంశశాపసః॥ ౫౦

---

* రావణస్తు పురానందినే కిమర్థం శాపం దత్తవా
నితిచే దత్రోచ్యతే ఏకదా దశాననే పుష్పక మారుహ్య
సంచార్యచ దేవలోకా న్కైలాసోర్ధ్వభాగాద్విమానేనా
గచ్ఛతిసతి తదాశంకరశ్చకై లాసేకపశ్చరతిస్మ. తదానందీశ్వర
శ్శంకరస్యోర్ధ్వభాగాదాగచ్ఛంతంవిమానం దృష్ట్వా స్వమా
హాత్మ్యేన తం తత్రైవ స్థాపయామాస రావణేన సర్వథా
కృతేపియత్నే నచచాల. తదా దశానన స్తస్మాదవరుహ్య
నందీశసన్నిధి మాగత్య స్వవిమానం త్వైనైవ నిరోధిత
మితిజ్ఞాత్వా వానరాస్యో భవేతి తం శశాప తదానందీశోపి
వానరానేవ పురస్కృత్య నరస్త్వాం హన్యాదితి రావణం
శశాపేతి కథాంత్రానుసంధేయా.

౪౭ అప్పుడు శంకరుడు దేవతలతో నిట్లు పలికెను ఓ దేవతలారా! మీరువచ్చిన వృత్తాంతము నాకుఁ దెలిసినది.

౪౮ ఓ పితామహా! నేను పూర్వమునందు రావణునకు వరము నిచ్చి యుంటిని. వరప్రదుడ నగు నే నిట్లు వానిసంహారమునకుఁ బ్రయత్నించుదును? విషవృక్షమైనను జేతులతోఁ బెంచి ఛేదించుట యుక్తమైన కాదుగదా.

౪౯ ఆ కారణమువలన మీరలు శీఘ్రముగా విష్ణుసమీపమునకుఁ బొండు. లోకములను రక్షించుభారమును వహించు శ్రీహరి, మీ కార్యమును సఫలమును జేయును (అని శంకరుడు చెప్పెను.)

౫౦ ఈసమయమున నందీశ్వరుడు దేవతలనుగూర్చి యిట్లు పలికెను. ఓ దేవతలారా! పూర్వమునం దొకప్పుడు రావణుడు మూర్ఖత్వముతో నన్ను వానరముఖునిగా శపించెను.

---

* రావణుడు నందీశ్వరునకుఁ బూర్వము శాపమేల యిచ్చెననగా, నొకప్పుడు రావణుడు విమానారూఢుడై దేవలోకములను సంచరించి తనపట్టణమునకు వచ్చునెడ కైలాసపర్వతముమీద తపముజేయుచున్న శంకరునపైభాగముగఁ దనవిమానము వచ్చుచున్న కారణముచే నందీశ్వరుడు రావణునివిమానమును దనమహిమచే నిలిపివేసెను. రావణుడెంతప్రయత్నించినను విమానముకదలనందునఁ గ్రిందిభాగమునకు దిగివచ్చి నందిచేఁ దన విమానము నిరోధింపబడినదని తెలిసికొని వానరముఖునిగా నందిని శపింపగా నందీశ్వరుడు ప్రతిశాపమును రావణునకిచ్చెను (ఏమన) ఓరావణుడా! ఒకనరుడు వానరులఁ బురస్కరించుకొని నిన్ను సమూలముగా నశింపఁజేయుఁగాక యని”

శప్తోఽభవ న్మయాసద్యః। రావణోఽపి భయావహం
వానరాంస్తు పురస్కృత్య నరస్త్వాం హంతుమీశ్వరం॥ ౫౧

తస్మాల్లోకావనే దీక్షావహం । శ్రీహరి మద్యవై।
గత్వాయాయం ప్రార్థయధ్వంకార్యంవస్సఫలంభవేత్॥ ౫౨

ఇత్యుక్త్వాశ్వివనాదిభ్యాం బ్రహ్మాద్యా దేవతాస్తదా।
క్షీరాబ్ధినికటం గత్వాస్తువంతిస్మ జనార్దనం॥ ౫౩

జయ మాధవ దేవేశ జయభక్త జనార్తిహన్
కృపాం కురు మహాదేవ విలోకయ స్వసేవకాన్। ౫౪

వీరదుర్గర్షవర్మాచ క్రూరకర్మా దశాననః
సర్వాన్నో బాధతే నిత్యం కింపునర్మానుషాన్ప్రతిః॥ ౫౫

సోయం బిడౌజసంకర్తుం నిస్తేజస మలంభవేత్ ।
తనూనపాతంచ తదాఽనూనపాతం కరిష్యతి॥ ౫౬

శదగ్రే సమవర్తీ స్యాచ్ఛ్రీమవర్తీ మహాప్రభో।
శదంతికే ప్రచేతాశ్చ విచేతాస్తు భవిష్యతి॥ ౫౭

జగత్ప్రాణో గళత్ప్రాణః ధనేశో ఘనబాధితః
రావణేన కృతో భూమ్యాం కారాస్థో తారకాపతిః॥ ౫౮

ఏవం స బాధయత్యద్య సర్వా వస్మా న్దివౌకసః
కింపునర్మానుషాన్దేవ రక్షాస్మాన్శరణాగతాన్ ౫౯

ఇతి దేవవచశ్శ్రుత్వా పరిచింత్య హరిస్తదా
జగాద దుఃఖశమనం వచనం త్రిదివౌకసః॥ ౬౦

౫౧ అప్పుడు శివుడుకూడ రావణుని భయంకరముగ శపించెను. (ఏమని?) ఓ రావణా! శీఘ్రముగానే యొక నరుడు వానరులను బురస్కరించుకొని నిన్ను సంహరించుగాక యని.

౫౨ ఆ కారణమువలన లోకరక్షణమునకు దీక్షవహించిన శ్రీహరినిగూర్చి యిప్పుడు మీరలు వెళ్ళిప్రార్థించిన, మీ కార్యము సఫలమగునని యెను.

౫౩ ఇవ్విధముగ శివుడును నందీశ్వరుడును చెప్పగా బ్రహ్మాదిదేవతలు పాలసముద్రసమీపమునకేగి జనార్దనుని క్రిందివిధముగ స్తవము చేసిరి.

౫౪ సర్వదేవాధీశుడవగు మాధవా! నీకు జయము కలుగుగాక. భక్త జనుల బాధలను నివారించు నీకు జయము కలుగుగాక. ఓ మహా దేవా! నీ సేవకులగు మమ్ములను కృపారసముతో జూడుము.

౫౫ మిగుల కఠినుడును క్రూరకృత్యములు కలవాఁడు నగు రావణుఁడు మమ్ములను బాధించుచుండెను. మనుష్యుల సంగతి జెప్పనది యేమి.

౫౬ ఆ యీరావణుడు దేవేంద్రుని దేజోహీనునిగాఁజేయ సమర్థుడగును అగ్నిహోత్రుని, మిక్కిలి పతనముకలవానినిగాఁ జేయగలడు.

౫౭ ఆ రావణునిముందు నిలుచుటకు యముడును శ్రమజెందును. వాని యెదుట వరుణుఁడు చైతన్యములేనివాడై యుండగలడు.

౫౮ వాయుదేవుడు రావణునియెదుట కంఠగతప్రాణుడై యుండును. కుబేరుఁడు వానిచే బాధింపబడియుండెను. సూర్యుడు వానిముందు తేజస్సు తగ్గియుండెను. చంద్రుడు కారాగృహమున బంధింపబడెను.

౫౯ ఇవ్విధముగ మమ్ములనందఱను రావణుఁడు బాధించుచుండెను. దేవతలస్థితి యిట్లుండ మనుష్యులసంగతి చెప్పనదియేమి, కాన శరణాగతులగు మమ్ములను రక్షింపుము.

౬౦ ఈప్రకారము దేవతలు చెప్పగా శ్రీహరి యాలోచించి యప్పుడు దేవతలనుగూర్చి దుఃఖోపశమనమగు వాక్యమును బలికెను.

భో బ్రహ్మాదిసురాస్సర్వే యూయం శృణుత మద్వచః
జానే దశగ్రీవభయం భవతాం సముపస్థితమ్॥ ౬౦

విజ్ఞాపితోఽహం సమయే భవంతస్తదర్థం ప్రతి
కృత్వాఽవతారమద్యైవ నాశయిష్యేతంసురోత్తమాః॥ ౬౧

పురీ హ్యయోధ్యా సునృపైః పాలితా సూర్యవంశజైః
విరాజతే భూమితలే కృతయాగాదిసత్క్రియైః॥ ౬౩

తస్యాం దశరథో రాజా నిరపత్యః ప్రియాన్వితః
యజత్యద్య సుతార్థం వై పాలయన్సర్వతః ప్రజాః॥ ౬౪

* పూర్వం తు తపసా తేన తోషితోఽహం సుతార్థినా
తస్య పత్నీషు తిసృషు చతుర్ధా ప్రభవామ్యహమ్॥ ౬౫

---

* పూర్వమితి. కశ్యపప్రజాపతిః సుతార్థం శ్రీహరిం ప్రతి తపస్తేపే. తదా శ్రీహరి రపరోక్షీభూయ వరం వృణీష్వేతి కశ్యపమవోచత్. త్రిషు జన్మసు మమ పుత్రో భవేత్యుక్తే హరిరపి తథేత్యంగీచకార. స్వవరానుసారేణ కశ్యపస్య పురా వామనరూపేణాజని తస్య కశ్యపస్య దశరథత్వేనాద్యజాతత్వాత్ పునశ్చ స్వవరానుసారేణ తస్య పుత్రత్వేనావతరితు ముద్యుక్త ఇత్యూహ్యమ్॥

౬౧ ఓ బ్రహ్మాదిదేవతలారా! మీరలందఱు నావాక్యమునువినుఁడు మీ కందఱును రావణునివలనభయముసంప్రాప్తమైనదని, నేనెఱుగుదును.

౬౨ ఓ బ్రహ్మాదిదేవతలారా! మీరలు మంచిసమయములో రావణకథ విషయమై నాకు విన్నవించితిరి. ఇప్పుడే నేనవతరించి వాని వధో పాయ మాలోచించెదను.

౬౩ ఓ దేవతలారా! యాగాదులను బాగుగఁజేసిన సూర్యవంశీయులగు రాజులచేఁ బరిపాలింపఁబడిన యయోధ్యయను పట్టణము భూమి యందొప్పుచుండెను.

౬౪ ఆ పట్టణమునందు దశరథమహారాజు తనప్రజలను ధర్మముగఁబాలిం చుచు మహాధైర్యవంతుఁడై సంతానార్థమై యశ్వమేధయాగము చేయు చుండెను.

* ౬౫ పూర్వమునందు కశ్యపుఁడు పుత్రార్థియై నన్నుగూర్చి తపస్సుచేసి సంతోషపెట్టిన హేతువుచేతను నతఁడేయిప్పుడు దశరథుఁడుగా నవత రించినహేతువుచేతను తన భార్యలగు కౌసల్యా సుమిత్రా కైకేయీల ముగ్గురియందును నేను నాలుగువిధములుగా జన్మింపఁగలను.

---

* కశ్యప ప్రజాపతి పుత్రార్థియై శ్రీహరినిగూర్చి పూర్వము తపస్సుచే యఁగా శ్రీహరి ప్రత్యక్షమై వరమునుగోరుకొనుమనఁగఁ గశ్యపుఁడీ వరమును గోరెను ఓ శ్రీహరీ! నీవు నాకుమూఁడుజన్మలయందు పుత్త్రుఁ డవుగాఁ బుట్టుమనుచుఁ గోరఁగా శ్రీహరియు నట్లేయని వరమిచ్చెను. తద నుసారముగా కశ్యపునకు మొదట వామనుఁడుగాఁబుట్టెను. ఆక శ్యపుఁడే దశరథుఁడుగాఁ బుట్టియుండుట తద్వరానుసారముగా కశ్య పావతారుఁడగు దశరథునకు బుత్త్రుఁడుగా బుట్టుటకు శ్రీహరి యుద్యు క్తుఁడయ్యెనని యూహింపనగు

భయం త్యజత భద్రం వో హితార్థం యుధి రావణం
సపుత్రపౌత్రం సామాత్యం సమిత్రజ్ఞాతి బాంధవం
హత్వా క్రూరం దురాత్మానం దేవర్షీణాం భయావహం
దశవర్ష సహస్రాణి దశవర్ష శతానిచ
వత్స్యామి మానుషే లోకే పాలయన్ పృథివీమిమాం॥ ౬౬-౬౭

భవంతోఽపి స్వకైరంశైరవతీర్య చరంత్వితః
ఋక్ష వానరరూపేణ సర్వత్ర పృథివీతలే॥
ప్రాజాపత్యనరం తత్ర పేషయాఽద్య పితామహ
కరోతి పుత్రకామేష్టిం రాజాదశరథో భువి॥ ౬౯½

అన్య ద్వక్ష్యామి భో దేవాః లంకాయాం యోగినీగణైః
గౌరీ నివాసం కురుతే తత్పురీ పరిపాలినీ॥ ౭౦½

* సుప్రసన్నా యథా గౌరీ తథా కుర్వంతు వై గతాః
ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ సద్య స్త్వంతర్ధానం గతో హరిః॥ ౭౧

తత స్తేపి సురాస్సర్వే పితామహపురోగమాః
గౌరీనికట మాగత్య తుష్టువు ర్లోకమాతరం॥ ౭౨½

మాతః పౌల స్త్యతనయో రావణో రాక్షసాధిపః
త్వదను గ్రహాద ర్పేణ బాధతే సకలం జగత్॥ ౭౩

కరోషి వసతిం తస్య పురే త్రిదశవందితే
విశేషత స్త్వమేవాసి స్వయం లంకేశ్వరీ శివే
దేవి త్వ మపి సాహాయ్యం కురు లోకహితాయవై॥ ౭౪½

---

* 1 జై॥ దే॥ భా॥

౧౯౬-౯౭. ఓ దేవతలారా! మీరలు భయమును వదలుడు మీకు శుభముకలుగుగాక! మీహితముకొఱకు పుత్త్రపౌత్త్రజ్ఞాతిబంధుసహితముగా దురాత్ముడగు రావణుని యుద్ధములోఁ జంపి పదునొకండు వేల సంవత్సరములు మనుష్యలోకమునందు భూమినిఁ బరిపాలించుచునుండఁగలను

౧౯౮. మీరలు మీమీయంశములతో వానరరూపములనుధరించి నాకుసహాయార్థమై భూమియందు సంచరించెదరుగాక

౧౯౯. ఓపితామహా! భూలోకమున దశరథమహారాజు పుత్త్రకామేష్టియాగమును నిపుడుచేయుచున్నాడు. కాన నచ్చటకు ప్రాజాపత్యపురుషునిఁ బంపుము.

౨౦౦. ఓదేవతలారా! మఱియొకసంగతినిఁ జెప్పెదను. లంకాపట్టణమున గౌరీదేవి తనపరిచారికలగు యోగినీగణములతోఁగూడి లంకాపురినిఁ బరిపాలించుచుండెను.

౨౦౧. గౌరీదేవి, యెవ్విధమున మీకుఁ బ్రసన్నురాలగునో, యువ్విధముగఁ బ్రయత్నింపుడు, ఇవ్విధమునఁజెప్పి భగవంతుడగుశ్రీహరి యంతట నంతర్ధానమునొందెను.

౨౦౨. అనంతరము బ్రహ్మమొదలగు దేవతలందఱు గౌరీదేవికడ్డకువచ్చి యాలోకమాతయగు గౌరీదేవిని స్తోత్రముచేసిరి.

౨౦౩. ఓతల్లీ! విశ్రవోబ్రహ్మకుమారుడును రాక్షసరాజునగు రావణుడు నీయనుగ్రహముచేతను సమస్తజగత్తును బాధించుచుండెను.

౨౦౪. ఓదేవవందితురాలా! నీవు రావణునిపట్టణమున నివాసమునుచేయుచుంటివి నీవేస్వయముగా లంకేశ్వరివి, ఓదేవి! లోకహితార్థమైనీవు రావణసంహారవిషయమై సహాయమును జేయుమని ప్రార్థించిరి.

1 గా॥ హరాయానుమతాం యాతే కమలాపి సుదంశజా
మానుషం దేహమాశ్రిత్య సంభవిష్యతి భూతలే॥ ౭౫

తాం దృష్ట్వా చాతిలోభేన హరిష్యతి స దుర్మతిః
త్యక్ష్యామి నైతదా లంకాం వినాశాయ దురాత్మనః
శంభు ర్వానరరూపేణ భస్మసా త్తాం కరిష్యతి॥ ౭౬-౭౭

ఇత్యాఖ్యాతా మహాదేవ్యా తదాజ్ఞాం ప్రాప్య దేవతాః
వసుంధరాంసాంత్వయిత్వా స్వం స్వం లోకంగతా స్తదా॥ ౭౮

దేవాశ్చ సర్వే హరిరూపధారిణో స్థితా స్సహాయార్థ మితః
స్తతో హరేః। మహాబలాః పర్వతవృక్షయోధినః ప్రతీ
క్షమాణా భగవంత మీశ్వరం॥ ౭౯

ఆశ్చర్యరామాయణే నవమస్సర్గ స్సమాప్తః.

---

* అయం పూర్వానువాద ఇతి కేచిత్.

1. జై॥ దేహా 11

౨౫. గౌరీదేవి యిట్లు చెప్పదొడగెను ఓ, దేవతలారా! శ్రీహరి మానుష రూపముతో నవతరించుటతోడనే లక్ష్మియును నాయంశముతో మానుషదేహము నాశ్రయించి భూలోకమున జనింపగలదు.

౨౬-౨౭ ఆ దురాత్ముడగు రావణుడు లోభముతో నామెను హరింపగలడు. అప్పుడు నేనాదురాత్ముని వినాశనమునకై లంకాపట్టణమును విడువ గలను. నేనువిడుచుటతోడనే శివాంశసంభూతుడగు నొకవానరుడు లంకను భస్మము జేయును. (అని గౌరీదేవి దేవతలతో జెప్పెను)

౨౮ ఇవ్విధముగా గౌరీదేవి చెప్పగా దేవతలు తదాజ్ఞనొంది భూదేవి నోదార్చి తమతమ లోకముల కేగిరి.

* ౨౯ అనంతరము సమస్తదేవతలు శ్రీహరిసహాయార్థమై వానరరూపము లనుధరించి మహాబలపరాక్రమశాలులై పర్వతములయందు వృక్షములయందు సంచరించుచు భగవంతుని నవతారమునకు నిరీక్షించుచుండిరి

ఆశ్చర్యరామాయణమున తొమ్మిదవసర్గ ముగిసెను.

---

* ఈ ప్రక్షిప్త యనువాదమని తెలిసికొనదగు.

దశమసర్గప్రారంభః.

బ్రహ్మాఽథ పాయసం దివ్యం కల్పయిత్వా సువర్ణకే
పాత్రే నిధాయ దత్వాఽఽసౌ ప్రాజాపత్యాయ తం ప్రతి॥ ౧

ప్రాజాపత్యనర! క్షిప్రం గత్వాఽయోధ్యాం పురీం ప్రతి
పాయసం దేహి రాజ్ఞే త్వం తత్పత్నీగర్భదాయకం॥ ౨

ఇత్యుక్త్వా పాయసం పాత్రం తస్మై దత్వా పితామహః
ప్రాజాపత్యం నరం తత్ర ప్రేషయామాస సత్వరం॥ ౩

సాకేతే నృపపుత్రేష్టిసమాప్తిసమయే పునః
ప్రాదుర్భూతో వీతిహోత్రాత్ ప్రాజాపత్యనర స్తతః॥
తప్తజాంబూనదమయీం పాత్రీం పుత్రీమివ ప్రియాం
ప్రగృహ్య విపులాం దోర్భ్యాం సమీక్ష్య నృపమబ్రవీత్॥ ౪॥

ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మామిహాఽభ్యాగతం నృప
ఇదం తు పాయసం దివ్యం పత్నీభ్యో దేహి సత్వరం॥ ౬

తాసు త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్రాన్ యదర్థం యజసే నృప
తథేతి నృపతిః ప్రీతః ప్రతిజగ్రాహ తాం తదా॥ ౭
ప్రాజాపత్యనరశ్చాథ తత్రైవాంతరధీయత॥ ౭౫

అథ రాజా ప్రవిశ్యాంతః కౌసల్యామిద మబ్రవీత్
పాయసం ప్రతిగృహ్ణీష్వ పుత్రీయం త్విద మాత్మనః॥ ౮౫

దశమసర్గప్రారంభము.

౧ అనంతరము బ్రహ్మదేవుఁడు దివ్యమగు పాయసమును గల్పించి సువర్ణపాత్రమునందుంచి ప్రాజాపత్యపురుషునకిచ్చి యాపురుషునితో నిటులఁబలికెను.

౨ ఓప్రాజాపత్యపురుషుఁడా! శీఘ్రముగ నయోధ్యకేగి దశరథపత్నులకు గర్భధారణకరమగు నీపాయసమును దశరథునకిమ్ము.

౩ అని బ్రహ్మ, ప్రాజాపత్య పురుషునితోఁజెప్పి సువర్ణపాయసపాత్రనతనికిచ్చి యాపురుషుని శీఘ్రముగఁబంపెను.

౪-౫ ఆప్రాజాపత్యపురుషుఁడు నయోధ్యాపురికేగి దశరథుని పుత్త్రకామేష్టిసమాప్తమగు సమయమున, నగ్నిహోత్రము నుండి ప్రాదుర్భవించి మేలిమిబంగారపు పాయసపాత్రను ప్రియపుత్త్రికనువలె చేతులతో గ్రహించి దశరథునిగూర్చి యివ్విధముగఁబలికెను.

౬ ఓదశరథా! నేను ప్రజాపతిచేఁ బంపబడినపురుషుఁడను; దేవనిర్మితమైన పాయసమును శీఘ్రముగ నీభార్యలకిమ్ము.

౭ ఓరాజా! నీవు పుత్త్రకామేష్టినిఁ జేసినదానికిఫలముగ నీభార్యలందు పుత్త్రులను బడయఁగలవు అని చెప్పగా నవ్విధముననే చేయుదునని దశరథుఁడు సంతోషముతోఁ బాయసపాత్రను గ్రహించెను.

౮ ప్రాజాపత్యపురుషుఁడును నచ్చటనే యంతర్ధానమునొందెను.

౯ అనంతరము దశరథుఁడంతఃపురమును బ్రవేశించి కౌసల్యనుగూర్చి యివ్విధముగఁబలికెను. ఓప్రేయసీ! పుత్త్రప్రదమైన యీపాయసమును గ్రహింపుమనెను.

* కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా
అర్ధా దర్ధందదౌచాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః
కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధందదౌ పుత్రార్థ కారణాత్। ౯-౧౦
ప్రదదౌ చావశిష్టార్ధం పాయసస్యా మృతోపమం
అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీపతిః॥ ౧౧

పాయస విభాగ విచారః

*కౌసల్యేతి- నరపతిః దశరథః కౌసల్యాయై (పాయసార్ధం) పాయసస్యార్ధం. దదౌ. అత్రార్ధ శబ్దః సమప్రవిభాగవాచీ. సుమిత్రాయై (అర్ధాదర్ధం) చతుర్భాగందదౌ-అవశిష్టస్య చతుర్థాంశస్య అర్ధం. అష్టమాంశం. కైకేయ్యై దదౌ. పునరవశిష్టార్ధ మష్టమాంశం సుమిత్రాయై దదావితి పద్య. సిద్ధం- నన్వేతత్పాయస విభాగస్త్వితర పురాణ రామాయణాదీనాం విరుధ్యతే ఇతఇతిచేదుచ్యతే. తత్త్వసంగ్రహ రామాయణే దశరథం ప్రతివిష్ణోర్వచనే - తస్మాత్త్వ జనిష్యేహం మాంవిభజ్య చతుర్విధ మిత్యుక్త్వా చతుర్ధా విభాగ ఏవసూచితః.

అపిచాగస్త్య రామాయణే, చతుర్థాంశ స్తు రామస్యేత్యుక్త్వా సర్వేషాం రామాదీనాం సదృశ భాగఏవసిద్ధ్యతే కించ పాద్మేపి, తత్రైవవర్తతే, అపిచ స్కాందేపి. ఆత్మానం చతుర్భాగానితి దేవాన్ప్రతి హరే రుక్త్యాచ చతుర్ణాం సమానభాగత్వమేవ స్పష్టీభవతి. కించాధ్యాత్మ రామాయణేపి. కౌసల్యాయై స కైకేయై అర్ధమర్ధం ప్రయత్నతః।

శ్లో-౧౦-౧౧ అప్పుడు దశరథమహారాజు సంతానార్థమై యీపాయస మలో సగభాగమును కౌసల్యకిచ్చెను. మిగిలినసగములో సగ మును సుమిత్రకిచ్చెను సుమిత్రకీవ్వగా మిగిలినసగభాగములో సగమును కైకేయికొసగెను. పిదప సుమిత్రాదేవి, కైకేయికంటె నెక్కుడుగా దినదగినదియని యాలోచించి తిరిగి యీ కైకేయి కీవ్వగా మిగిలిన పాయసభాగమును సుమిత్రాదేవికిచ్చెను.

పాయసవిభాగవిచారము.

* పైవాక్యముచే దశరథుడు భార్యలకు పాయసము నిచ్చుటలో కౌసల్యకు సగమును, సుమిత్రకు నాల్గవపాలును, కైకేయికి ఎనిమి దవపాలును, మిగిలిన యెనిమిదవపాలను తిరిగి సుమిత్రకు నిచ్చెనని పర్యవసానము తేలినది.

2 * వ్యా॥ ఈపాయసవిభాగ మితరపురాణరామాయణములకు విరుద్ధము గా నుండెనని కొందఱు శంకించెదరు. (ఎట్లన) తత్త్వసంగ్రహరామా యణమున దశరథునిగూర్చి విష్ణుమూర్తి చెప్పుటలో “నన్ను నాలుగు విధములుగ విభజించుకొని నీకుపుట్టగలను. అని చెప్పుటచే రామా దుల నల్వురకు సమానభాగమే సూచింపబడుచున్నది. మఱియును, అగస్త్యరామాయణమున రాముడు చతురాంశమని చెప్పుటచే రామాదులు నల్వురకు సమానభాగమే నిశ్చితమగుచున్నది. మఱియు పాద్మమున నవ్విధమనే యుండెను. మఱియు స్కాందమునందును దేవతలనుగూర్చి శ్రీహరిచెప్పుటలో తన్నునాల్గుభాగములుగ విభ జించుకొనిపుట్టెదనని చెప్పుటచే సమానభాగమే స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు నధ్యాత్మరామాయణమునందును దశరథుడు కౌసల్యకు సగభాగమిచ్చినట్లును కైకేయికిని సగభాగమిచ్చినట్లును పిదప సుమిత్రయు పుత్త్రప్రదమగు పాయసమును తానును భుజింపవలె ననెడియాశతో కౌసల్యా కైకేయుల సమీపమునకురాగా వారలిద్దఱు తమతమభాగములలో సగముసగము కౌసల్యా కైకేయులు సుమిత్ర

ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసంపృథక్
తాస్త్వేతత్పాయసం ప్రాజ్యం నరేంద్రస్యోత్తమాస్స్త్రియః
సంమానం మేనిరే సర్వాః ప్రహర్షోదితచేతసః॥ ౧౬

తతస్సుమిత్రా సంప్రాప్తా జగృహుః పౌత్రికంచరుం కౌసల్యా
తు స్వభాగార్థం దదౌ తస్యై ముదాన్వితా । కైకేయీచ
స్వభాగార్థం దదౌ ప్రీతిసమన్వితా॥

ఇత్యాదినా చ స్పష్టతయా సమానభాగత్వం ప్రతిపాదితం.
అపిచ భోజకృతిచంపూరామాయణే కౌసల్యాయై ప్రథమ
మదిశద్భూపతిః పాయసార్ధ మిత్యాదినా సమానభాగత్వైవ
ప్రతిపాదితా-ఏవంచ చతుర్ణాం రామాదీనాం పూర్వోక్త
రీత్యా సమానాంశతా పర్యవసితా - నన్వేవం వాల్మీకినా
పూర్వోక్తగ్రంథ విరోధేన కథం పాయసవిభాగః కృతఇతి
సమాగతే పూర్వపక్షే కేచిద్వాల్మీకికృత పాయస విభాగ
రూపశ్లోకత్రయస్యార్థమిత్థం వర్ణయంతిస్మ. కౌసల్యాయైపాయ
సార్థం (దదౌ) విభజితవానిత్యర్థః సుమిత్రాయై అర్ధాదర్ధం
దదౌ - కౌసల్యాయై యదర్ధం విభక్తంతస్మా దేవార్ధం
దదావిత్యర్థః, కైకేయ్యై అవశిష్టార్ధం అవశిష్టే అర్ధే అర్ధం
చతుర్థాంశం దదావిత్యర్థః సుమిత్రాయై పునరవశిష్టార్ధం
అవశిష్టంచ తదర్ధంచ చతుర్థాంశం దదావితి-ఏతేన విష్ణోః
పుత్రత్వమాగచ్ఛత్కృత్వాత్మానం చతుర్విధ మితి దేవోక్తిశ్చ
సంగచ్ఛతఇతి. అపిచోత్తరత్ర లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ, విష్ణోరర్ధ
సమన్వితావితి కథనంచ భరతః సాక్షాద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ
ఇతి కథనంచ సంగచ్ఛతఇత్యాహుః తన్నసమంజసతయా స

౧౨౪ ఈప్రకారము దశరథుడు తన భార్యల మువ్వురకు వేఱ్వేఱుగా పాయసము నివ్వగా వారలు పూజనీయమగు పాయసమును భుజించి దశరథపత్నులు మువ్వురు సంతోషాంతరంగులై సమానముగ గౌరవించెనని తలచిరి.

కిచ్చిరని చెప్పుటచే రామాదులు నల్వురకు సమానభాగమే ప్రతిపాదింపబడుచున్నది. మఱియు భోజుడు చేసిన చంపూరామాయణమునందును కౌసల్యకు ముందుగా సగభాగమిచ్చినట్లు పిదప కైకేయికి మిగిలిన సగభాగమిచ్చినట్లు వారలిద్దరు సుమిత్రాదేవికి తమతమ భాగములలో సగము సగమిచ్చినట్లును చెప్పియుండుటచే రామాదులు నల్వురు పూర్వోక్తరీతిచే సమానభాగవంతులని స్పష్టముగ చూడగాఁ బూర్వోక్తగ్రంథవిరుద్ధముగా వాల్మీకిమహర్షి పాయస విభాగమును జేసెననుట యసంగతమని యాశంకరాగా గొంద ఱివ్విధముగ సర్వసామరస్యముగా వాల్మీకికృతపాయస విభాగ శ్లోకముల కర్థమును వర్ణించిరి. (ఏమన) దశరథుడు కౌసల్యకొఱకు పాయసములో సగము (దదౌ) అనగా యిచ్చుటయని కొఱకుఁ దనగ విభజించెనని యర్థమనియు, సుమిత్రకు సగములో సగము నిచ్చెననగా కౌసల్యకు నిచ్చుటకు విభజింపబడిన సగభాగములో సగభాగమని యర్థమనియు నిట్లు చెప్పినఁ గౌసల్యకు నాల్గవభాగము సుమిత్రకు నాల్గవభాగమని పర్యవసానము తేలినదియనియు, అవశిష్టార్ధమును కైకేయి కిచ్చెననునప్పుడు మిగిలినదానిలో సగమును కైకేయికిచ్చెనని యర్థము గాన నాల్గవభాగమే కైకేయికిచ్చెనని తేలినదియనియు మిగిలిన నాల్గవభాగమును సుమిత్ర కిచ్చెననియు నివ్విధముగ నర్థమును వర్ణించిరి.

ఇట్లు చెప్పుటచే దేవతలు విష్ణుమూర్తినిఁ బ్రార్థించుటలో, ఓ హరీ! నీవు నాలుగుభాగములై దశరథునకుఁ బుత్త్రుఁడుగాఁ బుట్టుమని చెప్పుటకూడ సంగతమగుననియు మఱియు నుత్తరగ్రంథములో లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులిద్దరు విష్ణుమూర్తియొక్క సగభాగముతోఁ

తతస్తు తాః ప్రాశ్య తదుత్తమస్త్రియో మహీపతే రుత్తమపాయసం పృథక్ । హుతాశనాదిత్యసమానతేజస శ్చిరేణ గర్భాన్ ప్రతిపేదిరే తదా॥ ౧౩౪

భాతి - విష్ణోరర్ధ మిత్యుత్తరత్ర వక్ష్యమాణ గ్రంథానురోధేన చతుర్ణాం సమానభాగవత్త్వే సమానశక్తి ప్రతిపత్త్యాదిక మేవస్థాతవ్యం న తథావర్తతే. రామావతార ఇతి ప్రతీతిరివ ఇతరేషామపి తథా ప్రతీతే రభావాత్తస్మిన్భాగాధిక్యంవర్తత ఇత్యేవాఽంగీకర్తవ్యం.

నను పూర్వోక్త వాక్యానాం కావాగతిరితి చేత్ ప్రతికల్పం భవేద్రామ ఇత్యాదికాళికా పురాణవచనేన, తేషుభేదః క్వచిత్క్వచిత్, ఇతీతరపురాణ వచనేనచ, తేషాం కల్పాంతరీయత్వేన సమాధాతుం శక్యతే - నను తథాపి సాక్షాద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ ఇత్యుత్తరగ్రంథవిరోధ ఇతిచేన్న, చతుర్భాగ ఇత్యత్ర విష్ణోరర్ధస్య రామాంశస్య చతుర్థోభాగ ఇత్యర్థః వర్ణనీయః యద్వా చతుర్ధస్యభాగః చతుర్భాగః అష్టమాంశ ఇత్యర్థః - అర్ధసమన్వితా విత్యత్ర అర్ధశబ్దః ఏకదేశవాచీతివర్ణనే నకాపిక్షతిః.

అపిచ వాల్మీకి రామాయణస్థ పాయస విభాగ శ్లోక త్రయసాధారణీభూతిదదాపిత్యే జాతీయపద స్యాతిక్లిష్టార్థ కల్పనే పాయస విభాగ విషయక విరోధ పరిహారేపి పాయస ప్రదాన కర్తృత్వాంశే విరోధో దుష్పరిహారఏవ

౨౩౪ అనంతరము దశరథుని యొుత్తమభార్యలగు కౌసల్యా సుమిత్రా కైకేయులు ముగ్గురు సత్తమమైన పాయసమును వేర్వేఱుగా భుజించి సూర్యాగ్నులతో సమానమగు తేజస్సుగల గర్భములను వెంటనే చిరకాలమునకు ధరించిరి.

గూడినవారలను వాక్యమును సంగతమగుననియు భరతుడు సాక్షాద్విష్ణుమూర్తియొక్క నాలుగవభాగమును వర్ధమిచ్చు (సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్భాగః) అనువాక్యము సంగతమగుననియు చెప్పెదరు. కాని యది సమంజసమైన యర్థముకానేరదు (ఎలయన) రాముడు విష్ణుమూర్తియొక్క సగభాగమును వర్ధమిచ్చు (విష్ణోరర్ధం) అను వాక్యమునకు విరోధము సంభవించును.

ఆవాక్యమునకు వేఱువిధముగ వర్ధకల్పనజేసినను రామాదులకు నల్వురకును సమానభాగకల్పనయందు సమానమగుశక్తియు సమానపూజ్యతయు సమానజ్ఞానము మొదలగుననియే యుండవలెననెడి దోషాపత్తి గలుగును. అస్త్రైవచోః బూరోక్తములగు నితరపురాణరామాయణాది వాక్యములకు గతియేమియనిన ప్రతికల్పమునరామావతారముండునను కాళికాపురాణవచనమువలనను,ఆయవతారములలో కొంచెముభేదముండునను నితరపురాణవచనమువలనను నితరపురాణరామాయణాదులలోని పాయసవిభాగము కల్పాంతరములకు సంబంధించినదని సమాధానము చేసికొనదగినది. ఇవ్విధము గావర్ణించినచో విష్ణుమూర్తియొక్క నాల్గవభాగము భరతుడనునర్థమిచ్చు (సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్భాగః) అనునుత్తరవాక్యమునకు నిరోధముకదా యని శంకవచ్చును. కాని యాశంకకు సమాధానమిట్లు చెప్పవచ్చును చతుర్భాగశబ్దమునకు విష్ణుమూర్తియొక్క సగభాగమై రామావతారములో నాల్గవభాగము (అనగా ఎనిమిదవభాగము) యర్థము చెప్పిన దోషము పోయినది.

తతస్తు రాజా ప్రసమీక్ష్య తాః స్త్రియః ప్రరూఢగర్భాః
ప్రతిలబ్ధమానసః । బభూవ హృష్టస్త్రిదివే యథా హరి
స్సురేంద్రసిద్ధర్షి గణాభిపూజితః॥ ౧౮౪

కుతః అధ్యాత్మరామాయణే, కౌసల్యాకైకేయీభ్యా మేవ దశరథః పాయసం దత్తవానితి. వాల్మీకిరామాయణే దశరథఏవ తిసౄణాం పాయసందత్తవానితి విరోధో దుష్పరిహారఏవ. దదావిత్యత్ర ణిజంతార్థకల్పనాపి న. భార్యాణామనురూపాణామశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛవై, ఇతి తిసౄణామవిశేషేణ పాయసప్రదానస్య ప్రాజాపత్యపురుషవిహితత్వాత్. అన్యథాకరణే ప్రాజాపత్యవచనోల్లంఘనదోషాపత్తిశ్చస్యాదితి-తస్మాద్యథాశ్రుతవాల్మీకి ప్రతిపాదితపాయస విభాగక్రమ ఏవ సమ్యగిత్యలం శాఖాచంక్రమణేన.

౧౮౪ అనంతరము దశరథుడు గర్భవతులగు భార్యలనుజూచి తనమనోరథము సఫలమైనదియని సంతోషముతో స్వర్గమున దేవర్షిసిద్ధసాధ్యాదులచే సేవింపఁబడుచున్న యింద్రునివలెనుండెను.

అత్ర్యణశ్రీకుషు్లు విష్ణుమూర్తియొక్క సగభాగముగలవారని యర్థమిచ్చు (విష్ణోరర్ధసమన్వితా) అనునుత్తరవాక్యమునకు విరోధపరిహారమెట్లనగా, అర్ధమనగా ఏకదేశమని యర్థము చెప్పిన కుదురును. మఱియును వాల్మీకిరామాయణమునందలి పాయసవిభాగశ్లోకక్రమములో సాధారణమైన (దదౌ) అనునేకజాతీయ పదమును అనేకచోట విభజించెనను నర్థమును గల్పించుటయు, వేఱొకచోట ఇచ్చెనను నర్థమును గల్పించుటయు, నతిక్లిష్టమగానుండును. అతిక్లిష్టార్థమును గల్పించినను పాయసవిభాగవిషయకమగు విరోధము పరిహారమయినను పాయసప్రదానకర్తృత్వాంశమున విరోధము దుష్పరిహరమే (ఎట్లన) అధ్యాత్మరామాయణమున కౌసల్యాకైకేయులకిద్దరకు దశరథుడు పాయసమునిచ్చినట్లుండెను. వాల్మీకిరామాయణమున దశరథుడే ముగ్గురిభార్యలకు పాయసమిచ్చినట్లుండెను. కాన తద్విరోధము దుష్పరిహరమైయున్నది.

(దదౌ) అనుచోట ఇప్పించెనని ప్రేరణార్థమును గల్పించుటయును కూడదు (ఏలయన) ప్రాజాపత్యపురుషుడు దశరథునకు పాయసపాత్రమిచ్చి నీభార్యలకు ముగ్గురకు భేదము లేకుండఁగ భుజింపుటకు నిమ్మని చెప్పినహేతువువలన నదియొప్పకునది. ప్రాజాప్రత్యపురుషుడు చెప్పిన దానికి విరుద్ధముగ జేసిన తద్వచనోల్లంఘనదోషాపత్తి, కలుగును కాన యథాశ్రుత వాల్మీకిప్రతిపాదిత పాయసవిభాగక్రమము సమంజసమని తెలియనగు (శాఖాచంక్రమణము చాలును.)

కౌసల్యాయా స్స్వప్నకాలే సాక్షాత్ప్రత్యక్ష జనార్దనః
పీతాంబరధర శ్శ్రీమాన్ బహుభూషణభూషితః
శ్రీవత్సకౌస్తుభోరస్కః వనమాలావిభూషితః
పద్మపత్రవిశాలాక్ష శ్చతుర్బాహు రుదారధీః
వరదోఽస్మీతి తామాహ కౌసల్యాం భక్తవత్సలః॥ ౧౫-౧౬.
తం దృష్ట్వా సర్వలోకేశం కౌసల్యా హర్షసంయుతా
వవందే దేవదేవేశం ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా॥ ౧౭.
ప్రాంజలిః ప్రణతా భూత్వా హర్ష గద్గదయా గిరా
పుత్రత్వం భజ మే దేవ ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా
తతః ప్రసన్నో భగవాన్ కౌసల్యాం ప్రాహ వై హరిః॥ ౧౮-౧౯.
ఉత్పత్స్యేఽహం తథైవాఽద్య లోకకల్యాణహేతవే
ఇత్యుక్త్వాఽంతర్దధే విష్ణుః । కౌసల్యా జాగ్రతీ తతః
స్మరంతీ స్వప్నవృత్తాంతం విస్మితాఽభూచ్ఛుభాననా॥ ౨౦.
తాసాం గర్భేషు వృద్ధేషు క్రమాత్పద్మభవాదయః
అవతారోత్సవే శ్రీశే సమాగత్యాఽస్తువన్హరిం॥ ౨౧.
* చైత్రమాసి సితే పక్షే నవమ్యాం చ పునర్వసౌ
మధ్యాహ్నే కర్కటే లగ్నే ఉచ్చస్థే గ్రహపంచకే
కౌసల్యా జనయామాస రామం రాజీవలోచనం॥
కౌసల్యాయాః పురస్సోఽయం సూతికాభవనేఽచిరం
ఆవిరాసీ జ్జగన్నాథః నిజరూపం ప్రదర్శయన్॥ ౨౨-౨౩.

శ్రీ రామావతారఘట్టః

* అత్ర సంవత్సరముఖో త్తరాయణవసంత చైత్ర
మాసశుక్లపక్ష దేవనక్షత్ర దివాభిజిల్లగ్న పుణ్యానక్షత్రాద్య

౧౫-౧౬ ౧౭-౧౮-౧౯ పీతాంబరధారియును, ననేకములగు సువర్ణరత్నాభరణములను ధరించినవాడును, శ్రీవత్సమను పుట్టుమచ్చయు, కౌస్తుభమణియును వక్షస్థలమునందుఁ గలవాడును, పాదముల పర్యంతము వ్రేలాడు వనమాలచే నలంకరింపఁబడినవాడును, పద్మపత్రముల వలె విశాలమగు నేత్రములుగలవాడును, నాలుగు బాహువులుగలవాడును, ఉదారబుద్ధిగలవాడును భక్తవత్సలుడునై యుండిన శ్రీహరి యొకదినమున కౌసల్యకు స్వప్నములో సాక్షాత్కరించి నీకు వరము నిచ్చెదను వేడుకొనుమనగా కౌసల్యయును సర్వలోకేశ్వరుఁడగు నా శ్రీహరినిఁ బూజించి సంతుష్టాంతరంగముతో చేతులు జోడించి గద్గదస్వరముతో నిట్లుపల్కెను "ఓదేవా! నీవు నాకు పుత్త్రుఁడవుగా జనింపుమని కోరగా భగవంతుడును కౌసల్యనుగూర్చి తిరిగి యిట్లుపల్కెను.

౨౦॥ ఓదేవి! నీకోర్కెప్రకారము లోకకల్యాణార్థమై నేను నీకవతరింపగలవాడనని చెప్పి భగవంతుడు అంతర్ధానముకాగా, కౌసల్యయు మేల్కాంచినదై, స్వప్నవృత్తాంతమును దలచి యాశ్చర్యమొందెను.

౨౧॥ కౌసల్య మొదలగు దశరథపత్నుల గర్భచిహ్నములు క్రమముగా వృద్ధినొందగా భగవానుడవతారాభిముఖుడుకాగా, బ్రహ్మాదిదేవతలు వచ్చి గర్భస్థుడగు శ్రీహరిని స్తుతించిరి.

*౨౨-౨౩॥ చైత్రశుద్ధనవమీదినమున, పునర్వసునక్షత్రమున, మధ్యాహ్నసమయమున, కర్కటలగ్నమున నైదుగ్రహములు స్వోచ్చస్థానమందుండగ, కౌసల్య లోకాభిరామునిఁ గనెను, లోకనాథుడగు పరమాత్మ, వెంటనే తనదివ్యరూపమును జూపదలచి సూతికాగృహమున కౌసల్యయొక్క పురోభాగమున దివ్యరూపముతో ప్రత్యక్షమయ్యెను.

వ్యా॥ * ఇచ్చట సంవత్సరారంభము, ఉత్తరాయణము, వసంతఋతువు, చైత్రమాసము. శుక్లపక్షము, దేవనక్షత్రము, పగటిజననము, అభిజిల్లగ్నము, పుణ్యనక్షత్రము, కర్కటలగ్నము మొదలగు సత్కృష్ట

త్కృష్టకాలే కర్కటలగ్నే ఉచ్చస్థగ్రహపంచకే గురుచంద్ర యోగే శ్రీరామోత్పత్తిః, తస్య సర్వోత్కృష్టతాం సకల గుణాభిరామతాం సకలశిష్టాదరణీయసంపత్తిం మహాపరాక్రమం చ సూచయతి.

వ్యా॥ అథప్రశస్తఫలాని తత్ర సంవత్సరముఖస్య ప్రశస్తతాచ - "చిత్రాపూర్ణమాసే దీక్షేర న్ముఖం వా ఏతత్సంవత్సరస్య" ఇతిశ్రుత్యా చిత్రాపూర్ణమాసస్య సంవత్సరముఖత్వేన ప్రశస్తతాప్రతిపాదనా త్సిద్ధా - ముఖంవా ఏతదృతూనాంయద్వసంతః ఇతిశ్రుత్యావసంతస్య" యం కామయేతేతిశ్రుత్యా పూర్వపక్షస్య, "యాన్యేవ దేవన క్షత్రాణి తేషు కుర్వీతేతిశ్రుత్యా" దేవనక్షత్రస్య చ ప్రశ స్తతా సిద్ధా"పుణ్యాహేషు కార్యాణి" ఇతి సూత్రేణ మధ్యా హ్నకాలపుణ్య నక్షత్రసంగ్రహ కృద్భి రాపస్తంబాచార్యైః ఉదగయనపూర్వపక్ష ఇతి వదద్భిస్సూత్రకృద్భిః ద్రాహ్యాయ ణాచార్యైశ్చ, ఉక్తానా ముదగయనమధ్యాహ్నశుక్లపక్ష తూపాణాం సర్వోత్కృష్టకర్మసు నియమనా త్ప్రశస్తతా సిద్ధా అతఏవ, ఏతద్వ్యతిరిక్తకాలోత్పన్నస్య దుష్టఫలం, ఉక్త కాలోత్పన్నస్య ప్రశస్తంఫలం ప్రతిపాదయద్భి ర్జ్యౌతిషికై రప్యుక్తకాలానాం ఫలముఖేన ప్రాశస్త్యమేవ ప్రతిపాద్యతే ప్రశస్తఫలాని జ్యోతిశ్శాస్త్రీయజాతకాభరణరీత్యా ప్రతి పాద్యంతే. తత్రోత్తరాయణస్య - శ్లో॥ నరస్సదాచారపరో ఽత్యుదారో ధీర శ్చ సౌమ్యాయనజాతజన్మా॥

సమయమున, గ్రహపంచకము స్వోచ్చస్థానములందుండగా గురుచంద్రయోగము గలిగియుండగా, శ్రీరామోత్పత్తి యయ్యెను. ఇట్టిమహాత్తరమగు సమయమునఁ బుట్టిన జాతకుడు సర్వోత్కృష్టు డగుననియు, సర్వగుణాభిరాముడగుననియు, సకలశిష్టాదరణీయ సంపత్తికలవాడనియు, మహాపరాక్రమవంతుడనియు, సూచింపబడుచున్నది. ప్రశస్తఫలములు తెలుపబడుచున్నవి

సంవత్సరారంభమునకు ప్రాశస్త్యము "సంవత్సరమునకు ముఖము గాన చిత్తానక్షత్రయుక్తమగు పూర్ణిమతోఁగూడిన మాసమందు (అనగా, చైత్రమాసమున) యాగాది శుభకర్మదీక్షలను బొందవలయునని శ్రుతిచేఁ జెప్పబడెను. (అనగా చైత్రమాసము సంవత్సరారంభము గనుక ప్రశస్తమని పర్యవసానము.)

సమస్తఋతువులకు వసంతఋతువు ముఖము (ఆరంభము) కాన శుభప్రదము" అనుశ్రుతిచే వసంతఋతువునకు ప్రాశస్త్యము చెప్పబడినది. "యం కామయేత" అనుశ్రుతివలన శుక్లపక్షమునకు ప్రాశస్త్యము చెప్పబడినది.

"ఏ దేవనక్షత్రములుండెనో యానక్షత్రములందే శుభకర్మలనుజేయవలె" ననెడి శ్రుతిచే దేవనక్షత్రమునకు ప్రాశస్త్యము చెప్పబడినది - "పుణ్యాహములందు శుభకర్మలను జేయవలయు" ననెడిసూత్రముచే మధ్యాహ్నకాలపుణ్యనక్షత్ర సంగ్రహమునుజేసిన యాపస్తంబాచార్యులును, ఉత్తరాయణము శుక్లపక్షము మధ్యాహ్నకాలము సర్వోత్కృష్టములని శుభకర్మలందు ముఖ్యమని చెప్పినసూత్రకారులగు ద్రాహ్యాయణాచార్యులును, పై యుత్తరాయణ మధ్యాహ్న శుక్లపక్షాదికాలము లుత్కృష్టములని చెప్పుటచేవానికి ప్రాశస్త్యము సిద్ధము, కాననే పూర్వోక్తములగు కాలములకు వ్యతిరిక్తమగు కాలమునఁ బుట్టినవానికి దుష్టఫలమును, పూర్వోక్తశుభకాలములందు బుట్టినవానికి ప్రశస్తఫలమును జెప్పిన జ్యోతిష్కులచేతను పైనజెప్పబడిన కాలములకు ఫలముఖముచే ప్రాశస్త్యము చెప్పబడుచున్నది. ప్రశస్తఫలములు జ్యోతిశ్శాస్త్రాంతర్గతజాతకాభరణ గ్రంథరీత్యా ప్రతిపాదింపబడుచున్నది.

వసంతస్య- కందర్పరూపో మతిమా న్ప్రతాపీ వసం
తజన్మా మనుజః ప్రసన్నః - చైత్రమాసస్యాపి - సత్కర్మ
విద్యావినయోపపన్నః భోగీ నర స్స్యా న్మధురాన్నభోక్తా
సత్పాత్రమిత్రానురత శ్చ మంత్రీ చైత్రోద్భవ శ్చాపి
విచిత్రమంత్రః- శుక్లపక్షస్య - సదా సదానందవినత కాల
శ్చే జ్జన్మకాలస్తు వళక్షపక్షే - నక్షత్రస్య "నాతా ప్రతాపీ
వసుధా వసుశ్చ పునర్వసూ యస్య భవేత్ప్రసూతిః"

దివాజననస్య - తేజస్వీ పితృసాదృశ్యః శుభదృష్టిర్నృప
ప్రియః బంధుపూజ్యో ధనాఢ్యశ్చ దివాజాతో నసంశయః
కర్కాటలగ్నస్య- పృష్టాఙ్గభు క్స్నిధురతో ఽసితో విలోల
బుద్ధిర్జల కేళిశీలః ప్రకృష్టసారో ఽతితరా ముదారో లగ్నే
కుళీరే హిమగో భవేత్సః- ఉచ్చగ్రహయోగస్య- నభశ్చరాః
పంచనీచోచ్చసంస్థాః యస్య ప్రసూతౌ స తు సార్వభౌమః-
గురుచంద్రయోగస్య - పరోపకారాదరనైకచిత్తః సితద్యుతౌ
వాక్పతినా సమేతే- మేషగతసూర్యస్య- క్షితిపతి స్సుహిత
శ్చ సదా శుచి స్సు మహాసాం మహానా మధిపే క్రియే- బల
వతాం శుభగ్రహాణాం- పుష్టాంగ రోత్తమణి భూషణసాదరా
శ్చ సౌమ్యగ్రహై ర్బలయుతైః పురుషా భవంతి" ఇతి-తస్మా
దేతేషాం కాలానాం జననే ప్రశస్తత్వాత్. సాధారణానా
మస్మిన్కాలే జననాసంభవాత్. అస్య చ శ్రీరామస్య తా
దృశకాలే సముత్పన్నత్వాత్ సర్వోత్కృష్టత్వం సకలలోకా
దరణీయాచారవత్వం చ సిద్ధం.

ఉత్తరాయణమునకు ఫలము- ఉత్తరాయణమునఁ బుట్టినవాఁడు సదా
చారము కలవాఁడును ధీరుఁడు నగునని-

వసంతఋతుఫలము- వసంతఋతువునందు పుట్టిన జాతకుఁడు మన్మ
థునితో సమానమగు రూపముగలవాఁడును, ప్రతిభాశాలియును,
ప్రతాపవంతుఁడును, ప్రసన్నుఁడునగునని- చైత్రమాసఫలము- చైత్ర
మాసమునందు జన్మించినమనుజుఁడు సత్కార్యాసక్తియు, విద్యయు,
వినయము గలవాఁడును, భోగవంతుఁడును, మధురాన్నమును భుజించు
వాఁడును, సజ్జనులయందు, మిత్రులయందు దయగలవాఁడును, ఆలో
చనపరుఁడగునని-

శుక్లపక్షఫలము- శుక్లపక్షమున జన్మించిన జాతకుఁడెల్లప్పుడును
బ్రహ్మానందముచే కాలము గడుపువాఁడగునని-

నక్షత్రఫలము- పునర్వసునక్షత్రమునందు జన్మించినవాఁడు ధన
ముగలవాఁడును, ప్రతాపవంతుఁడునగునని.

దివాజననమునకు ఫలము- పగటియందు పుట్టినజాతకుఁడు తేజస్సుగల
వాఁడును, పితృతుల్యుఁడును, శుభదృష్టికలవాఁడును, రాజతుల్యుఁడు
ధనాఢ్యుఁడగునని.

కర్కాటకలగ్నఫలము- కర్కాటకలగ్నమందు బుట్టినజాతకుఁడు
మృష్టాన్నమును భుజించువాఁడును, సాధువులయందనురాగము కల
వాఁడును, జలక్రీడాసక్తుఁడును, మహాబలవంతుఁడును, మిక్కిలి
యౌదార్యము కలవాఁడునగును.

ఉచ్చగ్రహయోగమునకు ఫలము- ఐదుగ్రహములుచ్చయందున్నను
నైదుగ్రహములు నీచయందున్నను నట్టిసమయమునఁబుట్టినజాతకుఁడు
సార్వభౌముఁడగునని,

గురుచంద్రయోగమునకు ఫలము- చంద్రుఁడు బృహస్పతితో కలసి
యుండగాఁ బుట్టినజాతకుఁడు పరోపకారచిత్తము కలవాఁడును,
సకల నాదరించువాఁడు నగునని.

మేషగతసూర్యునకు ఫలము- సూర్యుఁడు మేషమునందుండగాఁబుట్టిన
జాతకుఁడు భూపాలకుఁడును, మంచిమిత్రులు కలవాఁడును, శుచిత్వము

శ్రీరామచంద్రజన్మపత్రికా లిఖ్యతే.

స్వస్తిశ్రీ వైవస్వతమన్వంతరాంతర్గతాష్టావింశతి మహాయుగాంతర్భూత త్రింశత్సహస్రావశిష్ట త్రేతాయుగే విళంబిసంవత్సరే మేషసంక్రమణే చైత్రమాసే శుక్లపక్షే నవమ్యాం బుధవాసరే పునర్వసునక్షత్రే మధ్యాహ్న సమయే కటకలగ్నే రవికుజగురుశుక్రశనిరూప పంచగ్రహేషు స్వోచ్చస్థానగతేషు శ్రీరామచంద్రావిర్భావః-

తత్కాలగ్రహసంపత్తిః-

అశ్వనీ	3	రవిః	పుష్యమీ	4	గురుః
పునర్వసు	4	చంద్రః	రేవతీ	4	శుక్రః
శ్రవణ	3	కుజః	స్వాతీ	4	శనిః
ఉ-భా	3	బుధః	పుబ్బా	4	రాహుః
			పూ·భా	2	కేతుః

గురుదశాశేష సంవత్సరాః—4. మా౦-ది-౦-

శుబు	ర		
కే	రాశిచక్రం		గుచల
కు			రా
		శ	

శశు		కే	గకు
	అంశచక్రం		చం
			గు
	రా	బు	

కలవాఁడు నగునని. శుభగ్రహబలసలము - శుభగ్రహములు బల
యుతములుగా నున్నపుడు పుట్టినజాతకుఁడు పుష్పములు, వస్త్రములు
అలంకారములు మొదలగువానియందాదరము కలవాఁడగునని.
పైశ్లోకములు జననమందు ప్రశస్తమగుటవలనను సాధారణమైన
మనుజులకీకాలమున జననము సంభవింపదు కావునను, శ్రీరాము
డిట్టికాలమునఁ బుట్టుటవలన సర్వోత్కృష్టతయు, సర్వలోకాదర
ణీయత్వము సిద్ధమయ్యెను.

శ్రీ రాముని జనన పత్రిక

స్వస్తిశ్రీ వైవస్వతమన్వంతరమున, నిరువదియేనిమిదవ మహాయుగ
మున, ముప్పదివేలసంవత్సరములు మిగులుగాఁగల త్రేతాయుగమున
విళంబి సంవత్సరమున, చైత్రమాసమునందు, శుక్లపక్షమున నవమీ
బుధవారమున పునర్వసు నక్షత్రమున మధ్యాహ్న సమయమున
కర్కాటక లగ్నమున, రవి కుజ గురు శుక్ర శను లుచ్చదశయం
దుండగా శ్రీరామచంద్రమూర్తియొక్క జననమయ్యెను.

తత్కాల గ్రహ సంపత్తి.

అశ్వని	3	పాదమున	సూర్యుడు	పుష్యమి	4	,,	గురుడు
పునర్వసు	4	,,	చంద్రుడు	రేవతి	4	,,	శుక్రుడు
శ్రవణ	3	,,	కుజుడు	స్వాతి	4	,,	శని
ఉత్తరాభాద్ర	3	,,	బుధుడు	పుబ్బ	4	,,	రాహువు
				పూ. భా	2	,,	కేతువు

జననకాలమునకు గురుదశాశేష సంవత్సరములు 4 నె-౦ ది-౦.

బు శు	ర		
కే	రాశిచక్రము		చ గు ల
కు			రా
		శ	

శ శు		కే	ర కు
	అంశచక్రము		చం
			గు
	రా	బు	

నీలోత్పలదళశ్యామః । కోటికందర్పసన్నిభః
పద్మపత్రవిశాలాక్షః । సర్వాభరణశోభితః
అనేకసూర్యసంకాశః తేజసా మహతా వృతః ౨౪-౨౫

ఈశాన స్సర్వలోకానాం యోగిధ్యేయ స్సనాతనః
ఏతాదృశగుణోపేతం ప్రాదుర్భూతం పురస్తదా
కౌసల్యా సంనిరీక్ష్యాథ నత్వా ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౨౬

ధన్యాస్మి దేవదేవేశ లబ్ధ్వా త్వాం తనయం ప్రభో
ప్రసీద మే జగన్నాథ పుత్త్రస్నేహం ప్రదర్శయ ॥ ౨౭

సంసారగర్తపతితాం మహామోహాంధకారకే
దీనభావంగతాం మాం త్వం సముద్ధర మహాప్రభో ॥ ౨౮

లోకసంమోహినీం మాయాం త్వదీయాం మయి కేశవ
మా ప్రసారయ విజ్ఞానం దేహి మే త్రిజగద్గురో ॥ ౨౯

భక్తవత్సలతా తేఽద్య దర్శితా మయి మాధవ । త్వన్మా
యయా మోహితాఽహం తత్త్వం తే వేత్తుమక్షమా ॥ ౩౦

అలౌకిక మిదం రూపం హిత్వా దర్శయ శైశవం
యచ్ఛిశుక్రీడనాలాపాలోకాపేక్షి చిరం మనః ౩౧

1 ఇతి స్తుతోఽథ భగవా న్కౌసల్యా మాహ మాధవః
రూప మేత త్త్వయా దృష్టం ప్రాక్తనం తపసః ఫలం
మద్దర్శనం విమోక్షాయ కల్పతే హ్యన్యదుర్లభం ౩౨-౩౩

---

1 అ॥ రా॥

౨౪-౨౫-౨౬½ నల్లకలువ రేకులవలె శరీరచ్ఛాయ గలవాడును కోటిమన్మథులతో సమానమగు సౌందర్యముగలవాడును, పద్మపత్రములవంటి విశాలమగు నేత్రములు గలవాడును, సమస్తాభరణములచేఁ బ్రకాశించుచున్నవాడును, కోటిసూర్యప్రకాశమానుడును, సమస్తలోకాధీశుడును, యోగులచే ధ్యానింపఁదగినవాడును, సనాతనుడును, ఇట్టిబహుగుణములతోఁ గూడి తనపురోభాగమున నావిర్భవించి దివ్యరూపముతో నొప్పుచుండిన యా భగవానుని కౌసల్యజూచి చేతులు జోడించి స్తుతించెను.

౨౬½-౨౭-౨౯½ మహాప్రభో! నిన్ను పుత్త్రునిగాఁ బొందుటచే నేను ధన్యాత్మురాల నైతిని. ఓ లోకనాయకా! నాయందనుగ్రహముంచి పుత్త్రస్నేహమును జూపింపుము - మోహాంధకారములలన సంసారమను గోతిలో పడియున్నట్టియు, దైన్యమును బొందినట్టియునగు నన్ను నీవుద్ధరింపుము- లోకములను మోహింపఁజేయు నీమాయను నాయందుఁ బ్రవింపఁజేయకుము. ఓ జగద్గురూ! నాకు విజ్ఞానమును గలుగఁ జేయుము.

3౦½ ఓ మాధవా! నీయొక్క భక్తవాత్సల్యమును నాయందిపుడుచూపితివి. నీమాయచే నేను మోహితురాలను - నీతత్త్వమును దెలిసికొనుటకు సమర్థురాలను గాను.

౩౧½ దివ్యరూపము నుపసంహరించి బాలభావమును జూపింపుము. నామనస్సు చిరకాలమునుండి బాలక్రీడలను తత్సంభాషణములను జూడ నపేక్షించుచున్నది.

3౨-33 ఇవ్విధముగ కౌసల్యచే స్తుతింపఁబడి భగవంతుఁడామెనుగూర్చి యివ్విధముగఁబలికెను. ఓ దేవి! నీవు నాదివ్యరూపమును జూడఁగల్గుట, నీపూర్వజన్మ తపఃఫలము- ఇతరులకు దుర్లభమగు నాదర్శనము మోక్షకారణమగును.

త్వయా దశరథేనాఽహం తపసారాధితః పురా
మత్పుత్రత్వాభికాంక్షిణ్యా తథా కృత మనిందితే॥ 38

భూభారహరణార్థాయ బ్రహ్మాద్యైరమరైరపి
హంతుం దశాననం పూర్వం ప్రార్థితో మర్త్యతాంగతః॥ 39

ఇత్యుక్త్వా మాతరం రామః బాలో భూత్వా రురోద హ॥ 39½

అథ రాజా దశరథః శ్రుత్వా పుత్రోద్భవోత్సవం
ఆనందార్ణవమగ్నోఽసౌ ఆయయౌ గురుణా సహ ॥36½

రామం రాజీవపత్రాక్షం దృష్ట్వా హర్షాశ్రుసంప్లుతః
పురోధసా వసిష్ఠేన జాతకర్మ తదాఽకరోత్॥ 37½

జగన్నాథే సముత్పన్నే దేవదుందుభయో దివి
వినేదుః పుష్పవర్షాణి వవృషు స్సురసత్తమాః॥ 38½

ప్రజాపతిముఖా స్సర్వే తుష్టువు శ్చ నభస్స్థలే
జగు ర్గంధర్వపతయో ననృతు శ్చాప్సరోగణాః 39½

తతః పుణ్యా శ్శివా వాతాః సుప్రభోఽభూ ద్దివాకరః
జజ్వలు శ్చాగ్నయ శ్శాంతాః విమలా శ్చదిశో దశ॥40½

కైకేయీ చాథ భరత మసూత కమలేక్షణా
సుమిత్రాయాం యమౌజాతౌ పూర్ణేందుసదృశాననౌ॥41½

పుష్యే జాత స్తు భరతో మీనలగ్నే ప్రసన్నధీః
సార్పే జాతస్తు సౌమిత్రిః కుళీరేఽభ్యుదితే రవౌ॥ 42½

తేషాం పురోధసా రాజా జాతక ర్మాణ్య కారయత్ 43

౩౪ నీవును, దశరథుడును బూర్వమందు నన్ను పుత్త్రునిగా కోరితపమును జేసియుంటిరి. నేనుమీకు వరమిచ్చినకారణముచే నవ్విధముగ నాచరించితిని.

౩౫-౩౫½ మఱియు రావణునిసంహరించి భూభారమును తొలగింపుమని బ్రహ్మాదిదేవతలు పూర్వము నన్ను బ్రార్థింపగా, నేను మనుష్యభావము నొందితినని యివ్విధముగ కౌసల్యతోఁ జెప్పి శిశురూపుడై యేడ్చుచుండెను.

౩౬½ అనంతరము దశరథుడు పుత్త్రోత్సవమును విని యానందసముద్రమున మునిగి గురువగు వసిష్ఠునితోఁగూడ, నచ్చటకు వచ్చెను.

౩౭½ పద్మపత్రమువలె విశాలమగు నేత్రములుగల యాశిశువును జూచి యానందబాష్పములను విడుచుచు, పురోహితుడగు వసిష్ఠునిచే జాతకర్మను జేయించెను.

౩౮½ భగవానుడు పుట్టినపుడు దేవదుందుభులు మ్రోగినవి. పుష్పవర్షము ను దేవతలు వర్షించిరి.

౩౯½ బ్రహ్మాదిదేవత లాకాశమునుండి యనేకవిధములగ స్తవములఁ జేసిరి. మఱియు గంధర్వరాజులు గానముల, నప్సరస్త్రీలు నృత్యమును జేసిరి.

౪౦½ మలయమారుతము వీచెను. సూర్యుడు దివ్యమైన తేజస్సుగలవాడయ్యెను. అగ్నులు ప్రజ్వరిల్లెను. దశదిక్కులు నిర్మలము లయ్యెను.

౪౧½ అనంతరము కైకేయియును భరతునిఁ గనెను. పిమ్మట పూర్ణచంద్రునితో సమానమగు ముఖములుగల కవలగు లక్ష్మణశత్రుఘ్నులను సుమిత్ర కనెను.

౪౩-౪౪ భరతుడు దశమీదినమున పుష్యమీనక్షత్రమున మీనలగ్నమున జన్మించెను. ఏకాదశీదినమున ఆశ్లేషానక్షత్రమునందు మధ్యాహ్నసమయమున కర్కాటకలగ్నమున లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు జన్మించిరి. వారలకు దశరథుడు, వసిష్ఠునిచే క్రమముగ జాతకర్మలను జేయించెను.

* రామాదిజన్మకాలే తు బ్రాహ్మణేభ్యో ముదా నృపః
గోభూమిస్వర్ణదానాని చకార విధినా పృథక్
ప్రదేయాంశ్చ దదౌ రాజా సూతమాగధవందినాం॥ ౪౪౯

---

* అన్యత్రపుణ్యకాలః ఉత్సవకాలో నభవతి, ఉత్సవకాలః పుణ్యకాలో నభవతి పుత్రోత్పత్తి కాలస్తు పుణ్యోత్సవోభయాత్మకః తథాచ వ్యాసః- దేవాశ్చపితరశ్చైవ పుత్రే జాతే ద్విజన్మనాం ఆయాన్తి తస్మాత్తదహః పుణ్యం పూజ్యం చ సర్వదా। తత్ర దద్యాత్సువర్ణం చ భూమిం గాం తురగం రథం॥ ఇతి- అత్ర పుణ్యపూజ్యశబ్దాభ్యాముభయరూపత్వం స్పష్టం। తస్మిన్కాలే దేవానాం పితౄణాం చ జాతేష్టివృద్ధిశ్రాద్ధాదీనాం తృప్తిః కార్యా - తథాచబోధాయనః. వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్పుత్రే జాతే, ఇతి. విష్ణుపురాణేపి, సచేలస్య పితుః స్నానం జాతే పుత్రే విధీయతే।జాతకర్మ తదా కుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమాభ్యుదయం చరేత్ - త్రివిధాని చ దానాని దేయాని-అదృష్టార్థం బ్రాహ్మణేభ్యో గవాదిదానం, ఉత్సవప్రయుక్తతయా బాంధవానాం ప్రియశంసినే జనాయ చ యత్తత్ప్రీతిదానం - కీర్త్యర్థం నటనర్తకాదిభ్యోదానం, ఇతి - ఏవంశ్రీతస్మాత్సోత్సవయోగ్యః పుత్రోత్పత్తిదినసదృశో ఽన్యో దివసోనాస్తి, కింబహునా, పుత్రస్తేజాతః ఇతిశబ్దోచ్చారణం ప్రియసత్యహితతయా పత్యాత్ వాఙ్మయతపోరూపం - తథాచగీతాయాం - అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితం చ యత్। స్వాధ్యాయాభ్యసనం

* ౨౨౪ ప్రత్యేకముగ రామాదుల జన్మకాలమున దశరథుడు బ్రాహ్మణు
లకు గో, భూమి సువర్ణదానములను యథావిధిగఁజేసెను. మఱియును
బంధుమిత్రాదులకు సంతోషపూర్వకముగ గౌరవములనుఁజేసెను.
వందిమాగధులు మొదలగువారికి నీయదగినవానినన్నిటి నిచ్చెను.

---

* మఱియొకస్థలమున బుణ్యకాలము, ఉత్సవకాలముకానేరదు, ఉత్స
వకాలము పుణ్యకాలముకానేరదు పుత్రోత్పత్తికాలమైతే పుణ్యో
త్సవోభయరూపకమైనది. వ్యాసుడునవ్విధమునని చెప్పెను.
దేవతలు పితృదేవతలు ద్విజులకుఁబుత్రోత్పత్తికలుగునెడ వచ్చెదరని
యున్నందువలన. ఆపుత్రోత్పత్తిదినము పుణ్యము పూజ్యమని యును
తత్సమయమున సువర్ణగోభూమిదానముల జేయవలయునని యును
జెప్పబడినది - ఇచ్చట పుణ్యపూజ్యశబ్దముల వలన పుత్రోత్పత్తి
దినము పుణ్యపూజ్యోభయరూపమని స్పష్టమయ్యెను. ఆకాలమున
దేవతలకును పితృదేవతలకును జాతేష్టియు వృద్ధిశ్రాద్ధము మొదలగు
వానిచేఁ తృప్తిఁజేయవలయునని చెప్పఁబడినది - పుత్రోత్పత్తి
యగుటతోడనే పండ్రెండు పెంకులయందు హవిస్సునుంచి
హోమమును జేయవలయునని బోధాయనుడు చెప్పెను. పుత్రుడు
పుట్టుటతోడనే తండ్రి; సచేలస్నానముచేసి వృద్ధిశ్రాద్ధము
జేయవలయునని విష్ణుపురాణమునందుఁజెప్పఁబడినది - మఱియుఁ
బుత్రోత్పత్తికాలమున త్రివిధములగు దానములఁ జేయవలయునని
యున్నది. త్రివిధదానము లేవియన. 1 పుణ్యముకొఱకు బ్రాహ్మ
ణులకీయబడు గోస్వర్ణభూమిదానము 2 ఉత్సవములకు సంబం
ధించినట్టియు, సంతోషముతో బాంధవులకు; ప్రియవార్తను జెప్పు
వారలకు నీయబడు ప్రీతిదానము, 3 కీర్తికొఱకు నటనర్తకాదులకీయ
బడు కీర్తిదానము, అని.
ఇవ్విధముగ శ్రౌతస్మార్తోత్సవములకుఁదగినట్టి యుఁబుత్రోత్పత్తితో
సమానమైనట్టిదినము మఱియొకటిలేదనిస్పష్టము - అధికప్రసంగమేల?
నీకు పుత్రుడుపుట్టెనని వచనము నుచ్చరించుటయును ప్రియసత్యోహిత

* కారయామాస గురుణా తేషాం నామాని భూపతిః
యస్మిన్రమంతే మునయో విద్యయాఽజ్ఞానవిప్లవే
తం గురుః ప్రాహ రామేతిరమణాద్రామఇత్యపి॥౪౫-౪౬

చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే, ఇతి- భాష్యకారా అపి
సత్యప్రియహితవచనత్వేన, పుత్రస్తేజాతః, ఇతి వాక్య ము
దాజహ్రుః ఏతాదృశవాక్యవక్తురపి సర్వం దేయమిత్యాహ
కాళిదాసః॥శ్లో॥జనాయ శుద్ధాంతచరాయ శంసతే కుమారజ
న్మాఽమృతసంమితాక్షరం। అదేయ మాసీ త్త్రయమేవ
భూపతేః శశిప్రభం ఛత్రముభే చ చామరే॥ ఇతి॥ అతో దశ
రథేన దానానిదత్తాని ఇతరైరపి పుత్రజన్మన్యేవం సమాచర
ణీయ మితిసూచితం.

రామనామ నిర్వచనం.

* రమంతే యోగినో ఽస్మిన్నితి రామః సమాధి
కాలే సచ్చిదానందరూపే తస్మిన్యోగినః క్రీడంతీతి భావః
రమయతీతి రామః సౌలభ్యసౌశీల్యాదభి స్స్వాశ్రితా న్సంతో
షయతీతి భావః అథవా, రామః అభిరామః లోకోత్తర
దివ్యమంగళవిగ్రహసౌందర్యవానితిభావః। తథాచారణ్య
కాండే" జితేంద్రియాఅపిమహర్ష యస్తస్యదివ్యమంగళవిగ్రహ

౮౪-౮౫ అనంతరము దశరథుఁడు గురువగు వసిష్ఠునితో బాలురకు నామకరణముఁ జేయించెను వసిష్ఠుఁడు కౌసల్యాపుత్త్రునకు రాముఁడను నామకరణముఁజేసెను. (దానిభావమేమన) అజ్ఞాననాశనమైనపుడు జ్ఞానజలముచే యోగులు సమాధికాలమున నితనియందు రమించెదరు. (క్రీడించెదరు) కావునను, లేక, సౌందర్యాదులచే జనులనుసంతోషపెట్టువాఁడు కావునను రాముఁడనుభావముతో నామకరణము చేసెను.

రూపము కాన వాగ్రూపమగుతపస్సని చెప్పబడినది. ఆవ్విధముననే గీతయందుఁజెప్పఁబడినది, భీతినిగలుగఁజేయనిదియును ప్రియము సత్యము హితము నగు వాక్యము, స్వాధ్యాయము నభ్యసించుటయు, వాఙ్మయముగుతపస్సని జెప్పబడినది. భావ్యకారులును నీకుఁబుత్త్రుఁడు పుట్టెను, అను వాక్యమును సత్యప్రియహితవచనమును గానుదహరించి ఇట్టివాక్యమును జెప్పినవానికిని సర్వమునీయదగునని కాళిదాసుఁడు చెప్పెను. (ఏమన) దిలీపమహారాజుతో నీకుపుత్త్రుఁడుపుట్టెనని యంతఃపురజనము చెప్పగా నావాక్యమును విని దిలీపుఁడు ప్రియవార్తను జెప్పినజనులకు ఛత్రచామరములు తప్ప, మిగిలినయావత్తుధనము నిచ్చెనని (చెప్పెను) ఈ కారణమువలన దశరథుఁడు దానము నిచ్చెను. పైకథవలనఁ దెలిసికొనదగిన నీతియేమనగా నితరులును పుత్త్రోత్సవమునందివ్విధముగ నాచరింపవలయునని సూచితము.

---

* రా మ నా మ ని ర్వ చ న ము.

పైన చెప్పినవిధముగ సచ్చిదానందరూపునియందు సమాధి కాలమున యోగులు క్రీడించెదరు కావున రాముఁడనియు, లేక, సౌలభ్యసౌశీల్యాదిగుణములచే స్వాశ్రితులను సంతోషపెట్టువాఁడు గాన రాముఁడనియు చెప్పఁబడును. లేక రాముఁడనగా, అభిరాముఁడనియర్థము. (లోకోత్తర దివ్యమంగళవిగ్రహసౌందర్యముగలవాఁడని భావము.) అరణ్యకాండలో నీవిషయము స్పష్టమగును. రాముఁడు

భరతా ద్భరతో నామ లక్ష్మణం లక్షణాన్వితం
శత్రుఘ్నం శత్రుహంతార మేవం గురు రభాషత॥ ౪౭

రూపం దృష్ట్వా మోహితాః ఏకవార మాలింగన భాగ్యం
దేహీతి రామం ప్రార్థయామాసుః" తదా రామః కృష్ణావ
తారే భవతా మభీష్టితం సఫలంభ వేదిత్యాహ - యద్వా
రామః శ్యామ ఇత్యర్థః, అథవా నైరంతర్యేన భగవాన్
రాతి రాజతే మహీతల ఇతి రామః యద్వా నామైక దేశే
నామగ్రహణ మితిన్యాయేన, రకారః రాక్షసవాచకః
మకారః మరణవాచకః ఏవంచ రాక్షసానాయేన మరణం
యాన్తి సరామ ఇతి.

యద్వా రకారో ఽనలబీజం స్యాత్। భస్మకర్మ
కరోతి చ, అకారో భానుబీజం స్యా దవిద్యాం నాశయే
త్తమః। మకార శ్చంద్రబీజం స్యా త్తాపం హారతి వై
సదా॥ ఇత్యగ్నే ర్దాహకత్వశక్తిః భానో రంధకారనివర్తక
త్వశక్తిః, చంద్రస్య తాపనివారకత్వశక్తి ర్వర్తతే ఏత
త్త్రితయం రామనామ్ని వర్తత ఇతి. తథాచ పాపదాహ
కత్వాజ్ఞానాంధకార నివర్తకత్వ తాపత్రయనివారకత్వ

౪౩ కైకేయీపుత్రునకు భరతుడని వసిష్ఠుడు నామకరణము జేసెను భరతుడనగా రాముడరణ్యమునకు వెళ్ళినపుడు రాజ్యము నుభరించువాడగునని తెలిసికొని వసిష్ఠుడు నామకరణమట్లు చేసెనని భావము సుమిత్రాపుత్త్రులలో జ్యేష్ఠునకు లక్ష్మణుడని నామకరణము జేసెను. (లక్ష్మణుడనగా భగవత్సేవారూపమగు లక్ష్మిగలవాడగునని వసిష్ఠుడా విధముగ నామకరణము చేసెనని భావము.) సుమిత్రాపుత్త్రులలో రెండవవానికి శత్రుఘ్నుడని నామకరణము చేసెను. (శత్రుఘ్నుడనగా నిత్యశత్రువులగు కామక్రోధాదులను జయించువాడగునని యవ్విధముగ నామకరణము చేసెను)

దండకారణ్యమునకేగినపుడు జితేంద్రియులగు మహర్షులు రాముని దివ్యమంగళవిగ్రహమును జూచి మోహితులై యొకపర్యాయము మాకు నీశరీరాలింగనభాగ్యమును గలుగజేయుమని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు కృష్ణావతారకాలములో మీ కోరిక నెరవేర్తునని రామచంద్రమూర్తి సమాధానము జెప్పెను. కాన జితేంద్రియులనుగూడ మోహింపజేయు దివ్యసౌందర్యము గలవాడనిభావము.

లేక, రాముడనగా శ్యామవర్ణముగలవాడనియు శ్రుతిలోజెప్పబడినది. లేక, వైకుంఠవాసియగు విష్ణుమూర్తియే మహీతలమునందు ప్రకాశించుచున్నాడు కాన రాముడనియర్థము. (అనగా(రా) యనగా ప్రకాశించువాడని, (మ) అనగా మహీతలమునందని) నామములో నేకదేశమును గ్రహించినను, ఆనామమంతయు వచ్చుననెడిసంస్కృతన్యాయముచేతను రా, అనగా రాక్షసులనియర్థము, మ, అనగా మారణముచేయువాడు అనగా రాక్షసమారకుడనియర్థము, లేక రామ. అనుపదములో రకారము-అకారము-మకారము మూడువర్ణములుండెను. రకారము, అగ్నిబీజము, దానిలో పాపములను భస్మముచేయుశక్తిగలదు - అకారము సూర్యబీజము ఆబీజములో తమస్సును బోగొట్టుశక్తిగలదు. మకారము చంద్రబీజము, దానియందు తాపమునుబోగొట్టుశక్తికలదు. పైవాక్యమువలన, అగ్నికి దాహకత్వశక్తియు, సూర్యునకంధకారనివర్తకత్వశక్తియు,

ఏవం వసిష్ఠో బాలానాం కృత్వా నామాని వై పృథక్
రాజ్ఞా సంపూజిత స్సమ్యగ్జగామ స్వాశ్రమం పునః॥ ౪౮

రూపశక్తిత్రయప్రదాత్రినామేతి పర్యవసితం - అపిచాగ్ని
వంశే పరశురామః సూర్యవంశే శ్రీరామః చంద్రవంశే
బలరామశ్చ సంబభూవుః అగ్నేః కలాత్రయం, చంద్రస్యైక
కలా, సూర్యస్య ద్వాదశకలా, స్సంభూయ షోడశకలా
స్సమభవన్, తాదృశషోడశకలాపరిపూర్ణః రామ ఇతి.
యద్వా, నామైకదేశన్యాయేన రాజ్ఞాం మహీస్థితానాం
నీతిబోధకత్వా ద్రామ ఇతి అయమర్థ స్త్వయోధ్యాకాండే
రామః భరతముద్దిశ్యకుశలప్రశ్నవ్యాజేనలోకే సర్వరాజన్యా
నాం ధర్మాన్బోధయామాస, అథవా పూర్వోక్తన్యాయేన రాకా
రః రావణవాచకః మకారః మారణవాచకః తథాచ రావణ
మారకత్వా ద్రామ ఇతి యద్వా పురా మహర్షయః లోకోప
కారాయ సప్తకోటిమహామంత్రమధ్యే మంత్రద్వయం
పంచాక్షర్యష్టాక్షరీరూప మైహికాముష్మికఫలప్రదత్వేన సర్వ
మంత్రసారభూతత్వేన చాగణయన్ వసిష్ఠస్తుకౌసల్యాసుతస్య
నామకరణే సప్తకోటి మహామంత్రసార భూతాష్టాక్షరీపంచా
క్షరీ రూపమంత్రద్వయా యదస్తి,తద్ద్వయేసారభూతం రా,
మ, ఇతి వర్ణద్వయం సంయోజ్యరామఇతి నామ చకారేతి.
తథాచ రామనామ్న ఐహికాముష్మిక ఫలప్రదమితిపర్యవసితం
ఏవంచ, రామో హరిహరాత్మక ఇత్యుక్తిశ్చ సంగచ్ఛతే
ఇతి అథవా, రకార స్తత్పదార్థ స్స్యాత్ మకార స్త్వం

౬౫. ఈవిధముగ దశరథపుత్త్రులకు ! వసిష్ఠుడు నామకరణములను జేసి దశరథానుమతిచేఁ దననివాసమునకేగెను.

చంద్రునకు తాపనివారకత్వశక్తియు కలదు, ఆమూడుశక్తులు, రామ యను నామమునందు కలవు. కాన రాముడన. పాపములనుదహింపఁ జేయువాడును తాపత్రియమును నివారింపశక్తిగలవాడును, అజ్ఞా నాంధకారమును పోగొట్టువాడునని పర్యవసానము.

మఱియు, అగ్నివంశమునఁ బరశురాముడును, సూర్యవంశమున శ్రీరాముడును.చంద్రవంశమున బలరాముడును పుట్టిరి. అగ్నికిమూడు కళలును, చంద్రునకొకకళయును, సూర్యునకుఁ బండ్రెండుకళలును గలని షోడశకళలయ్యెను, (పదునాఱు కళలయ్యెను) అట్టి షోడశ కళాపరిపూర్ణుడు రాముడని పర్యవసానము. లేక, నామైకదేశన్యా యముచే (అనగా నొక నామములో నొక మొదటియక్షరమునుచ్చ రించిన నామమంతయు వచ్చును న్యాయముచేతను,) అనగా మహీ తలమునందున్న రా, యనగా రాజులకు నీతిబోధించువాడు గాన రాముడని యర్థము. ఈవిషయ మయోధ్యాకాండమున రాముడు భరతునిఁ గుశలప్రశ్నలడుగుట యను మిషచే, సమస్తరాజులకు నీతిని బోధించుట సూచింపబడినది. లేక పూర్వోక్తన్యాయముచే, రా,అనగా రావణుని, మ,అనగా మారణము చేయనవతరించినవాడు గాన రాముడని, లేక పూర్వకాలమున మహర్షులు లోకోపకారము కొఱకు సప్తకోటిమహామంత్రములఁ బరిశీలించి వానిలో శివపంచా క్షరీనారాయణాష్టాక్షరీరూపమగుమంత్రద్వయము నైహికాముష్మిక ఫలప్రదమునుగా సమస్తమంత్రసారముగాఁ బరిగణించిరి. వసిష్ఠుడు కౌసల్యాపుత్త్రునకు నామకరణము చేయునెడ సప్తకోటి మహా మంత్రములసారమైన, యష్టాక్షరీ పంచాక్షరీరూపమగు మంత్ర ద్వయములో సారమగు రా, మ, అను వర్ణద్వయమును గూర్చి రామ యను నామకరణమును జేసెను. కాన రామనామ మైహికాముష్మిక

పదార్థకః॥ తయో సంయోజన మసీ త్యేక త్రత్త్వవిదో వి

దురితి॥శ్రుత్యా ప్రతిపాదితమహావాక్యలక్ష్యార్థరూపః రామశ

బ్దార్థః- అథవా నామైక దేశేనామగ్రహణమితిన్యాయేన, సత్య

భామాయాః భామేతివత్ పరశురామస్య రామఇతివత్

శ్రీరామస్యాపిరామఇతి, నామ, పూర్వోక్తన్యాయేనకృతంవసి

ష్ఠేన "ఏవంచ" శ్రియారమతే ఇతి శ్రీరామః యథాపరశు

నారమతేఇతి పరశురామః తథాత్ర లక్ష్మీపతి రేవాయమిత్యర్థ

స్సంభవతి-అథవా, శ్రీశబ్దాప్రయోగేఽప్య యమర్థ స్సమా

యాతి, కథమితిచేత్, (రమయా సహితః రామ ఇతివ్యుత్పి

త్త్యాలక్ష్మీపతి రేవాఽయమితి-తథాచపాద్మే-శ్రియః కమల

వాసిన్యారమణోఽయంమహాప్రభుః।తస్మాచ్ఛ్రీ రామఇత్యస్య

నామ సిద్ధం పురాతనమితి॥-ననుతుత్రేతియస్య ద్వాదశాహాం

నామకమితి న్యాయేనత్ర యోదశదినే శుద్ధేః ద్వాదశదినేనామ

కరణం కథముపపన్నం భవేతిచేన్న, లక్ష్మణజననాదారభ్యేతి

ఫలములనిచ్చునదియని పర్యవసానము. కావుననే రాముడు హరి హరోభయస్వరూపుడనుమాట సంగతమగుచున్నది మఱియు రకారమునకు జీవబ్రహ్మైక్యమునుబోధించు (తత్త్వమసి) అను, మహావాక్యములోని తత్పదార్థమగు పరబ్రహ్మయని యర్థము. మఅనగా జీవుడు, రామ, అను రెండువర్ణములయొక్క కలయికయే జీవబ్రహ్మైక్యమునుబోధించు'' అసి, అను పదార్థముకాన మహావాక్యలక్ష్యార్థమే రామశబ్దార్థము.

కౌసల్యాపుత్రునకు రాముడని నామకరణమును జేసినను నామైకదేశన్యాయముచే (అనగా నామములోఁ గొంతభాగమును జెప్పినను నామమంతయు జెప్పినట్లగు ననున్యాయమున) శ్రీరాముడనియే వసిష్ఠుని యాశయము. సత్యభామను భామయని పిలిచినట్లును, పరశురాముని, రాముడనిపిలిచినట్లును, బలరాముని, రాముడనినట్లును నిచ్చటఁగూడ రాముడనగా నైన్యాయముచే శ్రీరాముడనియే వసిష్ఠుని యాశయము. అట్లుకాకపోయినచో రాముడను నామము పూర్వమే పరశురామునకుండగ నా రామయను నామము కౌసల్యాపుత్రునకు బుట్టుటలో విశేషమేమియుండును, నైవిధముగనైతే "శ్రీ" అనగా లక్ష్మిచే) రాముడు) క్రీడించువాడు, అనగా వైకుంఠవాసుడగులక్ష్మీపతియే యితడని తేలును (ఎట్లన) (పరశు) గండ్రగొడ్డలిచే (రాముడు క్రీడించువాడుగాన పరశురాముడనియెట్లయ్యెనో "బల" (బలముచే) రాముడు. క్రీడించువాడుగాన బలరాముడని యెట్లయ్యెనో యట్లనే "శ్రీ" (లక్ష్మిచే) రాముడు క్రీడించువాడు, అనగా లక్ష్మీపతియే యీరాముడని యభిప్రాయముతోనే వసిష్ఠుడు నామకరణమునుఁ జేసెను పద్మపురాణమునందు నవ్విధముననే చెప్పబడినది — (శ్రీ) లక్ష్మిదేవికి (రామః) రమణుడుగాన శ్రీరాముడను నామము పురాతనమైనదియు, సిద్ధమయినదనియును (చెప్పబడినది)

ఇచ్చట నొక యాశంకకలుగుచున్నది. ఏమన తచ్ఛ్రీయుంలకు పండ్రెండుదినములు సూతికమనియుఁ జదుమూడవదినమున శుద్ధియనియును శ్రుతియందుఁజెప్పఁబడియుండినందున పండ్రెండవదినమున నెట్లునామకరణము చేయఁబడినదియనగా లక్ష్మణజననము

జ్ఞేయం - అత్రదశరథస్తు స్వపుత్రాణాం నామాన్య
కృత్వా పురోహితేన కిమర్థం కారితవానితిచేత్, క్షత్రియా
ణాం నామ పురోధా ఏవ కుర్యాదితి సంప్రదాయానుసారేణ
వసిష్ఠ ఏవ కృతవా నిత్యలం పల్లవితేన.

ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే దశమస్సర్గస్సమాప్తః

మొదలుకొని యని తెలిసికొనదగు-దశరథుడు పుత్త్రులకు నామకరణము లను జేయకుండగ వసిష్ఠునిచేఁజేయించుటకుఁ గలకారణమేమనగా క్షత్త్రియులకు నామకరణమునుఁ బురోహితుడే చేయవలయునని సంప్రదాయానుసారముగా వసిష్ఠుడే నామకరణములను జేసెనని తెలియనగు - శాఖాచంక్రమణము చాలును.

పదియవసర్గము ముగిసెను

ఏకాదశసర్గప్రారంభః

పా॥ పరమేశ్వరం ప్రతి, శ్లో॥ కౌసల్యాజసుతాభ్యాంతు కిం కృతం తప ఉత్తమం। యతో హరి స్స్వయం జాత స్తయో ర్వద మహాప్రభో॥ ౧

సుమిత్రా కైకయీ వాపి పూర్వజన్మని కే వద।
ఇతి దేవ్యాఽనుయుక్తోఽథ ప్రాహ తాం శంకరప్రభుః॥ ౨

కశ్యపేన సదారేణ పుత్రార్థం తప ఉత్తమం
కృతం వర్షసహస్రం చ తత స్సాక్షా దభూ ద్ధరిః॥
మత్తో వరం వృణీష్వేతి మునిం తం ప్రాహవై హరిః ౩౪

ముని॥ పుత్రత్వం భజ దేవేశ త్రీణి జన్మాని చాఽచ్యుత
త్వాం పుత్రలాలనత్వేన భజామి పురుషోత్తమం॥ ౪౪

ఇత్యుక్త స్తేన లక్ష్మీశః ప్రోవాచ సుమహాగిరా
భవిష్యతి మునిశ్రేష్ఠ యత్తే మనసి కాంక్షితం॥ ౫౪

మమైవ చ మహాప్రీతి స్తవ పుత్రత్వహేతవే
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి తవాఽనఘ॥
ఏవందత్వా వరం తస్మై తత్రైవాఽంతర్దధే హరిః॥ ౬-౭౪

అస్యాఽభూ త్ప్రథమం జన్మ మునే ర్వామనరూపిణః
కన్యపోఽస్య త్వజసుతో జాత స్తస్యాఽ ర్ధ్యై వై హరిః
పూర్వదత్తవరం స్మృత్వా రామత్వేనాఽ ...॥-౮౯

---

౧. స్యాం—ం దే॥

ఏకాదశసర్గప్రారంభము.

౧-౨ పార్వతీదేవి పరమేశ్వరునిగూర్చి యివ్విధముగఁ బ్రశ్నించెను- ఓపరమేశా ! కౌసల్యాదశరథులగర్భమున శ్రీహరి జన్మించుటకుఁబూర్వమునందువారలిర్వురెట్టి యుత్తమ తపస్సును జేసిరో యనుగ్రహించి చెప్పుము. మఱియు సుమిత్రా కైకేయులు పూర్వజన్మమున నెవ్వరో యదియునుఁ జెప్పుమని పార్వతి పరమేశునిఁ బ్రశ్నింపగా పరమేశ్వరుడు పార్వతితో నిట్లు చెప్పదొడగెను.

౩౪ ఓ ప్రేయసీ! పూర్వమునందుఁ గశ్యపప్రజాపతి, భార్యాయుతుడై పుత్త్రార్థము బహుసంవత్సరములు, తపస్సు చేయుగా వెయ్యిసంవత్సరములు గడచిన పిమ్మట భగవంతుడగు శ్రీహరి, ప్రత్యక్షమై వరమును గోరుకొనుమని కశ్యపునిగూర్చి పలికెను.

౫-౫౪ అప్పుడు కశ్యపుడివ్విధముగఁ జెప్పెను. ఓ శ్రీహరీ! మూడుజన్మములలో నాకుఁ బుత్త్రుడవగుమ్ము. పురుషోత్తముడవగు నిన్ను బుత్త్రునిగాఁగోరి సేవించుచుంటిని యనిచెప్పగా శ్రీహరియును గంభీరమగు వాక్కుతో నీయభీష్టముసిద్ధింపఁగలదని చెప్పెను.

౬-౭౪ మఱియు భగవంతుడిట్లుఁజెప్పెను. ఓకశ్యపుడా! నీకుఁబుత్త్రుడనుగాఁ బుట్టుటలో నాకును మిగుల సంతసమేయై యున్నది. సజ్జనులను రక్షించుటకును దుర్మార్గులను శిక్షించుటకును ధర్మసంస్థాపనమునకును నీకుఁబుట్టుచుందును. అని కశ్యపునకు వరమిచ్చి భగవానుడంతర్ధానమయ్యెను.

౮-౯ ఈకశ్యపునకు నొకటిజన్మలో శ్రీహరి వామనుడుగాఁబుట్టెను. ఆకశ్యపుడే యిపుడు దశరథుడుగా జన్మించెను. ఆదశరథునకు నిప్పుడు శ్రీహరి పూర్వమిచ్చిన వరమునకనుసరించి రాముడుగా నవతరించెను.

కౌసల్యా సమభూ త్పత్నీ కశ్యపస్యాఽదితి స్తు సా
మాతృభావం హరే రద్యగతా పూర్వతపోబలాత్॥ ౧౧

సుమిత్రా కైకయీ పూర్వవృత్తాంతం వచ్మి సంశృణు
వినతాయాం కశ్యపేన సంగతాయాం కదాచన
కద్రూ స్సమాగతా దృష్ట్వా వినతా మవశ త్తదా
నియతే మమ కాలే త్వం యతో భర్త్రాఽపి సంగతా
తత స్తే గర్భగోళేఽగ్నిసర్పా నూనం జనిష్యతః॥ ౧౨-౧౩

వినతా తద్వచ శ్శ్రుత్వా శాపం తస్యై దదా పునః
లోకేఽపకీర్తి ర్భవతా చ్ఛాశ్వతీ తవ తామసి॥ ౧౪

ఏతస్మి న్సమయే జ్యేష్ఠా ఽదితి శ్చాఽగత్య తత్ర హి
వినతాపక్ష మాశ్రిత్య కద్రూమేవ చుకోప తాం॥ ౧౫

ఆదిత్యాః పక్షమాశ్రిత్య పత్నీః కద్రూమదూషయ త్॥ ౧౫½

అథ కద్రూః కశ్యపం చాఽదితిం చాఽశ్యశప ద్రుషా
నరజన్మ ద్వయో ర్వాం భూమ్యాం భజతం సర్వరంత్వితి॥ ౧౬½

౧౦ మఱియు పూర్వము కశ్యపుని భార్యయగునదితి యిప్పుడు కౌసల్యగా నయ్యెను. కౌసల్య, పూర్వజన్మమునఁజేసిన తపోబలముచే శ్రీహరికి మాతృభావము నొందెను.

౧౧ ఓపార్వతీ! శ్రీహరి, నిజాంశములతో సుమిత్రాకైకేయుల గర్భమున జన్మించుటకుఁగల వారలపూర్వజన్మ చరిత్రమును జెప్పెదను వినుమని శంకరుడనియె”

౧౨-౧౩ కశ్యపునకు, దేవమాతయగునదితియును, గరుత్మంతునితల్లియగు, వినతయును, సర్పమాతయగు కద్రువ, మొదలగు భార్యలనేకముగ నుండిరి. వారలలో నొక్కొక్క దినమున నొక్కొకరితో నియమితముగ జేసికొని కశ్యపుడు క్రీడించుచుండును. ఇట్లుండ నొకదినమున వినత, కశ్యపునితోఁగలసియుండగా, కద్రువయనుభార్య, తత్సమయమున నచటకువచ్చి చూచి వినతనిట్టుల శపించెను. ఓవినతా! నీవు, నాకు నియమితమగు కాలములో భర్తయైన కశ్యపునితోఁ గలసినందున నీగర్భమునందు, నాగర్భమునందువలె, సర్పమనస్సు, మఱియు, అగ్నిజ్వాలయును పుట్టుగాకయని శపించెను.

౧౪ వినత, యాకద్రువవాక్యమును విని, యాకద్రువకుఁ దిరిగిప్రతిశాపమిచ్చెను, (ఏమన) ఓతామసీ! నీకు లోకమున శాశ్వతమైన యపకీర్తికలుగుగాకయని”

౧౫ ఈసమయమునందుఁ గశ్యపుని జ్యేష్ఠభార్యయగు నదితి, యచటకువచ్చి వినతపక్షము ననుసరించి కద్రువనే కోపగించెను. కశ్యపుడును అదితి ననుసరించి కద్రువనే దూషించెను.

౧౬-౧౭ అప్పుడు కద్రువ, కోపముతో” వినతపక్షముగా మాట్లాడుచున్న తన సవతియగు నదితిని, అదితిపక్షము నవలంబించి తన్నుదూషించుచున్న తనభర్తయగు కశ్యపుని” మీరుశీఘ్రముగ నరజన్మమునొందుదురని శపించెను.

పశ్చాత్తాపయుతా కద్రూర్వినతా చ హరింప్రతి
స్వస్వశాపవిముక్త్యర్థం తేపతుః పరమం తపః। ౧౭॥

ఏవంబహుగతే కాలే ప్రీతుర్యాయ హరి స్తతః
తయో ర్ద్వయో స్సపత్న్యోశ్చ దత్వాదర్శనమాహ సః
స్వస్వశాపో ఽచిరా న్నస్యా త్ఫలకారీ హ జన్మని॥
జన్మాంతరే ద్వయో ర్గర్భభూత్వా ఽహం స్వాంశతః
పృథక్ । శాపం నివారయిష్యామి త్యజతం శాపజం
భయం॥ ౧౮-౧౯-౨౦

ఏవం దత్వా ఽభయం శ్రీశ స్తయోః స్సద్య స్తిరోహితః
చిరాయ కశ్యపాంశేన జాతో దశరథో భువి॥
అదితి శ్చాభవ ద్దేవి కౌసల్యారూపతో ఽధునా॥ ౨౧॥

వినతా ఽభవతాం కద్రూ ర్ద్వే సుమితా ఽద్య కైకయీ
కద్రూశాపవశా త్తస్యా శ్శేషాంశో లక్ష్మణో ఽజని
సుదర్శనో ఽగ్నిరూపో ఽస్యాశ్శత్రుఘ్నో ఽప్యభవచ్ఛివే ౨౨
కైకేయీ వినతాశాపా దకీర్తిం ప్రాప వై భువి॥ ౨౩॥
అపవాదం తు తాసాంతే యత్పృష్టం చ త్వయా శివే
కథితం విస్తరాత్పశ్చాత్కథాంశృణు సమాహితా॥ ౨౪

ఇత్యాశ్చర్య రామాయణే బాలకాండే
ఏకాదశసర్గ స్సమాప్తః.

౧౬॥ కద్రువ పిదప పశ్చాత్తాపము కలదియై తన శాపవిముక్తికి శ్రీహరిని గూర్చి తపము చేయుచుండెను. వినతయును శ్రీహరినిగూర్చి శాపవిముక్తికై గొప్పతపమును జేసెను.

౧౭-౧౯-౨౦ ఇవ్విధముగ బహుకాలము గడచినపిదప శ్రీహరి ప్రత్యక్షమై యా సవతులగు వినతాకద్రువలకు నివ్విధముగఁ జెప్పెను. ఓ వినతాకద్రువలారా! మీ శాపములు వెంటనే యీజన్మమున ఫలకారులు కానేరవు. జన్మాంతరమున మీగర్భములందు స్వాంశములతో నేను వేర్వేరుగ జన్మించి మీ శాపములను నివారింపఁజేయుగల వాడను. శాపజన్యములగు భయమును మీరలు వదలుడనియె.

౨౧॥ ఈప్రకారముగఁ బరమేశ్వరుడు వినతాకద్రువలకు వరములనిచ్చి యంతర్ధానము నొందెను. చిరకాలమునకు కశ్యపుడే దశరథుడుగా జన్మించెను. ఆ యదితియే కౌసల్యగా జన్మించెను.

౨౨-౨౩॥ ఓ పార్వతి! ఆ వినతాకద్రువ లిద్దరును క్రమముగా సుమిత్రాకైకేయులైరి. కద్రూశాపమువలన సుమిత్రాగర్భమునందు శేషాంశముతో లక్ష్మణుడును, అగ్నిరూపమగు చక్రాంశముతో శత్రుఘ్నుడును నుదయించిరి. కద్రువయొక్క యంశముతో జన్మించిన కైకేయియును, వినతాశాపమువలన నపకీర్తినిఁ బొందెను.

ఓ పార్వతి! కౌసల్యా సుమిత్రా కైకేయుల ముగ్గురిచరిత్రమును నీకు విస్తరించి చెప్పితిని. అనంతరకథను సావధానమనస్కురాలవై వినుమని పార్వతితోఁ బరమేశ్వరుడు చెప్పెనని సూతుడు శౌనకాది మహర్షులకుఁ జెప్పెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున బాలకాండమున
ఏకాదశసర్గము ముగిసెను.

ద్వాదశసర్గప్రారంభః.

ఏకదా డోలికాయాం తు నిక్షిప్య స్వశిశుం ముదా
మహానసగతా దేవీ కౌసల్యా దేవమందిరం॥
గత్వా దేవం సమభ్యర్చ్య భక్ష్యభోజ్యాదికం బహు
నివేదనాయ సంస్థాప్య తత్రాఽగచ్ఛద్గృహాంతరం॥ ౧-౨

ఏతస్మిన్నంతరే బాలః భక్షయం స్తాన్యదృశ్యత
విస్మితా డోలికాం గత్వా తత్రాఽపశ్య త్స్వబాలకం।
ఏవం చ బహువారం సా గత్వా దృష్ట్వాఽత్ర తత్రచ
విభ్రమా సా త్వభూ త్తస్యాః విశ్వరూపం ప్రదర్శయన్
మోహయిత్వా చకౌసల్యాం తిరోభూత స్తతో హరిః ౩-౫

అథైకదా దేవతా స్తు బ్రహ్మాద్యా స్తం దిదృక్షవః
సరయూస్నాననామ్నా తే సమాజగ్ము శ్ఛలేన హి॥ ౬

విమానేభ్యోఽవతీర్ణా స్తే స్నాత్వావాసాంసి పర్యధుః
తస్మిన్కాలే వసిష్ఠోఽపి విధేఃపార్శ్వం సమాగమః॥
అనామయం పర్యపృచ్ఛద్రాజ్ఞో రామస్య సర్వశః॥ ౮

వసిష్ఠః॥ యేషాంకుశలకామోఽసి భవ్యం తేషాంతువిద్యతే॥
ఆగమిష్యతి రాజాఽపిపుత్త్రైస్స్వైమభినందితుం॥ ౯

ద్వాదశసర్గ ప్రారంభము.

రామలీలా ప్రారంభము.

౧-౨ ఒకప్పుడు కౌసల్యాదేవి శిశువుగానుండిన రాముని నుయ్యాలలో బరుండబెట్టి నిద్రపుచ్చి వంటయింటిలోనికి వెళ్ళి పాకమును సిద్ధమునుజేసి, దేవతాగృహమునకు వెళ్ళి, దేవునకు షోడశోపచార పూజలుచేసి భక్ష్యభోజ్యాదులను నివేదనముచేయుటకు వచ్చుటనుంచి వంటయింటిలోనికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చెను.

౩-౪½ ఈసమయమున శిశురూపుడుగానున్న రాముడు నివేదనమునకై దేవతాగృహమునందుంచబడిన భక్ష్యభోజ్యాదులనన్నిటిని భక్షించుచుండెను. కౌసల్య, యాశ్చర్యమునొంది, యుయ్యాలలో బరుండబెట్టిన బాలుడిచ్చటికెటులవచ్చెనని యూయెలదగ్గరకువెళ్ళి చూడగా నుయ్యాలయందును బాలుడుండెను. భ్రాంతినొందితి నేమోయని యనేకపర్యాయములు వెళ్ళి యచ్చటనిచ్చటనుగూడ శిశువునుజూచి కౌసల్య విభ్రమమును జెందియుండ నాశిశువు దివ్యరూపమునుజూపి వెంటనే యంతర్ధానమొందెను.

౫-౭½ అనంతరమొకానొకప్పుడు, బ్రహ్మాదిదేవతలు రామచంద్రమూర్తిని జూడదలచి సరయూనదిలో స్నానముచేయుటకనే నెపముతో, బయలుదెడలి యయోధ్యకువచ్చి తమతమ విమానములనుండిదిగి సరయూనదిలో స్నానముచేసి వస్త్రములనుధరించుచుండగ, వసిష్ఠమహర్షి బ్రహ్మసమీపమునకువచ్చెను. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు దశరథశిత్పుత్రుల క్షేమసమాచారముల నడిగెను.

౮½ వసిష్ఠుడు బ్రహ్మతోనిట్లు చెప్పెను. తండ్రీ! నీవెవరిక్షేమమును గోరుచుంటివో వారలందఱును క్షేమముగానే యుండిరి. దశరథుడును మీరలు వచ్చినారని తెలిసికొనినహేతువుచే మిమ్ములను గౌరవించుటకుఁ దనపుత్రులతోఁగూడ నిచటకుఁ రాగలడనియె.

బ్రహ్మా॥ అహమేవాఽగమిష్యామి గృహం రాజ్ఞో మహాత్మనః
దేవైస్సహాము నేయాహి బ్రూహి బ్రూహి మమాజ్ఞయా॥ ౮

రామో నారాయణస్సాక్షాత్ మమోపాస్యస్సదా ద్విజ
ఏవం న జ్ఞాయతే పుత్రైస్త్వయా కిం మమ చోచ్యతే॥ ౯

సంగోపనీయమస్మాభిః రామతత్త్వం చ సాంప్రతం
వసిష్ఠం ప్రేషయిత్వా తే రాజగేహం గతాస్తతః ౧౦

ప్రణనామ మహారాజో బ్రహ్మాణం చ సురాంస్తథా
పాదయోః పాతయామాస రామచంద్రం చ వేధసః॥ ౧౧

రాజానం వర్ధయిత్వా తు రామం చాఽంకే న్యవేశయత్
ఏతస్మిన్నంతరే తత్ర నారదోఽపి సమాగతః॥
జనకాంకగతం రామం దృష్ట్వా వినయసంయుతః
తుష్టావ పరయా భక్త్యా మానసే ధ్యానమాస్థితః॥ ౧౨-౧౩

జ్ఞానానందం జ్ఞానగమ్యం జ్ఞానరూపం సనాతనం
కారణం భుక్తిముక్తీనాం నరకార్ణవతారకం॥ ౧౪

నారదోఽపి మహాయోగీ విరక్తానాం శిరోమణిః
పస్పర్శ బాలం పాణిభ్యాం రక్షావ్యాజేన మస్తకం॥ ౧౫

ధాతాఽపి పునరుత్థాయ రక్షార్థం బాలకస్య చ
చతుర్భిర్వదనైస్స్తాత తాతతాతేత్యువాచ హ॥ ౧౬

౯౪ బ్రహ్మ వసిష్ఠునితో నిట్లనియెను. ఓ పుత్రా! నేనే దేవతలతోఁ గూడ దశరథుని గృహమునకు వచ్చెదనని నా యానతిచే వానితో జెప్పుము.

౯౪-౧౦౪ పుత్రా! రాముడు సాక్షాన్నారాయణమూర్తియని యెఱుగుదును. మఱియు నేను సేవింపవలసినవాడనని నీకుఁ దెలియదా! నీవు నాకు జెప్పవలయునా! కాని, రామచంద్రతత్త్వమును మన మెప్పుడును వెల్లడిచేయఁగూడదని బ్రహ్మదేవుడు వసిష్ఠునితోఁజెప్పి యమ్మునిని ముందుగా దశరథుని గృహమునకుఁబంపి దేవతలతోఁగూడ రాముని జూచుటకు దశరథుని గృహమునకు వచ్చెను.

౧౧౪ మహారాజగు దశరథుడు సంతోషముతో బ్రహ్మాదిదేవతలకు నమస్కరించి బాలుడుగానున్న రామునిచే బ్రహ్మపాదములకు నమస్కరింపఁజేసెను.

౧౨౪-౧౩౪-౧౪౪ బ్రహ్మయు, దశరథునాశీర్వదించి రామునిఁదనతొడయందు గూర్చుండబెట్టుకొని ముద్దులాడుచుండగా నీసమయమున నారదుడును నచటకువచ్చి, తనతండ్రియగు బ్రహ్మచే, లాలింపఁబడుచున్న రామునిఁజూచి సచ్చిదానందరూపుడును, జ్ఞానవేద్యుడును, సనాతనుడును, భుక్తిముక్తికారణుడును, నరకోద్ధారకుడు నగు రామచంద్రుని మనస్సులో పరమభక్తితో ధ్యానించెను.

౧౫౪ దేవర్షియగు నారదుడు వైరాగ్యవంతులలో నుత్తముడయ్యును, రాముని దివ్యసౌందర్యమునుజూచి మోహితుడై యెత్తుకొనవలెనని తలంపుగలిగి రక్షయనెడిమిషచే బాలునిశిరస్సును చేతులతో స్పృశించెను.

౧౬౪ బ్రహ్మదేవుడు తిరిగితెచ్చి బాలరక్షయనెడిమిషచే నాలుగుముఖములచే తాత, తాత, తాత, తాత యనుచు బాలుని దనయొద్దకుఁ దీసికొని ముద్దులాడుచుండెను.

ఏవం చ నిఖిలా దేవాః స్పృష్ట్వా తం బాలకం పునః
అహో రాఘవ తే రూపమిత్యాశ్చర్యం గతాశ్చ తే॥
దేవా బ్రహ్మాదయస్సర్వే స్వం స్వం స్థానం గతాశ్చ తే॥౧౭-౧౮

భిక్షురూపధర శ్శంభు రాయయౌ రాఘవాంతికం
దృష్ట్వా శిశుం రాఘవం తం బ్రహ్మానందగతోఽవ్రజత్ ॥౧౯

ఆశ్చర్యరామాయణే బాలకాండే
ద్వాదశసర్గ స్సమాప్తః.

౧౬-౧౭ ఇవ్విధముగ బ్రహ్మాదిదేవతలందఱును, బాలకుని స్మరించి ముద్దులాడి, రామచంద్రుని రూపమున కాశ్చర్యము నొందుచుం దమతమ స్థానములకేగిరి.

౧౮ శివుడు భిక్షురూపముధరించి రాముని యొద్దకువచ్చి దివ్యమంగళ విగ్రహమునుజూచి సంతోషించి యతనిగుణములను గొనియాడుచు కైలాసమునకేగెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున బాలకాండమున

ద్వాదశసర్గము సమాప్తము.

త్రయోదశసర్గప్రారంభః.

తస్మి న్నాశ్కే నారద స్తు లంకాం గత్వా దశాననం
దృష్ట్వా సన్మానిత స్తేన విశేషాం స్తన్మదేఽవదత్॥ ౧

కౌసల్యాయాం దశరథా జ్జాత స్తేమారకో హరిః
రామనామ్నా రఘో ర్వంశే జాగృహి త్వం దశానన॥
ఇత్యుక్త్వా దేవలోకం తు గతవా న్నారదోమునిః। ౨౪

దశాననోఽథ తం రామం పరీక్షితుమనా ద్రుతం
భిక్షురూపేణ చాగత్య రుదంతం వీక్ష్య రాఘవం
నినింద నారదమునిం స్తావకో ఽస్మృతవా నితి॥ 3-౮

భిక్షురూపం దశాస్యం తం జ్ఞాత్వా రామ స్తదాపునః
స్వమాయయా మోహయితుం అరుద త్ప్రాకృతో యథా॥౯

తాదృశం బాలకం రామం మత్వా సామాన్యబాలకం
దశాననోఽథ గతవాన్లంకాం మాయావిమోహితః।౧౦

రామరూపేణ భగవా నవతీర్ణ స్సతాం ముదే
ధర్మసంస్థాపనాయేతి మునయో ద్రష్టు మాగతాః
దృష్ట్వాతదద్భుతంరూపంగాయ న్త స్స్వాశ్రమంయయుః౧౧-౧౨

పరభావం దశాస్యస్య స్వపిత్రో స్సుత భావనాం
మునీనాందివ్యరూపంచదర్శయ న్రాఘవోఽప్యభూత్॥ ౧౩

త్రయోదశసర్గ ప్రారంభము.

౧ శ్రీరామచంద్రమూర్తి జననానంతరము నారదుడు లంకాపురికేగి రావణునిఁజూచి యతనిచే సన్మానింపఁబడి విశేషము లేమియని యడుగఁబడి వాని సంతసమునకై కొన్ని విశేషములనుజెప్ప నారంభించెను.

౨-౪ ఓ రావణుడా! శ్రీహరి నిన్ను జంపుటకు రఘువంశమున దశరథునకుఁ గౌసల్యయందు రాముడను పేరుతో జన్మించెను. కాన నీవు జాగ్రతగా నుండుమనియెను. ఇవ్విధముగ నారదుడు రావణునితో జెప్పి దేవలోకమున కేగెను.

౩-౮ అనంతరము రావణుడు శ్రీరామునిఁ బరీక్షించుటకు వెంటనే భిక్షురూపముతో దశరథుని గృహమునకువచ్చి తన్నుజూచి యేడ్చుచున్న యాశిశురూపుడగు రామునిఁజూచి నారదమహర్షి మూలకముగ వ్యర్థముగవచ్చితినని యనుకొనుచు స్తోత్రపాఠకుడనియు నసత్యవాదియనియు నారదుని నిందించెను.

౯ (వాస్తవికమేమనగా " బాలుఁడగురాముడు భిక్షురూపముతో వచ్చినవానిని, రావణుడని తెలిసికొని తనమాయచే వానిని మోహింపఁజేయుటకు సామాన్యశిశువువలె నేడ్చుచుండెను.

౬-౪ అవ్విధముగ నేడ్చుచున్న బాలకుడగు రాముని సామాన్యబాలకునిగఁ దలచి మాయామోహితుడై తన లంకాపట్టణమునకేగెను.

౮-౭ భగవంతుడగు శ్రీహరి శిష్టరక్షణమునకై ధర్మస్థాపనమునకై రామరూపముగ నవతరించెనని మునులు తెలుసికొని రామదేవునిఁజూచుటకువచ్చి రామచంద్రుని దివ్యమంగళవిగ్రహరూపమును జూచి రాముని గుణములను గొనియాడుచు బ్రహ్మానందమునొంది తమ యాశ్రమములకేగిరి.

౬ రామచంద్రమూర్తి తనదర్శనమునకువచ్చిన మహర్షులకుఁ దనదివ్యరూపమునుజూపి యానందింపఁజేయుచుఁ దనమాతాపితురులకుఁ బుత్త్రభావమునేచూపుచు రావణుడు పరీక్షార్థమై వచ్చినపుడు సామాన్యమానవ శిశురూపముఁ జూపుచుండెను.

పురస్త్రియ స్సమాగత్య దృష్ట్వారామం మనోహరం
శ్లాఘయంత్యోగతాః కాశ్చిత్కల్యాణియతింముహుః ౧౦

శాయయిత్వా చ డోలాయాం లాలయిత్వా చ కాశ్చన
రామంశిశుంహ స్తతాభ్యై ర్మోదమానాయయుఃస్త్రియః ౧౧

సర్వదా జలసంస్థం స్వం దేవ మంతఃపురస్త్రియః
జలేన స్నాపయంతీశ్చ శ్రమం దృష్ట్వా జహాస సః॥ ౧౨

రామః క్రీడన్నాతు రంకం గత్వా స్తన్యం పిబం స్తదా
ఊం, శబ్దేనచ ధాత్రీణాం స్తన్యం దేహీత్యబోధయత్ ౧౩

మకర్యా వశగో భూత్వాఽవాఽవే తి రుదితం గజం
పురా రరక్ష యో దేవోఽద్యాఽవాఽవేతి రురోద సః॥౧౪

స్తన్యపానస్య కాలేఽపి సాపత్నీ మాతృమందిరం
నయేతి సంజ్ఞాం కృత్వా నైరురోదాఽజనుతాత్మజః॥ ౧౫

ఆశ్చర్యరామాయణే బాలకాండే త్రియోదశస్సర్గ
స్సమాప్తః.

చతుర్దశసర్గ ప్రారంభము.

౧౦-౧౧ పురస్త్రీలు కొందఱు వచ్చి లోకాభిరాముఁడగు రాముని జూచి యానందించి కౌసల్యాదేవియొక్క పూర్వపుణ్యమును కొనియాడుచు వెళ్ళుచుండిరి. మఱియుఁగొందఱు స్త్రీలు వచ్చి రాముని నుయ్యెలలోఁబరుండబెట్టి కరతాళధ్వనులుచేసి యాడించి సంతోషించుచు వెళ్ళుచుండిరి.

౧౨ ఎల్లప్పుడును జలమున శయనించెడి దేవుఁడగు తన్ను నంతఃపుర స్త్రీలు జలముచే స్నానమును జేయించుచుండగా వారిశ్రమను జూచి యా శిశురూపముతో నున్న రాముఁడు నగుచుండెను.

౧౩ రాముఁడు విలాసముగ పాడుకొనుచు తిరిగి తల్లియొక్క తొడమీదఁ గూర్చుండి స్తన్యపానమును జేయుచు, తనసోదరులకుఁగూడ స్తన్యమునీయుమని ఊఁ, ఊఁ, యని సంజ్ఞను జేయుచుండెను.

౧౪ పూర్వము మొసలిచేఁబట్టుకొనఁబడి కావు కావుమని రోదనము జేసిన గజేంద్రుని నే దేవుఁడు రక్షించెనో, యా దేవుఁడగు రాముఁడు కావు కావుమని యేడ్చుచుండెను.

౧౫. శిశురూపుఁడగు రాముఁడు స్తన్యపానముఁజేయుచు కోపమునను సవతితల్లి యింటికిఁ దీసికొని వెళ్ళుమని సంజ్ఞజేసి యేడ్చుచుండెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున బాలకాండమున, పదుమూడవసర్గము.

సమాప్తమయ్యెను.

చతుర్దశసర్గప్రారంభః.

కాకో నామ్నా భుశుండ స్తు కదాచి చ్చాఽజగామ సః
రామభక్తాగ్రణి రేత్య రామం తం సందదర్శ హ॥ ౧

రామం శష్కులిహా స్తం తం ఖాదంతం చ పునః పునః
తం దృష్ట్వా బాలకం కాక ఇతి సందిగ్ధమానసః
కథ మేష పరం బ్రహ్మ వేదేన పరిగీయతే॥ ౨

ఇతి సందిహ్య మనసా రామహస్తా చ్ఛష్కులీం
ఆకృష్య రభసోడ్డీనో రామో మాం కిం కరిష్యతి॥ ౩

సర్వాత్మా రామచంద్రోఽపి తస్య విజ్ఞాయ మానసం
యత్ర యత్ర భుశుండోఽపి తత్ర తత్ర రఘూద్వహః॥ ౪

రామం నిశామ్య కాకోఽపి శమనస్య గృహం గతః
అంతకో రామచంద్రస్య పురతో భాతి దండభృత్॥ ౫

---

* కాకభుశుండో నామ పురా కశ్చ న్మహర్షిః హేత్వంత రేణ కస్యచి న్మహర్షే శ్శాపా త్కాకోఽభవత్ తదాపి రామభక్తాగ్రణీ రనేకకల్పేభ్య స్తిష్ఠతీత్య నేకరామావతా రపారదృశ్వేతి చ వాసిష్ఠ రామాయణే దరీదృశ్యతే.

చతుర్దశసర్గ ప్రారంభము.

* ౧ రామభక్తాగ్రేసరుడగు కాకభుశుండుడు రామచంద్రునిఁజూచుటకు వచ్చి రాముని సందర్శించెను.

౨-౩౪ బాలుడగురాము డప్పుడెట్లుండెననగా చక్కిలము నోటిలోపెట్టుకొనితినుచుండెను. చక్కిలముగు దినుచుండిన యారామునిఁ గాకభుశుండుడు చూచి యితడెట్లు వేదవేద్యుడగు పరబ్రహ్మమగునని సందేహము కలిగి, యీరాముడు నన్నేమిచేయునో చూచెదనని వానిచేతిలోని చక్కిలమును లాగుకొని పైకి యెగిరి పారిపోవుచుండెను.

౪౪ సర్వాంతర్యామియగు, రామచంద్రుడును కాకభుశుండుని మనసను దెలుసుకొని, కాకభుశుండుడు పారిపోవుచుండగాఁ దానును వెంబడించి యదలించుచుండెను.

౫౪ కాకభుశుండుడును తన్ను వెంబడించుచు వచ్చుచున్న రామునిఁజూచి భయపడి యమునిగృహమున కేగెను. అచ్చటను రామచంద్రమూర్తి సింహాసనమునందుండెను. యముడా రామునిముందు దండధరుడై నిల్వబడియుండెను.

---

౧ * కాకభుశుండుడు పూర్వమొక మహర్షియై యుండెను కాని "కార్యాంతరముచే మఱియొకమహర్షిచే కాకియగునట్లు" శపింపబడెను. ఆకారణమువలన కాకిరూపముతోనుండెను. అట్లయ్యును రామభక్తిగలవాడును ననేకకల్పములనుండి యున్నవాడును, అనేక రామావతారములను జూచినవాడని వాసిష్ఠరామాయణమునఁ జెప్పబడినది.

శూలినో నగరం గత్వా రామం దృష్ట్వాఽతి వేగతః
ఉత్పపాత తత శ్చోర్ధ్వం స్వర్గలోకాయ వాయసః॥
తత్రాఽపి గేహే గచ్ఛంతం బాలకం సందదర్శ సః॥
సత్యలోకం మనశ్చక్రే గంతుం కాకో భుశుండకః
తత్ర గత్వా శిశుం రామ మజపార్శ్వే దదర్శ సః॥ ౬-౭-౮

స్వయం తు పర్వతాకారో దీర్ఘతుండో భయానకః
తదా రామో మహాతేజాః తార్క్ష్యం సస్మార వాహనం॥ ౯

స్మరణా ద్రామదేవస్య సంప్రాప్తో వినతాసుతః
ఖగాధిపం సమారుహ్యా రామో ధావతి వాయసం॥ ౧౦

గరుడేన పునః కాకః పాతితః పృథివీతలే
భుశుండోఽపి భయావిష్ట స్తోత్రం సముపచక్రమే॥ ౧౧

నమ ఆద్యాయ బీజాయ శుద్ధాయ పురుషాయ తే
దర్శనార్థం మహిమ్న స్తే శష్కుల్యాకర్షణంకృతం॥ ౧౨

అహో భాగ్యం హి మే భూరి పాదస్పర్శో హి తే కిల
ముచ్యతాం ముచ్యతాం రామ దీనోఽహం కరుణానిధే
ఇతి విజ్ఞాపితో రామః భుశుండం ముముచే ప్రభుః॥ ౧౩-౧౪

ఆశ్చర్యరామాయణే చతుర్దశస్సర్గ స్సమాప్తః

౬-౭-౮ అక్కడనుండి కాకభుశుండుడు కైలాసమునకు వెళ్ళుచుండగా నచ్చటను రాముడుండెను. అక్కడనుండి పైభాగమున స్వర్గమున కేగెను. అచ్చటను తనకు ముందుభాగమున నడచుచున్న రాముని జూచి విభ్రమమును జెంది సత్యలోకమునకు వెళ్ళగా నాలోకమునందు బ్రహ్మదేవునిపార్శ్వమున రాముడు కన్పడెను.

౯ అప్పుడు కాకభుశుండుడు పర్వతాకారమును ధరించి పొడుగైన ముక్కుగలిగి భయంకరాకారుడై పరుగిడుచుండగా మహాతేజస్సుగల రాముడును తనవాహనమగు గరుడుని స్మరించెను.

౧౦ గరుడుడు రాముని స్మరణమాత్రముచేత రాగా, గరుడునెక్కి రాముడు కాకభుశుండుని వెంబడించెను. గరుడుడు కాకభుశుండునిఁ దన పాదములతోఁ దన్నపడవేయగా కాకభుశుండు డప్పుడు భయమంది రామచంద్రుని స్తోత్రము చేసెను.

౧౧ ఓరామచంద్రప్రభూ! నీవు సమస్తజగత్కారణభూతుండవనియు, పరమపురుషుడవనియు, లోకముల కాదిభూతుడవనియు, నిష్కలంకుడవనియు, నెఱిఁగితిని- ఇట్టినీకు నమస్కారము. నీమహిమను జూడఁగల్గుందులకు నీచేతిలోనిచక్కిలమును నేను లాగుకొని పరుగిడితిని.

౧౨-౧౩౹ ఓహో! నీపాదస్పర్శము నాకయ్యెను - ఏమి నాభాగ్యము. రామప్రభో! నేను దీనుడను నీవు కరుణానిధివి, నాతప్పును మన్నించి నన్ను విడిచిపెట్టుము- విడిచిపెట్టుము, అని కాకభుశుండుడు తన్ను బ్రార్థింపగా రాముడు కరుణించి తనభక్తుడగు కాకభుశుండుని విడిచెను.

ఆశ్చర్యరామాయణమున బాలకాండమునఁ బూర్వభాగమున పదునాల్గవసర్గము ముగిసెను.

పంచదశసర్గప్రారంభః

రాజా దశరథో రామం శ్యామసుందరవిగ్రహం
పాదయో స్స్వర్ణకటకం దధానం మణినూపురం॥ ౧
కంఠాభరణసంయుక్తం ముక్తాహారవిరాజితం
కరయో ర్వలయద్వంద్వం దధానం చాఽంగదే భుజే॥ ౨
తథా వ్యాఘ్రనఖం చోరఃస్థలేస్వర్ణపరిష్కృతం
గజముక్తాం చ నాసాయాం కర్ణయోః కుండలే శుభే॥ ౩
అలకైరావృతముఖంబిందునా చాఽంజనేన చ
ఈదృశంబాలకం చాఽంకే నివేశాఽనందవాం స్థితః॥ ౪
ఏతస్మి న్నంతరే దేవగంధర్వాస్తు సమాగతాః
స్త్రియోదశరథస్యాఽపి స్వస్వపుత్రై సమన్వితాః
తేన గానం కారయిత్వా ముముచు స్సకలాస్తదా॥ ౫
కించిత్కాలం తు గంధర్వః గానం కృత్వాదికం పునః
గంతుకామోఽభవత్తే చ బాలకా రురుదు ర్ముహుః॥ ౬
తదా తం కైకయీ క్రుద్ధా వాక్య మేత దువాచ సా
బాలకా న్మోహయిత్వా నః కుత్ర యాస్యసికైతవ॥
ఇంద్రోఽస్మాకంగృహే గాతుం త్వాం నిషేత్స్యతినోకదా॥
తథాంకుర్యా ద్యది మదా త్పీడితోఽథః పతిష్యతి॥
అథ సాబాణ మానీయ ప్రక్షిప్య నృపతేఃపురః
బాణే పత్రం సమావేష్ట్య చేంద్రలోకం చ ప్రేషయ॥
గంధర్వోఽత్ర యథా తిష్ఠేత్తథా కుర్యాచ్ఛవృత్రహా॥
౭-౮-౯-౧౦

పంచదశసర్గ ప్రారంభము.

౧-౨-౩-౪-పాదములయందు బంగారపు కడియములును, మణులగజ్జెలును, కంఠమునందు ముత్యాలహారములు చేతులయందు కంకణములు, బాహువులయందు బుజబందులు, వక్షస్థలమునందు బంగారపు పులిగోరు, ముక్కున మంచి శుద్ధముత్యము, కర్ణములయందుఁ గుండలములు, ముఖమున ముంగురులు, కస్తూరీతిలకమును ఈ మొదలగు నాభరణములచే నొప్పుచు దివ్యమంగళవిగ్రహము గలిగియున్న రాముని దన తొడమీఁదగూర్చుండబెట్టుకొని యొకదినమున దశరథుడు సంతోషముతో నుండెను.

౫ అట్టిసమయమున నింద్రలోకమున గానముచేయు నొకగంధర్వుడు దశరథునిగృహమునకురాగా దశరథపత్నులు మువ్వురును తమపుత్రులతో గూడినవారలై యాదేవగంధర్వునిచే సంగీతమును బాడించి యందరును సంతోషించిరి.

౬ అనంతరము దేవగంధర్వుడు కొంతకాలము సంగీతమును బాడి వెళ్ళిపోవగా, బాలురు, సంగీతమును జాలించిన కారణముచే నేడ్వనారంభించిరి.

౭-౮-౯-౧౦ అప్పుడు కైకేయి కోపించినదై దేవగంధర్వునితో నిట్లు పలికెను; ఓధూర్తుడా! మాపిల్లలను నీసంగీతముచే మోహింపజేసి, యెచ్చటకు వెళ్ళెదవు? మాప్రభువగు దేవేంద్రుడైనను మాగృహమునందు నీవు గానముచేయుటకు యెప్పుడును నడ్డుపెట్టడు. ఒకవేళ మదముచే నతఁడు నిషేధించినచో నధఃపతితుఁడు కాగలడని దేవగంధర్వునితో కైకేయి చెప్పి యనంతరము ధనుర్బాణములను దెచ్చి దశరథునిముందుంచిఁ యోనాథా! దేవేంద్రుడీగంధర్వుని చటనుండునట్లు చేయవలసినదిగా నొకయుత్తరము నువ్రాసి, బాణమునకుఁ గట్టి యింద్రుని సమీపమునకుఁ బంపుము (ఈవిధముగ కైకేయి దశరథునితో జెప్పెను.)

వాక్యం రాజ్ఞ్యా స్సమాశ్రుత్య తథా చక్రే చ తద్వశః
శక్రస్యచ పపాతాఽగ్రే సురాణాంపశ్యతాం చ సః
బాణాకురం విలోక్యాఽశు దూతే మప్రేషయ చ్చ సః॥ ౧౧॥

అయోధ్యా మాగతో రాజ్ఞా ప్రాహ దూతో శచీపతేః ౧౨

సర్వే త్వపీయాగంధర్వా దేవా శ్చాఽపి మహాప్రభో
యదివాఽజ్ఞా భవే ద్రాజన్ ద్వారపాలా భవేమహి
ఇతి త్వయా వదే త్యస్య ప్రేషయామాస మాం పునః॥ ౧౩॥

ఇత్యుక్త్వా దేవదూతోఽపి దివం గత్వాఽవదచ్చ తం
బాలకా న్లాలయ న్నాస్తే గంధర్వస్తు తదాజ్ఞయా॥ ౧౪॥

అథ క్రీడంతి తే సర్వే మాతృభిః పరిరక్షితాః
శ్రీరామో బాలరూపేణ భ్రాతృభి స్సహ సుందరః
జానుభ్యాం సహ పాణిభ్యాం ప్రాంగణే విచచార హ॥ ౧౫-౧౬

రత్న స్తంభేషు మత్వా స్వం ద్వితీయం ప్రతిబింబితం
తస్యాఽననే స్వం సంయోజ్య చోచ్చైః కూజతి రాఘవః॥ ౧౭

జలపాత్రే రాఘవ స్తు చంద్రబింబం విలోక్యసః
గ్రహణే తస్య హస్తం తు జలే చ కురుతే ప్రభుః॥ ౧౮

౧౧౫ దశరథుడు కైకేయి యొక్క వాక్యమును విని యవ్విధముగ పత్రిక నుఁవ్రాసి బాణమునగట్టి యాబాణమును విడువగా నాబాణము వెళ్ళి యింద్రునిసమీపమున దేవతలు చూచుచుండగఁ బడెను ఇంద్రుడును బాణమునకుఁజుట్టబడిన పత్రికలోని సమాచారమునుజూచి వెంటనే దూతను దశరథుని సమీపమునకుఁబంపెను.

౧౨-౧౩౫ దేవేంద్రునిదూతయును శీఘ్రముగ నయోధ్యకువచ్చి దశరథునితో దేవేంద్రునివాక్యములను జెప్పెను. ఓ రాజా! దేవతలు గంధర్వులు మేమందఱము నీ పరిచారకులము; నీయాజ్ఞయైనచో ద్వారపాలకులుగకూడ నుండెదమనియు దేవగంధర్వుని నిచ్చట నేయుంచు కొనుమనియు మాదేవేంద్రుడు మీతో జెప్పుమని నన్నుబంపెను. (అని దేవదూత దశరథునితోఁజెప్పెను)

౧౪౫ ఇవ్విధముగ దేవదూత దశరథునితో జెప్పి స్వర్గమునకువెళ్ళి యావృత్తాంతమును దేవేంద్రునితోఁజెప్పెను. ఇంద్రునియాజ్ఞాప్రకారము దేవగంధర్వుఁడును గానముచేయుచు బాలకులనుసంతోషపెట్టుచు దశరథుని గృహమునందే యుండెను.

౧౫-౧౬ అనంతరము బాలురందఱు తమతల్లులచే రక్షింపఁబడుచు నాడుకొనుచుండిరి. సుందరుడైన శ్రీరాముడు బాలరూపముతోఁదన సోదరులతోఁగూడ మోకాళ్ళతో ప్రాకుచుఁ జేతులతో దేకుచు ముంగిలియందు విహరించుచుండెను.

౧౭ రాముడు రత్నవికారమైన స్తంభములయందుఁ దన ప్రతిబింబమును జూచి యాప్రతిబింబమునందు ముఖమునుంచి బిగ్గరగా కేకవేయుచుండెను.

౧౮ శ్రీరాముడు జలపాత్రయందుఁ బ్రతిఫలించిన చంద్రబింబమును జూచి దానినిఁబట్టుకొనుటకుఁ దనహస్తమును నీటిలో బెట్టుచుండెను.

పంజరస్థం శుకం దృష్ట్వా కురుతే తత్ర తర్జనీం
సారికా యత్ర రణతి కర్ణం దత్వా(శ్రు)ణోతి సః॥ ౧౯

రామచంద్రం తు కౌసల్యా చాలనం శిక్షతే ముహుః
రామస్య దక్షిణం బాహుం పాణినా గృహ్యభామినీ॥ ౨౦

మాతృపాణిం సమాలంబ్యమందంమందంచచాలసః॥ ౨౦½

కౌసల్యా తస్య రామస్య దంతపంక్తిం నిరీక్ష్య సా
కుందముక్తాసమాకారాంజిహ్వాం బంధూకసన్నిభాం॥ ౨౧½

ఓష్ఠం సిందూరసంకాశం కపోలౌ చేంద్రనీలభౌ
తిలకం మృగనాభస్య ముఖే వీక్ష్య ముమోద సా॥ ౨౨½

ఉత్పన్నో రామచంద్రేణ శత్రుఘ్నో భరతేన చ
ద్వంద్వీభూయ చరంతౌ తౌ పాయసాంశానుసారతః॥ ౨౩½

ఇంద్రనీలనిభో రామః చిక్రీడే బాలకైః స్సహ
కందుకం చ కరే గృహ్య వీధిం వీధిం చ సంచరన్
ఉచ్చాల్య కందుకం ప్రోచ్చైః బిభర్తిస్మ స్వపాణినా
దూరే నిక్షిప్య వేగేన పతంతం ధావతి ద్రుతం
గృహీత్వా కందుకం వేగాత్ శీఘ్రంరామాయచార్పయన్
కోలాహలం తు బాలానాం శ్రుణ్వంతి జనతాస్తదా
౨౪-౨౫-౨౬½

క్రీడిత్వా నగరేబాలాః పునరాయాంతిబాలకాః
తదా బాలాశ్చ తే సర్వే ప్రాతరుత్థాయ వై పునః
రామస్యానికటే సర్వే సమాయాంతి స్మ నిత్యశః॥ ౨౭-౨౮

౧౯ పంజరములోనున్న చిలుకనుజూచి రాముఁడా పంజరములోఁ దన వ్రేలినిఁ బెట్టుచుండెను. గోరింక మధురముగ ధ్వనిచేయగాఁ జెవి నుంచి రాముఁడు వినుచుండెను.

౨౦ కౌసల్య, రాముని కుడిచేతినిఁ దనహస్తముచే గ్రహించి నడకను మాటిమాటికి నేర్పుచుండెను.

౨౦½ రాముఁడును తనతల్లిచేతి నాధారముగాఁ జేసికొని మెల్ల మెల్లగ నడచుచుండెను.

౨౧-౨౨½ మల్లెమొగ్గలవలెను ముత్తెములవలెను నొప్పుచున్న రాముని దంతపంక్తిని, బంధూకపుష్పములవలె నెఱ్ఱగానున్న రాముని నాలుకను, గంగసిందూరముతో సమానముగానున్న పెదవిని, ఇంద్రనీలముతో సమానమైన కాంతి గలిగియున్న చెక్కిళ్ళను, రాముని ముఖమునందలి కస్తూరీతిలకమును కౌసల్యచూచి యానందమునొందుచుండెను.

౨౩½ లక్ష్మణుఁడు రామునితోడను శత్రుఘ్నుఁడు భరతునితోడను ప్రాణసాంశాను. సారముగ జంటలుగా సంచరించుచుండిరి

౨౪-౨౫-౨౬½ ఇంద్రనీలమణితో సమానమైన యాకారముగల రామచంద్రమూర్తి, బాలురతోఁగూడ నాడుకొనుచుండెను. బంతినిఁ దన చేతితోఁ బట్టుకొని ప్రతివీధిని సంచరించుచు బంతిని నొకప్పుడు పైకియెగవేసి తనచేతితో దానినిఁ బట్టుకొనుచు నొకప్పుడు బంతిని దూరముగా విసరి క్రిందపడుచున్న బంతినిఁ బట్టుకొనుటకుఁ దానుగూడ వేగముగఁ బరుగిడుచుండెను. మఱియుఁ రామునిచే నెగఁ వేయబడినబంతిని బాలురు పట్టుకొనివచ్చి రామునికిచ్చుచుండిరి. ఈబాలురకోలాహలమును పురవాసులు వినుచు నానందించుచుండిరి.

౨౭-౨౮ ఈప్రకారముగఁ బ్రతిదినమున, రాముఁడు మొదలగు బాలురు, ఇతరబాలురతోఁగూడ నాడుకొనుటకు వెళ్ళి తిరిగివచ్చుచుండిరి. ఇతరబాలురందఱును ప్రాతఃకాలముననే లేచి రామునిసమీపమునకు వచ్చుచుండిరి. (ఇవ్విధముగ బాలక్రీడలలో రామాదులుండిరి.)

ఉపనీతావసిష్ఠేన గురో రాశ్రమవాసినః
అవిప్లుతబ్రహ్మచర్యాశ్చత్వారో రాఘవాదయః
* చతుర్దశసు విద్యాసు కుశలాశ్శీఘ్రకాలతః
స్నాతాస్సప్రతినిర్యాతాః పితే సర్వే చక్రు రంజసా॥ ౨౯-౩౦
ఇత్యాశ్చర్యరామాయణే బాలకాండే పూర్వభాగే
పంచదశసర్గ స్సమాప్తః

శ్లో॥ మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాత్మనే। చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళం॥

శ్రీదణపతనకృతాం సన్మంగళానిభవంతు.

శ్రీరామచంద్ర చరణకమల సేవాతత్పరేణ విశ్వామిత్ర గోత్రజేన రామాయణ తీర్థేత్యాద్యభిరుదాంకితేన లక్కావఝ్ఝుల వేంకట కృష్ణశాస్త్రిణా సంగ్రథితే ఆశ్చర్యరామాయణే బాలకాండే ప్రథమభాగ స్సమాప్తః.

శ్రీ రా మా ర్ప ణ మ స్తు.

---

* చతుర్దశ విద్యాస్వరూపమాహ మనుః- పురాణన్యాయ మీమాంసా ధర్మశాస్త్రాంగమిశ్రితాః। వేదాః స్థానాని విద్యానాం। ధర్మస్యచచతుర్దశ॥ ఆయుర్వేదంధనుర్వేదంగాంధర్వం చార్థశాస్త్రంమిళిత్వాష్టాదశాభూవన్విద్యా ఇతివదంతి చ॥ ఉపపురాణాని పురాణేష్వంతర్గతాః, పూర్వమీమాంసా, మీమాంసాంతర్గతా వేదాంతశాస్త్రే మహాభారతరామాయణాదికం సాంఖ్యపాతంజలాద్యదికంచ భిన్నమార్గతః పురుషార్థసాధకత్వాద్ధర్మశాస్త్రేష్వంతర్భావ ఇతిజ్ఞేయః.

* ౨౯-౩౦౪ అనంతరము రాముడు మొదలగుబాలురు క్రమముగావృద్ధి నొందిరి. పిమ్మట వసిష్ఠునిచే నుపనయనములు చేయింపఁబడినవారలై గురుకులవాసముచేసి బ్రహ్మచర్యమును యథావిధిగజరుపుచుఁ బదునాలుగువిద్యలయందుఁ గొలదికాలములోనే పాండిత్యమును సంపాదించి స్నాతకవ్రతమును (అనగా విద్యాసమాప్తివ్రతమును) జేసికొని గృహమునకు వచ్చిరి.

ఆశ్చర్యరామాయణమున బాలకాండమున పూర్వభాగమున
పదునైదవసర్గ ముగిసెను.

మొదటి భాగము—సంపూర్ణము.

పదునాలుగువిద్యల స్వరూపమును మనువు వివరించియుండెను. పురాణములు, న్యాయశాస్త్రము, మీమాంసాశాస్త్రము, ధర్మశాస్త్రము వేదములు (4) వేదాంగములు (6) మొత్తముపదునాలుగు విద్యలని చెప్పబడినవి. ఆయుర్వేదము, ధనుర్వేదము, గాంధర్వము అర్థశాస్త్రము, కలిసి పదునెనిమిది విద్యలని చెప్పబడెను. ఇతరములైనవి వీనిలోనే యంతర్భూతములు (ఎట్లన) ఉపపురాణములు పురాణములలోను, పూర్వమీమాంస, మీమాంసాశాస్త్రములోను, మహాభారతము రామాయణము సాంఖ్యము పాతంజలి మొదలగున వన్నియు వేర్వేరు మార్గములతో పురుషార్థసాధకములై నందున ధర్మశాస్త్రాంతర్గతములని తెలియఁగనగు.

GCP—1154—8-8-67—1,00,000.

STATE CENTRAL LIBRARY, HYDERABAD.

DUE DATE SLIP

This book should be returned on or before the date marked below. In case of delay an overdue charge of 5 Paise per day per book will be collected.

Please keep the book clean. Do not tear up or stain the leaves nor make pencil or other marks upon them.

5-5-80

18-9-80